

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

YENİ BÖLGESELÇİ BAKIŞ AÇISIYLA RUSYA’NIN ARKTİKA POLİTİKASI

Doktora Tezi

Ayşe Gülsüm ÇALIK

Ankara,2024

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

YENİ BÖLGESELÇİ BAKIŞ AÇISIYLA RUSYA’NIN ARKTİKA POLİTİKASI

Doktora Tezi

Ayşe Gülsüm ÇALIK

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Erel TELLAL**

Ankara,2024

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

YENİ BÖLGESELÇİ BAKIŞ AÇISIYLA RUSYA’NIN ARKTİKA POLİTİKASI

Doktora Tezi

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Erel TELLAL**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Erel TELLAL

Prof. Dr. Melek FIRAT

Prof. Dr. Funda KESKİN ATA

Prof. Dr. Hasan Ali KARASAR

Dr. Öğr. Üyesi Samuel J. HIRST

**Tez Savunması Tarihi
19.12.2024**

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Erel TELLAL danışmanlığında hazırladığım “**YENİ BÖLGESELÇİ BAKIŞ AÇISIYLA RUSYA’NIN ARKTİKA POLİTİKASI (Ankara, 2024)**” adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

16/01/2025

Ayşe Gülsüm ÇALIK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

YENİ BÖLGESELÇİ YAKLAŞIM VE ARKTİKA'YA YANSIMASI

1.1. Uluslararası İlişkilerde Bölgeselcilik Tartışmaları	18
1.2. Ulusal, Ortak ve Küresel Çıkar Tartışması.....	29
1.2.1. Küresel Çıkar	30
1.2.2. Ortak Çıkar	33
1.2.3. Ulusal Çıkar	36
1.3. Arktika'da Bölgeselleşme, Küreselleşme ve Çıkar Çatışmaları.....	39
1.3.1. Arktika Bölgesi ve Bölgesel Güvenlik Kompleksi	40
1.3.2. Çıkarların Yeni Çatışma Bölgesi Olarak Arktika	61

II. BÖLÜM

ARKTİKA BÖLGESİ VE ÖNEMİ

2.2. Deniz Yolları	79
2.2.1. Kuzey Deniz Rotası	85
2.2.2. Kuzeybatı Geçidi	92
2.2.3. Kutup Ötesi Deniz Yolu	97
2.2.4. Arktika Köprüsü	99
2.3. Yeraltı Kaynakları	102
2.3.1. Rusya	106
2.3.2. Amerika Birleşik Devletleri.....	109
2.3.3. Norveç.....	111
2.3.4. Grönland	113
2.3.5. Kanada	116
2.4. Arktika Bölgesi'nin Uluslararası Hukuka Göre Durumu	117
2.4.1. BMDHS 234. Madde	118
2.4.2. İç Sular, Karasuları ve Boğazlara İlişkin Düzenlemeler	120
2.4.3. Kıta Sahaneliğiyle İlgili Düzenlemeler	123

2.4.4. Münhasır Ekonomik Bölge ve Açık Denizlerle İlgili Düzenlemeler	127
2.5. Arktika Konseyi.....	130

III. BÖLÜM

RUSYA FEDERASYONU DIŞ POLİTİKASINDA ARKTİKA

3.1. Arktika Bölgesi'nin Rus Ulusal Kimliğindeki Yeri ve Önemi.....	152
3.2. Rusya Federasyonu Dış Politika Belgelerinde Arktika	159
3.3. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Bağlamında Rusya'nın Arktika'da Ekonomik ve Askerî Uygulamaları.....	174
3.3.1. Ekonomik Uygulamalar	175
3.3.2. Askerî Önlemler.....	189
SONUÇ	202
KAYNAKÇA.....	212
ÖZET	245
ABSTRACT	246

GİRİŞ

İklim değışikliğı insanlık tarihini ve gezegenimizi her dönem etkilemiş olup sadece bir çevre sorunundan çok daha fazlasını kapsamaktadır. 21.yüzyılda küresel ısınmanın dünya üzerinde yarattığı etkilerinin daha gözle görülür hâle gelmesi sonucunda var olan coğrafi yapılar ve yaşam alanları da doğrudan etkilenerek değışmeye başlamıştır. İklim değışikliğinin artan sıcaklıklar, aşırı hava olayları, gıda ve su kıtlığı gibi en bilinen sonuçları dünya üzerindeki bazı alanları yaşanmaz hâle getirip göçleri tetiklerken aynı zamanda yeni alanların doğmasına da neden olmaktadır. Bu bağlamda iklim değışikliğı temelli artan sıcaklıkların ilk etkilerinden birisi olan hem kuzey hem de güney kutbunda yer alan buzulların erimesi, uluslararası ilişkiler alanına daha önceki dönemlerde incelenme konusu yapılmayan ve hatta ayrı bir bölge olarak kabul edilmeyen Arktika Bölgesi'ni dâhil etmiştir.

Dünya üzerinde iklim değışikliğinden en fazla etkilenen ve diğer bölgelere kıyasla ısınmanın dört kata kadar daha fazla yaşandığı Arktika Bölgesi, değışen coğrafi yapısı ve bunun sonuçlarıyla dikkat çekmektedir (Hund,2014: 66). En genel tanımıyla Kuzey Kutup Dairesi'nin üstünde kalan bölgeyi temsil eden Arktika'da Rusya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada, Grönland (Danimarka), Norveç, İsveç, İzlanda ve Finlandiya'nın toprakları bulunmakta; bölgenin merkezinde yer alan Arktika Okyanusu'na Rusya, ABD, Kanada, Grönland (Danimarka) ve Norveç'in kıyısı bulunmaktadır. Bölge, küresel sistemin en güçlü aktörlerinin komşu olması ve aynı okyanusu paylaşmalarının doğal sonucu olarak önem arz etmektedir.

Yüzyıllardır buzullarla kaplı olduğu için erişilmesi ve yaşanması imkânsız olarak kabul edilen Arktika, artan sıcaklıkların sonucunda yeni bir coğrafi şekle dönüşerek jeopolitik ve ekonomik bağlamda ehemmiyetini arttırmaktadır. Bu bağlamda iklim değışikliğinin bölgedeki etkilerinden ilki Arktika'nın bir bölge olarak Uluslararası

İlişkiler literatüründe kabul edilmesi olmuştur. Aslında Arktika fen bilimleri ve coğrafya için her zaman bölge olarak kabul edilmiştir. Devletler ve uluslararası sistemde yer alan aktörlerin ilişkilerine odaklanan Uluslararası İlişkiler içinse insan yaşamına uygun olmaması, sosyal ve ekonomik faaliyetin düşük yoğunluklu olması sebebiyle uzun yıllar boyunca göz ardı edilmiş; iki büyük dünya savaşı döneminde de daha çok jeopolitik ve askerî coğrafya konularında ön plana çıkarılmıştır. Fakat yeni bölgeselcilik teorisinin yaygınlık kazanmaya başlaması ve teorinin inşacılık, eleştirel jeopolitik, neo-realizm ve liberalizm gibi farklı bakış açılarından yararlanması Arktika'nın bölge olarak kabul edilmesinde etkili olmuştur. Teori ilk olarak bölge ve bölgeselleşme farkına vurgu yapmaktadır. Aynı coğrafi alanda yer alan ülke grupları olarak tanımlanabilen bölge kavramını Deutsch (1957:10-11) bir grup ülkenin bir bölgeyi oluşturup oluşturmadığını belirleyen ekonomik entegrasyon, kültürel ve siyasi değerler dâhil olmak üzere birden fazla boyutta yüksek düzeyde karşılıklı bağımlılığı bölge kapsamında ele almaktadır. Bölge tanımını daha geniş kapsamda ele alan Russett (1967), coğrafi yakınlığa, sosyal ve kültürel homojenliğe, paylaşılan siyasi tutumlara, siyasi kurumlara ve ekonomik karşılıklı bağımlılığa dayalı tanım yapmaktadır. Diğer taraftan sosyal inşacı perspektiften bakan Thompson (1973) ise bölgelerin coğrafi olarak yakın, yoğun bir şekilde etkileşime giren ve çeşitli fenomenlerin ortak algılarına sahip olan devletleri içerdiğini savunmaktadır.

Bir bölgeyi neyin oluşturduğu konusundaki ontolojik tartışmalarla birlikte kavramın tanımlanma sorunu da hâlâ devam etmektedir. Genelde literatürde bölge tanımları yapılırken, hem bölge içi değişim süreçleri hem de bölgenin dış sınırlarının belirlenmesi olmak üzere birbiriyle ilişkili iki boyut olarak ele alınmaktadır. Bölge içi değişim süreci bölgeselleşme (*regionalisation*) olarak adlandırılır ve kavramsal olarak birkaç düzeyde eş zamanlı olarak ilerleyen çok boyutlu (ekonomik, güvenlik, kültürel ve çevresel) bir süreci ifade eder (Hettne ve Söderbaum, 1998). Bölgesellik

(*regionalism*) kavramı ise bölgeselleşme sürecinin, bölgenin bazı içsel özellikler kazanmasına yetecek kadar ilerlediği durumu tanımlamak için kullanılmıştır. Hettne (1999) için bölgesellik, mekânsallık, işbirliği ve kimlik açısından meydana gelen bölgeselleşme derecelerini ifade eden bir değişkendir.

Yeni bölgeselcilik (*new regionalism*) olarak adlandırılan literatürde ise bu kavrama daha karmaşık fakat daha kapsayıcı bir anlam verilmektedir. Başka bir deyişle, yeni bölgeselciliğe göre bölgeselleşme, belirli bir bölgede işbirliği çerçevesindeki etkileşimi kontrol ederek onu küreselleşme sürecine karşı da korumayı amaçlamaktadır. Yeni bölgeselcilik, bölgesel değişimin, katılımcı devletler tarafından kritik siyasi ve bölgesel belirginlikler yeniden çerçevelendirildiğinde meydana geldiğini savunur. Buna göre bölgelerin ve sınırlarının değişmesi aktörlerin ayrılması veya onlara katılmasıyla ve bölge içerisindeki güç ilişkilerinde belirgin değişikliklerin olmasıyla yeni bir bölge olarak tekrar ortaya çıkabilir (Hurrell ve Fawcett, 1995). Yani bölgeselleşme, statik yapısal etkenlerden çok değişimin, farklı ekonomik ve siyasi işbirliklerinin ortaya çıkmasıyla sürekli olan dinamik ve esnek bir süreçtir.

Yeni bölgeselci bakış aynı zamanda Arktika'nın coğrafi yakınlık nedeniyle bölge devletleri arasında artan etkileşimine dikkat çekmiştir. Ayrıca bölgeselleşme sürecine dikkat çekerek iklim değişikliğinin doğrudan etkisi sonucunda hem ekonomik ve sosyal hem de güvenlik konularındaki bölgeselleşmesinin tartışılması için öncü olmuştur. Önceki dönemlerde de sadece coğrafya tarafından bölge şeklinde tanımlanan alan bu sebeple Kuzey Kutbu olarak isimlendirilmiş olup buzulların erimesi ile ekonomik ve sosyal etkileşim artarak bölgeselleşme sürecini de başlatmıştır. Çalışmada da açıklanacağı gibi son aşama olarak Arktika Konseyi'nin uzun vadeli işlediğinin anlaşılması ve bölgede işbirliğinin artmasının sonucunda bölgeselleşme sürecinin de tamamlandığı kabul edilmektedir.

İklim değışikliğinin Arktika'ya ikinci etkisi bölgede yer alan deniz yollarının yaygın kullanıma uygun hâle gelmesidir. Bölgenin azalan buz örtüsü, denizcilik faaliyetleri için daha önce imkânsız olarak görülen yeni bir potansiyel yaratmaktadır. Arktika deniz rotaları, yeraltı kaynaklarının çeşitliliği ve bolluğu, jeopolitik önemi ve dünyanın üç kıtası arasındaki konumundan dolayı dikkat çekmektedir (Østreng vd., 2013: 29). Arktika Okyanusu'nda yer alan denizcilik rotaları dörde ayrılmaktadır. Bunlar Rusya'nın kıta sahanlığından geçen Kuzey Deniz Rotası (*Northern Sea Route*), Kanada ve ABD kıyılarından Kuzeybatı Geçidi (*Northwest Passage*), okyanusun tam ortasından geçen Kutup Ötesi Deniz Rotası (*Transpolar Sea Route*) ve Rusya ile Kanada arasında kullanılan Arktika Köprüsü'dür (*Arctic Bridge*). Kuzey Deniz Yolu ve Kuzeybatı Geçidi genellikle kıyı deniz yolları olarak belirtilirken, Kutup Ötesi Deniz Yolu Arktika Okyanusu'nu ortasından geçen rota olarak kabul edilmektedir (IMO,2017). Bölgede bulunan deniz yolları geleneksel deniz yolları kabul edilen ve özellikle Asya ile Avrupa arası deniz ticaretinde kullanılan Süveyş ve Panama Kanalları'nın en önemli alternatifleri olarak ortaya çıkmakta olup uygun koşullarda var olan mesafeyi yaklaşık bir aya kadar azaltmaktadırlar. 2040 yılına kadar bölgedeki buzulların %70'ine yakınının eriyeyeği ve özellikle Rusya'nın önemli bir deniz gücü olacağı öngörülmektedir. Aynı sebepten kaynaklı dünya deniz ticaret rotalarının yüzyıllardan sonra tekrar şekillenmesinin de bölgenin jeopolitik önemini arttıracasına kesin gözüyle bakılmaktadır (The Economist, 2024).

Artan sıcaklıklar sonucunda bölgede ortaya çıkan üçüncü etki yeraltı kaynaklarına erişiminin artmasıdır. Bölgede bulunan enerji kaynakları ile ilgili en kapsamlı araştırma Amerika Birleşik Devletleri Jeolojik Araştırma Kurumu (USGS) tarafından 2008 yılında yapılmıştır. Literatürde de en fazla kaynak olarak gösterilen rapora göre Kuzey ve Güney Kutupları'nın dünyada çıkarılmamış petrol ve gaz rezervlerinin çoğunluğuna sahip olduğu öngörülmektedir. Aynı raporda Arktika

Bölgesi'nde bulunan yeraltı kaynaklarının yaklaşık %84'ünün açık denizlerde olduğu ve yaklaşık 90 milyar varil petrol ve 48 trilyon metreküp doğalgaz bulunduğu tespit edilmektedir. Buna göre bölgede bulunan petrol ve gaz yatakları, dünyada keşfedilmemiş veya çıkarılmamış petrol kaynaklarının %13'üne ve doğalgaz kaynaklarının ise %30'una denk gelmektedir. Açık deniz petrol ve doğalgazının Rusya'da %22 ve %69'u; Kanada'da %13 ve %5'i, ABD'de %40 ve %12'si; Norveç'te %4 ve %4'ü ve son olarak Grönland'da %21 ve %10'u bulunmaktadır (Bird vd., 2008). Bölge sadece petrol ve gaz alanında değil elmas, kalay, çinko, platin ve uranyum gibi önemli yeraltı zenginlikleri bakımından da ön plana çıkmaktadır. Daha önceki yıllarda yeraltı kaynaklarının varlığı bilinmesine rağmen çıkarma maliyetinin yüksek olması bölge devletlerinin önündeki en büyük engeli oluşturmaktaydı. Fakat permafrostun çözülmesi ve teknolojinin ilerlemesiyle birlikte sondaj ve madencilik alanları da hızla gelişmeye başlayarak küresel enerji piyasalarında etkili olmuştur.

İklim değişikliğinin son etkisi bölgenin artan önemiyle paralel şekilde uluslararası düzeyde gerçekleşmektedir. Bölgeselleşme sürecinin de son aşamalarından birisi olarak kabul edilen kurumsallaşmayla Arktika Konseyi kurulmuş ve bununla birlikte ikincil aktörler gözlemci üye statüsü ile sürece dâhil olmaya başlayarak bölgenin aynı zamanda küreselleşme sürecini de hızlandırmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin de üyelik için başvuruda bulunduğu ve Çin, Hindistan, Almanya, İngiltere, Fransa, Japonya gibi toplam 12 devlet Konseyin gözlemci üyelik statüsü ile bölgeyle ilişkilerini geliştirmektedir (Knecht, 2015). Diğer taraftan aynı sebeplerden bölgenin askerî ve güvenlik boyutunda artan önemi Arktika'yı bölgesel güvenlik kompleksine dönüştürmeye başlamış ve bu anlamda en önemli aktör olan NATO'nun bölgede varlığını arttırmasında etkili olmuştur. Bu kapsamda, bölgede bulunan devletlerin geçmişten günümüze kadar geçen süreçte tehdit algılarının ve çıkarlarının değişmesi dikkat çekmektedir.

Bölge devletlerinin çıkarlarının değişmesini açıklamak için ilk olarak bölge kavramını incelememiz gerekmektedir. Uluslararası İlişkiler alanının temel kavramlarından birisi olmasına rağmen çıkarın ortak kabul gören kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Fakat ulusal çıkar, bir devletin dış politikasını şekillendirmesinde alacağı kararların ve uygulayacağı eylemlerin kendi ulusu için en iyi faydayı sağlaması açısından genel bir çerçeve sağlar. Diğer taraftan, iki kutuplu sistemin yaşandığı Soğuk Savaş ve sonrası dönemde çıkar kavramı tekrar tartışılmaya başlanmıştır. Bunda tehdit algılarının değişmesi de etkili olmuştur (Sadurski, 2024). Çıkar kavramının çeşitlendirilmesiyle “anarşik” bir uluslararası sistem içerisinde ortak ve küresel çıkarın mümkün olup olmayacağına ve hangi ortamlarda ortaya çıkacaklarına dair cevaplar aranmaya başlanmıştır. Özellikle İngiliz Okulu tarafından açıklanan ve ulusal çıkardan farklı olarak bir bölge içerisinde yer alan aktörlerin “ortak” tarih, kültür veya tehditleri gibi benzerliklerinden oluşan “ortak çıkar” kavramı bu bağlamda oldukça dikkat çekmiş; başta Avrupa Birliği olmak üzere Afrika Birliği, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Arap Birliği, Şangay İş Birliği Örgütü gibi uluslararası yapılar bu çerçevede incelenmeye başlanmıştır.

Coğrafyanın yarattığı etkiyle ortaya çıkan ortaklıklara vurgu yapılan ortak çıkar Arktika Bölgesi ve Arktika Konseyi için de Arktika İstisnacılığı olarak da bilinen barış ve işbirliği döneminin temelini oluşturmuştur (Lackenbauer ve Dean, 2020, s.327-357). Fakat Arktika’yı diğer bölgelerden ayıran en önemli özelliklerinden birisi küresel çıkar kavramının bölgeyi açıklamak için önemidir. Genel olarak ekoloji ve iklim çalışmaları alanında yaygınlık kazanan kavrama Uluslararası İlişkilerde temel aktörün devlet olarak kabul edildiği teoriler ütöpik olarak dışlanmaktadır. Fakat Arktika’da yaşanan iklim değişikliğinin tüm devletleri ve yaşadığımız gezegeni doğrudan etkilemesi sonucunda tüm insanlığın ortak hareket etmesini gerektiren küresel çıkarı yaratmaktadır. Bu

sebeple literatürde çok fazla ele alınmamış olan küresel çıkarın da bölgeyi ve bölgedeki devletlerin politikalarını açıklamak için ayrı bir önemi bulunmaktadır.

Arktika’da değişen çıkarlarla doğru orantılı şekilde bölgede bulunan aktörlerde tehdit algıları da değişmektedir. Belirtildiği gibi bölgenin jeopolitik önemi önlenemez şekilde artmaktadır. Bu durum özellikle Arktika Okyanusu’na kıyısı olan Rusya, ABD, Kanada, Grönland (Danimarka) ve Norveç (A5) için korumaları gereken yeni ulusal çıkarlar ve fırsatlar yaratmakta olup ilk olarak bölgeye dışarıdan dâhil olmaya başlayan ikincil aktörler tehdit olarak algılanmıştır. Bu bağlamda değişen tehdit algısıyla birlikte bölge güvenlik kompleksine dönüşmeye başlamış ve daha önceki dönemlerde görülmeyen güç yarışları ve güvenlik sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Güvenlik komplekslerinin oluşmasında şüphesiz ki sadece coğrafi mesafe etkili değildir. Güç dağılımı, tarihsel dostluk veya düşmanlık ilişkileri gibi farklı dinamikler de kompleksi şekillendirir. Buzan’a göre güvenlik kompleksi, temel güvenlik algıları ve endişeleri birbirine bağlı olan ve bu durumun ulusal güvenliklerini doğrudan etkilediği devletler tarafından oluşturulur. Buna göre güvenlik kompleksinin şekillenmesinde bölge içerisindeki devletler tarafından üretilen güvenlik algıları ve birbirleriyle etkileşimleri temeldir. Komplekslerin ayrıca güç dengesi, güvenlik ikilemi ve güç geçişi gibi anarşik uluslararası sistemlerin özelliklerine sahip olduğu; koşullara göre bu durumların yaşandığı varsayılır. Buzan bu durumu minyatür anarşiler olarak tanımlar ve kendilerine ait yapıları olan sistemler olarak kabul eder (Buzan, 2003: 25-30).

Diğer taraftan, küresel sistem içerisinde yaşanan gelişmelerin ilk kez Arktika’da doğrudan yansımalarının görülmesiyle birlikte Arktika İstisnacılığı dönemi sekteye uğrayarak bölge devletleri arasındaki tehdit algısı değişmeye ve ortak çıkarın korunmasıyla ilgili güvensizlik oluşmaya başlamıştır. Bölgede devletler arasında oluşmaya başlayan güvensizliğin ilk örneği A5 devletlerinin, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’ne (1982) imza atmayan ABD hariç, kıta sahanlıklarını genişletmek

için Kıta Sahanlığını Sınırlandırma Komisyonu'na başvurmalarıyla gerçekleşmiştir. Fakat başvuruların birbirleriyle çakışması ve devletlerin ulusal çıkarlarını korumak için uzlaşma yoluna yanaşmaması sonucu komisyonun raporu 2024'e gelindiğinde sonuçlanmamıştır.

Arktika İstisnacılığı kapsamında bölgesel işbirliğinin devam ettiği süre bölgede bulunan devletlerin boyunca tehdit algısı bölgedeki potansiyeli dışarıdan olan ikincil aktörlerle paylaşmak olduğu görülmektedir. Bu noktada özellikle Çin gibi ekonomik alanda bölge devletlerini etkileme kapasitesine sahip bir aktör ile Avrupa Birliği gibi güçlü kurumsal kimliğe sahip örgütlerin Arktika'da bulunan ekonomik sisteme dâhil olmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Çin'in bölgedeki artan yatırımları ve kendisini bölgeye "komşu ülke" olarak tanımlayarak küresel çıkar vurgusu üzerinden varlığını arttırma çabası engellenmeye çalışılmıştır (Puranen ve Kopra,2023:242). Aynı şekilde Avrupa Birliği'nin Arktika Konseyi'ne yeliği de yine aynı sebeplerden yani potansiyelin bölüşülmesini engellemek ve bölgeye güçlü aktörlerin dâhil olmasının önüne geçmek için kabul edilmemiştir. Arktika'daki tehdit algısının tamamen değiştiğinin en önemli göstergesi ise 2022 yılında başlayan Ukrayna ve Rusya arasındaki savaştır.¹ İlk kez başka bir bölgede gerçekleşen dış politika konusu Arktika'ya doğrudan yansıtılmış ve Arktika Konseyi Rusya'nın dönem başkanlığında diğer kurucu devletler tarafından boykot edilerek çalışması duraklatılmıştır. Bölgenin işbirliği sağlamak ve barış ortamını sürdürmek için en önemli aracının çalışmaması sonucunda diplomasi kanalları tamamen durmuş, hatta bilimsel faaliyetlerde bile ortaklıklar sonlandırılmıştır. Bu durum derin bir güvensizlik ortamı yaratarak Rusya'yı bölge için en önemli tehdit olarak konumlandırmıştır. Aynı dönem içerisinde

¹ Rusya ile Ukrayna arasında başlayan savaşın tarihi ile ilgili literatürde farklı görüşler mevcuttur. Çalışmada iki devlet arasındaki savaşın nedenleri açıklanmamakta olup 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle birlikte ABD başta olmak üzere Batılı devlet tarafından Rusya'ya uygulanmaya başlanan yaptırımların Arktika Bölgesi'ndeki sonuçları ele alınacaktır.

NATO'nun bölgedeki faaliyetlerini arttırması ve genişletmesiyle, Rusya Arktika'da saldırgan güç olmasını engellemek için çevrenemeye başlanmıştır. Ortaya çıkan konjonktürde NATO, Rusya'yı dengelemek ve bölgedeki üyelerini korumak için güvenlik alanında birincil aktör olmaya başlamıştır ki bunun temel nedenlerinden birisi bölgede Rusya'yı tek başına dengeleme kapasitesine sahip bir devletin bulunmamasıdır (Depledge,2023: 290). Kısaca açıklandığı gibi bölgede değişen konjonktür ve yaşanan jeopolitik kırılmaların merkezinde bulunan aktör olarak Rusya Federasyonu'nun bölgeyle ilgili politikasını açıklamak Arktika'da yaşanan gelişmeleri anlamada elzem bir role sahiptir.

Arktika Bölgesi'nin %53'ünü topraklarında bulunduran Rusya Federasyonu coğrafi olarak bölgenin en büyük ülkesidir. Ayrıca yaklaşık 2,5 milyon insana da ev sahipliği yaparak Arktika'nın en yoğun nüfuslu alanına sahiptir. Bölgede bulunan diğer devletlere kıyasla Rusya, hem kendisine ait bölgenin büyüklüğü ve nüfusu hem de bölgeyle tarihsel bağları nedeniyle iklim değişikliğinin etkilerinin görünür olmadığı dönemlerde dahi bölgeye ayrı bir önem vermiştir. Tarihsel perspektiften baktığımız zaman Kuzey bölgesi ilk *runik* yazılarında² dahi yer almakta olup özellikle Rus kimliğinin biçimlendirilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca, 13. ve 14. yüzyıllar boyunca Novgorod Prenslığı'nin İngiltere ile Kuzey Deniz Rotası (KDR) üzerinden yaptığı ticaret sonucunda zenginleşmesi bölgenin kalkınmasında etkili olmuştur. Bölgenin askerî ve güvenlik konularındaki önemi ise, ilk kez Rus-Japon Savaşı (1904-1905) sonucunda ortaya çıkmış olup yaklaşık 24.140 km uzunluğundaki kıyı şeridinin ülke savunmasındaki konumu anlaşılmaya başlanmıştır. O dönemler için bölgenin büyüklüğüne göre nüfus yoğunluğunun az olması ve insan yaşamı için koşulların zorluğu, askerî olarak bölgenin savunmasını da zorlaştırmıştır. Birinci ve İkinci Dünya

² Runik, ilk çağ Orta Asya toplumları, Türkler, Etrüskler, Macarlar ve vaktiyle Kuzey Avrupa ülkelerinde (İsveç, Norveç, Finlandiya, Almanya vs.) yaşayanlar tarafından kullanılmış bir yazı sistemidir.

savaşları sırasında KDR Rusya'ya gönderilen yardımlarda ve destekte ikmal hattı olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda deniz rotasının ve limanların savaş dönemi önemleri tekrar ortaya çıkmıştır. Stalin döneminde ise, bölge hem *gulag* esir ve çalışma kamplarıyla³ hem de bilimsel keşiflerle dikkat çekmiş; aynı dönem içerisinde kuzeyin sahip olduğu yeraltı kaynakları ve askerî önemi nedeniyle yatırımlar da artmıştır (Josephson,2004; Armstrong,1958).

21. yüzyılın başlamasıyla birlikte Rusya'nın bölgeye olan yatırımlarında, başta enerji projeleri ve KDR'nin kullanımının yaygınlaşması olmak üzere gözle görülür artışlar olmuştur. Tarih boyunca bir ideal olarak sürdürdüğü büyük deniz gücü olma iddiasını ilk kez gerçekleştirebilecek olan Rusya'nın dış politikasında bu anlamda da bölge belirleyici öneme sahiptir. Ayrıca, Rusya'nın kendi bölgesinde bulunan yeraltı kaynağı ve özellikle petrol ve doğalgaz potansiyeli ekonomik anlamda itici güç sağlamaktadır. Diğer taraftan, coğrafyasının büyüklüğü ve Arktika Bölgesi'nin sahip olduğu zorlu koşullar işbirliği ve istikrar ortamının yaratılması ve maksimum faydanın sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle tezin de konusunu oluşturan Rusya'nın bölge politikasını açıklamak için Kuzey ile tarihsel bağlarının bulunduğu göz önünde tutularak ilk olarak bölgenin kimliğe etkisine bakmak, daha sonra da ekonomik ve askerî politikalarını incelenmek gerekmektedir. Ancak bu süreç tamamlandığında literatürde tartışılan sorulardan olan Rusya'nın Arktika Bölgesi politikasında süreklilik mi değişim mi olduğu sorusuna cevap bulunabilir.

³ Gulag (*Glavnoye Upravleniye Ispravitelno-Trudovyykh Lagerey-Islah Çalışma Kampları Genel Müdürlüğü*) kamplarının kurulma tarihi 1919 yılına dayanmakta olup Stalin döneminde yaygınlık kazanmış ve Stalin'in ölümünden sonra sayıları azaltılıp 1960'ta tamamen kapatılmıştır. Yaklaşık 30.000 çalışma kampını kapsayan Gulagların büyük bir kısmı zorlu yaşam koşullarının hâkim olduğu Rusya'nın kuzey bölgelerin bulunmuş ve çalışma şartları nedeniyle yaklaşık 20.000 mahkûmun ölmesine neden olmuştur. Gulagda yaşananlarla ilgili bilinen en önemli eser Aleksandr Solzhenitsyn'in "Gulaga Takımadaları" kitabıdır (Aleksandr Solzhenitsyn, *The Gulag Archipelago, 1918-1956: An Experiment in Literary Investigation*, 3 vols, vol. 1 and 2 trans. T. P. Whitney, vol. 3 trans H. Willets New York: Harper & Row, 1974-78; Anne Applebaum, *Gulag: A History*, New York: Doubleday, 2003; Tomasz Kizny, *Gulag: Life and Death inside the Soviet Concentration Camp*, Firefly, 2004).

Bu kapsamda tez çalışmasının temel amacı Rusya Federasyonu'nun Arktika Bölgesi politikalarında ve uygulamalarında etkili olan unsurları açıklamak ve statükocu mu revizyonist mi kararlar aldığı sonucunu yanıtlamaktır. Bu çerçevede tezde bölgenin en büyük devleti olan ve gelecek vizyonu içerisinde Arktika'ya en fazla önemi veren aktör olarak Rusya'nın kuzey ile ilk etkileşiminin kurulduğu prenslikler döneminden başlanarak 2024 yılına kadar geçen süreç ele alınmakta; siyasi, ekonomik ve askerî uygulamaları incelenmektedir. Bu noktada özellikle Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov tarafından yapılan Murmansk Konuşmasıyla temelleri atılan, bölgede barışın ve işbirliğinin sağlandığı Arktika İstisnacılığı dönemi ayrıca ele alınmaktadır. Çünkü bu dönem içerisinde bölge devletleri küresel sistemde yaşanan gelişmeleri ve çatışmalarını Arktika'ya yansıtmayarak ortak çıkar merkezli politikalarını sürdürmüşlerdir ki bu politikaların yaratılmasında en büyük katkıyı Rusya vermiştir. Belirtildiği gibi Rusya'nın bölge ile etkileşimi bölgenin diğer birçok devleti gibi iklim değişikliğinin etkileriyle birlikte başlamamış, tarihsel süreç içerisinde şekillenmiştir. Çalışmanın aşağıda belirtilecek diğer amaçları Rusya'nın bölge politikasını anlamada yardımcı olacağı için önemlidir. Bu tez bir bölge çalışması olduğu için sıklıkla bütünden parçaya ve parçadan bütüne geçişler açıklanarak karşılıklı birbirlerini inşa etmelerine dikkat çekilecektir.

Çalışmanın ikinci amacı, Arktika Bölgesi'nin küresel sistemde artan önemini açıklamaktır. Belirtildiği gibi Arktika uzun yıllar boyunca Uluslararası İlişkiler tarafından bölge kabul edilmemesine rağmen iklim değişikliğinin yarattığı etkiler sonucunda potansiyelinin ortaya çıkmasıyla küresel fırsat alanına dönüşmüştür. Yaşanan bu değişimler başta bölge devletleri olmak üzere uluslararası sistemin önemli aktörlerinin ilgisini Arktika'ya yöneltmesine neden olmuştur. Özellikle 2030 yılı sonrasında tamamen kullanılacakları öngörülen ve geleneksel deniz ticaret yollarına en önemli alternatif deniz güzergâhlarına sahip olan bölge yakın gelecekte uluslararası

sistem içerisinde kurucu etkilere sahip olacaktır. Bölgenin dikkat çekmesine yol açan önemli olaylardan ilki, Rusya'nın 2007 yılında Arktika Okyanusu deniz tabanına bayrak dikmesidir. Bu olay bölgede başlayan ulusal çıkar çatışmalarına örnek olduğu için çıkarların tartışıldığı kısımda açıklanmaktadır. Bir diğer önemli olay ise ABD Eski Başkanı Donald Trump'ın Grönland'ı satın almak veya kiralamak istediğini açıklamasıdır. 16 Ağustos 2019 tarihinde *Wall Street Journal* Gazetesi'nde konuyla ilgili çıkan haber üzerine tüm dünya Grönland'ın ve Arktika Bölgesi'nin önemini tartışmaya başlamıştır. 2,2 milyon metrekarelik yüzölçümüyle dünyanın en büyük adası olan Grönland'ın ABD topraklarına katılması hâlinde ABD, Rusya'dan sonra, dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip ikinci ülkesi olacaktır. Elbette Trump'ın adayı satın almasının asıl ve tek nedeni topraklarını büyütmek değildir. Ada, hem yeraltı kaynakları bakımından zengin hem de jeopolitik ve güvenlik açısından önemli bir konuma sahiptir (Pita,2019: 48-49). Bu bağlamda literatürde hâlâ gereken önem gösterilmemesine dikkat çekmek üzere bölgenin öneminin açıklanması da tezin amaçlarından olmuştur. Ayrıca, Rusya'nın gelecek vizyonu içerisinde ekonomisinin yeni itici gücü olarak Arktika'yı konumlandırma sebeplerinin de açıklanması hedeflenmektedir.

Çalışmanın son amacı ise, Arktika Bölgesi'nin barış alanından güvenlik ve güç mücadelesine evrilişini ele alarak tekrar barış bölgesi hâline dönülüp dönülemeyeceğini sorgulamaktır. Bölgeselleşme sürecini tamamlayan ve bölgesel güvenlik kompleksi kapsamında açıklanabilen Arktika Bölgesi yaşanan değişimle birlikte başta bölge devletleri arasında olmak üzere yeni bir çıkar çatışma alanına dönüşmüştür. Aslında bölge Arktika İstisnacılığı kısmında da açıklanacağı gibi küresel çıkar ve evrensel yarar kavramlarının ortaya çıktığı ender alanlardan birisidir. Arktika'nın bölgeselleşmesinde birinci dalga olarak da açıklanan bu dönem I. Uluslararası Kutup Yılı (1882-1883)⁴ ile

⁴ Uluslararası Kutup Yılı toplantıları ilk kez 1875 yılında Avusturya Macaristan İmparatorluğu Deniz Subayı Karl Weyprecht tarafından ortaya atılmış olup birincisi 1882-1883 yıllarında gerçekleşmiştir. Toplantıların amacı kutup bölgelerinde yapılan çalışmaların işbirliği ve paylaşım içerisinde

başlamaktadır. O dönemlerde buzla kaplı olan bölge bilimsel araştırmalarda uluslararası olarak dikkat çekmiştir. Dönemin teknolojik olarak eksikliği zorlu bölge koşullarında yapılan araştırmaların ortak olmasını zorunlu kılmıştır. 1990’lı yılların sonuna doğru iklim değişikliğinin bölgede, dünyanın geri kalanına kıyasla bölgede üç kat daha hızlı etki yaptığının tespit edilmesiyle birlikte ilk kez bölgenin “küresel yönetim” (*global governance*) gerektirdiği konusu gündeme gelmiştir (The Economist, 2017; Dalmau, 2020; Jian, 2015). Buna göre, Arktika’da yaşanan bu değişimler gezegenin ısınmasını ve deniz seviyesinin yükselmesini hızlandırmaktadır ki artan aşırı hava olayları (fırtına, kasırga ve aşırı yağışlar gibi), orman yangınları, seller, kuraklık, temiz su kaynaklarının azalması ve deniz suyunun ısınması ile doğrudan bağlantılıdır. Bu sebeple bölgenin insanlığın ortak alanı olması ve küresel bir sistem tarafından yönetilmesi gerektiği argümanı giderek güçlenmektedir. Bu argümanın savunucuları, “Arktik devletlerinin bölge meselelerinde tekelinin sona ermesinin artık zorunlu olduğunu” ve “Arktik devletlerin kendi ulusal çıkarları ile uluslararası toplumun ortak çıkarları arasında bir denge kurması gerektiğini” belirtmektedir. İklim değişikliği ve yarattığı çevresel kaygılar nedeniyle küresel çıkar kapsamına giren Arktika’nın yönetiminde küresel bir rejimin kurulması gerektiği de öne sürülen tezlerden birisidir. Çin, Hindistan ve Afrika kıtasından bazı devletler, Arktika’da yaşanan değişimden etkilendiklerini belirterek bu tezleri savunmaktadırlar (Stephen,2015:10).

Tezin amaçlarına ilave olarak ortaya atılan hipotezlerinden birincisi Rusya’nın Arktika Bölgesi politikasının süreklilik içermekte olduğu, bölgede Arktika Konseyi ve uluslararası hukukun ilkeleri çerçevesinde Rusya’nın statükoyu desteklediğidir. Batı literatürü daha çok Rusya’nın bölgede revizyonist ve saldırgan güç olduğunu iddia

gerçekleşmesini sağlamaktır. Toplantılar düzenli aralıklarla gerçekleşmemekle beraber ikincisi 1932-1933; üçüncüsü 1957-1958; dördüncüsü 2008-2008 yıllarında yapılmış ve 2011’de “Dünya’nın Kutup Zorluklarını Anlamak” başlıklı rapor yayımlanmıştır. Beşinci toplantının 2032-2033 yıllarında gerçekleşmesi planlanmaktadır. Uluslararası Kutup Yılı tarihi ile ilgili detaylı bilgi için; Susan Barr ve Cornelia Lüdecke, *The History of the International Polar Years*, Springer-Verlag Berlin, 2015.

etmektedir. Çalışmada Batılı literatürün büyük bir bölümünün Rusya'nın bölge politikasını incelemeye iklim değişikliğinin etkilerinin artmasıyla başladığı ve özellikle Putin dönemini ele aldığı görülmektedir. Bu durumun da politikayı incelerken tarihsel bağlamından kopardığı görüşü çalışmada anlatılacaktır.

Çalışmanın ikinci hipotezi Rusya'nın KDR'ye hem ülke topraklarının güvenliği yani savunma amacıyla hem de tarihsel aktarımla gelen uluslararası büyük bir deniz gücü olma idealinden dolayı yatırımlar yaptığını öne sürmektedir. Deniz yoluna paralel şekilde enerji alanında da bölgenin ekonomik kalkınmada itici güç ve "kaynak üssü" olarak görüldüğü ve yatırımlarda birincil öneme sahip olduğu iddia edilmektedir.

Tezin üçüncü hipotezi ise Rusya'nın Arktika Bölgesi'nde geçmişten günümüze kadar geçen süreç içerisinde çıkar algısında değişme olduğunu iddia etmektedir. Buna göre Rusya bölgede yaşanan jeopolitik değişikliklerin sonucunda çıkar algısında değişmeye giderek ortak çıkar vurgusunu azaltmış ve kendi ulusal çıkarlarını birincil öncelik olarak gündeme getirmeye başlamıştır. Hipotez Rusya dışındaki devletlerin bölgede yaşamakta olan iklim değişikliğinin etkisiyle birlikte ulusal çıkar yarışına başladıkları ve bu durumun var olan güç dengesini de etkileyerek tehdit algısının değiştiğini ileri sürmektedir. Daha önceki dönemlerde Rusya, Murmansk Konuşması örneğinde olduğu gibi, bölgenin potansiyelinden en fazla yararı sağlamak ve KDR'nin kullanımının yaygınlaşması için bölge devletleri arasında barış, işbirliği ve istikrar ortamının desteklenmesini savunmuş olup dışarıdan dâhil olmaya çalışan ikincil aktörleri tehdit olarak görmüş, ortak çıkar vurgusunu dış politikasının merkezine almıştır. Çalışmada da açıklanacağı gibi özellikle Çin ve AB'nin Konsey üzerindeki etkisini azaltmaya çalışmış; bölgenin küreselleşmesini yavaşlatmıştır. Fakat NATO üyelerinin bölgeye dâhil olmasıyla Rusya'nın bölgede ittifaka üye olmayan tek devlet olarak kalması tehdit algısını NATO'ya yönelterek bölge devletleri ile arasında güvensizliğe sebep olmuştur. Bunun sonucunda Çin'i müttefiki yapmaya itmiş ve

bölgenin küreselleşmesini hızlandırarak Hindistan, Japonya ve Brezilya gibi farklı aktörleri dâhil etmeye başlamış ve ulusal çıkarını daha fazla öncelik yapmıştır.

Çalışmanın varsayımları ve amaçları göz önünde bulundurularak birinci bölüm üç kısımdan oluşmaktadır. İlk olarak kullanılan kavramlar olan bölgeselcilik ve yeni bölgeselci teori incelenmekte; ardından çıkar kavramı ve çeşitleri olan ulusal, ortak, küresel çıkarlar tartışılmaktadır. Son başlıkta ise bu iki kavramın uygulamaları ilk olarak Arktika'nın bölge kabul edilme süreci ile küreselleşmesi açıklanmakta ve bu süreçle paralel olarak bölge devletleri arasında değişen çıkarlar ele alınmaktadır. Bu bölümde bölge ve değişen jeopolitiği hakkında genel bir çerçeve sunulması amaçlanmakta olup tezin ana konusu olan Rusya'nın Arktika Bölgesi dış politikasını açıklamada bölgenin iyi bilinmesinin elzem olduğu düşünülmektedir.

İkinci bölümde Arktika Bölgesi'nin tüm hatlarıyla açıklanması amaçlanmış, bu bağlamda betimleyici ve bölge devletleri arasında karşılaştırmalar yapılarak özellikle Türkçe literatürde bölgenin bilinirliğinin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Birinci bölümde tartışılan çıkar ve bölgeselcilik kavramlarının ışığında ilk olarak bölgenin tarihsel önemi açıklanmaktadır. Daha sonra sahip olduğu yeraltı kaynakları ve deniz yolları bölge devletlerine göre ayrı ayrı başlıklar hâlinde ele alınarak karşılaştırmalı analizler verilmektedir. Bir diğer başlıkta Arktika Bölgesi'nin uluslararası hukuksal durumu yine bölge devletlerine bağlı şekillerde ve güncel olaylar örnek verilerek ele alınmakta, son başlıkta ise bölgenin kurumsallaşmasındaki en önemli organ olan Arktika Konseyi yapısı, işleyişi, önemi ve güncel gelişmeler tartışılmaktadır. Bu bölümde bölgenin derinlemesine incelenmesiyle ilk olarak Rusya, daha sonra diğer devletler için önemi vurgulanmaktadır. Bölgenin en büyük yüzölçümüne sahip olan Rusya'nın Arktika'daki gelişmelerden hem en fazla yararı hem de zararı yaşadığı unutulmamalıdır.

Son bölüm ise tezin ana sorunsalı olan Rusya'nın bölge politikasını tarihsel bağlamı içerisinde açıklamayı ve süreklilik mi değişim mi içerisinde olduğu sorusuna cevap bulmayı amaçlamaktadır. Belirtildiği gibi bölgenin en büyük devleti olarak Rusya'nın alacağı kararlar ve uygulamaları hem diğer devletleri hem de bölgeyi doğrudan etkilemektedir. Ayrıca bir önceki bölümde de belirtildiği gibi bölgenin sahip olduğu potansiyel nedeniyle Rusya'nın, bölgeye sadece iklim değişikliğinin etkilerinin görünür olmasıyla değil daha önceki dönemlerde de önem verdiğini açıklamaktadır. Bu kısımda ilk olarak Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi açıklanacak daha sonra kimlik, siyasi, ekonomik ve askerî olmak üzere dört başlık altında Rusya'nın bölge politikası ve uygulamaları detaylı olarak incelenecektir. Özellikle Rus kimliğinde Kuzey ve Arktika algısı ile kimlik oluşumuna etkisinin alınan dış politika kararlarının sadece maddi temellere dayanmadığını göstermek açısından önemli görülmektedir. Ayrıca ekonomi ile ilgili kısımda da tarihsel bağlamı literatürde yapıldığı gibi Putin dönemi veya SSCB sonrası dönemden başlatılmayarak Novgorod Prensiği'ne kadar uzandırılacak olmasını tezin öne çıkan bir başka özelliği olarak dikkat çekmektedir. Tezin hipotezlerinden de olan Rusya'nın bölge politikasının çok eski tarihlere dayandığı ve diğer devletler gibi iklim değişikliğinin etkileriyle bölgenin küresel öneminin artmasıyla birlikte 2000 yılı sonrası ortaya çıkmadığı savı bu kısımda test edilmektedir. Aynı zamanda son bölümde Rusya'nın çıkar ve tehdit algısındaki değişimler tartışılarak Arktika'nın değişen jeopolitiği ile ilişkilendirilmektedir.

Tez çalışmasında kullanılan teknikler açıklayıcı, betimleyici ve neden sonuç bağlamında tarihsel süreçleri de göz önünde bulundurularak yorumsayıcıdır. Çalışma ilk olarak Arktika Bölgesi'nin bütüncül olarak incelemeyi ve daha sonra Rusya'nın politikalarına mikroskobik yaklaşımla ele almayı hedeflemektedir. Rus dış politikasında Arktika Bölgesi'nin en detaylı şekilde ele alınmasının temel etkeni Rusya'nın Arktika Bölgesi'nden ayrı değerlendirilemeyecek olmasıdır. Belirtildiği gibi Arktika'nın

kendine has birçok farklı özelliğe sahip olması onu Rus dış politikasında ayrı bir bağlam içerisinde incelenmesini zorunlu kılmakta olup aynı zamanda diğer bölge politikalarıyla da karşılaştırılmasını güçleştirmektedir. Ayrıca tezde birincil kaynak olarak dış politik belgeleri, ulusal güvenlik doktrinleri, anlaşmalar, sözleşmeler ve özellikle devlet başkanları tarafından yapılan konuşma metinlerinden yararlanılmaktadır.

Son olarak tez çalışmasının ortaya koyduğu varsayımlar ve diğer çalışmalardan farklılıklarıyla uluslararası literatüre katkı sağlaması bakımından önemlidir. Türkçe Uluslararası İlişkiler literatüründe ise hem jeopolitik hem de ekonomik anlamda önemi giderek artan Arktika Bölgesi ile ilgili YÖK sistemine kayıtlı bir tanesi doktora tezi olmak üzere toplam altı çalışma bulunmaktadır. Çalışma Onur Limon tarafından 2020 yılında “Yeni Enerji Havzalarının Ortaya Çıkmasının Kuzey Kutbu Arktika Jeopolitik Konumuna Etkileri” başlığında yayımlanmış doktora tezinden sonra yapılan ikinci çalışma olması bakımından da önem arz etmektedir. Tez çalışması ile bölgenin en önemli aktörü olarak Rusya’nın Arktika Bölgesi politikasını konu alan çalışmanın olmamasının yarattığı boşluğun kapatılması da amaçlamaktadır.

I. BÖLÜM

YENİ BÖLGESELÇİ YAKLAŞIM VE ARKTİKA'YA YANSIMASI

Uluslararası İlişkiler disiplininde Rusya dış politikası hakkında yapılan çalışmaların sayısında her geçen yıl belirli bir artış olduğu görülmektedir. Fakat Rusya'nın dış politikasını bütüncül açıklayabilmek için ülkenin en uzun kıyısını kapsayan kuzeyin ve Arktika Bölgesi'nin de bilinmesi gerekmektedir. Özellikle 2000'li yıllarla birlikte bölgenin sahip olduğu ekonomik potansiyelin anlaşılması ve jeopolitik öneminin dikkat çekmeye başlamasıyla birlikte Arktika'nın hem Rusya hem de küresel sistem içindeki rolü giderek dikkat çekmeye başlamıştır. Bu sebeptendir ki tezin kavram kısmını oluşturan bu bölümde ilk olarak bölgeselcilik ve yeni bölgeselci yaklaşımlar açıklanmaktadır. Bu kısımda bölge nedir, bölge olma koşulları nelerdir ve Arktika, bir bölge olarak kabul edilebilir mi sorularına cevap aranmaktadır. İkinci kavram olarak seçilen çıkar başlığında ise Arktika Bölgesi içerisinde yer alan aktörler arasında değişen çıkar algıları küresel, ortak ve ulusal çıkar kavramları başlığı altında detaylı olarak tartışılmaktadır. Buradaki temel amaç Arktika'nın bölge olurken aynı zamanda küreselleştiğini ve bu durumun bölgede var olan çıkar dengesini değiştirip değiştirmediğine cevap bulmaktır. Bu nedenle son başlıkta her iki kavramın bölge üzerindeki uygulamaları detaylı şekilde ele alınmakta ve bölgenin dinamikleri incelenmektedir.

1.1. Uluslararası İlişkilerde Bölgeselcilik Tartışmaları

Bölge, en genel olarak aynı coğrafi alanda yer alan ülke grupları veya ulusal ve küresel arasında yer alan düzey olarak tanımlanabilmektedir. Görüldüğü üzere Uluslararası İlişkiler disiplininde bölge kavramının kesin bir tanımı bulunmamakla birlikte bölgeselcilik (*regionalism*) ve bölgeselleşme (*regionalisation*) kavramlarının da temelini oluşturmaktadır. Yeni bölgeselcilik altında detaylı şekilde tartışılacak olan

kavramlar özellikle isimlerindeki yakınlıklardan dolayı karıştırılabilmektedirler. En genel tanımıyla bölgeselcilik veya bölgecilik, bölgelerin siyasi, ekonomik ve kültürel entegrasyonun kapsayan daha geniş bir kavramdır. Ekonomik birlikler, siyasi ittifaklar ve kültürel işbirlikleri bölgeselcilik içinde gerçekleşmekte olup, özellikle bölge içinde var olan ortak fırsatlara, zorluklara ve paydaşlara vurgu yapmaktadır. Bölgeselleşme kavramı ise, coğrafi veya sosyal şekilde inşa edilen bir alanın bölge haline gelme veya bir bölgenin içinde farklı bölgelere ayrılma sürecini ifade etmektedir. Buna göre ekonomik, siyasi, askeri veya çevresel gibi farklı bölgelerin oluşmasındaki etkenlere ve süreç içinde yaşananlara odaklanmaktadır (Risse, 2016: 88).

Literatürde bölge çalışmalarında birçok araştırmacının bölgenin sadece fiziksel yakınlıklar ve aynı coğrafi alanı paylaşmaktan oluşmadığına, hatta bundan daha fazlasını ifade ettiğine dair ortak kanaate sahiptir. Elbette fiziksel mesafeler bölge içinde bulunan aktörler için konularına göre yapısal derecede önemli olabilir. Deutsch (1957), bir grup ülkenin bir bölgeyi oluşturup oluşturmadığını belirleyen ekonomik entegrasyon, kültürel ve siyasi değerler dâhil olmak üzere birden fazla boyutta yüksek düzeyde karşılıklı bağımlılığı bölge kapsamında ele almaktadır. Bölge tanımını daha geniş kapsamda ele alan Russett (1967), coğrafi yakınlığa, sosyal ve kültürel homojenliğe, paylaşılan siyasi tutumlara, siyasi kurumlara ve ekonomik karşılıklı bağımlılığa dayalı tanım yapmaktadır. Diğer taraftan sosyal inşacı perspektiften bakan Thompson (1973) ise bölgelerin coğrafi olarak yakın, yoğun bir şekilde etkileşime giren ve çeşitli fenomenlerin ortak algılarına sahip olan devletleri içerdiğini savunmaktadır.

Bölge tanımına bakışların farklılığı sonucunda eleştirel jeopolitik ekseninde yapılan okumalarda devlet ve coğrafya merkezli yaklaşımlar eleştirilerek post-pozitivist epistemoloji ve yöntemler kullanılmaktadır. Bu doğrultuda Katzenstein, devletlerin davranışsal eğilimleri, siyasi çıktıları ve aralarında devam eden etkileşimin bölgenin bileşimini değiştirebileceğine vurgu yapmakta ve “bölgeler politik olarak

belirlenir” şeklinde durumu açıklamaktadır (Katzenstein,2005:9). Buna göre bölge, diğer bölgelere genişleme veya yerel değişimler yoluyla sürekli yeniden tanımlanmaya tabidir. İdeolojik veya sosyal inşacı olan fakat coğrafi olmayan tanımlar genelde bir bölge içindeki devletlerin ortak kimliklerini merkeze almaktadır. Bu duruma en çok örnek gösterilen bölge ise Avrupa Birliği’dir (Katzenstein, 1996, 2005).

Bir bölgeyi neyin oluşturduğu konusundaki ontolojik tartışmalarla birlikte kavramın tanımlanma sorunu da hâlâ devam etmektedir. Genelde literatürde bölge tanımları yapılırken hem bölge içi değişim süreçleri hem de bölgenin dış sınırlarının tanımlanması olmak üzere birbiriyle ilişkili iki boyut olarak ele alınmaktadır. Bölge içi değişim süreci bölgeselleşme (*regionalisation*) olarak adlandırılır ve kavramsal olarak birkaç düzeyde eş zamanlı olarak ilerleyen çok boyutlu (ekonomik, güvenlik, kültürel ve çevresel) bir süreci ifade etmektedir (Hettne ve Söderbaum,1998:460). Bölgesellik (*regionalism*) kavramı ise bölgeselleşme sürecinin, bölgenin bazı içsel özellikler kazanmasına yetecek kadar ilerlediği durumu tanımlamak için kullanılmaktadır. Björn Hettne (1999:330) için bölgesellik, mekânsallık, işbirliği ve kimlik açısından meydana gelen bölgeselleşme derecelerini ifade eden bir değişkendir. Aynı zamanda bölgesellikte bölgelerin sabit sınırlara ihtiyaç duymadığına vurgu yapılarak bölgesel aktör kümeleri, karşılıklı dışsallıkları, ortak kimlikleri veya yerel ortaklıklar arasındaki etkileşimlerle tanımlanabilmektedir.

Bölge çalışmalarında “yeni bölgeselcilik” (*new regionalism*) olarak adlandırılan literatürde ise bu kavrama daha karmaşık, normatif bir anlam verilmektedir. Başka bir deyişle, yeni bölgeselciliğe göre bölgeselleşme, belirli bir bölgede işbirliği çerçevesindeki erişimi kontrol ederek onu küreselleşme sürecine karşı da korumayı amaçlamaktadır. Yeni bölgeselcilik, bölgesel değişimin, katılımcı devletler tarafından kritik siyasi ve bölgesel belirginlikler yeniden çerçevelendirildiğinde meydana geldiğini savunmaktadır. Buna göre bölgelerin ve sınırlarının değişmesi aktörlerin ayrılması veya

onlara katılmasıyla ve bölge içerisindeki güç ilişkilerinde belirgin değişikliklerin olmasıyla yeni bir bölge olarak tekrar ortaya çıkabilmektedir (Hurrell ve Fawcett, 1995). Yani bölgeselleşme, statik yapısal etkenlerden çok değişimin, farklı ekonomik ve siyasi işbirliklerinin ortaya çıktığı dinamik ve esnek bir süreci ifade etmektedir.

1960'ların sonu ile 1970'lerin başında bölge çalışmaları ve yeni bölgeselci teori özellikle Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu yapısından etkilenerek yaygınlık kazanmıştır. Bu dönemde bölge, daha çok siyasi ve askerî şekilleriyle ortaya çıkmış; Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Varşova Paktı (VP) ve Afrika Birliği Örgütü (OAU) gibi bölgeler kurulmuştur. Aynı dönemlerde yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin de ortaya çıkmasıyla birlikte iki kutuplu sistemin bölgelere tanıdığı görece özerklikler sonucunda bölge çalışmaları da artmıştır. 1980'lerin sonlarından itibaren bu eğilim, Baltık Bakanlar Konseyi, Visegrad Grubu, Şangay Grubu ve Mercosur gibi alt bölgesel ve mikro bölgesel örgütlerle daha yaygın hâle gelmiştir (Behr ve Jokela, 2011: 263-265).

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile beraber iki kutuplu düzenden ABD hegemonyasında tek kutuplu yeni bir düzene geçiş yaşanmıştır. Bu durum küresel sistemin bölgesel güvenlik dinamikleri ve ulusal kararlar üzerindeki etkilerini azaltarak bölgesel egemenliğin yeniden kurulmasına yol açarak “kendi coğrafi bölgelerine hâkim olan birkaç bölgesel gücün” kurulmasına da olanak sağlamıştır (Rosecrance,1991:373-375). Küreselleşmeyi savunan yeni uluslararası sistemde, bölgeselcilik veya bölgesel kompleksler gibi yapılardan ziyade uluslararası sistemin bütüncül ele alınması ve uluslararası kurumların çatısı altında toplanması desteklenmiştir. Bu dönemde yeni bölgeselcilik çalışmalarında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA), Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) ve Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR) gibi ekonomik temelli uluslararası örgütler veya kurumları detaylı şekilde incelenmeye başlanmıştır (Barbieri,2019).

21.yüzyıla girilmesiyle beraber fiziksel yakınlıkları olan aktörlerin özellikle dış politikadaki kimlik temelli etkileri anlaşılmaya başlandıkça “bölge” kavramı tekrar tartışılmaya başlanmıştır. Buna göre önceki dönemlerde bölge kavramı olarak sadece kıtaların sayısı düşünülürken yeni bölgeselci bakışta coğrafi yakınlığın bölgeleri belirlemede tek etken olamayacağı anlaşılmaya başlanmıştır. Bu konuda Hettne ve Soderbaum (2002:8-39), çalışmalarında yeni bölgeselcilik kavramını “belirli bir coğrafi bölgenin bölgeselleşme sürecinin çok boyutlu sonucu” olarak tanımlamışlardır. Buna göre bölgeselleşme sürecinin kendisinin de çok boyutlu olduğu göz önünde bulundurularak bölgeselliği teorize etmede kullanılmıştır. Teorilerinde bölgelerin “siyasi ve sosyal yapılar olarak tasarlanan projeler” olduğunu belirterek projelendirme sürecinde doğal veya verili hiçbir şeyin olmadığı, bu sebeple de küresel dönüşüm sürecinde tekrar ve tekrar yaratıldıklarını tartışmışlardır. Aynı paralelde doğal bir bölge varlığının söz konusu olmadığı ve bölgelerin hayalî yapılar olduğu fikri Hurrell ve Kelly (2015) tarafından da paylaşılmıştır.

Arktika’nın bölgeselleşme sürecinin açıklandığı kısımda da yararlanılmış olan Hettne’ye ait bölgeselleşme süreçleri kapsayıcılık bakımından farklılığa sahiptir. Bölgeselleşme sürecinin çok boyutlu olduğunu belirtene Hettne (2002:34), her bölgenin bölgeselleşmesini tamamlayamadığını iddia eder ve beş farklı bölgeselleşme düzeyi belirler. Buna göre ilk olarak bölgesel alan belirlenir ve belirli bir düzeyde izolasyon⁵ ile karakterize edilen temel seviye gerçekleşir. İkinci kademedeki Buzan’ın da kullandığı bölgesel kompleks ortaya çıkar. Bu düzeyde bölge devletleri “ortak” konular (ekonomi, kültür, çıkar ya da tehdit gibi) odağında kompleks oluşturmaktadır. Üçüncü düzeyde oluşan kompleksle birlikte aktörler arasında yüksek etkileşimin olduğu bölgesel toplum

⁵ Türk Dil Kurumu’na göre izolasyon yalıtım demektir. Yalıtım kelimesinin birinci anlamı ise elektrik, ses ve ısı akımını engelleme olarak belirtilmiştir (TDK, 2020). Çalışmada izolasyon, bir alanın bölge kabule edilebilmesi için diğer bölgelerden ayrı ve kendine ait belirli özelliklere sahip olması anlamında kullanılmaktadır.

meydana gelir. Dördüncü düzeyde bölgede ilk kez ulus ötesi kurum, kuruluş veya sivil toplumun ortaya çıkmasıyla ve artan karşılıklı etkileşimin de etkisiyle bölgesel topluluk meydana gelir. Bölgeselleşme için son düzeyde ise bölgesel kurumsallaşmış yapı ortaya çıkar. Hettne, beş düzeyin her zaman sıralı olmayacağını ve sürekli gelişim hâlinde ilerlemeyeceğini belirtir. Özetle bölgeselleşmenin sonucunda ortaya çıkan belirli bir uluslararası coğrafi alan içinde işbirliği, bütünleşme ve tamamlayıcılık kalıplarının kurulmasıdır.

Väyrynen (2003:25-30) ise yeni bölgeselcilik ile ilgili yaptığı analizde geleneksel bölgeselleşme çalışmalarında fiziksel farklılıklara fazla odaklanılması sebebiyle ekonomik ve siyasi yönlerin gözden kaçırıldığına vurgu yapmaktadır. Bu nedenle bölgeleri fiziksel yani geleneksel anlamda bölgeler (coğrafya ve askerî stratejilere dayalı) ve işlevsel bölgeler (sosyal olarak inşa edilen daha çok ekonomik, kültürel veya çevresel gibi konulara odaklı) şeklinde ikiye ayrıldığı tezini savunmaktadır. Väyrynen'in fiziksel ve işlevsel bölge ayrımı Hettne'nin eski ve yeni bölgeselcilik tezi ile aynı paralelliktedir.

Yeni bölgeselcilik literatürünün kapsamının genişlemesi bölgesel ve küresel yapıları ayırt etmeyi de önemli hâle getirmektedir. Bu konuda en fazla başvuru uzmanlardan Robert E. Kelly (2007), üç değişken ile farklılığı açıklamaktadır. Birincisi, bölgeler yapısal olarak yukarıdan müdahaleye açıkken, küresel sistem kapalıdır. İkincisi, coğrafi yakınlık güvenlik ikilemini önemli ölçüde belirler ve bölgelerde tehditler eşit olmayan şekilde dağıldıkları için güvenlik ikileminin yaşanması küresel yapılara göre daha olasıdır. Çoğu devlet hem yalnızca komşuları tarafından tehdit edilir hem de onları tehdit eder. Bu durum güvenlik merkezli bölgesel dinamikler yaratarak güvenlik ikilemini de olası kılar. Üçüncüsü, küçük ve/veya orta ölçekli devletlerden oluşan bölgesel kompleksler, küresel yapıların aksine bölge dışı üçüncü aktörlerin etkisine daha fazla açıktır. Bu durum dış güvenlik tehdidinin bölge devletlerinde ortak

iç güvenlik ikilemi yaratmasına neden olabilir. Aynı durum küresel yapılarda söz konusu olmaz. Özetle bölgesel yapılar, küresel yapılardan gelen etki ve müdahalelere daha fazla açıktırlar. Diğer taraftan küresel yapılar içindeki tehditlerin ve güvenlik merkezlerinin belirlenmesinde bölgesel yapılar etkilidir.

Uluslararası İlişkiler disiplininde yeni bölgeselcilik, realist ve inşacı yaklaşımlar arasında devam eden tartışmalarla metodolojik bir yenilenme sürecindedir. Soğuk Savaş dönemi ve sonrası ilk on yılda, bölgeler genellikle devletler arasındaki ekonomik ve kurumsal bağlarla ilişkili verilere dayanarak zaman ve mekânsal olarak kapsayıcı şekilde tanımlanarak karşılaştırmalar yapılmıştır. Fakat bölgenin mekânsal olarak sınırlandırılmayacağı ve özellikle “ortak kimliğin” daha fazla vurgulanması inşacı yaklaşıma bölge çalışmalarında yaygınlık kazandırmıştır.

İnşacı yaklaşım bölgelerin, realistlerin yaptığı maddi tasvirin aksine, normların ve kimliklerin hükûmetler, sivil gruplar ve firmalar tarafından yeniden tanımlanarak nasıl ortaya çıktığını vurgular. Buna göre bölgeleri tanımlamak için ortak kültürel kimliklerin kullanılması fikri “kültür bloklarının” inşasının başladığı sömürgecilikten kurtulma sürecinden doğmuştur (Meinig, 1956). Bölgelerin “sosyal inşası” ile kastedilen kolektif kimlik ve anlam algısı tarafından bulanık ve sürekli değişen sınırlarla şekillenme süreci sonucunda ortaya çıkar. Bu görüş, bölgelerin verili ve sabit olduğu kavrayışını tamamen reddederek onları ortak kurumsal ve ekonomik bağlarla pekiştirilen değişken yapılar olarak kabul eder (Murphy, 1991; Adler, 1997).

Bu bakış açısına göre bölgelerin incelenmesi için uluslararası analiz düzeyleri ve bölgelerin fiziksel-işlevsel ayırım yoluyla bölünmesi kilit konumdadır. Bu durum, Väyrynen’in öne sürdüğü fiziksel-işlevsel bölgeselleşme ayırımı ile de benzerlik gösterir. Uluslararası sistem analiz düzeyinde ise ekonomik bölgeler ulus ötesi kapitalist süreçler tarafından; çevresel bölgeler insan eylemleri ve biyosfer arasındaki etkileşimle

ve kültürel bölgeler kimlik toplulukları tarafından inşa edilir. İnşacı teorisyenler güven, paylaşılan değerler, ortak kimlikler ve çıkarlar gibi kavramlar yardımıyla bölgeleri tanımlarlar. Genellikle liberal değerlerin ve çıkarların yayılmasıyla üretilen bu tür hayalî veya inşa edilen bölgelerin sınırları da fiziksel şekilde belirlenmez (Murphy, 1991; Adler, 1997; Adler ve Barnett,1998). Kimlik bölgeleri olarak da adlandırılan bu alanların oluşumunda bölgede yaşayan insanların paylaştığı tarih ve sembollere sahip olmaları da önemlidir. Bölgesel ve siyasi sembollerin süreklilik taşımaları ve tekrarlanarak ortak anlamların meydana gelmesi gereklidir (Paasi,1986).

Kuşkusuz ortak kimlikler ve bunların kurumsallaşması bölge oluşumunda önemli unsurlardır. Ancak Adler ve Barnett (1998), güvenin ve kolektif kimliğin tek başına bölgesel güvenlik toplulukları yaratmadığına işaret etmektedirler. Onlara göre bu topluluklara götüren süreç, ekonomik değişimler ve dış tehditler gibi hızlandırıcı koşullarla başlamalı; ardından güç ilişkileri, organizasyonlar ve sosyal öğrenme yoluyla tekrarlanmalıdır. Bu durumda üç seviyede güvenlik toplulukları oluşturulur. Tetikleyici koşullar, güven ve kolektif kimlik faktörleri ve barışçıl değişimin güvenilir beklentileri bu katmanları tanımlar. Diğer bir deyişle, güvenlik topluluklarının yükselişini sadece inşa yoluyla üretilen zihinse/kurgusal ve kurumsal faktörlere bağlamayarak maddi koşulları ve dış tehditleri de dikkate almak gerekmektedir (Väyrynen, 2000).

Lake ve Morgan (1997) gibi bazı teorisyenlerse bölge çalışmalarında temel analiz birimi olarak bölgesel güvenlik topluluklarıyla yakın olan bölgesel güvenlik kompleksi kavramını kullanmaktadır. Bu durum bölgesel düzenin güvenlik boyutunu incelemek için kompleksin sadece bir yönünü seçmelerinden kaynaklanmaktadır (Lake ve Morgan, 1997:11). Burada bahsi geçen güvenlik toplulukları ve güvenlik kompleksleri arasındaki farkı açıklamak önemlidir. Güvenlik toplulukları, toplumun sosyokültürel yapısını odağına alıp insanlar arası etkileşimin ortak kimlik yaratarak ortak tehdit ve güvenlik algısı oluşturduğu sürece odaklanır. Güvenlik komplekslerinde

ise temel aktör devlettir ve analiz düzeyi toplum değil, devletler arası etkileşimdir. Buna göre bölgesel düzenler, entegrasyon, çoğulcu güvenlik toplulukları, toplu güvenlik, büyük güçler birliği veya güç siyaseti yoluyla bölgesel güvenliği farklı şekillerde üretebilir. Bölgesel düzenler, farklı işbirliği ve çatışma karışımları ve değişen derecelerde dış nüfuz içerir. Güvenlik emirleri arasında da belirli bir hiyerarşi vardır ve bölgesel güvenlik komplekslerinin güvenlik yönetimini sürdürürken tırmanabilecekleri bir merdivenin basamakları olarak varsayırlar (Morgan, 1997:16).

Lake ve Morgan'ın devlet merkezli yaklaşımı, devletler arasındaki negatif ve pozitif güvenlik bağlarıyla bir arada tutulduğunu öne sürdükleri bölge tanımlarında da ortaya çıkmaktadır. Bağlantıların miktarı ve gücü, bölgenin, bölgesel alanını tanımlamak için kullanılabilir. Lake (1997), öncelikle mekânsal olmayan ancak devlet merkezli öncüllere dayanan olumlu ve olumsuz dışsallıklar üzerine inşa ederek, bölgenin kurumsal bir kavrayışını geliştirmek için teorik bir girişimde bulunmaktadır. Sonuç olarak, bölgesel bir sistemi “belirli bir coğrafi alandan kaynaklanan en az bir sınır ötesi, ancak yerel dışsallıktan etkilenen bir dizi devlet” olarak tasarlamaktadır (Lake,1997: 48). Dışsallıklar genellikle karşılıklı olduğu için, bu durumlar dizisinin birbirlerine karşılıklı olarak dayatılması durumları etkileşim hâlindeki birimler kümesi olarak birbirine bağlayan bir dışsallık yaratmaktadır (Lake,1997: 40). Dışsallıklar, örneğin, toplu eylem sorunlarından veya komşu devletlerin birbirlerine karşı izledikleri belirli politikalarından kaynaklanabilmektedir.

Uluslararası İlişkiler disiplinde “bölgesel güvenlik kompleksi” teorisyenlerinden en fazla kaynak gösterilen Barry Buzan (2000) ise, çoğu teoride olduğu gibi bölgesel güvenlik komplekslerinin temel birimini devlet kabul etmektedir. Ayrıca Buzan bölgesel alt sistemlerin varlığını güvenlik nesnesi olarak açıklamakta ve bölgesel güvenlik ilişkilerinin göreceli özerkliğini vurgulayarak birim-sistem seviyeleri arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Buzan, teorisindeki amaçlarından birinin, bölge

uzmanlarına bölgeler arasında karşılaştırmalı çalışmaların yapılabilmesi için ortak dil ve kavramları sağlayarak literatürdeki zayıflığı azaltmak olduğunu belirtmektedir. Bir diğer amacı ise “güç” ve “güvenlik” çalışan teorisyenlerin bölgesel düzeyin önemini göz ardı ederek veya hafife alarak uluslararası düzeyde yapılan açıklamalarını eksikliğini kapatmak olarak açıklamaktadır (Buzan, 2003:30-34). Buna göre teorilerin çoğu siyasi ve askerî tehdidin kısa mesafelerden daha etkili olduğu coğrafi uzaklığın etkisini de göz önünde bulundurur ve devletlerin en fazla reel tehdidi komşularından aldıkları varsayımını genel olarak kabul eder. Bu sebeple bölgesel güvenlikte ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık, güvenlik kompleksleri içerisindeki aktörlerde dışarıdakilere göre daha yoğun şekilde ortaya çıkarmaktadır.

Güvenlik komplekslerinin oluşmasında şüphesiz ki sadece coğrafi mesafe etkili değildir. Güç dağılımı, tarihsel dostluk veya düşmanlık ilişkileri gibi farklı dinamikler de kompleksi şekillendirir. Buzan’a göre güvenlik kompleksi, temel güvenlik algıları ve endişeleri birbirine bağlı olan ve bu durumun ulusal güvenliklerini doğrudan etkilediği devletler tarafından oluşturulur. Buna göre güvenlik kompleksinin şekillenmesinde bölge içerisindeki devletler tarafından üretilen güvenlik algıları ve birbirleriyle etkileşimler temeldir. Komplekslerin ayrıca güç dengesi, güvenlik ikilemi ve güç geçişi⁶

⁶ Güç dengesi (*balance of power*), güvenlik ikilemi (*security dilemma*) ve güç geçişi (*power transition*) kavramları aynı zamanda Uluslararası İlişkiler alanında birer teoriyi de temsil etmekle birlikte genel olarak klasik ve neo realist teorilerin içinden doğmuşlardır. Güç dengesi en genel tanımı ile bir sistem içerisindeki devletlerin sahip oldukları gücün diğerleri tarafından dengelendiği ve tehdit olarak görülmediği uluslararası düzenin sağlandığı kabul edilen durumdur. Bilinen en önemli örneği Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB nükleer kapasiteleri nedeniyle sistem içerisinde güç dengesi oluşturmuşlar ve aralarında güç yarışı olmasına rağmen nükleer güç nedeniyle birbirlerini dengelemişlerdir. Güvenlik ikilemi ise, ilk olarak John Herz tarafından 1950 yılında kavramsallaştırılmıştır. Bir devletin kendi güvenliğini sağlamak veya arttırmak için özellikle askeri kapasitesini arttırması ve/veya yeni bir ittifaka dâhil olmasının diğer devletleri de kapasite arttırmaya, yeni ittifaklara katılmaya veya kurmaya itmesi durumunda yaşanır. Bu durumda uzun vadeli kapasite yarışları olur, tehditler artar; çatışma veya savaşla bu durum sona erer. İkilemin asıl nedeni olan ilk devletin kendi ontolojik güvenliğini sağlamak için kapasitesini arttırması, silahlanma yarışının başlaması ve asıl amacın çatışma haline geçiş olmamasına rağmen diğer devletler bu yeni durumu güvenliklerine tehdit olarak görürler. Güç geçişi diğer iki kavramla da bağlantılı olarak devletlerin farklı büyüme oranları sonucunda özellikle güçlü olan devletlerarasındaki sıralamanın değişmesi ve bu durumun en güçlü devlet için tehdit olarak görülmesiyle güç yarışına girilmesidir. Güç geçişinin olduğu devletlerin

gibi anarşik uluslararası sistemlerin özelliklerine sahip olduğu; koşullara göre bu durumların yaşandığı varsayılır. Buzan bu durumu minyatür anarşiler olarak tanımlar ve kendi başlarına alt sistemler olarak kendilerine ait yapılar olarak kabul eder (Buzan,2003).

Diğer taraftan her bölge kendisine ait güvenlik kompleksine sahip olmak zorunda değildir. İki koşul atında bölgede güvenlik kompleksi oluşmayabilir. Bunlardan ilki bölgede bulunan devletler eğer düşük kapasiteleri varsa etki alanlarının kendi sınırlarının dışına çıkamayacağı ve bölgenin bütününe etkileyebileceğidir. Bu durumda devletler sadece ulusal güvenlik bakışına sahip olurlar ve aralarında kompleks oluşturacak kadar yoğun güvenlik etkileşimini sağlayamazlar. İkinci olarak, bölgedeki mevcut güvenlik dinamiklerinin bölge aktörleri tarafından değil de ikincil aktörler tarafından şekillendirilmesi durumunda yani normal işleyişe müdahale edilmesi hâlinde, bölgesel güvenlik kompleksinden söz edilemez. Bu durumu Buzan bindirme (*overlay*) olarak kavramsallaştırır ve bindirmenin görüldüğü bölgelerde, bölgeye ait olan güvenlik dinamikleri net bir şekilde tanımlanamadığı için daha etkili olan ikincil aktörlerin politikaları ve uygulamaları incelenir. Diğer taraftan bir güvenlik kompleksi üç temel bileşenden oluşur ve bunlarda yaşanacak büyük değişimler sonucunda kompleksin yeniden tanımlanması gerekir. Birinci bileşen birimlerin düzenlenmesi ve aralarındaki farklılaşmalar; ikincisi gücün dağılımı yani kapasite dağılımı ve sonuncu bileşen aktörler arasındaki dostluk ve düşmanlık kalıplarıdır. Bu üç bileşenin koşullara göre değişmesiyle veya bölge içi dinamiklerde yaşanacak radikal bir değişme sonucunda bölgesel güvenlik kompleksi yeniden oluşur (Buzan ve Waever,2003: 10-30).

değişen ekonomik, askeri ve nüfus kapasitelerinin karşılaştırılması sonucunda anlaşılmaktadır. Çin'in büyüme oranlarının ABD'den fazla olması son dönemlerde uluslararası sistem içerisindeki en önemli güç geçişi olarak kabul edilmektedir. Açıklanan üç kavram anarşik kabul edilen uluslararası sistem içerisinde dönemseller olarak ortaya çıkmakla birlikte çalışmanın da ele alacağı gibi bölgelerde de devletler arasında görülmektedir (Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, 1979, Addison-Wesley Yayıncılık, ss.79-129; Stephen Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power", *International Security*, cilt. 9, No. 4, 1985, ss. 3-43, <http://www.jstor.org/stable/2538540>, 17.07.2024).

Barry Buzan güvenlik konseptini geniş anlamda sadece siyasi ya da askerî nedenlere dayalı ele almaz. Buzan “güvenlik kavramı bireyleri, devletleri ve uluslararası sistemi birbirine bağlar. Güvenlik bireylerin ya da devletlerin sadece kendi başlarına hareket etmeleriyle sağlanamaz. Güvenlik belirli bir dereceye kadar kolektiflik ve çok boyutlu yaklaşım gerektirir” açıklamasıyla coğrafi, ekonomik, kültürel ve tarihsel konular da bunu sağlayabileceğini savunur. Güvenliği siyasi, askerî, çevresel, toplumsal ve ekonomik olmak üzere beş ayrı sektörde ele alan Buzan’a göre siyasi ve askerî sektörler uluslararası güvenlik için hâlâ önemli olsalar da birincil konumlarını kaybetmişlerdir. Bu durumda toplumsal, çevresel ve ekonomik güvenlik konuları giderek önem kazanmaktadır. Sektörlerin her biri için farklı güvenlik sorunsalları içinde bir odak noktası ve öncelik sıralaması bulunmaktadır. Diğer taraftan sektörler tamamen birbirlerinden yalıtılmış hâlde değildir. Hatta tam tersi şekilde aralarındaki ilişkiler aynı anda birden fazla sektörün güvenlik kompleksinin oluşmasına neden olmasıyla açıklanabilir (Buzan,2003: 25-27).

1.2. Ulusal, Ortak ve Küresel Çıkar Tartışması

Çıkar (*interest*), Uluslararası İlişkiler disiplininde özel öneme sahip olan ve teoriler tarafından farklı bakış açılarıyla ele alınan temel kavramlardan birisidir. Özellikle dış politika çalışmalarında ulusal çıkar kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Fakat son dönemlerde bu durum değişerek ortak ve küresel çıkar kavramlarına da daha fazla yer verilmeye başlanmıştır. Özellikle İngiliz Okulu tarafından açıklanan ve ulusal çıkardan farklı olarak bir bölge içerisinde yer alan aktörlerin “ortak” tarih, kültür veya tehditleri gibi benzerliklerinden oluşan “ortak çıkar” kavramı ayrı öneme sahiptir. Arktika Bölgesi devletlerinin ortak çıkarlarının ulusal çıkarlarla ilişkisini açıklamak ayrı bir öneme sahiptir. Son olarak Uluslararası İlişkiler literatüründe olmayan fakat özellikle ekoloji ve iklim çalışmaları alanında kullanılan “küresel çıkar” kavramı da yer almaktadır. Genel olarak ütöpik bir kavrammış gibi

algılanan küresel çıkar, Arktika’da yaşanan iklim değişikliğinin tüm devletleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemesi sonucunda tüm insanlığın ortak hareket etmesini gerektiren çıkarı yaratmaktadır. Bu sebeple literatürde çok fazla ele alınmamış olan küresel çıkarın açıklanması Arktika’yı açıklamak için ayrı bir önemi vardır. Arktika’da devletlerin çıkarı algılamaları ve politikalarında uygulamaları küresel, ortak ve ulusal çıkar şeklinde olduğu için bu sıralama ile ele alınmıştır. Fakat bölgeselleşmede yaşanan değişimlerde belirtildiği gibi çıkarlar da koşullara göre farklılıklar yaşanmaktadır.

1.2.1. Küresel Çıkar

İklim değişikliği gibi küresel çapta etki yaratan olgular için kullanılan küresel çıkar kavramının Uluslararası İlişkiler literatüründe kullanımı giderek yaygınlık kazanmaktadır. Bunun temel sebebi şüphesiz ki küresel etki yaratan olayların sayısında yaşanan artıştır. Küresel çıkar kavramı ortak çıkar kavramından farklı olarak tüm dünyayı yani hem gezegeni hem de bütün insanlığı tehdit eden riskleri veya ortak faydaları tanımlamak için daha kapsayıcı bir alan yaratmaktadır. Açıklanacağı gibi ortak çıkar daha dar kapsamlı olup özellikle belirli bir bölgedeki devletlerin ortak tehdit veya faydaları çıkarları olarak içselleştirmesidir. Fakat küresel çıkarda tüm ülkeleri etkileyen ve hepsinin karar vermesini gerektiren daha kapsamlı durumlar söz konusudur.

İklim değişikliği, gerçek anlamda ilk küresel çevre sorunu olarak kabul edilmektedir. Daha önce meydana gelen çevre sorunlarından ayrılan birkaç temel özelliğe sahiptir. Atmosfer, küresel kamu malının en bilinen örneğidir. Bir ülkedeki sera gazı emisyonları tüm gezegeni etkiler. Aynı şekilde herhangi bir ülkedeki emisyon kontrolleri tüm canlıların yararınadır. Aynı durum okyanuslar için de geçerlidir. İklim değişikliğini farklı kılan ikinci özellik etkilerinin bölgeler ve ülkeler arasında eşit dağılmaması ve tüm gezegeni etkileyecek olmasıdır. Etkilere uyum sağlama ve yanıt vermede az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler daha savunmasız olma eğilimindedir.

Diğer taraftan iklim temelli göçler, iç karışıklıklar veya bölgesel çatışma risklerinin artacağı düşünüldüğünde bu ülkelerde ortaya çıkacak kırılganlıklar doğrudan veya dolaylı şekilde diğer ülkeleri de etkileyecektir. Üçüncüsü insan faaliyetlerinin sera gazına etkisi de göz önünde bulundurulduğunda küresel, ulusal ve bireysel gibi farklı düzeylerde sera gazlarını azaltmak için eylem planları yapılmalıdır. Dördüncüsü, iklim değişikliğinin kapsamı ve etkileri ile ilgili belirsizliğin hâlâ devam etmesidir. Bu durum, özellikle devletlerin uyguladıkları politikalarını ve bireylerin günlük davranışlarını değiştirmeleri konusunda isteksizlik yaratmaktadır (Figueres ve Ivanova, 2002).

Çevresel etkilerle ilgili ülkelerin “ortak fakat farklılaştırılmış sorumlulukları” olduğu evrensel kabul görmektedir. İklim değişikliğinin sorumlusu, en fazla etkilenen ve harekete geçmesi gereken ülkeler arasındaki farklılıklar krizin küresel boyutta ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Krizi hızlandıranların gelişmiş ülkeler olmasına rağmen en fazla etkilenenlerin az gelişmiş ülkeler olması ikircikli bir durum ortaya çıkarmaktadır. Devletlerin dar şekilde tanımladıkları ulusal çıkarlardan küresel karşılıklı bağımlılık kavramına içselleştirerek geçmeleri bu ikilemden çıkılması için önemlidir (Mendelsohn, 2002; IPCC, 2020).

Küresel çıkar kavramının uygulamadaki en önemli zorluğu devletlerin temel aktör oldukları sistemde uluslar üstü karar alma mekanizmasının ve bu konuda yaptırım gücü olan bir denetim mekanizmasının olmamasıdır. Ayrıca, realist gelenekten gelen uluslararası sistemin anarşik yapısı ve devletlerin bu sistem içinde kendi kendine yetme (*self-help*) anlayışı da küresel çıkarın içselleştirilmesi önündeki engellerdendir. Fakat iklim değişikliğinin küresel doğası, küresel çözümü gerekli kılar. Atmosferin veya suların ülkelere göre bölünemez olması ve küresel etkiye sahip olmaları nedeniyle küresel çıkar tanımı kapsamında küresel bir rejimle yönetimleri gerçekleştirilebilir (Cadman, 2018,155).

Covid-19 salgını döneminde devletler küresel çıkarı merkeze alarak odaklı ulusal çıkarlarını genişleterek kararlar almışlardır. Bu sebeple özellikle küresel çıkar ve yönetim literatüründe Covid-19 salgını süreci örnek gösterilmektedir (Hepburn ve diğerleri, 2020; Ching ve Kajino,2020; Norouzi ve diğerleri, 2020). Salgın ile benzer şekilde iklim değişikliğinin de etkileri uzun süre önce bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Bu sebeple riski kabul etme, riski kontrol altına almak ve sınırlamak için acil eylem planları uygulanmalıdır (NOAA, 2022). Eğer iklim değişikliği küresel çıkarlar kapsamında değerlendirilmeyip önleyici kararlar alınmazsa yüzyılın sonuna doğru dünyanın sanayi devrimi öncesi döneme kıyasla 2,8°C daha sıcak olacağı öngörülmektedir. Bu durum yakın gelecekte canlı hayatının devamı, içilebilir su kaynakları ve sürdürülebilir tarım gibi konuları riske atmaktadır (Climate Group, 2021; Climate Center, 2021).

İklim değişikliğine karşı eylemsizlik veya geç kalınmış politikalar Covid-19 salgınından daha yıkıcı ve ölçülemez hasarlar bırakacaktır (Weise,2019:125). Hükûmetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) uzmanları tarafından yayımlanan raporda iklim değişikliği kaynaklı oluşacak risklerin tüm ülkeleri etkileyen küresel riskleri oluşturduğu ve bu sebeple küresel kapsayıcı bir çözüm gerektiği vurgulanmaktadır. Konunun küresel çıkar kapsamında ele alınmaması hâlinde toplu bir başarısızlıkla karşılaşılacağı açıklanmaktadır (IPCC, 2021).

Arktika Bölgesi'nde yaşanan iklim değişikliği etkilerinin de küresel çapta riski arttırdığı görülmektedir. Dünyanın geri kalan kısmına kıyasla üç kat daha fazla ısınan bölgedeki değişim bütün ekosistemi doğrudan tehdit etmektedir. Grönland hariç kara buzulları olmaması sebebiyle Antarktika'da yaşanacak erime suların yüksekliğini etkilemese de Arktika Okyanusu suyunun sıcaklığının ve yoğunluğunun değişmesi öncelikli olarak içilebilir su kaynaklarını ve ekosistemi bozma riskini arttırmaktadır. Bu sebeple Arktika Konseyi ve iklim değişikliği odaklı uluslararası kuruluşlarda tüm ülkelerden araştırmacılar birlikte çalışmaktadırlar. IPCC ve uzmanların da belirttiği gibi

iklim değişikliği bir devletin veya bir b6lgenin tek başına m¼cadele edeceğinden çok daha b¼y¼k bir tehdittir. Olası sonuçlarının herkesi etkileyeceği g6z 6n¼nde bulundurulduğunda Arktika’da yaşanan değişimler k¼resel çıkar olarak t¼m ¼lkelerin sorumluluğu kapsamına girmektedir.

1.2.2. Ortak ıkar

Uluslararası İlişkiler literat¼r¼nde çoğu zaman ortak çıkar kavramı ulusal çıkarın yerine kullanılmaktadır. Fakat çıkar kavramını daha geniş anlamda açıklamak ve farklı bakış açıları da getirmek isteyen İngiliz Okulu ve liberal yaklaşım ortak çıkarı 6zellikle ele almaktadır. Alderson ve Hurrell’e g6re (2000, ss.1-19) İngiliz Okulu’nun devletler arasında ortak çıkarların varlığına olan inancı ve iddiaları onları diğer g6r¼řlerden ayırmaktadır. Ortaya atılan bu g6r¼ř uluslararası sistemdeki devletlerin davranışlarına sınır koyan kurallar ve s6zleşmelerden yararlanma kapasiteleriyle de tanımlanabilir. Yani devletlerin uluslararası sistemdeki belirsizliğin azaltılması ve daha y¼ksek 6ng6r¼lebilirlik sağlanması için t¼m akt6rlerin lehine olan ortak çıkarlarla m¼nk¼n olabilmektedir. Ayrıca ortak çıkarlar devletlerin iletişim kurma yeteneklerini geliştirip koruyan işlevsel ve faydacı sonuçlar da doğurmaktadır.

İngiliz Okulu’nun 6nemli teorisyenlerinden Hedley Bull, “*The Anarchical Society*” kitabında “bir devletler toplumu ya da uluslararası toplum, belirli ortak çıkarların ve ortak değerlerin bilincinde bir grup devletin ortak kurallar dizisine bağlı olduklarını tasavvur etmeleriyle ortaya çıkar” şeklinde ele almaktadır (Bull,1977: 13). Bull tarafından açıklanan uluslararası toplumun oluşması aynı zamanda ortak çıkar da yaratır. Buna g6re ortak değerlerin tanınması ve t¼m devletlerin yararına olacak şekilde ortak kurum ve kurallar tarafından oluşturulması ortak çıkarı da oluşturmaktadır (Bull,1977: 18).

Klasik ve neorealist yaklaşımlarda ise ulusal çıkar başlığında da açıklanacağı gibi devletlerin ulusal çıkarlarının ya verili ve nesnel olduğu ya da uluslararası sistem tarafından belirlendiği yaygın görüşü vardır. Burada katı ve değiştirilmesi zor olan ulusal çıkar, İngiliz Okulu tarafından daha geniş kapsamlı ele alınarak ortak çıkar kavramına doğru evrilmiştir. Buna göre ortak çıkarın oluşturulması için devletlerin daha yüksek bir otoritenin altında toplanmalarına gerek yoktur. İngiliz Okulu siyasi ve coğrafi sınırlar boyunca oluşturulan sosyal bağlarsa bir devletler üstü hükûmet yerine uluslararası toplumun oluşmasına yeterli olacağını savunmaktadırlar. Ortak bir kültüre ya da medeniyete ait olmayan devletlerin egemen bağımsızlığı ve pragmatik bir arada yaşam isteği ile bu ortamı kurabilecekleri savunulur. Bull tarafından bu durum “diplomatik kültür” olarak tanımlanmaktadır. Buna göre farklı köklerden gelen devletlerarasındaki düzeni korumak için uluslararası hukuk, sözleşmeler ve kurumlar sistemi yeterlidir (Bull,1977).

Diğer taraftan realizmin önemli isimlerinden Edward H. Carr ortak çıkar ya da çıkarların uyumu savlarına eleştirel yaklaşmaktadır ve ortak çıkarın olduğu durumundan diğerlerine göre daha fazla kazançlı olan devletler geri kalan devletlere bu durumu ortak yarar adı altında dayatmaktadır. Carr’a göre bu durum statükonun korunmasında kazanılmış çıkarı olan memnun güçlerin savunması gereken bir durum yaratır (Carr,1940:50-51). Bull bu varsayımı uluslararası siyasetteki etik ve ahlaki değerleri görmezlikten geldiği için eleştirmektedir. Bull’a göre baskın ve güçlü durumdaki devletler bile küresel liderlik sorumluluklarının ve davranışlarının daha geniş bir etki yaratması ve meşruluklarının arttırılması için “ulusal çıkardan ortak çıkara geçiş yapmak” zorunda kalmaktadırlar (Bull, 1969;Alderson ve Hurell, 2000: 5).

Ortak çıkar kavramını savunanlar devletler arasında ulusal çıkar çatışmalarının olmadığını ileri sürmezler. Aksine durumun varlığını kabul ederler. Fakat bunun verili olarak kabul edilmesini ve ulusal çıkar çatışmalarının askerî düzeylere yükselmesinin

engellenebileceğini savunurlar. Buna göre savaşların önlenmesi için devletlerin ortak çıkarlarının olduğunun farkına varmaları gerekmektedir. Realistlerin tüm çıkarları hayati çıkarlara dönüştürme eğilimlerine karşı İngiliz Okulu savunucuları “hayati olarak belirlenen çıkar sayısını en aza indirme” yaklaşımının yaygınlık kazanmasını savunurlar (Wight,1991:126-27). Buna göre küresel bir uyumun sağlanması ütöpik veya idealist bir istek değil aksine olabilecek en iyi durumdur.

Ulusal çıkarlar bölgesel, ittifak ve uluslararası örgütlerin çıkarlarıyla uyumlu hâle gelmesi için “akılcı eylem planları” içerebilir. Zaten Bull da ulusal çıkarların politika tartışmaları sonucunda belirlendiğini savunmaktadır. Buna göre ulusal çıkarların birincil hedefleri, her devlet için aynı, güvenlik meseleleri iken ikincil hedeflerde uluslararası toplumla uyumlu geniş kapsamlı çıkar kavramı ele alınır (Bull,1977:66). Bunun en önemli örneklerinden birisi çevresel düzenlemeler konusunda olmaktadır. Devletler İklim Değişikliği Zirveleriyle birlikte karbon emisyonlarını azaltma ve iklim değişikliği ile mücadele konusunda ortak çıkarları olduğu fikrini kabul etmeye başlamışlardır. Çünkü iklim değişikliği etkileriyle bir devletin tek başına başarılı bir şekilde mücadele edemeyeceği anlaşılmıştır. Aynı şekilde çevre kirliliği, temiz su kaynaklarının korunması, arama ve kurtarma faaliyetleri gibi konuları da devletler ortak çıkarları olarak görmektedir.

Coğrafi olarak birbirlerine yakın devletlerin ortak çıkarları sayıca daha fazla olmaktadır. Arktika Bölgesi’nde de özellikle okyanusa kıyısı olan Arktika Beşlisi (ABD, Rusya, Kanada, Norveç ve Grönland) için ortak çıkarlar yerli halkların yarattıkları ortak kültürlerin korunması, çevresel kaygılar, bilimsel faaliyetler, deniz yolları, yeraltı kaynakları ve balıkçılık gibi farklı başlıklara ayrılmaktadır. Özellikle çevresel kaygılardan kaynaklanan ortak tehditlerin bölgede ortak çıkarların kapsamını da genişlettiği görülmektedir.

1.2.3. Ulusal Çıkar

Uluslararası İlişkiler disiplininde en temel kavramlardan biri olarak kabul edilen ulusal çıkar Joseph S. Nye’a (1999) göre “dış politikayı tarif etmek için kullanılan kaygan bir kavram” şeklinde açıklanmaktadır. Net bir tanımı olmamakla birlikte özellikle realist teorinin temelini, güvenlik ve güç ile birlikte, oluşturmaktadır. Realist teorinin kurucularından olan Hans Morgenthau’ya göre ulusal çıkar, uluslararası politikanın genel gidişatında, siyasal gerçekçiliğin yolunu bulmasında yardımcı olan temel gösterge güç ile birlikte tanımlanır ki böyle bir kavram olmadan, iç veya dış politika teorisini anlamak imkânsızdır. Buna göre ulusal çıkar kavramının olmaması hâlinde siyasal ve siyasal olmayan gerçeklikler arasında bir ayrım yapılamaz (1985: 5). Realist teorisyenlerin birçoğuna göre aynı doğrultuda ulusal çıkarın dış politika kararlarının altında yatan temel itici güç olduğu, devletler arasında sürekli dostluklar değil sürekli çıkarların olduğu ve her devletin çıkarı doğrultusunda kararlar aldığı görüşü yaygındır (Uzgel,2004: 15-69; Çelikipala,2005).

Rosenau (1968) ise devletlerin dış politikalarını değerlendirmede kullanılabilecek bir kavram olarak ulusal çıkarlara odaklanır ve literatürde kavramın ele alınma şekline göre akademisyenleri ikiye ayırır. İlk grubu “nesnelciler” olarak adlandırır. Buna göre bu grupta yer alanlar -özellikle klasik realist bakış açısı hâkimdir- bir ulusun çıkarlarının nesnel bir gerçeklik olduğunu ve ulusal çıkar kavramının dış politikanın değerlendirilmesinde bir temel olarak kullanılabileceğini iddia etmektedirler. Bu yaklaşımın en bilinen savunucusu olan Hans Morgenthau ulusal çıkar tanımını realizmin altı ilkesinde açıklamaktadır. Bu ilkelerde çıkar siyasetin ve dış politikanın özü olarak kabul edilmektedir. Morgenthau’ya göre çıkar kavramı zaman ve mekân gibi koşullardan bağımsız olarak dış politikanın hedefleriyle tanımlanmalıdır. Klasik realizmde, uluslararası politika temelinde devletler arasında yaşanan güç mücadelesi olarak görüldüğü için ulusal çıkarı belirlerken askerî, ekonomik veya siyasi güç gibi

farklı belirleyiciler vardır. İkinci grup olan “özneciler” de ise ulusal çıkar nesnel bir gerçek değil, aksine devletin amaç ve ihtiyaçları doğrultusunda değişen bir dizi öznel tercihler tarafından oluşur. Buna göre bir devletteki ulusal çıkarı, hükûmetlerin karar verme politikalarını inceleyerek bulabiliriz.

Kenneth Waltz ise farklı siyasi sistemlere veya zıt ideolojilere sahip olan devletlerin benzer dış politika davranışları göstermesini uluslararası sistemin anarşi yapısı ile açıklar. Aynı şekilde ulusal çıkarların da liderlerin kişiliğinden ya da yönetim tarzlarından bağımsız olarak uluslararası sistemin sahip olduğu yapının sonucu olduğunu belirtir (Waltz, 2021:40). Waltz’a göre bir devletin ulusal çıkarlarına uygun hareket ettiğini belirtmek için öncelikle güvenlik gereksinimlerinin incelenmesi gerekmektedir. Çünkü anarşik olan uluslararası sistemde devletlerin temel öncelikleri hayatta kalmak, ikinci öncelikleri ise ulusal çıkarlarını sağlamaktır. Donnelly ise, Waltz gibi neorealist bakış açısına sahip açıklamalara eleştirel yaklaşmaktadır. Ona göre neorealistler ulusal çıkar kavramını bir analiz nesnesinden ziyade öznel ve verili ele aldıkları için ulusal çıkarların anarşi tarafından şekillendirildiğini kabul ederler. Onlara göre, anarşik olan yapı değişmediği sürece ulusal çıkarların değişmesi çok da mümkün değildir. Fakat Donnelly neorealistlerin “devletlerin kendi içlerinde oluşturdukları tercihler ile anarşinin yarattığı tehditlerin karşı karşıya gelerek ulusal çıkarların yeniden tanımlanmasını sağladığını” gözden kaçırdıklarını iddia etmektedir (Donnelly, 2000:152- 154).

Klasik realistler için ulusal çıkar dış politikanın temeli olarak kabul edilmektedir ve devlet yöneticileri tarafından savunulması gereken ahlaki fikirler olarak görülür. Waltz’ın da içinde bulunduğu neorealizme göre ise ulusal çıkar uluslararası sistemin anarşik doğası tarafından belirlendiği için devlet liderlerine ne zaman ve nereye hareket edeceklerini gösteren otomatik sinyaller gibi işlev görürler. Bu nedenle onlara göre

devletlerin ulusal çıkarları birbirlerine benzer ve uluslararası sistemin anarşik yapısı tarafından belirlenir (Sorensen ve Jackson, 2003:87-88).

Diğer taraftan liberal yaklaşımı savunanlar küreselleşme –tek bir küresel ekonomi ve birleşik dünya topluluğu vaadi- ile birlikte ulusal çıkar kavramının devletler için anlamını tartışmaya açmaktadırlar. Buna göre minimal hâle gelen devletlerin ulusal çıkarları küresel perspektiflerle değiştirilecektir. Çünkü ulusal çıkar kavramı devletleri birbirine bağlayan küresel ticari bağlar nedeniyle artık eskisi gibi temel unsur olmaktan çıkmıştır (Burchill, 2005:106-108).

Ulusal çıkarı, dış politika analizinde maddi bir araçtan ziyade sosyal bir inşa olarak ele alan inşacı yaklaşıma göre ise kavram tekrar ve geniş anlamında ele alınarak yeniden canlandırılmalıdır. Ulusal çıkarların paylaşılan fikirlerin, ulusal kimliğin, özneler arası ve normatif uygulamaların bir sonucu olduğunu savunurlar. Devletlerin ulusal çıkarları kalıcı, verili ve nesnel koşullardan ziyade kültürel ve sosyal bir bağlamda toplumsal etkileşim sonucu şekillenir. Bu nedenle sosyal koşullar ve ulusal kimlikler değiştikçe ulusal çıkarlar da değişir. Çoğu inşacıya göre ulusal çıkar devlet davranışlarının temel bir göstergesi olarak görülmesi gereken önemli bir sosyal yapıdır. İnşacı yaklaşımın en önemli teorisyenlerinden olan Alexander Wendt, ulusal çıkarı devlet ve toplumun fiziksel hayatta kalma, özerklik, ekonomik refah ve kolektif özgüven ihtiyaçlarından kaynaklandığını açıklamaktadır. Wendt’e göre “fikirlerin güç ve çıkar üzerinde kurucu etkileri vardır.” Buna göre çıkarlar ve kimlikler birbirleriyle bağlantılı olarak sosyal inşa sonucu oluşur. Çıkarlar da aktörlerin isteklerini ifade eder (Wendt,1999:114-116). Hobson da aynı şekilde çıkarların ve kimliklerin sosyalleşme yoluyla sürekli olarak şekillendiklerini ve ulusal çıkarların zamanla değiştiğini açıklar (Hobson, 2000:146). Finnemore’a göre aktörlerin hangi eylemlerin uygun ve gerekli olduğunu belirlemede davranış normlarının ve sosyal yapıların özneler arası etkileşimi belirleyicidir. Bunu Küba Füze Krizi örneklemleriyle açıklar

(Finnemore,1996:15). Son olarak inşacı yaklaşımdan Weldes'e göre ulusal çıkarın iki nedenden ötürü önemlidir. Birincisi, politika yapıcılarının bir devletin dış politikası tarafından izlenecek hedeflerin anlaşılması, ikincisi devlet eyleminin meşruiyetinin ve siyasi desteğinin üretildiği retorik bir araç olarak işlev görmesidir (Weldes,1996). Weldes ayrıca realizmin ulusal çıkarı nesnel ve sabit koşullara bağlı tanımlamasına karşın beka kavramını tartışmaya açar. Buna göre realistlerin devletin bekasına yönelik tehditleri açıklarken indirgemeci yaklaştıklarını ve bu sebeple “belirli durumların neden devlete yönelik tehditler olarak anlaşıldığını” açıklayamadıklarını belirtir (Weldes,1999).

İngiliz Okulu temsilcisi olan Martin Wight'ın (1991:25-45) “Uluslararası Teori: Üç Gelenek” kitabında ulusal çıkar, küresel veya sistemik kuramlardan ayrı olarak incelenmez ve sistemin kendi çıkarlarının korunması veya geliştirilmesinden ayıramayacağını açıklar. Aynı şekilde David Clinton (1986) bir devletin ulusal çıkarlarının zorunlu olarak diğer devletlerin, özellikle de bir ülkenin sınırlı bir coğrafi alanı, güçlü bir alanı paylaştığı devletlerin, çıkarlarıyla iç içe geçtiği gerçeğine vurgu yapmaktadır. Burada ortak kader duygusu, normlar ve değerler veya güçlü bir ortak tarihsel deneyimin de etkisi göz ardı edilmemelidir. Devletlerin yaşamları özünde sosyal olduğu için, deneyimleri ve göreceli yakınlıkları - hem coğrafi hem de duygusal- çıkarların oluşmasında son derece önemlidir.

1.3. Arktika'da Bölgeselleşme, Küreselleşme ve Çıkar Çatışmaları

Uluslararası İlişkiler literatürünün en yeni bölgesi olarak kabul edilen Arktika, bir sonraki başlık altında detaylı olarak açıklanacağı gibi, birçok güncel gelişme ile değişimini devam ettirmektedir. Özellikle sahip olduğu potansiyel başta Rusya olmak üzere diğer bölge devletleri ile bölge dışı aktörler için büyük fırsatlar sunmaktadır. Bölgede yaşanan değişimi sadece iklim değişikliği temelinde deniz yollarının ve yeraltı

kaynaklarının artan potansiyeli şeklinde açıklamak indirgemeci bir yaklaşım sunmaktadır. Bunun yerine çalışmada Arktika'yı özel kılan faktörlerden birisi olan bölgeselleşmesi ve buna paralel olarak küreselleşmesi ile bölgede yaşanan çıkar çatışmaları önem arz etmektedir. Çıkar çatışması sadece realist bir perspektiften değil, aynı zamanda Arktika'nın artan önemi ile birlikte küresel çıkardan ortak ve ulusal çıkarlara geçiş şeklinde ele alınacaktır. Burada ilginç olan noktalardan birisi bölgede aynı anda üç tür çıkarın da devletlerin politikasını etkilemesidir. Ekoloji ve iklim değişikliği kaynaklı çevresel kaygılar bölgeyi küresel çıkara, bölge devletleri arasında “mecburi” şekilde devam etmesi gereken işbirlikleri ortak çıkara ve değişen jeopolitik ile her devletin bölgedeki potansiyelini en yüksek seviyede kullanma isteği ulusal çıkara yöneltmektedir. Arktika'da devletlerin çıkarı algılamaları ve politikalarında uygulamaları küresel, ortak ve ulusal çıkar şeklinde olduğu için bu sıralama ile ele alınmıştır. Fakat bölgeselleşmede yaşanan dalgalanmalarda ve küreselleşmede belirtildiği gibi çıkarlarda da koşullara göre geçişkenlikler yaşanmaktadır. Yeni bir bölge olarak Arktika'nın jeopolitik değişimini anlamak çalışmanın ana konusu olan Rusya'nın Arktika Bölgesi politikasını anlama noktasında elzemdir.

1.3.1.Arktika Bölgesi ve Bölgesel Güvenlik Kompleksi

Arktika Bölgesi yapılan tanımlamalar ve açıklamalar ışığında farklı kategorilerde hem bölge hem de bölgesel güvenlik kompleksi olarak kabul edilmektedir. İlk olarak Arktika Okyanusu çevresinde olmasıyla fiziksel ve coğrafi açılarından doğal bir bölge oluşturmaktadır. Fakat bölgenin coğrafi sınırlamalarını tanımlamada ekoloji, biyoloji, sosyal ve politik faktörlere odaklanan farklı tanımlar yapılmaktadır.⁷ Bunlar

⁷ Arktika Bölgesi en genel olarak Kuzey Kutbu çevresinde bulunan coğrafi alana verilen isimdir. Bölgenin net bir tanımının olmamasının temel sebebi buzullarla kaplı olan güney sınırının iklim değişikliği nedeniyle coğrafi olarak sürekli bir değişim halinde olmasıdır. Bölgeyi tanımlamak için ona has genel kabul gören bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki Kuzey Kutup Dairesi (66°33'K) kuzeyindeki bölgelerde yazın en az bir gün gündüz-gece ve kış aylarında ise en az bir gün gündüz yaşanmaktadır. İkincisi, bölgede aylık ortalama sıcaklık yıl boyunca ki buna yaz ayları da dâhil,

arasında en yaygın kabul gören sınırlama Kuzey Kutup Dairesi'ni (66°33') merkeze alan hayalî çizgi çevresinde oluşan bölgedir. Değişen bir ekosisteme sahip olması ve bölgedeki tüm alanlara erişimin hâlâ sınırlı olması gibi farklı karakteristik özellikleri Arktika'yı özellikle coğrafya ve fen bilimlerinde ayrı bir yere koymaktadır.

Uluslararası ilişkilerde ise bölge çalışmalarında fen bilimlerden ayrı olarak verili kabullerle değil, söz konusu alanın işlevi taşıdığı sosyal, siyasi ve ekonomik anlamlar ön plana çıkmaktadır. Hettne ve Söderbaum (1998) bölgeselleşmeyi "bir coğrafi alanın pasif bir nesneden, ortaya çıkan bölgenin ulus ötesi çıkarlarını ifade edebilecek aktif bir özneye dönüştürülmesi süreci" olarak tanımlarlar. Ayrıca, bir bölgenin "az ya da çok" olabileceğini, yani belirli bir uluslararası bölgenin "belirli bir uluslararası coğrafi alanda işbirliği, bütünleşme, tamamlayıcılık ve yakınsama modelleri" yoğunlaştıkça elde edebileceği "bölgesellik" dereceleri olduğu savını öne sürmektedirler. Uluslararası bir bölge olarak Arktika'nın pasif bir alandan aktif bir bölgeye dönüşmesi literatürde benzersiz kabul edilmektedir. Bunun temel sebebi Arktika'nın bölgeselleşme sürecinin 2000 sonrası dönemde iklim değişikliğinin bölgede yarattığı etkilerle hızlanmasıdır. Bu noktada çalışmanın da konusu olan Rusya'nın Arktika politikasına baktığımız zaman iklim değişikliğinin görülen etkilerinden çok daha önce knezlik dönemlerinden itibaren Kuzey'in bölge olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu sebeple, son bölümde daha detaylı olarak ele alınacak olan Rusya'nın bölge politikası diğer bölge devletlerine kıyasla daha eski ve kapsamlıdır.

+10°C'nin altında olmaktadır. Üçüncüsü, en az iki yıl boyunca donmuş toprak permafrost diğer bölge devletlerine kıyasla Rusya'ya ait kısmın toprak alanını arttırmaktadır. Dördüncüsü, orman sınırında tundra, kuzey iğne yapraklı orman ve buzullar hâkimdir. Beşinci özelliği, bölgede bulunan buz örtüsü deniz alanlarını belirler ve deniz buzu Şubat- Mart arası en yüksek, Eylül ayı boyunca ise en düşük seviyesinde olur. Altıncısı bölgenin siyasi olarak sınırlaması tamamen bölge devletlerinin iş birliklerine ve politikalarına bağlıdır. Son özellik olarak bölgede yaşayan yerli halklar arasındaki kültürel bağlar Arktika'yı özel kılmaktadır (Arctic Centre, What and Where is the Arctic?, Universty of Lapland, 2024, <https://www.arcticcentre.org/EN/arcticregion>, 13.07.2024).

Yeni bölgeselci teorinin savunduğu gibi Arktika coğrafi değil, siyasi ve sosyal yapı olarak tasarlanan bir bölgedir. Väyrynen (2003) tarafından açıklanan yeni bölgeselci analizde geleneksel bölgeselleşmenin Arktika'daki bölge dinamiklerini açıklamada eksik kaldığı görülmektedir. Bu nedenle bölgenin daha iyi açıklanması için işlevsel bölgeler kategorisinde ele alınabilir. Hettne (2002) tarafından açıklanan beş bölgeselleşme düzeyinde ise Arktika Bölgesi'nin kurumsallaşmış yapısıyla yani Arktika Konseyi'nin istikrarlı çalışması ve varlığını kabul ettirmesiyle birlikte her aşamayı tamamladığı görülmektedir. Bu durumda Arktika, işlevsel ve kurumsallaşmasını tamamlamış bir bölge olarak literatürde incelenilmektedir.

Literatürde Arktika Bölgesi ile ilgili yapılan çalışmaların en genel hatlarıyla iki karşı eğilim üzerinden olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki bölgeyi realizm ve jeopolitik yaklaşımlarla ele almaktadır. Bölgenin zengin doğal kaynaklarının ve önemi giderek artan deniz yollarının kontrolü için artan rekabetin bölgeyi büyük güçler arası “çatışma” alanı hâline getireceği tezine dayanmakta ve Arktika'yı bir çatışma bölgesi olarak konumlayarak bölgenin hızla askerîleşmesini öngörmektedirler (Blunden,2009; Borgeson,2008; Kraska,2009; Lukin,2010; Lantaigne,2020). Bu tezi savunanlar Rusya'nın bölgede yayılmacı, saldırgan ve “gambot diplomasisi”⁸ politikalarını ele alarak Rus dış politikasının bölgeye yansıması ile Arktika politikası uygulamalarının etkilerini tartışmaktadırlar (Kraska, 2009; Stratfor, 2015; Willet, 2009). Özellikle Batı tarafından uygulanan yaptırımlardan sonra Rusya'nın ekonomik zayıflığı ve teknolojik yetersizlikleri nedeniyle bölgede ulusal çıkarlarını korumak için askerî yöntemlere başvurma eğiliminde olduğu; bu durumun askerî bir çatışmaya evrilebileceği görüşü

⁸ Gambot diplomasisi terimi uluslararası ilişkilerde bir devletin diğer devlet üzerinde baskı kurmak veya üstünlük sağlamak için donanmasını ve savaş gemilerini kullanmasına denir. Buradaki temel amaç devletin denizlerdeki ulusal çıkarlarını korumak ve üstünlüğün kendisinde olduğunu diğer devlete göstermektir. Özetle donanma gücü ile güç gösterisi yapılarak karşı tarafın aldığı kararları baskı yoluyla etkilemektir. Gambot diplomasisinin yumuşak güç kavramı içinde de tartışılması mümkündür. Örnek olarak deniz gücü olan bir devlet yaptığı tatbikatlarla ve uygulamalarla savaşa girme amacı olmadan diğer devlet üzerinde baskı kurabilmektedir (Robert Mandel, “The Effectiveness of Gunboat Diplomacy”, *International Studies Quarterly*, cilt 30, sayı 1,1986, ss. 59–76, <https://doi.org/10.2307/2600437>).

hâkimdir. Aynı sebeplerden Rusya'nın Çin'in bölgeye daha fazla dâhil olmasını istediği de açıklanmaktadır (Wishnick,2017;Flake,2013). Bu grup bölgeyi tanımlarken “Yüksek Kuzey” (*High North*)⁹ kavramını kullanmayı tercih etmektedir.

Bu görüşün tam tersi olan liberal bakış açısı ise Arktika'nın istisnai bir şekilde “barış ve diyalog bölgesi” olduğunu savunmaktadır (Atland,2008;Young,2009;Exner-Pirot,2013). Soğuk Savaş sonrası sona eren süper güç rekabeti ve Gorbaçov tarafından yapılan Murmsansk Konuşması (1987) yaklaşımın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Soğuk Savaş sonrası bölgenin jeopolitik ve jeostratejik öneminin büyük oranda azalmasıyla birlikte devletlerin özellikle bilimsel faaliyetler, arama ve kurtarma çalışmaları, balıkçılık ve yeraltı kaynaklarının çıkarılması gibi konularda ortak çıkarlarını korumak için işbirliğini devam ettirmek zorunda oldukları tezine dayanmaktadır. Buna göre bölgenin silahlardan arındırılarak barış ve işbirliği bölgesi hâlinde kalması tüm devletler için en kazançlı yoldur. Bu görüşü savunanların en radikalleri Arktika'nın barış ve işbirliği bölgesi hâline gelmesi için Antarktika Antlaşması'na¹⁰ benzer bir yasal rejimin kurulmasını önermektedirler (Kukushkina ve Travnikov,2000; Dodin ve Kovalev, 2013).

⁹ Yüksek Kuzey (*High North*) kavramı ilk olarak Norveç Savunma Bakanı tarafından bölgede artan silahlanmanın ve güç dengesinin bozularak yeni bir jeopolitik yarattığını belirtmek için kullanılmıştır. Kavramın tarihsel süreci “Yüksek Kuzey, Düşük Gerilim” (*High North, low tension*) sloganının Arktika Bölgesi için 1987 yılından sonra oluşturulan barış ve işbirliği ortamı için kullanılmasına dayanmaktadır. Literatürde özellikle askerî konularda ve güvenlik konularında Arktika Bölgesi “Yüksek Kuzey” şeklinde tanımlanmaya başlanmıştır (Leif Jensen ve Geir Honneland, “Framing the High North: Public Discourses in Norway After 2000”, *Acta Borealia*, cilt 28, sayı 1, 2011, ss. 37–54. <https://doi.org/10.1080/08003831.2011.575659>, 13.07.2024).

¹⁰ 1959 yılında imzalanan ve Türkiye'nin de 1995 yılında taraf olduğu Antarktika Antlaşması, Antarktika'yı barış ve bilime adanmış doğal koruma alanı olarak güvence altına almıştır. Antarktika bu özelliğiyle, insanlığın ortak yararına adanmış dünyadaki tek toprak parçası ve deniz alanıdır. Antlaşmaya hâlihazırda 53 ülke taraftır. Antlaşmayı ilk imzalayan 12 ülke (ABD, Arjantin, Avustralya, Belçika, Fransa, Güney Afrika, İngiltere, Japonya, Norveç, Rusya, Şili ve Yeni Zelanda) ve Antlaşma'ya sonradan katılan 17 ülke, “istişari taraf” statüsüyle, her yıl gerçekleştirilen Antarktika Antlaşması İstişare Toplantılarında, kıtaya ilişkin bilgi paylaşımı ve düzenlemelerin kararlaştırılması süreçlerinde yer almaktadırlar. Antlaşma hükümleri uyarınca, Antarktika'da bilimsel üs kurulması ya da bilimsel sefer düzenlenmesi gibi kapsamlı araştırma çalışmalarıyla kıtaya ilgilerini kanıtlayan ülkelerin de istişari taraf statüsünü kazanması mümkündür. Antarktika Antlaşması'yla birlikte, Antarktika'ya ilişkin 3 ilave anlaşma, Antarktika Antlaşmalar Sistemi'ni (AAS) teşkil etmektedir. Bunlar, 1972 tarihli “Antarktik Ayı

Realist ve liberal yaklaşımların günümüz bölge koşullarını açıklamada yetersiz kaldıkları görülmektedir. Bu sebeple çalışmada İngiliz Okulu ve bölgesel güvenlik kompleksi yaklaşımı tercih edilmiştir. Kavramlar kısmında açıklandığı gibi bir bölgenin güvenlik kompleksi olması için ortak tehdit, çıkar ve/veya birbirlerinin ulusal ve bölgesel güvenliklerinin bağlantılı olması gerekmektedir. Bu koşullar altında güvenlik ikilemi, güç geçişi ve güçler dengesi gibi kapasite dağılımı ile bağlantılı anarşi sistemleri ortaya çıkarırlar. Arktika Bölgesi'nde Soğuk Savaş dönemi boyunca yaşanan güç dengesinin yerini güvenlik ikilemi ve güç geçişine bıraktığı görülmektedir. Burada belirleyici olan ele alınan bölge içerisindeki aktörlerin uluslararası sistemdeki kapasiteleri ve etki alanları ile bunun bahsi geçen bölgedeki yansımasıdır. Arktika Bölgesi'nin temel aktörleri okyanusa kıyısı olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya Federasyonu (RF), Kanada, Norveç ve Danimarka (Grönland)'dır. İzlanda, İsveç ve Finlandiya ise bölge içerisinde olmasına rağmen Arktika Okyanusu'na kıyıları olmadığı için rolleri görece azdır. Fakat İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya katılmaları hem bölgedeki rollerinde radikal bir değişiklik yaratmış hem de askerî bir örgüt olan NATO'yu bölgeye dâhil etmiştir (Conley,2023).

Arktika Bölgesi hem bölgeselleşme hem de küreselleşme süreçleri ile kendine ait özelliklere sahiptir. Arktika'yı dünyadaki diğer bölgelerden ayıran temel özelliklerin başında daha öncede belirtildiği gibi bu iki sürecin yaşanmasında iklim değişikliğinin itici güç olması gelmektedir. Bu nedenle Arktika'nın uluslararası ilişkilerde artan rolünü ve önemini anlamak için ilk olarak bölgeselleşme daha sonra küreselleşme süreçlerine bakılmalıdır. Bölgeselleşme süreci daha çok bölge devletleri olan birincil aktörler ile gerçekleşirken küreselleşme sürecinde özellikle üçüncül aktörlerin yani bölge ile

Balıklarını Koruma Sözleşmesi" (CCAS), 1980 tarihli "Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hususunda Sözleşme" (CCAMLR) ve 1991 tarihli "Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü"dür (Antarktika Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/antarktika-antlasmasi.tr.mfa>, 17.10.2024).

doğrudan coğrafi sınırı olmayan ülkelerin ve uluslararası yapıların dâhil olmasıyla gerçekleşmektedir. Arktika'nın hem bölge olarak kabul edilmesi hem de küresel öneminin artması ayrı ayrı ele alınsa da birbirlerini doğrudan etkiledikleri ve etkilendikleri bu sebeple birbirlerini karşılıklı olarak inşa ettikleri bölgeyi açıklamada önemlidir (Güçyetmez, 2023).

Arktika'nın siyasi bir bölge oluşturduğu düşüncesi kutup çalışmaları için yeni değildir (Griffiths,1988; Baerenholdt,1997; Keskitalo,2004; ExnerPiro,2013). İlk kez Franklin Griffiths tarafından 1988 yılında Arktika'nın bölgeselciliği için üç ayrı kategoride taslak oluşturulmuştur. Kategoriler tek taraflı eylemlerle belirlenen minimal bir bölge; ikili ve çok taraflı anlaşmalarla düzenlenen orta büyüklükteki bir bölge ve devletlerin egemenliklerini bölgesel bir örgüte devrettikleri entegrasyon bölgesi şeklinde tartışılmıştır. Erken dönemde yaptığı incelemede Griffiths, tehlikeli atıkların önlenmesi ve bertaraf edilmesi, yerli çıkarları ve nükleer silahsızlanmayı hedefleyen birkaç çok taraflı girişim Soğuk Savaş döneminde zaten mevcut olduğundan, Arktika “minimumdan koordineli siyasi bölgeselliğe geçiş” durumunda açıklamıştır. Diğer taraftan Griffiths analizinde Arktika'nın yakında bir entegrasyon bölgesinin özelliklerini kazanma olasılığını göz ardı etmiştir (Griffiths,1988).

Ortak bir okyanus çevresindeki devletlerarasında meydana gelen sınır aşan etkiler, sosyal, ekonomik veya siyasi bağlantılar ilk etapta mevcut olmasa bile, komşu devletler ve toplumlar arasında karşılıklı bağımlılıklara neden olmaktadır. Bölgedeki buz tabakasının giderek azalması, Arktika Okyanusu'nun dönüştürücü ortamının ortak mirasını daha fazla ortaya çıkarmakta ve böylece Arktika Sekizlisi (A8), alternatif ortamlarda çözemeyecekleri kolektif eylem sorunlarını etkin bir şekilde ele almak için bölgeselciliğe yani birleşmeye ve entegre olmaya zorlanmaktadır. Ulus ötesi sermaye akışı ve sosyo-ekonomik bağlantıların belirli bir alanda devletlerarası işbirliği için birincil kaynaklar olduğu varsayılan ılıman bölgelerin aksine, Arktika gibi yaşanmaz

deniz bölgelerinde yalnızca okyanuslardaki ortak çıkarların varlığı tanımlanır (Alexander,1977: 108-109).

Her bölgenin bölgeselleşme süreci kendine ait özellikler ve aşamalar taşır. Literatürde yaygın kanaat Arktika'nın bölgeselleşmesini doğrudan iklim değişikliği kaynaklı buzulların erimesi ve doğal kaynaklara erişimin artması ile açıklanmaktadır. Fakat çalışmada iklim değişikliğinin etkisinin bölgeselleşme sürecinde en önemli itici güç olduğu kabul edilmekle beraber başka etkenlerin de olduğu savunulmaktadır. Arktika için bölgeselleşme düzeylerinin tamamlanması üç aşamalı dalga hâlinde gerçekleşmektedir. Bu süreçler yazar tarafından belirlenmiş olup Hettne'ye ait (2002) beş bölgeselleşme dalgası fikrinden yararlanılmıştır. Bu süreçler birbirlerinden kopuk değil, aksine birbirlerini tamamlayan iç içe geçmiş süreçlerdir. Birinci dalga çevresel endişeler, ikinci dalga artan küresel ilgi ve üçüncüsü ise askeri rekabet bölgesi olarak ortaya çıkışıdır. İlk dalga 1882-1883 yılları arasında düzenlenen Birinci Uluslararası Kutup Yılı'na kadar uzanmaktadır. Arktika'nın uluslararası bir bölge olarak ortaya çıkma süreci ise Soğuk Savaş'ın sonlarına denk gelmektedir. Fakat bölgenin kurucu anlaşmalarından sayılan Spitsbergen (Svalbard) Anlaşması (1920) ve Kutup Ayılarının Korunması Anlaşması (1973) daha erken tarihlerde imzalanmış ve özellikle bölgenin iklim değişikliğine karşı korunması konusunda uluslararası bilimsel işbirliğinin temellerini atmışlardır. 1977 yılında Inuit Kutup Konseyi kurulmuş, 1991'de Arktika Çevre Koruma Stratejisi kabul edilmiş ve 1996'da Arktika Konseyi kurulmuştur (Arktika Konseyi,2022). Kurulan uluslararası ve bölgesel organizasyonlarda bölge aktörleri özellikle bilimsel konularda işbirliğini güçlendirmek, çevresel konularda ortak kararlar almak, yerli halkların varlıklarını devam ettirmelerine katkı sağlamak, bölgenin eko sistemini ve biyoçeşitliliğini korumak gibi başlıklara odaklanmaktadırlar.

İkinci dalga, iklim değişikliği kaynaklı eriyen buzullar sonucunda bölgeye erişimin artmasıyla yaşanmıştır. Özellikle 2005 yılı sonrasında bölgede, daha önce

görülme yen sıcak ve uzun yaz dönemleri kaydedilmiştir. Yapılan son araştırmalara göre bölgenin çok büyük bir kısmının en geç 2040 yılında tamamen buzsuz olacağı kanıtlanmıştır. Bu durum deniz yolları ve yeraltı kaynakları için bölge dışı devletler tarafından yatırım fırsatı olarak görülmektedir (Arctic Ice Project, 2023). Aslında bölgede bulunan aktör sayısındaki artışın tek nedeni ekonomik değildir. Büyük bir kısmı buzsuz kalacak olan Arktika’da yaşanan ekolojik ve fiziksel değişimlerin gözlenmesi bu durumun yaratacağı  evre sorunlarının önceden öngörülmesi için çok önemlidir. Özellikle bölgede yaşayan yerli halklar bölge devletlerinin ortak kültüre ve kimliğe sahip olduğunu da göstermiştir. Yerli halklarla ilgili yapılan araştırmaların artmasıyla birlikte bölgede işbirliği ve ortak çıkar da artmaya başlamıştır. Bu noktada uluslararası bilimsel projeler tüm devletler tarafından desteklenmektedir.

B lgeselleşmedeki son dalga ise bölgenin güvenlik konsepti kapsamına dâhil olmasıdır. Aslında bu dalga Soğuk Savaş döneminde en yoğun hissedilmiş fakat mevcut durumun güç dengesi olmasından dolayı yerini birinci ve ikinci dalgalara bırakmıştır. Arktika, Soğuk Savaş dönemi boyunca SSCB ve ABD arasında coğrafı olarak en kısa mesafe olduğu için nükleer silah kullanımına en uygun yer olarak g r lm ştir. Bu sebeple bölge devletleri arasında güvenlik ikilemine neden olmuş, karşılıklı silahlanma ve kapasite yarışını arttırmıştır (Young,2005). Arktika Konseyi başlığı altında da değinildiği üzere askerî tatbikatların ve devletlerin bölgede bulundurdıkları asker sayılarının artması da bölgenin hâlâ üçüncü dalga içinde güvenlikle konseptinde olduğu görülmektedir.

Gorbaçov’un 1 Ekim 1987 tarihinde Murmansk’ta yaptığı konuşma Arktika’nın bölgeselleşme sürecinde önemli dönüm noktalarından birisidir. Arktika Konseyi’nin kuruluşunda etkili bir rolü olan konuşma Murmansk Girişimi olarak da bilinmektedir. Gorbaçov, Arktika Bölgesi’nin özellikle iki dünya savaşındaki rolüne dikkat çekerek bölgenin nükleer yıkım potansiyeli yüksek bir alana dönüştüğünü ifade etmiş ve

tesadüfî bir olayın askerî- siyasi çatışmaya dönme olasılığının yüksekliğine değinmiştir. Ayrıca bölgede biriken güvenlik sorunlarının çözülmesi ve barış bölgesine dönmesi için altı maddelik öneri sunmuştur. Bunlardan ilki, Arktik Bölgesi'nin nükleerden arındırılmış bir bölgeye dönüşmesidir. İkincisi, bölgede askerî faaliyetlerin sınırlandırılması ve güven arttırıcı tedbirlerin alınması için NATO ile Varşova Paktı arasında görüşmelerin yapılmasıdır. Üçüncüsü, bölgede kaynak gelişimi için bölge devletleriyle iş birliklerinin arttırılmasıdır. Gorbaçov, Avrupa'nın kuzeyi için ortak enerji programı hazırlanması konusunda teklifte bulunmaktadır. Dördüncü olarak Arktik Bölgesi'nde yapılan bilimsel keşiflerde tüm dünya devletleriyle ortak çalışma olanağını geliştirmek amacıyla 1988'de uluslararası bir konferans düzenlenmesi önerilmektedir. Beşinci madde çevre koruma konusunda kuzey devletleriyle yapılacak olan işbirliğinin acilliğini ve gerekliliğini açıklamaktadır. Son madde ise, uluslararası ilişkilerdeki normalleşmeye bağlı olarak Kuzey Deniz Rotası'nın SSCB tarafından tahsis edilecek buzkıran gemileri eşliğinde kullanıma açılmasıdır. Bölgede askerîleştirmenin azaltılması ve işbirliğinin arttırılması için altı maddelik program açıklayan konuşma özet olarak nükleer silahlardan arındırılmış bir alan oluşturulmayı savunmaktadır. Soğuk Savaş döneminde özellikle Kola Yarımadası'nı nükleer yoğunluğun en fazla bulunduğu alan yapan Sovyetler Birliği'nin 1987'de askerî politikasının temelinden değiştirmesindeki nedenler hem KDR'nin kullanımının arttırılmak istenmesi hem de bölgede bulunan kaynakları çıkarmada işbirliğinin çatışmadan daha fazla fayda sağlayacak olmasına inanılmasıdır. Gorbaçov'un konuşmasında da belirttiği gibi "bölgenin askerîleştirilmesi tüm devletlerin zararına olacaktır" (Gorbaçov, 1987).

Gorbaçov'un altı maddelik önerisine bölgenin diğer devletlerinden gelen ilk tepkiler şüpheli ve çekimser olmuştur. Özellikle bölgenin silahsızlandırılması ve nükleer silahlarda yapılacak azaltmalar güvensizlik yaratmıştır. Fakat SSCB'nin garantörlük teklifi yaparak inisiyatif alıp tek taraflı silahları azaltma uygulamasına

geçmesi işbirliğine doğru giden süreci hızlandırmıştır. Konuşmanın etkisiyle birlikte, bölgeselleşme sürecindeki birinci dalga kapsamında, 1990 yılında Uluslararası Arktika Bilim Kongresi ve Uluslararası Arktika Sosyal Bilimler Birliği; 1991 yılında Arktika Çevre Koruma Stratejisi ve 1996 yılında Arktika Konseyi kurulmasının temelleri atılmıştır. Murmansk Girişimi ile birlikte bölgenin “barış ve istikrar” alanına dönüştüğü ve literatürde “Arktika İstisnası” (*Arctic Exceptionalism*)” olarak bilinen bir döneme geçiş yapılmıştır. Bu kavram, A5 devletlerinin diğer bölgelerde (örneğin Orta Doğu, Afrika veya Avrupa gibi) çatışmalar veya uyumsuzluklar yaşamalarına rağmen bunların Arktika’daki iş birliklerine yansıtılmamasını ve ortak çıkarın korunmasına devam edilmesini ifade etmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplinde “istisna” olarak kabul edilen bu süreç Arktika’da bölge devletlerinin ulusal çıkarlarını öncelikli hâle getirmesiyle birlikte bozulmaya başlamıştır (Murkowski,2021; Gjorv ve Hodgson, 2019; Devyatkin,2023).

Arktika Bölgesi özellikle Soğuk Savaş dönemiyle birlikte uluslararası sistemin bir parçası olmuştur. Bu nedenle bölgede var olan küresel etkiler yeni olgular değildir. Diğer taraftan günümüz koşullarında bölgede yaşanan değişimleri açıklamada bölgeselcilik ve “Arktika İstisnacılığı” gibi eski kavramları kullanmak yetersiz kalmaktadır. Uluslararası sistemde artan küreselleşme dalgasının da etkisiyle yaşanan değişimleri açıklamak için “küresel Arktika” (*global Arctic*) kavramı kullanılmaya başlanmıştır. İlk olarak 2014 yılında Kuzey Kutbu Dairesi toplantısında kullanılan kavram bölgede var olan karmaşık ve dünyadaki diğer bölgelere kıyasla birbirlerine daha yoğun ve derinden bağlı olan ekolojik, ekonomik, toplumsal ve siyasi ilişkilerin jeopolitikle olan ilişkisine geniş kapsamlı vurgu yapmaktadır (Finger ve Rekvig,2022,s.10-15; Dodds,2016; Forsberg,2022).

Küresel Arktika birbirini karşılıklı olarak etkileyen ve inşa eden iki yönlü etkiye sahiptir. Bunlardan ilki bölgede artan küresel etkiler, ikincisi bölgenin küresel çaptaki

artan etkileridir. Birinci yönde bölgeye dâhil olan bölge dışı aktörler ön plana çıkmaktadır. Burada özellikle Arktika Konseyi'ne gözlemci üye olan devletler ile NATO, AB, BRICS gibi uluslararası kurumlar ve örgütlerle beraber bölge dışından gelen yatırımlar ön plandadır. İkinci yönlü etkide ise iklim değişikliğinin doğrudan etkileriyle birlikte ortaya çıkmaktadır. Her yıl daha fazla yaygınlık kazanan deniz yolları ve yeraltı kaynaklarının ulaşılabilirliklerinin artması buna örnektir. Ayrıca bölge devletleri Finlandiya ve İsveç'in Rusya- Ukrayna Savaşı'nın etkisiyle¹¹ tarafsızlık politikalarından vazgeçerek NATO'ya üye olmaları Arktika'nın yeni ve önemli jeostratejik bölge olarak uluslararası sisteme etkisini arttırmaktadır (Gisclon ve Keyman, 2023: 66-68).

Literatürde küresel Arktika'yı sadece jeoekonomik alanlarda ele alan çalışmalar da mevcuttur. Bölge uzmanı Rockford Weitz bu durumu “Arktika birçok açıdan dünyada gelişen en iyi pazardır. Konseyde bulunan ülkelerin çok büyük bir kısmı bölgeden ekonomik olarak en fazla yararı sağlamakla ilgileniyor” şeklinde açıklamaktadır (Weitz, 2020). Arktika'nın 2000'li yıllarla birlikte küreselleşmenin parçası olması çok boyutlu yeni bir olgu olarak kabul edilmektedir. Klaus Dodds (2016) “Arktika'da jeoekonomi jeopolitiği ele geçirmeye başladı” şeklinde durumu

¹¹ 24 Şubat 2022 tarihinde başlayan Ukrayna ve Rusya arasındaki savaş sonrasında İsveç ve Finlandiya Arktika Bölgesi'nde ortak tatbikatalara da katıldıkları NATO'nun üyeliği için resmî başvuruda bulunmuşlardır. Başvurunun arka planında tarihsel hatıraların güvenliği etkelediği görülmektedir. Finlandiya tarafından üyelik sürecinde yapılan açıklamalarda SSCB ordusunun 1939-1940 Kış Savaşı döneminde ülke topraklarının %10'unu işgal etmesinin yarattığı tarihsel hafızanın da etkisiyle Rusya ile 1.340 km'lik sınırı korumak için NATO'nun kapasitesinin daha etkili olacağı düşüncesi yaygınlık kazanmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrası tarafsız olan Finlandiya'nın askerî teknolojide ileride olsa bile aktif deneyimi Rusya'ya kıyasla oldukça azdır. İsveç'in üyelik süreci ise ilk olarak 2013'de Rusya'nın İsveç'e saldırı simülasyonu düzenlemesiyle başlamış ve 2014 yılında MEB sınırları içinde Rus denizaltılarının casusluk faaliyetleri yaptığının kanıtlanmasıyla tedirginlik artmıştır. 2018 yılında İsveç savaşın olması durumunda yapılması gerekenleri içeren broşürleri tüm vatandaşlarına dağıtmıştır. Her iki devlet de Rusya'ya karşı kendilerini güvensiz hissetmeleri sonucunda üyelik başvurusu yapmışlardır. Son olarak İsveç'in askerî kapasitesinin savaş zamanı 55.000, Finlandiya'nın ise 280.000 olduğu göz önünde bulundurulduğunda NATO'nun şemsiyesi altına girme nedenleri de anlaşılmaktadır (Phelan Chatterjee, How Sweden and Finland Went from Neutral to NATO, *BBC News*, 11 Temmuz 2023, <https://www.bbc.com/news/world-europe-61397478>, 13.07.2024; Fuat Keyman ve Megan Gisclon, “The Three Dimensions of NATO Enlargement in 2023: From the Arctic to the Black Sea Beyond”, *Sabancı University* 2023,cilt 22, sayı 1, ss. 63-71).

özetlemektedir. Özellikle Rusya için bölgede bulunan doğal kaynakların uluslararası ekonomiye daha fazla dâhil edilmesiyle birlikte enerji güvenliği de olumlu yönden etkilenmeye başlamıştır. Son olarak küreselleşen Arktika yalnızca bölgede bulunan devletlerin politikalarıyla sınırlı değildir. Aralarında dünyanın en büyük ekonomilerinin de bulunduğu ve belirtildiği gibi Arktika Konseyi'nde gözlemci üye olan devletlerin politikalarıyla da doğrudan bağlantılıdır. Hatta bölgenin uluslararası sisteme daha fazla entegre olmaya başlamasıyla birlikte bölge dışı aktörler daha fazla etkili olmaya başlamıştır.

Çin, bölge dışından olup Arktika'ya en fazla yatırım yapan ve dış politikasında ye ayıran en önemli aktördür. Bu sebeple küreselleşme başlığı altında Çin'in Arktika politikasına değinmekte fayda vardır. Çin'in Arktika'ya olan ilgisi Qing Hanedanlığı'nın (1644-1911) son dönemlerine kadar uzandığı harita çizimlerden anlaşılmaktadır. Fakat bölge ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar ilk kez 1992 yılında Kiel ve Bremen'deki Alman bilim üniversiteleri ile işbirliği içinde gerçekleştirilen Arktika Okyanusu'ndaki bilimsel araştırma programıyla başlamıştır. İkinci önemli gelişme ise 2004 yılında Norveç'in Spitsbergen Adası'nda bulunan Ny-Ålesund bölgesinde Çin'in ilk Arktika araştırma merkezi *Arctic Yellow River Station*'ın kurulması ve bilimsel araştırma görevlerini (1999, 2003, 2008 ve 2010) tamamlaması olmuştur (Brady,2017). Çin, 2012 yılında denizcilikte büyük güç olma stratejisini açıklamış ve 2013'te Arktika Konseyi'ne gözlemci üye seçilmiştir. Çoğu uzmana göre Çin'in Arktika ve denizcilik alanındaki stratejileri birbirlerine paraleldir (Brady,2017; Hu,2012). 2018 yılında yayımladığı “Çin'in Arktika Politikası” başlıklı beyaz kitabında bölgeyle ilgili politikalarını açıklamış ve “Bir Kuşak-Bir Yol” kapsamına “Kutup İpek Yolu”¹² projesiyle Arktika Bölgesini dâhil etmiştir (Xinhua,2018). Çin'in diğer

¹² Kutup İpek Yolu (*Polar Silk Road*) projesi ilk olarak 2013'te -Çin'in Arktika Konseyi gözlemci üyesi olduğu yıl- Bir Kuşak ve Bir Yol Girişimi'ne dâhil edilmiştir. Projeye göre Kuzey Deniz Rotası, demir ve karayolları ile birlikte geliştirilerek Bir Kuşak ve Bir Yol projesinin ana hatlarına alternatif güzergâhların

gözlemci üyelerden ve hatta bölge devletlerinden (ABD ve Kanada gibi) farklı olarak Kutup/Kuzeyli kimliği oluşturmaya yönelik çalışmaları oldukça dikkat çekicidir. Resmî belgesinde kendisini bölgeye “yakın/komşu ülke” olarak tanımlamasının yanı sıra “Arktika paydaşı”, “Kutup gücü” ve “küresel ortak” şeklinde kavramlar geliştirmiştir. Bu gibi tanımlamalarla Arktika’nın küresel önemine dikkat çekerek kendisini bölgeye entegre etmeyi amaçlamaktır (Sorensen,2019).

Konsej’de bulunan diğer gözlemci üyelerle benzer şekilde Çin ilk olarak bölgede iklim değişikliği kaynaklı küresel etkileri olan çevre sorunlarıyla mücadelede katkı sağlamayı ve bilimsel araştırmalarda öncü olmayı hedeflemektedir. İkinci olarak da Arktika’nın deniz yolları ve yeraltı kaynaklarını kapsayan ekonomik potansiyelinden en yüksek faydayı sağlamayı amaçlamaktadır. Çin’in bölgedeki en önemli partneri ise Rusya’dır. Rusya kıyılarından geçen KDR’nin Asya ile Avrupa arasındaki ticareti en az %20 arttırması öngörüldüğü için bölge altyapısına en fazla katkı Çin tarafından verilmektedir. Çin, aynı zamanda Rusya’nın mega enerji projelerinin (Yamal LNG, Arctic LNG ve Sakhalin gibi) de en önemli destekçisidir (Xiaojeng ve Tintin,2019; Liping ve Yanhong,2020).

Arktika Bölgesi’nin küreselleşme sürecinde bazı dönüm noktaları bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve en önemlisi Arktika Konseyi’nin kurulmasıdır. İkinci olay, 2007 yılında Rusya tarafından Arktika Okyanusu deniz tabanına bayrak dikilmesidir. Bu olay bölgede başlayan ulusal çıkar çatışmalarına örnek olduğu için çıkarların tartışıldığı kısımda açıklanacaktır. Üçüncü olay ABD eski Başkanı Donald

sunulması amaçlanmaktadır. Çin mediasında Arktika’da bulunan deniz yolları “altın su yolları” olarak tanımlanmaktadır. Kutup İpek Yolu projesi kapsamında Çin’in Rusya’nın bölgedeki alt yapısını geliştirmede en önemli destekçisi olduğu da görülmektedir (Gørild Heggelund, China’s Polar Silk Road: Long Game or Failed Strategy?, The Arctic Institute, 4 Kasım 2023, <https://www.thearcticinstitute.org/china-polar-silk-road-long-game-failed-strategy/> , 13.07.2024; Haşim Türker, China’s Arctic Aspirations and Polar Silk Road: Implications for Great Power Competition, Current Perspectives in Social Sciences, 2024, sayı 28, ss. 98-110, <https://doi.org/10.53487/atasobed.1454578>, 113.07.2024).

Trump'ın Grönland'ı satın almak veya kiralamak istediğini açıklamasıdır.¹³ 16 Ağustos 2019 tarihinde Wall Street Journal Gazetesi'nde konuyla ilgili çıkan haber üzerine tüm dünya Grönland'ın ve Arktika Bölgesi'nin önemini tartışmaya başlamıştır. 2,2 milyon metrekarelik yüzölçümüyle dünyanın en büyük adası olan Grönland'ın ABD topraklarına katılması hâlinde ABD, Rusya'dan sonra, dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip ikinci ülke olacaktır. Elbette Trump'ın adayı satın almasının asıl ve tek nedeni topraklarını büyütmek değildir. Ada, hem yeraltı kaynakları bakımından zengin hem de jeopolitik ve güvenlik açısından önemli bir konuma sahiptir (Pita,2019). Yapılan açıklama, ABD'nin bölgeye olan ilgisindeki artışı göstermesi bakımından da önemlidir. Uzman Heather A. Conley'e (2020) göre ABD'nin bölgeye ilgisinin artmasında üç temel belirleyici vardır. Bunlardan ilki jeopolitik faktördür. ABD ve Rusya arasında diğer bölgelerde başlayan güç rekabetinin etkisi Arktika'yı da etkilemektedir. Buna ilave olarak Çin'in bölgeyi dış politikasında görünür ve öncelikli hâle getirmesi, Rusya ile işbirliği içinde yatırımlarını yapması ABD'nin bölge politikasına ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. İkincisi çevresel faktördür. Üçüncüsü bölgenin sahip olduğu yeraltı kaynaklarının öneminin artmasıdır.

Grönland 2018 yılında Çin'in havalimanı inşaatına başlayacağı haberi ile birlikte tekrar gündeme gelmiştir. Proje daha sonra ABD ve Kanada'nın etkileriyle iptal edilmiştir. Fakat Çin'in adada, özellikle nadir maden yataklarının olduğu bölgelerde, artan etkisi dikkat çekmiştir. Aynı zamanda Rusya'nın Arktika'da artan faaliyetlerine de karşılık olarak Grönland hem ABD hem de NATO tarafından tekrar dikkat çekmeye

¹³Grönland 1984 yılından itibaren Danimarka Krallığı'na bağlı özerk bir bölge olarak yönetilmektedir. Adayı satın almak isteyen ilk başkan Trump değildir. Truman da 1946 yılında adayı 100 milyon dolara satın almak için teklifte bulunmuştur. Adanın uluslararası alanda güvenliği İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD tarafından sağlanmaya başlanmıştır. 1940'ta Danimarka'nın Almanya tarafından işgal etmesi üzerine 1941'de ABD tarafından işgal edilen Grönland, özellikle NATO'nun kuruluş yıllarında birçok ülkeye göre daha öncelikli hâle gelmiştir. Moskova – Washington arasında orta noktada yer alan ada Soğuk Savaş dönemi boyunca önemini korumuş fakat 2000'li yıllarla birlikte hem uluslararası alanda yaşanan değişiklikler hem de ABD'nin değişen dış politikasının etkisiyle önemini kaybetmiştir (Philip Hayward ve Juno Berthelsen, Donald Trump's Aspiration to Acquire Greenland: Understanding Issue Attention Cycles in News Coverage, Small States and Territories, cilt 7, sayı 1, 2024,ss.107-122).

başlamıştır (Jacobsen vd., 2024:28-30). Bu sebeple Trump'ın adayı satın almak istemesi her ne kadar kamuoyunda şaka konusu olsa dahi bölge uzmanları tarafından Rusya ve Çin'i dengelemek için akıllı bir tercih olarak yorumlanmıştır. Uzman Walter Berbick (2019) "Grönland'a sahip olan, bütün Arktika Bölgesi'nin de kontrolüne sahip olur." şeklinde durumu özetlemiştir. ABD'nin Grönland'ı satın alma teklifi üzerine bölgeye olan ilgi tekrar artmıştır. Özellikle bölgede artan Çin etkisi daha fazla dikkat çekmiştir.

2022 yılı sonrasında Arktika'nın küreselleşmesini en fazla destekleyen bölge devleti Rusya olmuştur. Rusya, 2022 yılında başlayan Ukrayna Savaşı sonrası artan yaptırımlara karşı ve Arktika Konseyi'nde yaşanan boykot olayından sonra BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) üyelerini yatırım için bölgeye davet etmeye başlamıştır. 2023 yılında Rusya'da yapılan BRICS toplantısında Arktika Bölgesi'ne özel yatırım ve teşviklerin konuşulduğu oturumlar düzenlenmiştir. Rusya'nın 2024 yılında BRICS toplantılarına ev sahipliği yapacak olması da burada önemli etkenlerden birisidir (TASS,2023). Rusya'nın Arktika'ya yaptığı yatırımlar, devlet teşvikleri ve savaş nedeniyle uygulanan yaptırımların etkileri üçüncü bölümde detaylı olarak ele alınacağı için burada değinilmeyecektir. Fakat en büyük yabancı ortaklıkların Rusya'nın egemenlik alanları içinde kurulması önemlidir. Bu sebeple Ukrayna Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Rusya'ya uygulanan yaptırımların kapsamına Arktika bölgesindeki enerji yatırımlarının da dâhil edilmesiyle şirketlerin bölgeden çekilmesi küreselleşme sürecinin ekonomik boyutunu yavaşlatmıştır (Lagutina,2022).

Son olarak Arktika'nın bölgeselleşme ve küreselleşme süreçlerinde belirleyici olan bölgede artan askerî faaliyetler ile birlikte barış bölgesinden yeni bir olası çatışma bölgesine geçişte ortaya çıkmaktadır. Bölgesel güvenlik kompleksi kapsamında bölgeselleşmede üçüncü dalga olarak belirtilen süreç gerçekleşmektedir. Heather Exner-Pirot (2013)'a göre güvenlik kompleksleri genellikle geleneksel karşılıklı güvenlik bağımlılığında ya da ekonomik entegrasyon etrafında gelişmektedir. Arktika'da ise bu

iki koşula ilave ortak çevresel kaygılar nedeniyle de bölgesel güvenlik kompleksi ortaya çıkmaktadır. Jegorova (2013) göre de Arktika'nın küresel ısınmanın etkileriyle birlikte hem izole hem de uluslararası sistemde alt bölge olduğunu açıklamaktadır. Buna göre bölge sahip olduğu konumu nedeniyle özel koşullar altında incelenerek Arktika'da Buzan'ın bölgesel güvenlik kompleksi içinde ele aldığı güvenlik sektörlerinin (siyasi, askerî, çevresel, toplumsal ve ekonomik) i ie geçtiği ve hepsinin etkisinin olduğu görülmektedir (Buzan,2022).

Arktika'nın bölgesel güvenlik kompleksi olarak ele alınması ilk olarak Soğuk Savaş dönemiyle başlamış, daha sonra 2014 – 2016 yılları arasında tekrar ortaya çıkmış ve son olarak 2022 yılıyla birlikte bölge, çevresel güvenlik ve ekonomik kompleksten daha çok askerî güvenlik kapsamında incelenmeye başlanmıştır. Soğuk Savaş dönemine daha önce birkaç kez değinildiği için burada tekrar açıklanmayacaktır. Arktika'nın bölgesel güvenlik kompleksine geçişi literatürde genelde 2007 yılında Rusya'nın Arktika Okyanus tabanına bayrak dikmesiyle başlatılmaktadır. Rusya tarafından bölge devletlerine sembolik bir mesaj verilmek istenmişse de güvenlik kompleksi kapsamında tartışılacak bir sonuç meydana getirmemiş; daha çok bölgede ortaya çıkmaya başlayan çıkar çatışmalarının ilk sembollerinden olmuştur. Bu sebeple bölgenin güvenlik kompleksine geçişi 18 Mart 2014 tarihinde Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinin bölgeye olan etkileriyle başladığı kabul edilmektedir. Arktika Konseyi kısmında belirtildiği gibi Arktika, bölge devletlerinin dış politika kararlarının yansıtılmadığı ve genel olarak işbirliği içerisinde Konsey'de toplantıların yapıldığı tek uluslararası yapı şeklinde çalışmaktaydı. Fakat Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinden sonra Batı ve özellikle ABD tarafından uygulanan yaptırımlar, özellikle enerji alanında, devletlerin Arktika politikasını doğrudan etkilemiştir. Rusya'ya karşı uygulanan enerji ambargoları hem Kuzey bölgesinde yapmayı planladığı projelerini aksatmış hem de birçok Batılı şirketlerden ortağın çekilmesine neden olmuştur. Bu nedenle bölge devletleri için

Kırım'ın ilhakı, ilk kez bir devletin başka bir bölgede uyguladığı dış politika kararının Arktika'da karşılığı olduğu için ayrı bir öneme sahiptir.

Askerî güvenlik kompleksine geçişin zemin temeli 2014 yılında Rusya'nın Ukrayna'nın Kırım bölgesini ilhak etmesine A8 devletlerinin verdiği tepkilerle atılmıştır. 2014 sonrasında Batılı uzmanlar tarafından kaleme alınan yazılarda Soğuk Savaş dönemi koşullarına tekrar dönüldüğüne ve Rusya'nın bölgede güvenlik yatırımlarını arttırdığı revizyonist politikalara geçtiğine ilişkin iddiaların çoğaldığı görülmektedir. Bu görüşün temelinde Batı tarafından uygulanan yaptırımlar nedeniyle Rusya'nın hem ekonomik hem de teknolojik olarak zayıflaması sonucunda Arktika'da ulusal çıkarlarını korumak için saldırgan politikaya geçeceği tezi vardır (Huebert,2015; Borgerson,2016). Conley ve Rohloff (2015), Rusya'nın bölgede “buz perdesi” inşa etmeye başladığını açıklamışlardır. Marc Lantigne (2016) de aynı paralelde Arktika'nın daha fazla küreselleşeceğini ve ekonomik değerinin giderek artacağını belirterek bölge devletlerinin ulusal çıkarlarını korumak için askerî yatırımlarını arttıracakları tezini ileri sürmüştür. Conley ve Rohloff'un tezine ilave olarak da artık bölgede sadece Rusya'nın değil, Çin'in de güvenlik koşullarını etkilediğini tartışmaktadır. Osthagen'e göre (2021), Arktika'nın yeni bir güvenlik bölgesi olarak tanımlanması bölgenin iki farklı özelliğinin değişmesiyle ilgilidir. Bunlardan ilki, iklim ve buna bağlı olarak ekonomik girişimlerdeki artış; ikincisi, Rusya'nın bölgede artan askerî yığınağı ve bölgesel hegemonya idealidir. Çıkar tartışması başlığında da görüleceği gibi önceki yıllarda bölgede Rusya'ya ortak çıkar vurgusu yapan aynı uzmanlar “güvenlik kaygıları” nedeniyle ulusal çıkarı yazılarında merkeze almaya başlamışlardır. Bu durum da bölgede söylemsel olarak güvenlik kompleksi inşasını hızlandırmıştır.

Öte yandan Rusya'da hem politika yapıcılar hem de uzmanlarda tek sesli bir söylem hâkimdir. Buna göre Rusya'nın Arktika ile ilgili yayımladığı politika belgelerinde açıklanan hedefleri takip ettiği ve bölgede işbirliğinin destekçisi olduğu

belirtilmektedir. Sergunin¹⁴'in tarafından Kırım'ın ilhakı sonrası yazdığı makalede Rusya'nın Arktika'da revizyonist güç olmadığı; bölge stratejisinin politika belgeleriyle paralel şekilde pragmatik ve öngörülebilir olduğu açıklanmaktadır (Sergunin,2014). Genel olarak Rusya'nın Arktika Bölgesi politikasının üç temeli olduğu vurgulanmaktadır. Birincisi, kıta sahanlığının ve MEB'nin diğer devletler tarafından kabul edilmesini sağlamak; ikincisi büyük güç statüsünü sürdürmek ve son olarak ekonomik çıkarlarını korumaktır (Alexandrov,2009; Konyshev,2014; Staun,2017). Özetle hem Batılı hem de Rusya'da yazılanlar incelendiğinde bölge politikalarıyla ilgili tarafsız bir yorum getirmek zordur. Bu sebeple devletlerin bölgedeki güvenlikle ilgili politikalarını uygulama şekilleri önem kazanmaktadır.

İlk olarak bölgenin en önemli devleti olan Rusya'nın uygulamalarına bakarsak, 2014 yılında yayımladığı Askerî ve Denizcilik Doktrini belgelerinde Arktika stratejik öncelikli bölge olarak belirtilmiş ve bölgeyi korumak için özel ordu kurulması hedeflenmiştir (TASS,2014). Hedeflenen özel ordu aynı yıl Arktik Kuvvetler Grubu adıyla kurulmuş, 2021 yılında da Kuzey Filosu olarak askerî bölgeler verilmiş ve kapsamı genişletilmiştir. Rusya'nın bölgede yaptığı tatbikatlar ise *Vostok* kategorisinde olup 2010 yılından sonra dört yılda bir gerçekleştirilmektedir. NATO tatbikatlarına benzer senaryoda Rusya'nın kuzeyinin işgal edildiği ve buna karşı zorlu coğrafyada nasıl mücadele edileceği pratikleri yapılmaktadır. *Vostok-2014* askerî tatbikatı katılımının öncekilere göre daha geniş çaplı olması ve aynı yıl Kırım'ın ilhak edilmesi nedeniyle dikkat çekicidir. Askerî katılımın yüksek olduğu ve modern teçhizatların kullanıldığı tatbikatı Çin, Kuzey Kore, Brezilya ve Venezuela'nın içinde bulunduğu 30 ülkeden askerî gözlemciler de takip etmiştir. *Vostok-2018* tatbikatı ise *Zapad* (Batı) 1981'den 2018'e kadar yapılmış en önemli Rus askerî tatbikatı olarak ön plana

¹⁴ Alexander Sergunin, Rusya'nın Arktika Bölgesi politikasının belirlenmesinde en önemli uzmanlardan birisidir. Rusya Federasyonu Başkanı Putin'in de bölge ile ilgili birinci danışmanı olarak çalışan Sergunin, Rusya'nın Arktika politikasını anlamak için en çok başvurulan uzmanlardandır.

çıkılmaktadır. Tatbikata 57 ülkeden 91 gözlemci katılmıştır. Bunun yanı sıra Çin ve Moğolistan aktif olarak tatbikata dâhil olmuşlardır (Boulègue,2018; Johnson,2018). Vostok-2018, özellikle Ukrayna krizinin başlangıcından bu yana, Arktika'da güçlenen Rusya-Çin ilişkisinin en önemli göstergelerinden birisidir (Carlson,2018). Rusya'nın bölgede askerî tatbikatların kapsamını arttırması, ordusunu genişletmesi ve hatta Çin ile işbirliği kapsamına askerî konuları dâhil etmesi Arktika'nın bölgesel güvenlik kompleksinde olduğunu göstermektedir.

Arktika'nın güvenlik kompleksi olarak ele alınmasının en önemi nedenlerinden birisi NATO'nun bölgedeki varlığını arttırmasıyla da bağlantılıdır. Askerî savunma örgütü olarak kurulan NATO'nun Arktika Bölgesi ile olan bağlantısı ilk olarak iklim değişikliğinin üye devletler üzerinde yaratacağı ekonomik ve güvenlikle ilgili etkilerine karşı çözüm bulma amacıyla ortaya çıkmıştı. İklim değişikliği ve mücadele yöntemleri ilk kez 2010 Stratejik Konseptinde, daha sonra 2014 Yeşil Savunma Çerçevesi (*Green Defence Framework*) kapsamında örgütün programına eklenmiştir. Arktika Bölgesi de ilk olarak iklim değişikliği kapsamında örgütün programında ön plana çıkmıştır. 2006 yılı itibarıyla NATO, bölgede her iki yılda bir *Cold Response* tatbikatlarını gerçekleştirmektedir. Norveç'in NATO karargâhından koordine edilen tatbikatlara katılım her geçen yıl artmaktadır. İttifakın bölge dışından üyeleri için aşırı iklim koşullarında yaşanacak çatışmalara veya savaşa karşı uyumları konusunda önemli olan bu tatbikatlarla birlikte Arktika'nın küreselleşmesine de etkisi olmaktadır (NATO,2021).

2018 yılında gerçekleştirdiği *Trident Juncture* tatbikatı¹⁵ NATO'nun Soğuk Savaş sonrası gerçekleştirdiği en kapsamlı tatbikat olması bakımından dikkat çekicidir.

¹⁵ Trident Juncture Tatbikatı (2018) toplam 30 müttefik ve ortak devletlerin katılımıyla yaklaşık 40.000 askerin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Tatbikat Norveç'ten koordine edilmiştir. NATO'nun 2002 sonrası gerçekleştirdiği en büyük tatbikat olması nedeniyle önemlidir. Tatbikat Norveç'e düzenlenen silahlı ve siber saldırı senaryosuna göre düzenlenmiş ve Rusya'ya mesaj vermiştir (Azita Raji, The Perils of Playing

Norveç Savunma Bakanı Bakke-Jensen “bugünkü karmaşık güvenlik ortamında başka bir yerde yaşanacak olaylar Kuzey’de gerilimi arttırabilir. Herhangi bir talihsiz olaydan kaçınmak için İttifakı her koşula hazırlamayı amaçlıyoruz” şeklinde yaptığı açıklamada Arktika’nın değişen jeopolitiğine vurgu yapmıştır. Tatbikata o dönem ittifaka üye olmayan İsveç ve Finlandiya’nın da katılması üyelik süreçlerine uyum çalışmaları olarak yorumlanmıştır (Raji,2018). Rusya Dışişleri Bakanı sözcüsü Zakharova tarafından yapılan açıklamada ise NATO üyelerinin Rusya sınırlarına yakın bölgelerde askerî varlıklarını arttırdıklarını ve bu tarz sorumsuz eylemlerin Kuzey’deki siyasi durumun istikrarsızlaştırılmasına ve gerilimlerin artmasına neden olacağını belirtmiştir (Sputnik,2018).

Diğer taraftan Soğuk Savaş dönemi sonrası ilk kez bölgede askeri konular tartışılmaya başlansa da diplomatik ilişkiler sürdürülmüş ve konu Arktika Konseyi’ne yansıtılmamıştır. Arktika İstisnacılığı kapsamında da görülebilecek durum -diğer bölgelerde uygulanan dış politikanın çoğu zaman çatışmasına rağmen Arktika’da istikrarın devamlılığını sağlamak için bölgesel iş birliklerinin devam etmesi- 2014 sonrası süreçte de geçerliliğini korumuştur. Örneğin, Sahil Güvenlik İşbirliği Anlaşması’nın uygulanması uluslararası alanda yaşanan gelişmelerden etkilenmemiştir. 30 Kasım 2014 tarihinde Bering Denizi’nde yaşanan Kuzey Kore’ye ait bir geminin kaza yapması ve boğazı tıkaması nedeniyle Rus Sahil Güvenliği, ABD Sahil Güvenliğinden yardım istemiş ve ortak şekilde başarılı kurtarma operasyonu gerçekleştirmişlerdir (China Daily,2014). Ayrıca Barents 2015 Ortak Tatbikatı ile bölge devletlerinin olası bir petrol kirliliğine karşı işbirliği içinde ortak müdahaleleri planlanmıştır. Ortak tatbikatlar ve iş birlikleri belirtildiği üzere özellikle ortak çıkarların

olduğu konularda Kırım'ın ilhak edilmesinden etkilenmeden Rusya ile birlikte devam etmiştir (The Independent Barents Observer,2015).

2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmeye başlamasıyla birlikte bölgede Arktika İstisnacılığına geri dönüşü çok zor olan bir kırılma yaşanmıştır. Bu olaya verilen ilk ve en radikal tepki Konseyin Rusya'yı boykot etmesidir. Askerî ve güvenlik kapsamında ise İsveç ve Finlandiya tarafsız dış politikayı bırakarak NATO'ya katılan son iki üye devlet olmuşlardır. Böylece bölgede Rusya dışında tüm devletler NATO'ya üyedir. Aslında Finlandiya ve İsveç'in tarafsızlık politikaları, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinden sonra NATO'yla ortak ülke olarak iş birlikleri yapmalarıyla değişmeye başlamıştır. İttifakın kuzeyde genişlemesi bölgenin küresel yapısını özellikle güvenlik perspektifinden etkilemektedir. Finlandiya'nın Rusya ile olan doğal sınırının 1340 km olduğu göz önünde bulundurulduğunda İttifakın Arktika'da caydırıcılık kapasitesini arttırması zorunluluk haline gelmiştir. Bu zorunluğunun yerine getirilmesi ancak bölge dışından diğer müttefiklerin de Arktika'yı öncelikli politika olarak benimsemeleriyle mümkün olacaktır. Bölgede düzenli aralıklarla yapılan tatbikatların ve uyum programlarının Haziran 2023 yılında düzenlenen Vilnius Toplantısı sonucunda arttırılması kararının alınması ittifakın küresel Arktika'da önemli bir aktör olarak varlık göstermek istediğinin en önemli işaretidir (NATO,2023).

Arktika'da kurulan güvenlik kompleksinde Rusya ve savunma örgütü NATO – Rusya dışında tüm bölge devletlerinin katılmasıyla beraber- en önemli aktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Soğuk Savaşı döneminde bölgede ABD-SSCB arasında yaşanan güvenlik ikilemi durumu artık NATO-Rusya arasında görülmektedir. Fakat NATO'nun hâlihazırda uyguladığı bir Arktika Bölgesi politikası bulunmamaktadır. Norveç ve Kanada ittifakın bölge ile ilgili politikası olması konusunda en çok ısrar eden iki üye devlettir. Bölgede NATO'nun bölgedeki bir diğer rakibi ise Çin'dir. Rusya, ittifakı dengelemek için Çin'i askerî konularda da bölgeye çekmek istemektedir. Bazı

uzmanlara göre NATO'nun Çin'i çevreleme politikasına Arktika Bölgesi de dâhil edilmiştir. Diğer taraftan Rusya'nın Ukrayna'da sürdürdüğü savaşa rağmen kuzeydeki hedeflerini güncellediği ve bölgeden güneye asker çekmemesi dikkat çekicidir. Putin tarafından yayımlanan “2035’e kadar Arktik Strateji Politikası” belgesi, Ukrayna ile savaşın devam etmesine rağmen bölgedeki varlığını ve verilen önemi azaltmayı düşünmediğinin en önemli göstergesidir.

1.3.2. Çıkarların Yeni Çatışma Bölgesi Olarak Arktika

Bölgeselleşme sürecini tamamlayan ve bölgesel güvenlik kompleksi kapsamında açıklanabilen Arktika Bölgesi yaşanan değişimle birlikte başta bölge devletleri arasında olmak üzere yeni bir çıkar çatışma alanına dönüşmüştür. Aslında bölge Arktika İstisnacılığı kısmında da açıklandığı gibi küresel çıkar ve evrensel yarar kavramlarının ortaya çıktığı ender alanlardan birisidir. Arktika'nın bölgeselleşmesinde birinci dalga olarak da açıklanan bu dönem I. Uluslararası Kutup Yılı (1882-1883) ile başlamaktadır. O dönemlerde buzla kaplı olan bölge uluslararası alanda bilimsel araştırmalarda dikkat çekmiştir. Dönemin teknolojik olarak eksikliği zorlu bölge koşullarında yapılan araştırmaların ortak olmasını zorunlu kılmıştır. 1990'lı yılların sonuna doğru, iklim değişikliğinin bölgede dünyanın geri kalanına kıyasla üç kat daha hızlı etki yaptığının tespit edilmesiyle birlikte, ilk kez bölgenin “küresel yönetim” (*global governance*) gerektirdiği konusu gündeme gelmiştir (The Economist, 2017; Dalmau, 2020; Jian, 2015). Buna göre Arktika'da yaşanan bu değişimler gezegenin ısınmasını ve deniz seviyesinin yükselmesini hızlandırmaktadır ki artan aşırı hava olayları (fırtına, kasırga ve aşırı yağışlar gibi), orman yangınları, seller, kuraklık, temiz su kaynaklarının azalması ve deniz suyunun ısınması ile doğrudan bağlantılıdır. Bu sebeple bölgenin insanlığın ortak mirası olması ve küresel bir sistem tarafından yönetilmesi gerektiği argümanı giderek güçlenmektedir. Bu argümanın savunucuları, “Arktik devletlerinin bölge meselelerinde tekellerinin sona ermesinin artık zorunlu olduğunu” ve “Arktik

devletlerin kendi ulusal çıkarları ile uluslararası toplumun ortak çıkarları arasında bir denge kurması gerektiğini” belirtmektedirler. İklim değişikliği ve yarattığı çevresel kaygılar nedeniyle küresel çıkar kapsamına giren Arktika’nın yönetiminde küresel bir rejimin kurulması gerektiği de öne sürülen tezlerden birisidir. Çin, Hindistan ve Afrika kıtasından devletler Arktika’da yaşanan değişimden etkilendiklerini belirterek bu tezleri savunmaktadırlar (Stephen,2015).

Arktika Konseyi bünyesinde kurulan uluslararası çalışma grupları “bilim diplomasisi” (*science diplomacy*) ile küresel çıkarları korumaya çalışmaktadırlar. Uluslararası İlişkiler literatürü içinde yeni bir kavram olan bilim diplomasisinde “insanlığın iyiliği” için devletlerin takip ettikleri dış politikalardan bağımsız olarak bilimsel bilgi paylaşımının ve iş birliklerinin devam etmesi savunulmaktadır. Bölgenin ideal yönetiminin bilim diplomasisi merkezli ve Arktika Bölgesinde bulunmayan devletlerin de çevresel kaygılarını dikkate alan bir rejim olması savunulmaktadır. Fakat Antarktika’nın yönetimine de benzer sayılabilen bu rejimin kurulması A5 devletlerinin desteği olmadan elbette mümkün olamaz.

Bölgenin karşı karşıya olduğu çevre sorunları, sosyoekonomik değişimler ve jeopolitik zorluklar ile mücadelede küresel çıkarın da göz önünde bulundurulduğu bir yönetim sistemi uzun vadede oldukça önemlidir. Fakat küresel çıkar kavramının uygulamadaki en önemli zorluğu devletlerin temel aktör oldukları sistemde uluslar üstü karar alma mekanizmasının ve bu konuda yaptırım gücü olan bir denetim mekanizmasının olmamasıdır. Ayrıca realist gelenekten gelen uluslararası sistemin anarşik yapısı ve bölgenin değişen jeopolitiği de küresel çıkarın içselleştirilmesi önündeki engellerdendir. Fakat iklim değişikliğinin yarattığı etkiler küresel çözümleri zorunlu kılmaktadır. Atmosferin veya suların ülkelere göre bölünemez olması ve küresel etkiye sahip olmaları nedeniyle küresel çıkar tanımı kapsamında küresel bir rejimle yönetim gerçekleştirilebilir (Caldman, 2018). Bölgenin yönetimiyle ilgili Batılı

uzmanlar tarafından 5+5 modeli (A5 devletleri ve Çin, İzlanda, Japonya, Kuzey Kore, Avrupa Birliği) önerilmektedir (UArctic,2018; Doods,2020; Huebert,2016). Fakat modelin uygulanması son dönemlerde yaşanan gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda mümkün gözükmemektedir.

Bölge ile ilgili küresel çıkar ve küresel yönetim tartışmaları 2024 yılında da devam etmektedir. 1996'da Arktika Konseyi'nin kurulması, bölgenin A8 devletlerinin ortak çıkarları kapsamına girdiğinin de göstergesidir. Bölgeselleşmenin ikinci dalgasında da açıklanan gelişmeler Arktika'da bulunan devletler tarafından, Rusya hariç, ortak Kutup ülkesi ve Kuzeyli kimlikleri oluşturulmaya başlanmıştır. Buzan'ın da belirttiği gibi ortak çıkarın var olması için anarşik bir sistemin veya yüksek bir otoritenin varlığına gerek yoktur. Avrupa Birliği'nde de görüldüğü gibi ekonomik bağlar ve aynı coğrafyanın getirdiği ortaklık da ortak çıkarın oluşması için yeterli olabilir (Buzan,1999,s.20). Arktika'da bulunan devletler Murmansk konuşmasının yarattığı olumlu havanın da etkisiyle bölgenin ekonomik potansiyelinden en fazla şekilde yararlanmak, sadece bu bölgede ortaya çıkan çevresel sorunlarla ve iklim değişikliğinin yarattığı ortak tehditle mücadele etmek için “ortak çıkar” vurgusunu arttırmışlardır.

Bull'un da belirttiği gibi, ortak bir kültüre ya da medeniyete ait olmayan devletlerin pragmatik bir arada yaşam isteği ile de ortak çıkarın hâkim olduğu ve “diplomatik kültür” olarak tanımlanan ortam yaratılabilir. Buna göre farklı köklerden gelen devletlerarasındaki düzeni korumak için uluslararası hukuk, sözleşmeler, kurumlar sistemi ve ortak fayda yeterlidir (Bull,1977:128). Bölgeye ikincil ve üçüncül aktörlerin müdahalesini engellemek için bölge devletleri kendi aralarında işbirliğine daha fazla önem vermişler ve Arktika İstisnacılığını ısrarlı bir şekilde devam ettirmeye çalışmışlardır. Buna göre A8 devletleri tarafından Arktika'da yaşanan değişikliklerin küresel etkisi kabul edilmekle beraber özellikle A5 devletlerinin egemenlik alanlarında

gerçekleştirdiği vurgusu artmış, Konseyin gözlemci üyeler için değil daimi üyeler için kurulduğu daha fazla vurgulanmıştır (Doods,2010; Sergunin,2008; Young,1999).

Ortak çıkarı savunanlar ulusal çıkarın varlığını yok saymazlar veya indirgemezler. Aksine ortak çıkarların var olabilmesi için ulusal çıkarların da olması gerekmektedir. Fakat ortak çıkarların yarattığı sistemin devam etmesi hayati olarak belirlenen çıkar sayısını en aza indirilmesiyle mümkün olabilir (Wight,1991,s.126). Devletlerin ulusal çıkarlarını ortak çıkara ve mümkünse küresel çıkara uygun hâle getirmeleri bölgenin anarşik bir sisteme dönüşmesini engelleyerek işbirliğini ve kazan-kazan yaklaşımını ön plana çıkarır. Arktika’da da devletler uzun bir süre boyunca ilk olarak iklim değişikliği kaynaklı, daha sonra yerli halkların ve ekonomik potansiyelin etkisiyle ortak çıkarı, ulusal çıkarlarının önünde tutmuşlardır. Bölgede askerî yatırımları arttırmamışlar; ekonomik iş birliklerine yönelmişlerdir. Arktika Ekonomik Konseyi tüm bölge devletlerinin ve halklarının ekonomik kalkınmasını sağlama amacıyla kurulmuştur (Arktika Ekonomik Konseyi,1998). Özellikle bölgede bulunan deniz yollarının kullanımının yaygınlaşması ve enerji kaynaklarından faydayı arttırmak için bölge devletleri arasında protokollere yaygınlık kazandırmıştır (Arktika Ekonomik Konseyi,2010).

Arktika Bölgesi’nde hem küresel hem de ortak çıkarın devamı için önemli olan anlaşmalardan bazıları Arktika’da Havacılık ve Denizde Arama ve Kurtarma İş Birliği Anlaşması (2011), Arktika’da Deniz Petrol Kirliliğine Hazırlık ve Müdahale Konusunda İş Birliği Anlaşması (2013), Kutup Sularında Çalışan Gemilere İlişkin Uluslararası Kod (2015) ve Uluslararası Arktika Bilimsel İş Birliğinin Geliştirilmesine İlişkin Anlaşmadır (2017). Sadece bölge devletlerinin taraf olduğu ve ortak çıkarın varlığını güçlendiren anlaşmalar için Arktika Konseyi’nin Kuruluşuna İlişkin Bildirge- Ottawa Deklarasyonu (1996), Illulissat Deklarasyonu (2008), Arktika Yerli Halkların Kültürlerini Koruma Anlaşması (2010), Fairbanks Deklarasyonu (2017) ve Orta Arktika Okyanusu’nda Açık

Deniz Balıkçılığını Önlemeye Yönelik Anlaşma (2018) örnek verilebilir (Arktika Konseyi,2020). Devletlerin kendi egemenlik alanları içerisinde diğer bölge devletleriyle imzaladıkları anlaşmalardan öne çıkanı Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya Federasyonu arasında Uzun Vadeli Arktika Sayımı projesi (*RUSALCA*) 2004'ten beri Bering Denizi'nde ortak bilimsel araştırmalar yapmaktadır. Norveç ile Rusya Federasyonu arasında Barents Denizi ve Arktika Okyanusu'nda Deniz Yetkilerinin Sınırlandırılması ve İş Birliğine İlişkin Antlaşma (2010) ise ikili işbirliğine örnek olması bakımından önemlidir (Arktika Konseyi, 2010).

Arktika'nın tam anlamıyla bölgesel güvenlik kompleksine geçmesiyle birlikte küresel çıkarda olduğu gibi ortak çıkarı savunuların sayısında da azalma olmuştur. 2022 yılında başlayan Ukrayna-Rusya Savaşı'na tepki olarak Arktika Konseyi'nin çalışmalarının durdurulması ve Rusya'nın bölgede "öteki" olarak tanımlanması A5 devletleri arasında ortak çıkar ve işbirliği söylemlerinin yerine ulusal çıkar yarışını başlatmıştır. Küresel jeopolitik dengeleri değiştirme potansiyeline sahip olduğu anlaşılan Arktika ile ilgili söylemlerin iklim değişikliği ve onunla mücadele yöntemlerinden stratejik bölge, çıkarların yarıştığı alan ve yeni rekabet bölgesi gibi realist çıkar yaklaşımına geçtiği görülmektedir (Bastian, 2023; Buchanan, 2023; Gatopoulos, 2022; Ziebarth vd., 2024).

Bölgede ulusal çıkarın önem kazanmasının nedeni olarak Batılı söylemde "Rusya'nın saldırgan dış politikası" gösterilmektedir. Buna göre Rusya Ukrayna'yı işgal edebiliyorsa bölge devletlerinden Finlandiya, Norveç hatta Amerika bile tehlike altına olabilir ve NATO'nun savunma örgütü olarak bölgede genişlemesi meşrudur (Doods,2023; Buchanan, 2022). Diğer taraftan bölgede ulusal çıkar yarışı 2022 yılında başlamamıştır. Açıklandığı gibi ilk NATO tatbikatı 2006, Rusya'nın tatbikatı 2010'da gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple yaşanmakta olan rekabeti Rusya merkezli ele almak bölge dinamiklerini gözden kaçırmamıza neden olabilmektedir.

Waltz (1999) tarafında da belirtildiği gibi bir devletin ulusal çıkarlarını tespit etmek için güvenlik gereksinimleri incelenmelidir. Çünkü anarşik olan uluslararası sistemde devletlerin temel öncelikleri hayatta kalmak, ikinci öncelikleri ise ulusal çıkarlarını sağlamaktır. Aynı coğrafi alanda ortak bir okyanusu paylaşan devletler coğrafi yakınlık nedeniyle birbirleri için doğal tehdittirler. Fakat bu tehdit inşa edilmiş ve ulusal çıkarların ön plana çıkarılmasıyla birlikte daha önce olmadığı kadar diğer dış politika kararlarıyla tekrar üretilmektedirler. Bu sebeple bölgede devletlerin ulusal çıkarları önemli olmakla birlikte güvenlik tehdidinin yapay olduğu ve söylemsel şekilde inşa edildiği görülmektedir.

Arktika Bölgesi'nde bulunan sekiz devletin bölge politika belgelerinde ulusal çıkarların korunması gerektiği ile ilgili bir kısım bulunmakla beraber bölgesel işbirliğinin ve küresel yararın öncelikli olduğu, ulusal çıkarların ikincil önemi bulunduğu açıklanmaktadır. Bu noktada bölgedeki dinamiklerin nasıl değiştiği ve başta ABD olmak üzere diğer devletlerin ulusal çıkarı birincil öneme taşımaya çalıştığı önemli bir soru olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre birinci neden bölgeye gerekli yatırımın yapılmasında ve kalkındırılmasında Rusya dışında başta ABD olmak üzere diğer devletlerin çok geride kalmasıdır. ABD, bölge ile ilgili ilk politika belgesini 1984'te yayımlamış ve ilk kez 2009 yılında parlamentoda Arktika Politika Grubu kurulmuştur. Ayrıca ABD filosuna ait sadece üç tane çalışır vaziyette buzkıran gemisi bulunmaktadır.¹⁶ Diğer taraftan Rusya'nın sadece nükleer güçle çalışan beş buzkıranı bulunmaktadır. Buzkıran bölgede var olan kapasite yarışının temel göstergesi olarak kabul edilmektedir. Çünkü bölgede buzulların tamamı erise bile buzkıranların eskortluğu olmadan güvenli seyrüsefer yapılamamaktadır (Nesheiwat ve Mathewson, 2022). Ayrıca petrol platformlarının, sondaj çalışmalarının, bilimsel misyonlar için

¹⁶ Buzkıran gemisine sahip olan devletler Rusya 50, Kanada 15, Norveç 10 ve Çin'de 4 tanedir (Eduardo Bonotti, Competition in the Arctic, *Institute Analyst International Relations*, 2024, <https://iari.site/2024/06/18/competition-in-the-arctic/> , 20.07.2024).

gerekli ekipmanların ve güvenliğin sağlanması için de buzkıranlar vazgeçilmezdir. Bölge devletlerinden Norveç ve Kanada'nın sahip oldukları buzkıranlarsa sadece bilimsel araştırmalar için uygundurlar. Bu sebeple bölgede gerçekleşen kazalarda, petrol kirliliğini önlemede, arama- kurtarma faaliyetlerinde ve hatta bilimsel araştırmalarda Rusya'nın işbirliği ve yetenekleri önem kazanmaktadır (Kohn,2020).

Bölgede çıkar yarışının ortaya çıkmasındaki ikinci neden uluslararası hukuk kısmında da belirtilen ve A5 devletleri arasında kıta sahanlıklarının sınırlarını genişletmek için BM'ye başvurulmuş davalarda sona gelmesidir. ABD, BMDHS'ye taraf olmadığı için böyle bir hakkı kullanamamaktadır. Fakat Norveç, Danimarka, Kanada ve Rusya yasal yollarla kıta sahanlığı sınırlarını genişletmeye çalışmaktadır. 6 Şubat 2023 tarihinde Kıta Sahanlığının Sınırları Komisyonu (CLCS), Rusya'nın Arktika Okyanusu ile ilgili sunumuna ilişkin tavsiyelerini yayımlamıştır. Komisyon'un tavsiyelerini kabul eden Rusya, kıta sahanlığını genişletme yönündeki yirmi yıllık çalışmasının sonuna doğru yaklaşmaktadır. Komisyonun Rusya'nın başvurusuyla ilgili olumlu karar vermesi ihtimali bile diğer bölge devletlerini oldukça tedirgin etmiştir (Todorov,2023; Recommendations prepared by the Subcommission established for the consideration of the Submission made by the Russian Federation, 6 Şubat 2023).

Son olarak Çin'in de bölgeye dâhil olmasıyla birlikte Arktika Bölgesi'nde Rusya'nın yeni bir ittifak kurduğu ve ABD başta olmak üzere diğer devletlerin çıkar yarışını kaybettiği ile ilgili söylemlerin arttığı görülmektedir (Caldon, 2023; Seck, 2021, The Times, 2015; Washington Post, 2015). Ukrayna Savaşı'nın başlamasıyla birlikte NATO'nun bölgede genişleme kararı almasının arkasındaki temel nedenin Arktika'da Çin ve Rusya ittifakını dengelemek olduğu ile ilgili tezler artmaya başlamıştır. Buna göre ekonomik ve güvenlik konularında diğer A5 devletleri tarafından yalnız bırakılan ve revizyonist olarak konumlandırılan Rusya, Çin'in ekonomik desteğiyle bölgede hem yaptırımların yarattığı olumsuz etkilerle mücadele etmekte hem de genişleyen ittifakı

dengelemeyi amaçlamaktadır. Bu konunun detayları Rusya'nın Arktika Bölgesi dış politikası başlığında daha detaylı olarak ele alınacaktır.

II. BÖLÜM

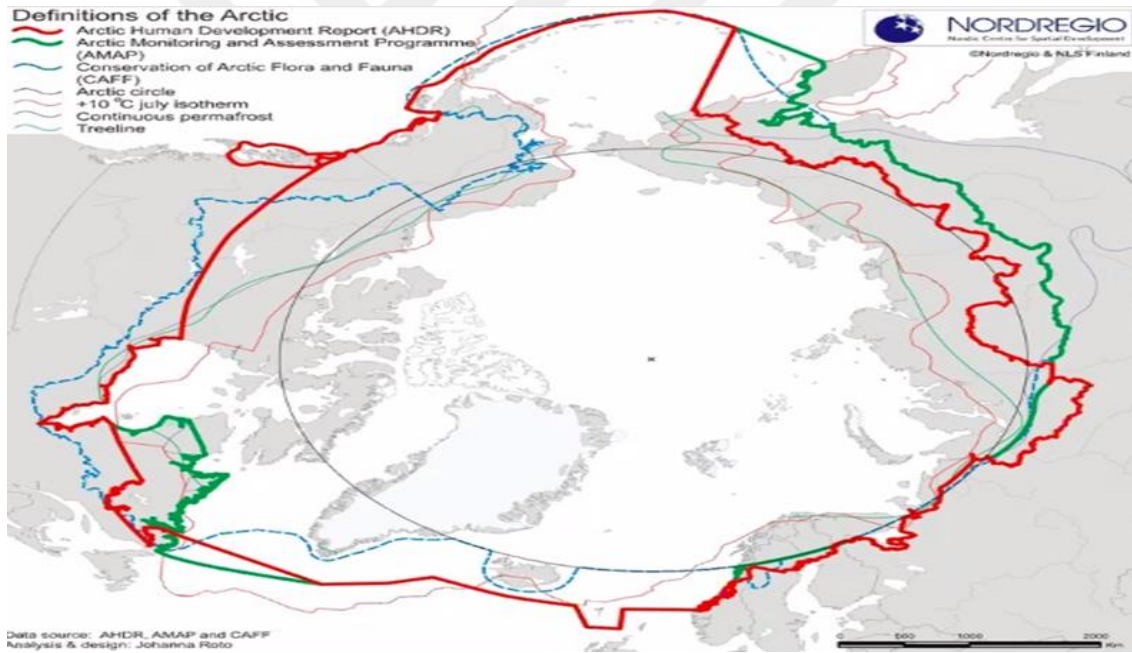
ARKTİKA BÖLGESİ VE ÖNEMİ

Arktika Bölgesi, iklim değışikliğı kaynaklı gezegendeki en hızlı coğrafi dönüşümlerden birini yaşamaktadır. Yüzyıllardır buz ve permafrost ile kaplı olan geniş topraklar, sıcaklığın artması sonucu eriyen buzul tabakalarıyla birlikte tekrar ortaya çıkmakta ve yeni bir bölge yaratmaktadır. Uzun yıllar buzul tabakasının altında bakir şekilde kalan yeraltı kaynakları ve yine aynı sebepten ortaya çıkan yeni ulaşım yolları ile yakın gelecekte hem deniz ticaret yolları hem de enerji alanında uluslararası ilişkilerde bölgenin başat rol üstleneceğı de görölmektedir. Ayrıca Arktika’da bulunan ve Arktika Okyanusu’na kıyısı olan devletlerin, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya Federasyonu, Norveç, Kanada ve Grönland (Danimarka), kapasiteleri ve etki alanları göz önünde bulundurulduğunda da bölgenin önemi tekrar anlaşılmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak bölgenin coğrafi tanımı yapılacak, sonrasında bölgenin tarihî önemi, keşfedilmesi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’nda sahip olduğu roller ile Soğuk Savaş dönemi boyunca taşıdığı jeopolitik öneme değinilecektir. İkinci kısımda bölgede var olan deniz yolları ve dünya deniz ticaretine olan etkisi incelenecektir. Üçüncü kısımda bölgenin sahip olduğu yeraltı kaynakları ve bu kaynakların önemi bölgeye kıyısı olan beş Arktika devleti özelinde ele alınacaktır. Dördüncü başlıkta bölgenin temel sorunlarından birini oluşturan uluslararası hukuksal durum tartışılarak sürmekte olan kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sorunları kökenleriyle birlikte Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi çerçevesinde tartışılacaktır. Son kısımda bölgenin tek ve en önemli uluslararası kurumu olan Arktika Konseyi’nin yapısı ve çalışma şekli açıklanarak önemi belirtilecektir.

2.1. Arktika Bölgesi'nin Coğrafi Yapısı ve Tarihsel Önemi

Arktika Bölgesi, Kuzey Kutbu'nu merkeze alan ve sahip olduğu fiziksel özellikleriyle karakterize edilen dünyanın en kuzey bölgesidir. Terim kökenini Yunanca ayı anlamına gelen ve büyük-küçük ayı takımı yıldızlarını temsil eden *arktos* kelimesinden almaktadır. Arktika adı ise “ayıların ülkesi” olarak kuzeyi belirtmek için kullanılmaktadır (Rotich, 2018; Bird, 2019). Sınırları ve kapsamı enlem, sıcaklık, deniz buzı yüzey alanı, suların dereceleri ve bitki örtüsüne göre farklılık göstermektedir. En genel hatlarıyla kendi içinde Yukarı Arktika (the High Arctic), Alt Arktika (the Low Arctic) ve Yarı-Arktika (Subarctic) olarak üç ayrı coğrafi bölgeye ayrılmaktadır (Gronnestad, 2016; Dodds ve Nutall, 2019:26-28).

Kaynak: Nordregio, “Definitions of the Arctic,” *Nordregip Research Centre*, 11 Temmuz 2013, <https://archive.nordregio.se/en/Maps/08-Urban-and-regional-divisions/Definitions-of-the-Arctic/index.html>

Arktika Bölgesi'nin coğrafi sınırlarını Ekvator'un 66°33'44" kuzeyindeki enlem çizgisi oluşturur ki bu da yaklaşık 36 milyon kilometrekare alanla dünya yüzeyinin yaklaşık %8'ini kapsar. Bu alanın %60'ı sulardan, geri kalan kısmı ise kara ve kara buzullarından oluşmaktadır (Arctic Monitoring and Assessment Programme, 2002).

Yukarıdaki haritada bölgenin dar kapsamlı tanımı, Arktika Okyanusu havzası, İzlanda, Finlandiya, Faroe Adaları, Rusya, Kanada, Grönland ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Alaska Eyaleti, gösterilmektedir. Geniş anlamda ise Arktika Bölgesi, Alaska (ABD), Kanada, Grönland (Danimarka), Finlandiya, İsveç, Norveç, İzlanda ve Rusya kıyı bölgeleri ve Kuzey Kutbu'nu çevreleyen denizlerin bulunduğu bölge olarak tanımlanmaktadır (Hund,2014: 66).

Dünyanın en küçük ve en sığ okyanusu olarak kabul edilen Arktika Okyanusu sahip olduğu yeraltı kaynakları ve yeni deniz yollarıyla dikkat çekmektedir. İçerisinde küçükü büyüklü toplam on deniz barındırmaktadır ve sayısı tam olarak bilinmeyen kara parçaları ile adalar bulunmaktadır.¹⁷ Ayrıca Arktika Okyanusu sahip olduğu yeraltı özellikleriyle de farklılık göstermektedir. Lomonosov, Mendelev ve Alpha Sırtları bölgeyi okyanus altından bölmektedir. Mendelev Sırtı, Sibirya'dan başlayarak Alfa Sırtıyla birleşir ve Kanada'ya doğru bir uzanım gösterirken; Lomonosov Sırtı, Sibirya kıta sahanlığından Grönland ve Kanada'ya doğru uzanan okyanus altı sıra dağlarını oluşturmaktadır. Bu sırt yaklaşık 1700 km (1.060 mil) olmakla birlikte en yüksek noktası okyanus tabanından 3,4 km (2,1 mil) yüksekliğe sahiptir ve günümüzde de devam etmekte olan jeolojik değişimler bölgeyi doğrudan etkilemektedir.¹⁸ Okyanus tabanında bulunan sırtların doğal uzanımlar olarak iki ayrı kıtayı birbirine bağlaması

¹⁷ Arktika Okyanusu içerisinde bulunan denizler Barents, Ak, Laptev, Doğu Sibirya, Kara, Chuckchee, Beaufort, Linkoln, Grönland ve Norveç Denizi'dir. Kuzey Kutbu'nda yer alan önemli adalara büyüklüklerine göre Grönland (2.130.000 km²), Baffin Adası (507.414 km²), Victoria Adası (217.291 km²), Ellesmere Adası (196.236 km²), Novaya Zemlya (82.180 km²), Svalbard (63.080 km²), Yeni Sibirya Adaları (38.400 km²) ve Severnaya Zemlya(37.560 km²) Adası'dır (Britannica Ansiklopedisi, s. 155, 2020).

¹⁸ Arktika Okyanusu deniz tabanında yapılan son çalışmalarda bölgede permafrostun erimesi Arktika Okyanusu tabanını, altyapı çalışmalarını ve yerli halkların yaşam alanlarını doğrudan etkilemektedir. Son buzul çağı sonunda, yaklaşık 12.000 yıl önce, ortaya çıkan permafrostların deniz altındaki coğrafi yapıyı doğrudan etkilediği gelişen teknoloji ile birlikte ilk kez 2020 yılında ispatlanmıştır. Buna göre deniz altında keşfedilen yeni su çukurları, sıradağların jeolojik yapısındaki değişimler keşfedilmiş ve okyanus kıyılarındaki su altlarında yaşanan hareketliliğin yerleşim yerlerini güvensiz yaptığı açıklanmıştır. (Paull, Charles K. ve diğ., Rapid Seafloor Changes Associated with the Degradation of Arctic Submarine Permafrost, **Proceedings of the National Academy of Sciences**, 119(12), <https://doi.org/10.1073/pnas.2119105119>, 13.04.2023).

okyanusa kıyısı olan ülkeler arasında egemenlik konusunda en önemli sorunun da temelini oluşturmaktadır. Özellikle kıta sahanlığını belirleme konusunun çözümsüz kalmasının sebebidir (Byers,2016: 42-52).

Bölgenin zorlu coğrafi yapısına rağmen Kutup Dairesi'ndeki ilk hayat izlerinin yerli halklar olan ve genel adları Inuit olarak bilinen avcı topluluklarla başladığını görmekteyiz.¹⁹ Bölge ve orada yaşayan yerli halklarla ilgili en erken kayıtlara Yunan edebiyatında rastlanmaktadır. Bölgeye keşfe giden ilk Avrupalı *Pytheas* adında Yunanlı kâşiftir. MÖ 4. ve 5. yüzyıllara baktığımız zaman Yunan ve Romalı coğrafyacılar ve gök bilimciler tarafından sıcak ve soğuk hava dağılımından kuzeyde donmuş bir okyanusun olması gerektiği sonucuna vardıkları fakat o günün şartları nedeniyle bölgenin keşfiyle ilgili herhangi bir girişimde bulunmadıkları görülmektedir.²⁰ 7. ve 8. yüzyıllarda ise İrlandalı keşişlerin bölgeye yaptıkları yolculuklarla birlikte Avrupa'nın Kuzey Kutbu keşfinin de başladığı kabul edilmektedir. Bu geziler *Buzların Diyarı*, *Balık Cenneti* ve *Buz Okyanusları* gibi hikâyelerle kaydedilmiştir. Özellikle bu döneme ait Faroe Adaları ve İzlanda'daki yerleşimciler tarafından kaydedilen hikâyeler bölgeyle alakalı en güvenilir kaynakları oluşturmaktadır (Kitagawa ve Kon, 2001:7-10).

8.yüzyılda Arktika Bölgesi'nin resmen keşfi İrlandalı keşişler tarafından aktarılan bilgiler İskandinav Vikinglerine geçmiştir. Denizcilik alanında sahip oldukları

¹⁹ Günümüze kadar yapılan araştırmalarda Arktika Bölgesi'ne giden ilk insan topluluklarının ne zaman gittikleri ve nasıl koloni kurduklarıyla ilgili kesin bilgiler bulunmamaktadır. Genel kabule göre ilk insanların 30.000 yıl öncesi Asya'dan göç ettikleridir. 2023 yılına kadar toplam 45 farklı etnik grubun bölgede yaşadıkları ve bunun bölge toplam nüfusunun yaklaşık %10'una denk geldiği kabul edilmektedir. Bunlardan en bilinenleri Saamiler, Nenets, Evenk, Aleut, Yupik ve Inuitlerdir. (Lassi Heininen, Sara Olsvig, Justin Barnes ve Heather Exner-Pirot, Arctic Indigenous Peoples: Climate, Science, Knowledge and Governance, **Arctic Year Book 2023**, Arctic Council Publishing, 2023, ss.1-15).

²⁰ Masalia doğumlu olan Pytheas aynı zamanda Britanya'ya ulaşan ilk Yunanlı olarak da bilinmektedir. Kuzey Kutbu keşfiyle ilgili bir kitap yazdığı bilinmesine rağmen hâlâ bulunmamıştır. MÖ. 350 ile 310 arasında Thule ve Kuzey Kutbu hakkında yazdıklarından yararlanan çok sayıda coğrafyacı ve kâşif onun keşfinin günümüze kadar aktarılmasını sağlamıştır. Pytheas'ın Kuzey Kutbu seferi için yazdıkları ve detaylı bilgi için bk. Barry Cunliffe, **The Extraordinary Voyage of Pytheas the Greek: The Man Who Discovered Britain**, New York, Penguin Books, 2002. ; Vilhjalmur Stefansson, , 1940, **Ultima Thule: Further Mysteries of the Arctic**, New York, Macmillan Company,1940.; Henry Fanshawe Tozer,**History of Ancient Geography**, Cambridge, University Press, 1987.

yetenekleriyle bilinen Vikingler, 10. yüzyılda Hazar Denizi'nden İspanya kıyılarına kadar uzanan geniş bir alana hükmetmişlerdir. 984 yılında Vikingli ünlü kaptanlardan olan Kırmızı Erik'in (*The Red Eric*) koloni kurarak Grönland'a ve oğlu Leif Eriksson'un da *Vinland* adını verdiği Kuzey Amerika kıyılarına ulaştığı bilinmektedir (Doods ve Nuttall, 2019,ss.124-125; Zorich,2017: 66-73). 12. yüzyılda ise bölgede Vikinglerin yerine Kuzey Avrupa ve İskandinav topluluklarının geçtiği görülmektedir. 16. yüzyılda özellikle 1534'te Fransa Kralı I. Franceis'in kâşif Jacques Cartier'i yeni kaynaklar bulunması ve Asya'ya geçiş yolu keşfedilmesi için Yeni Dünya'ya, kuzeye, göndermesi sonucu kuzey bölgesi ve özellikle Kanada ilk kez güncel kullanıma yakın şekilde haritalandırılmıştır (Milligan ve Kupsch,1986: 50-80).

Kaynak: Gerardus Mercator tarafından 1595 yılında çizilen bilinen ilk Arktika Bölgesi haritasıdır.²¹

²¹ Arktika Bölgesi ile ilgili ilk çizilen haritalar için bk. Heather Yundt, "10 Fascinating Historic Maps of the Arctic", Canadian Geographic, 21 Şubat 2013, <https://www.canadiangeographic.ca/article/10-fascinating-historic-maps-arctic>; Cara Giamo, "The Mysteries of the First-Ever Map of the North Pole," Atlas Obscura, 27 Şubat 2017, <https://www.atlasobscura.com/articles/north-pole-map-mercator>, 10.10.2021).

Diğer taraftan Rusya, yapılan güncel araştırmalar sonucunda ilk Arktika imparatorluğu olarak kabul edilmektedir (Jones,2023153-180). Her ne kadar Rusya'nın imparatorluk topraklarının çok az bir kısmı Kuzey Kutup Dairesi'nde bulunsa da bölgede en uzun süre varlık gösteren devlettir. Diğer taraftan güncel araştırmaların aksine literatürde genel kanı hâlâ, Rus kâşiflerin bölgeye ulaşmalarının Avrupalılara kıyasla görece geç bir tarihte, 15. yüzyılda başladığı yönündedir. Bunun temel sebebi olarak da 13.yüzyılda yaşanan Moğol istilası sonrası ülkenin üretim güçlerinin tekrar düzelmesi ve coğrafi keşifler üzerinde etkili olan Küçük Buzul Çağı gösterilmektedir (Winkler,2012: 27-51; Encyclopedia of Barents Region,2016: 239-242). Çalışmanın konusu Rusya'nın Arktika Bölgesi politikasının gelişimini temel aldığı için tarihsel kökenleri bu kısımda diğer kıyı devletlerine göre daha detaylı ele alınacaktır.

Rusların kuzey bölgesi ile ilk karşılaşması ataları olarak kabul edilen Slavların yerleştiği ve “Kuzey Rus” denilen bölgede²² başladığı kabul edilmektedir. Kroniklerde bahsi geçen bölgede yer alan en eski şehir merkezinin 862 yılında kurulduğu yazılmaktadır.1030 yılından itibaren ise Novgorod'ın kuzeyinde yer alan topraklardan bahsedilmektedir. “Kuzey Rusya'dan Rusya'nın kuzeyine” doğru geçişin yaşanması, aynı dönemde Rusların Beyaz Denize doğru ilerlemesiyle başlamıştır. Arktika'da ilk yayılma dönemi ise, MS. 950 ile 1250 yılları etkili olan, Orta Çağ Sıcak Dönemi'nin sona ermesiyle birlikte başlamıştır. Bu dönemde Sibirya bölgesinin sıcaklığının aşırı düşmesi sonucunda alanı güneye doğru genişlemiştir. Ruslar dünyanın en soğuk bölgelerinden birisi olan bu alanda Sibirya İmparatorluğu'nu kurmuşlardır. 13.yüzyıldaki Moğol istilası sırasında başlayan manastır geleneği²³ ile de keşiflerin büyük kısmının Rusya'nın orta bölgelerinden kuzeye doğru göç etmesi sonucunda

²² Bahsi geçen bölgenin kuzey sınırı doğuda Yukarı Volga ile kuzey Dvina arasında bulunmaktadır.

²³ Moğol kontrolüne geçen orta Rusya'da Hristiyan keşiflerin yaşam şartlarının zorlaşması sonucunda Tanrı'ya dua etmek ve Hristiyanlığı devam ettirebilmek için kuzey bölgelerde dindar izolasyon dönemini başlatmışlardır.

kuzeyin kullanımı yaygınlaşmaya devam etmiştir (Shaw,2006: 19-43). 15. yüzyıl sonlarında Rus devletinin, Moğol istilasından sonra, Moskova yönetiminde birleşmesiyle kuzey, uluslararası pazarda yüksek değerleri olan kaynaklarıyla (kürk, balıkçılık, değerli madenler ve tuz) önemli bir yere sahip olmuştur (Tucker vd., 2023, 153-180).

1500 yılı itibarıyla Rus çarlarının kuzeye ilgisinin arttığı görülmektedir.²⁴ 1584'te Çar VI. İvan'ın (Korkunç İvan) emriyle kurulan ve kuzeydeki ilk liman olan Arkhangelsk Limanı, kuzey bölgesinin idari ve ticari merkezi hâline gelmiştir. Ülkenin dünyaya açılan yeni ticaret kapısı olarak dikkat çekmeye başlayan bölgeye yatırımlarda ve göçlerde de artışlar olmuştur. Limandan ilk deniz seferi 1639'da Okhotsk Denizi'ne yapılmış, daha sonraki yıllarda liman denizaşırı ticaret merkezi olarak gelişmiştir. Londra, Hamburg, Amsterdam'dan gemiler Arkhangelsk'e sömürge malları, şaraplar, kumaşlar ve baharatlar getirmiştir (Encyclopedia of the Barents Region, 2016, ss.239-242; Winkler,2012; Arctic Russia, 2020).

Rus kâşifler ve bilim adamları da kuzey bölgesinin keşfinde aktif rol oynamışlardır. Bunlardan en önemlisi I.Petro (1682-1725) döneminde başlamış, onun ölümü üzerine tahta geçen Çariçe I. Katerina (1724-1727) tarafından devam ettirilmiş, daha sonra II.Petro (1727-1730) ve yerine geçen Anna İvnovna (1730-1740) tarafından gerçekleştirilen Kamçatka Seferleri'yle sürdürülmüştür.²⁵ Vitus Bering tarafından gerçekleştirilen Birinci Kamçatka Keşfi (1725-1731) ile birlikte Bering Boğazı ve Bering Denizi; İkinci Kamçatka Seferi (1733-1743) ile de Bering, Alaska ve Kuzey

²⁴ Rus emperyalizmi VI. İvan'ın Sibirya bölgesini sömürgeleştirmesiyle başlamıştır. Kazan ve Astrahan fetihlerinden sonra Sibir Hanlığı ele geçirilerek bölgenin sahip olduğu kaynaklar Avrupa ile ticarete kullanılmış; yerli halklar ise kaynak çıkarılması için sömürülmüştür.

²⁵ Çar Büyük Petro tarafından Danimarkalı gezgin ve denizci Vitus Bering, Kamçatka'dan Amerika'ya giden güzergâhı bulmak için görevlendirilmiştir. Bu keşif gezisi ile Rusya'nın Arktik kıyıları ve Kuril Adaları keşfedilmiş, aynı zamanda ilk kez Japonya'da karaya çıkılmıştır. İkinci Kamçatka Seferi ile Alaska toprakları ilk kez keşfedilmiştir. İmparatoriçe Anna tarafından 1733-1742 tarihleri arasında beş Büyük Kutup Keşif Seferi desteklenmiştir. Kutup seferlerinde yüzlerce denizcinin öldüğü, kaybolduğu ve gemilerin büyük kısmının battığı bilinmektedir (Stephen R. Bown, Island of the Blue Foxes: Disaster and Triumph on the World's Greatest Scientific Expedition, A Merloyd Lawrence Book,2017).

Amerika bölgesi keşfedilmiştir. Bu seferle birlikte Sibirya'nın kuzey kıyıları ve Alaska da dâhil olmak üzere Kuzey Bölgesi büyük ölçüde ilk kez haritalandırılmıştır. Uluslararası alanda diğer devletlerle kuzey bölgesi için ortak çalışmalar yürütülmüştür. Bunun en önemli göstergelerinden birisi 1882-1883 arasında düzenlenen Uluslararası Kutup Yılı²⁶ organizasyonuna katılmasıdır (Tammiksar vd.,2017; Wonning,2018).

20.yüzyılda gerçekleşen iki büyük dünya savaşı ve oluşan yeni koşullarla birlikte Arktika'nın stratejik önemi de devletler tarafından ilk kez açıkça anlaşılmıştır. Bölge, I. Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında hem İtilaf hem de İttifak Devletleri tarafından gerçekleştirilen deniz operasyonları ile dikkat çekmiştir. Arktika, düzenlenen operasyonların zorlu koşulları nedeniyle en riskli cephelerden birisi olmuştur. Baltık Denizi'nin Alman, Türk Boğazları'nın ise Osmanlı İmparatorluğu kontrolünde olması nedeniyle İtilaf Devletleri, Rusya İmparatorluğu'na savaş ve gıda malzemeleri göndermek için Arktika limanlarına yönelmiştir (Weapons and Warfare, 2016). Bölgenin geleneksel nakliye limanı olan Beyaz Deniz'deki Arkhangelsk ile Barents Denizi'ndeki Murmansk limanları, savaştan çekilene kadar, Rusya tarafından İtilaf Devletleri'nden gelen yardımların alınması için ilk kez kullanılmıştır²⁷ (Halpern,1994,ss.424-433). 7 Kasım 1917 tarihinde Bolşeviklerin iktidara gelmesi ve

²⁶ Birinci Uluslararası Kutup Yılı, 1875'te Avusturya-Macaristan deniz subayı Karl Weyprecht tarafından önerilmiş ve Alman Denizcilik Kurumu müdürü Georg Neumayer tarafından organize edilmiştir. Ortaya çıkış amacı Kuzey Kutbu bölgesinin bilimsel çalışmalar için ortak olarak keşfedilmesidir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hollanda, Norveç, Rusya, İsveç, Birleşik Krallık, Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere on iki ülke bu organizasyona katılım sağlamıştır. İkinci Uluslararası Kutup Yılı 1932-1933 yıllarında gerçekleşmiştir (Susan Barr ve Cornelia Lüdecke (ed.),The History of the International Polar Years (IPYs). Series: From Pole to Pole, Berlin, Springer-Verlag, 2010, ss.319-330,doi:10.1007/978-3-642-12402-0.).

²⁷ İlk Arktik konvoy denemesi olarak da bilinen olayda İngiltere, Fransa ve ABD Arkhangelsk- Murmansk limanları üzerinden 700.000 ton kömür ve yaklaşık 500.000 ton savaş malzemesini Rusya İmparatorluğu'na göndermiştir. 1916'da ise bu rakamlar yaklaşık iki katına çıkarak 2,5 milyon tona ulaşmıştır. Kasım ve mayıs ayları arasında buzlarla kaplı olan bölgenin yılın geri kalan beş ayında ulaşım ve sevkiyat için elverişli hâle gelmesiyle deniz yollarının kullanımı yaygınlık kazanmıştır. Bu nakliye işi için İngiltere, Jüpiter Zırhlısını buzkıran gibi kullanmıştır. Alman zırhlı gemileri de nisan ayı boyunca nakliye rotası üzerine 285 mayın döşemiş ve yaklaşık 15 itilaf gemisini bölgede batırmıştır. 1917 yılında ise İtilaf Devletleri toplantısında aynı rota üzerinden Arkhangelsk ve Murmansk limanlarına yaklaşık 3,5 milyon ton malzeme ve kömür gönderimi taahhüt edilmiştir (Hough, Peter, International Politics of the Arctic: Coming in from the Cold. New York: Routledge, 2013,ss.13-33. ISBN 978-0415669283).

Sovyet Rusya'nın savaştan çekilmesiyle birlikte güzergahın kullanımı da sona ermiştir. Diğer taraftan İtilaf Devletleri, malzemelerinin Almanlara geçmesini engellemek için Rus İç Savaşı'na (1918-1920) Bolşevik karşıtı olarak katılmışlardır. Fakat Bolşeviklerin savaşı kazanması üzerine İtilaf kuvvetleri Arkhangelsk ve Murmansk'tan tamamen ayrılmışlar ve kuzey cephesi kapanmıştır (Kennan,1956:436,472, 498).

Bölgenin uluslararası arenada stratejik önemi II. Dünya Savaşı'nda bir kez daha anlaşılmıştır. Finlandiya-SSCB arasında yaşanan Kış Savaşı (30 Kasım 1939-13 Mart 1940) kuzey kanadının açılmasına ve savaşın Arktika Bölgesi'ne kadar genişlemesine neden olmuştur (Resse,2008). Aynı dönemde Almanya'nın Danimarka ve Norveç'i eş zamanlı işgal planı *Weserübung* Operasyonu (9 Nisan -10 Haziran 1940) ile gerçekleştirilmiş²⁸ ve bölgede Nazi tehdidi büyümüştür. Almanya'nın SSCB'ye karşı savaş ilanından (22 Haziran 1941) sonra bölge Arktik konvoyu²⁹ olarak adlandırılan SSCB'ye Ödünç Verme ve Kiralama (*lend and lease*) kapsamında askerî malzemelerin gönderilmesi sürecinde de bölge kullanılmıştır. Arktik konvoyu, Türkiye'nin SSCB'ye yardım gönderileceği gerekçesiyle İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının kullanılmasına izin vermemesi ve tarafsızlığını sürdürmesindeki kararlılık nedeniyle bu güzergâha alternatif olarak açılmıştır (Howard, 1967,s.239). Arktik konvoylarının sağladığı en

²⁸Operasyonun nedenlerinden birisi Almanya'nın savaş boyunca tarafsız olan İsveç'in sahip olduğu demir cevherine olan bağımlılığı ve ticaret rotasının güvenliğini kontrol altına almak istemesidir. Deniz yoluyla Alman limanlarına ulaşan demir cevheri kış aylarında Baltık Denizi'nin donması sonucu Norveç limanı Narvik'e ulaştığı için Almanya bu bölgeyi stratejik olarak önemli görmüştür. Sonuç olarak Almanya her iki ülkeyi de işgal ederek savaş boyunca deniz üsleriyle kereste, süt ürünleri, balık ve bazı maden ve minerallerden yararlanmıştır (Early F. Ziemke, **The German Northern Theater of Operations: 1940-1945**, Department of the Army, Pamphlet, 1959, ss.1-40).

²⁹ İngiltere, İzlanda ve Kuzey Amerika'dan Arkhangelsk ve Murmansk limanlarına Ağustos 1941 ile Mayıs 1945 arasında yaklaşık 78 konvoy gönderilmiştir. Konvoylarla müttefiklerin toplam yardımının yaklaşık dörtte biri olan 4,5 milyon tondan fazla malzeme sevk edilmiştir. Yaklaşık 1400 ticari gemi, Rusya'ya hayati önem taşıyan malzemeleri teslim etmiştir. Alman saldırısı sonucunda 85 ticari gemi ve 16 Kraliyet Donanması savaş gemisi batmıştır. Konvoylarla birlikte 7.000'den fazla uçak, yaklaşık 5.000 tank, kamyonlar, traktörler, arabalar, yakıt, ilaç, kıyafet, metal ve diğer ham maddeler teslim edilmiştir. Arktik konvoyu diğer cephelere göre daha zorlu koşullarda gerçekleştirildiği için II. Dünya Savaşı'nın en önemli operasyonlarından biri olarak bilinmektedir (Charles Emmerson, **The Future History of the Arctic**. New York: Public Affairs, 2010, ss.106-116).

önemli katkı, taşıdığı malzemelerden daha ziyade siyasi alanda olmuştur. Müttefiklerin Sovyetler Birliği'ne yardım etmeye kararlı olduklarını bu yolla kanıtlamasıyla ikinci cephe açılana kadar Almanya'nın deniz ve hava güçlerinin bölünmesini sağlamıştır (Walling,2016:30-32).

Son olarak bölgenin önemi Soğuk Savaş (1946-1991) döneminde anlaşılmıştır ki bu durum konjonktüre bağlı olarak yoğun ya da az yoğun olarak aslında günümüze kadar devam etmiştir. Bu dönem boyunca ABD ve Sovyetler Birliği karşı karşıya gelmiş ve iki süper güç arasında yaşanan sıcak savaş olmamasına rağmen uluslararası barışı tehlikeye atan ve dünyanın büyük bir kısmını ilgilendiren şiddetli ve gergin askerî ve ideolojik rekabet yaşanmıştır. ABD Hava Kuvvetleri Generali Henry Arnold, “Eğer Üçüncü Dünya Savaşı çıkarsa bunun stratejik merkezi Kuzey Kutbu olacaktır” diyerek bölgenin önemine vurgu yapmıştır (Grant, 2010:286). Bu bölge Soğuk Savaş döneminin özellikle ilk yıllarında SSCB ile ABD arasında Arktika Okyanusu boyunca coğrafi en yakın mesafe olmasıyla dikkat çekmiştir (Huebert,2019:1-4).

Soğuk Savaş'ın yumuşama döneminde ise bölgede ikili iş birlikleri gerçekleşmiştir. Bunlardan en önemlisi ABD Başkanı Ronald Reagan ve Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov arasında 1986 yılında Reykjavik'te yapılan görüşmedir. Zirveyle birlikte ABD ve SSCB arasında önemli bir politika penceresi açılarak nükleer silahsızlanma da dâhil olmak üzere nükleer silahların azaltılması konuşulmuştur. Zirvede herhangi bir anlaşmaya varılamamasına rağmen, görüşmeler dönemin iki süper gücünün birbirlerinin pozisyonlarını daha iyi anlamalarını sağlamış ve gelecekteki işbirliği ve uzlaşma alanlarının da önünü açmıştır. 1 Ekim 1987 tarihinde Gorbaçov, Murmansk'ta yaptığı ünlü konuşmasıyla Kuzey Kutbu'nda işbirliğine dayalı bir ivme kazandırmıştır. Gorbaçov, Kuzey Kutbu'ndaki “muazzam nükleer yıkım potansiyeli” konusundaki endişelerini dile getirmiş ve Kuzey Kutbu'nun “bir barış bölgesi hâline gelmesi” çağrısında bulunmuştur (Durfee ve Johnstone,2019:23,51).

Soğuk Savaş döneminden sonraki yaklaşık otuz yıl istikrarlı barış ve işbirliğinin hakim olduğu bölgenin stratejik önemi 2007 yılında Rusya tarafından Arktika Okyanusu'na bayrak dikmesiyle tekrar dikkat çekmiştir. Çin başta olmak üzere Güney Kore, Japonya, Hindistan gibi ülkelerin bölgeye artan ilgileri, NATO'nun, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla bölgede genişlemesi ve son olarak Rusya'nın BRICS devletlerini bölgeye yatırım için davet etmesiyle Arktika'nın sadece güvenlik konusunda değil, ekonomik olarak da stratejik önemi artmıştır.

2.2. Deniz Yolları

Arktika Okyanusu ve içinde bulundurduğu denizler, tarihin eski zamanlarından itibaren, diğer deniz yollarına göre çok daha az yoğunluklu olmasına rağmen, yerli halklar tarafından taşımacılık ve ticarete; Vikingler döneminde ise fetih ve keşiflerde kullanılmıştır (National Academy of Science,2020). Bölgenin tarihsel keşfi kısmında da belirtilen tarihlere paralel olarak deniz yollarının keşfedilmesi, haritalandırılması ve kullanımının yaygınlaşması gerçekleşmiştir (Arctic Council AMSA Report,2009). Son 10.000 yıllık sürece bakıldığında bölgedeki deniz yollarının kullanımının artmasındaki en önemli etken iklim değişikliği sonucu Arktika Okyanusu deniz buzunun tahminlerden daha hızlı erimesidir. Bölge 2000, 2005, 2013 ve 2020 yıllarında artan sıcaklıklarda buzulların erimesinde rekor kırmıştır (Thoman vd., 2021). Sonuç olarak yaz buzunun hacmi uydu gözleminin başladığı 1979'dan bu yana ortalama %40 oranında azalmıştır. Artan sıcaklıklara paralel olarak deniz yollarının kullanılmasında belirleyici olan deniz buzunu ortalama hacminde %70 azalma olmuştur. Yaşanan bu ısınma eğilimi bölgeyi erişilemeyen donmuş bir çölden mevsimsel olarak gezilebilir bir okyanusa dönüştürmeye devam etmekte ve uzmanlara göre 2035 gibi erken bir tarihte bölgede buzdan eser kalmayacağı öngörülmektedir (Guarino vd., 2020; Borunda, 2020).

Bölgenin azalan buz örtüsü, denizcilik faaliyetleri için daha önce imkânsız olarak görülen yeni bir potansiyel yaratmaktadır. Arktika deniz rotaları, yeraltı kaynaklarının çeşitliliği ve bolluğu, jeopolitik önemi ve dünyanın üç kıtası arasındaki konumundan dolayı dikkat çekmektedir (Østreng vd., 2013:29). Fakat tüm yıl kullanımın sağlanamaması ve buzkıran gemilere duyulan zorunluluğun getirdiği maliyetler, deniz yollarının kullanılmasıyla ilgili en önemli olumsuzluklar olarak göze çarpmaktadır (Hansen vd., 2016). Diğer taraftan bölgenin buzsuz çevresi etrafında yürütülen Arktika deniz taşımacılığı uzun bir geçmişe sahiptir. Kuzey Kutbu'ndan 1977'de SSCB'ye ait ilk buzkıran gemisini geçmesiyle birlikte bölgeye uygun gemilerin yapılması ve teknolojik gelişmeler hız kazanmıştır. Kuzey Denizi Rotası'nın buzla kaplı batı bölgelerinde (Yenisey Nehri üzerindeki Dudinka Limanı ile Murmansk arasında) 1978-1979'dan beri yıl boyunca seferler sürdürülmektedir. Kuzey Denizi Rotası, Kanada'nın Arktika Bölgesi ve Alaska'nın kıyı denizlerinde öncelikli olarak gerçekleştirilen Arktika taşımacılık çalışmaları, Arktika Okyanusu için düzenleyici çerçevenin geliştirilmesinde önemli bir öneme sahiptir (Østreng vd., 2013: 13).

Arktika Okyanusu'nun üç ulaşım geçidine sahip olduğu varsayımı yaklaşık 500 yıl öncesine dayanmaktadır. 1527'de İngiliz tüccar Robert Thorne, bu buzlu sularda “Doğu Hint Adaları'nın baharat pazarlarına yol açması gereken” üç alternatif deniz yolunun var olduğunu ilk kez belirtmiştir: Kuzeydoğu Geçidi, Kuzey Deniz Rotası ve Açık Kutup Denizi. Bu fikir ilk olarak 17. yüzyılın sonlarında Orta Arktika Okyanusu'nun buzsuz olduğunu ve Uzak Doğu ile Avrupa arasında en kısa yol olarak seyrüsefer yapılabileceğini iddia eden ünlü Rus bilim adamı Mikhail Lomonosov tarafından geliştirilmiştir³⁰. Yüz yıl sonra, Alman coğrafyacı August Peterman, Arktika

³⁰ Rusya'nın kuzey şehirlerinden Arkhangelsk'te doğan ünlü bilim insanı Lomonosov (1711-1765) “Rus gücü Sibirya ve Kuzey Okyanusu ile büyüyecek” sözleriyle yaşadığı dönemde bölgenin önemine en açık şekilde dikkat çeken kişi olmuştur. Ayrıca Kuzey Kutbu çevresinde buzsuz su yolları iddiasını ortaya atmış ve buzsuz kuzey yollarından geçişin mümkün olduğunu savunmuştur. Her ne kadar 18.yy koşullarında bu durum mümkün olmasa da bölgeye verdiği önem ve yaptığı bilimsel araştırmalar

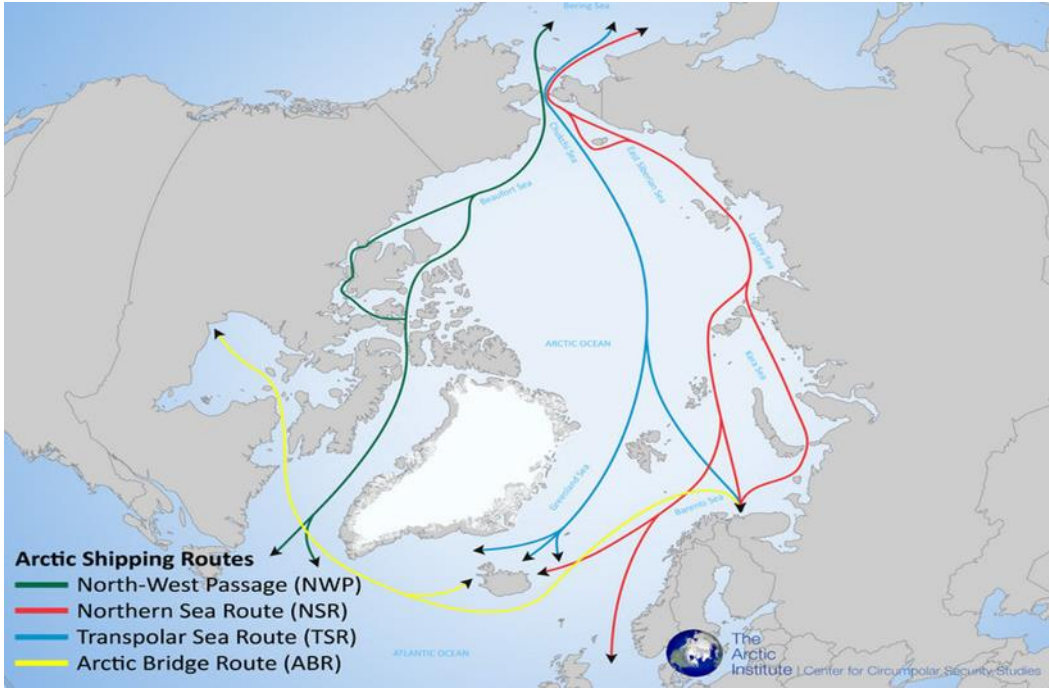
Okyanusu'nun buzsuz kısmının Gulf Stream'in ısınma etkisinden kaynaklandığını açıklayarak aynı tezin doğruluğunu savunmuştur. 2007 yılı sonrasında Thorne'un yazdığı üç geçidin tümü gemiler tarafından test edilerek kullanılmaya başlanmıştır (Østreng, 2021; Cornwall,1977; Østreng v.d., 2013:15-18).

2005 yılında Arktika Konseyi, Arktika İklim Etki Değerlendirmesi'ni (*Arctic Climate Impact Assessment*) yayımlamıştır. Belgede küresel ısınmanın bir sonucu olarak Arktika deniz buz örtüsü ve kalınlığındaki eşi görülmemiş değişikliklere ve bölgedeki değişen denizcilik koşullarına dikkat çekmiş, devletleri ve şirketleri bölgeye yatırım için teşvik etmiştir. Ayrıca bölge sularının denizcilik için kullanımının yaygınlaşmasına da katkı sağlamıştır (Arctic Climate Impact Assessment, 2005). Fakat 2005'te yayımlanan Arktika Okyanusu'ndaki Eylül ayı asgari deniz buzı incelme raporları, 2007'de yaşanan soğuk kış mevsiminin etkisiyle buz rejiminin tekrar artmasına ve bölgede bulunan güzergâhların kullanım oranının azalmasına dikkat çekmiştir. Arktika deniz buzundaki bu değişiklikler Arktika Konseyi'nin Arktika Denizcilik Değerlendirmesi Programı'nı (*Arctic Shipping Assessment- AMSA*) başlatmasına neden olmuştur. Yayımlanan raporda Arktika deniz güvenliğini ve çevre korumasını artırmaya odaklanılmış, deniz buzunda yaşanan değişikliklerin nedenleriyle etkileri açıklanmış ve çeşitli nakliye senaryoları kaleme alınmıştır (National Snow and Ice Data Center,2007).

2013 yılında en sıcak yazın olması ve bu sıcaklığın ilerleyen yıllarda da devam etmesi hem kuzey hem de güney kutup sularında gemi kullanımını arttırmıştır. Bu sebeple Uluslararası Denizcilik Örgütü (*International Maritime Organization*) her iki bölgenin de değişen iklim şartlarına ve zorlu koşullarına daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Bunun için gemiciler tarafından uyulması gereken kuralların olduğu Kutup Kodu (*Polar Code*) raporu 2018'de yürürlüğe konulmuştur. Raporun Arktika Okyanusu

nedeniyle Arktika Okyanusu altında bulunan sıradağların Sibiry'a'dan başlayan kısmına adı verilmiştir. (Steven A. Usitalo, *The Invention of Mikhail Lomonosov: A Russian National Myth*, Academic Studies Press, 2013, ss.222-224).

ile ilgili kısmında bölge denizcilik rotaları dörde ayrılmaktadır: Kuzey Deniz Rotası (*Northern Sea Route*), Kuzeybatı Geçidi (*Northwest Passage*), Kutup Ötesi Deniz Rotası (*Transpolar Sea Route*) ve Arktika Köprüsü (*Arctic Bridge*). Kuzey Deniz Yolu ve Kuzeybatı Geçidi genellikle kıyı deniz yolları olarak belirtilirken, Kutup Ötesi Deniz Yolu Arktika Okyanusu ortasından geçen rota olarak kabul edilmektedir (IMO,2017).

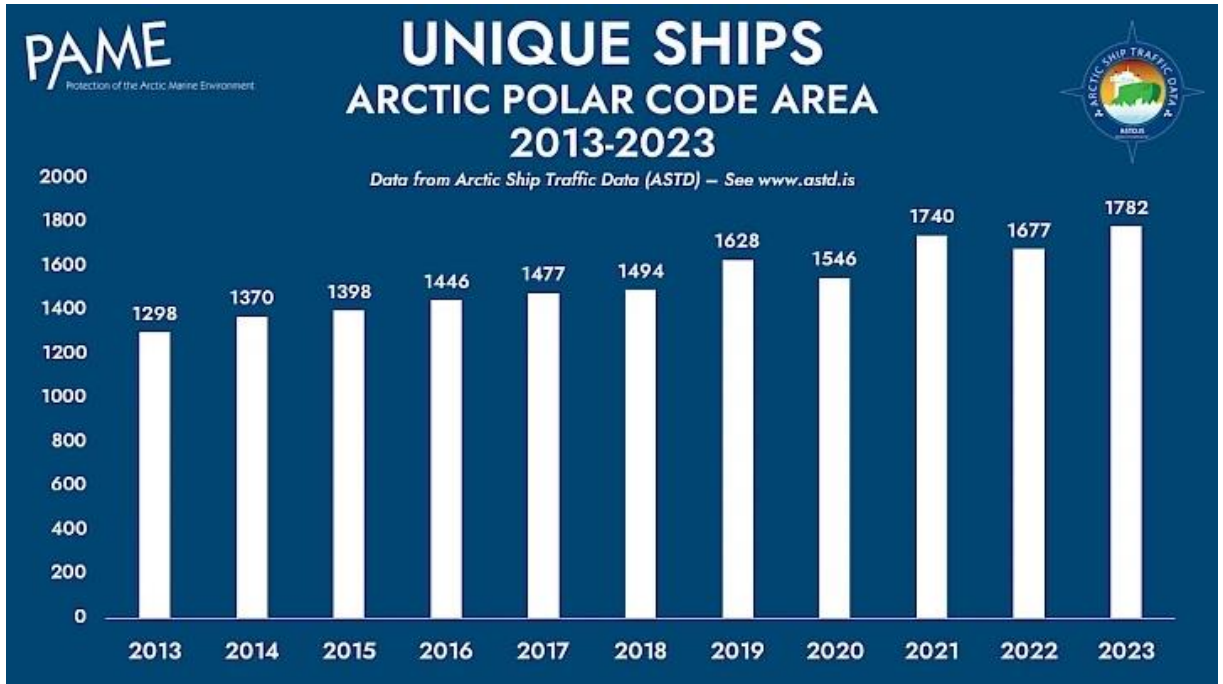

Kaynak: Arctic Institute, “Arctic Maps- Visualizing the Arctic,” *Centre for Circumpolar Security Studies*, 17 Mayıs 2016, <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-maps/> (15.06.2022).

Arktika Okyanusu ve bölgede bulunan deniz yollarının kullanımı daha önce de belirtildiği gibi iklim değişikliği kaynaklı yaygınlaşmaktadır. Fakat kullanımın artmasındaki tek neden iklim değişikliği değildir. Uluslararası alanda yaşanan konjonktüre bağlı değişimler ve geleneksel deniz yollarının güvenlik olarak riskli hâle gelmesi bölgenin önemini iklim değişikliğine kıyasla daha hızlı etkilemektedir.³¹ Su

³¹ Çalışmanın yazıldığı 2024 yılı itibarıyla Arktika deniz taşımacılığına ilginin artmasına neden olan başlıca uluslararası olay; Yemen Savaşı nedeniyle yaşanan gemi saldırılarının Kızıldeniz üzerinden geçişlerin sürekliliğini büyük oranda etkilemektedir. Bu durum, Hint Okyanusu ile Akdeniz arası kullanılan en kısa yol, Süveyş Kanalı’nın kullanımını büyük oranda azaltmaktadır. Pasifik ile Atlantik Okyanuslarını bağlayan Panama Kanalı’nda iklim değişikliği kaynaklı yaşanan kuraklık ve su seviyesindeki düşüş, kullanım oranı yaklaşık %40 oranında azalmıştır (Jack Detsch, **The Geopolitics of New Arctic Shipping Lane, The Foreign Policy**, 30 Mayıs 2024, <https://foreignpolicy.com/2024/05/30/arctic-geopolitics-russia-china-maritime-trade-northern-sea-route/>, 27.08.2024).

yollarının kullanımlarının artmasına bağılı olarak Arktika Konseyi tarafından Arktika Deniz Ortamının Korunmasına İlişkin Çalışma Grubu (*Working Group on the Protection of the Arctic Marine Environment-PAME*) ve Arktik Gemi Trafik Verileri Sistemi (*Arctic Ship Traffic Data System*) kullanılarak düzenli raporlar yayımlanmaktadır. Bahsi geçen her iki oluşumun ortak olarak hazırladığı Arktik Denizcilik Raporu 2013-2023 yılları arasında yaşanan değişimleri ele almaktadır.

Kaynak: “Arctic Polar Code Area 2013-2023 Ship Traffic Data”, *Protection of the Arctic Marine Environment (PAME)*, <https://pame.is/index.php/projects/arctic-marine-shipping/astd> (12.03.2024).

Rapora göre, 2013’ten 2023’e kadar bölgeyi kullanan gemilerin sayısında %37 oranında artış olmuş ve 1782 geminin kullanılmıştır (PAME, 2024). On yıllık dönem içinde deniz buzu seviyesinin en düşük olduğu Eylül ayında en fazla geçiş gerçekleşmiş, gemilerin gittikleri mesafe %111 oranında artarak, 6,1 milyondan 12,9 milyon deniz miline çıkmıştır. Son olarak bölgede kullanılan gemilerin çeşitliliğinde de on yıllık süre içerisinde önemli değişiklikler olmuştur.³²

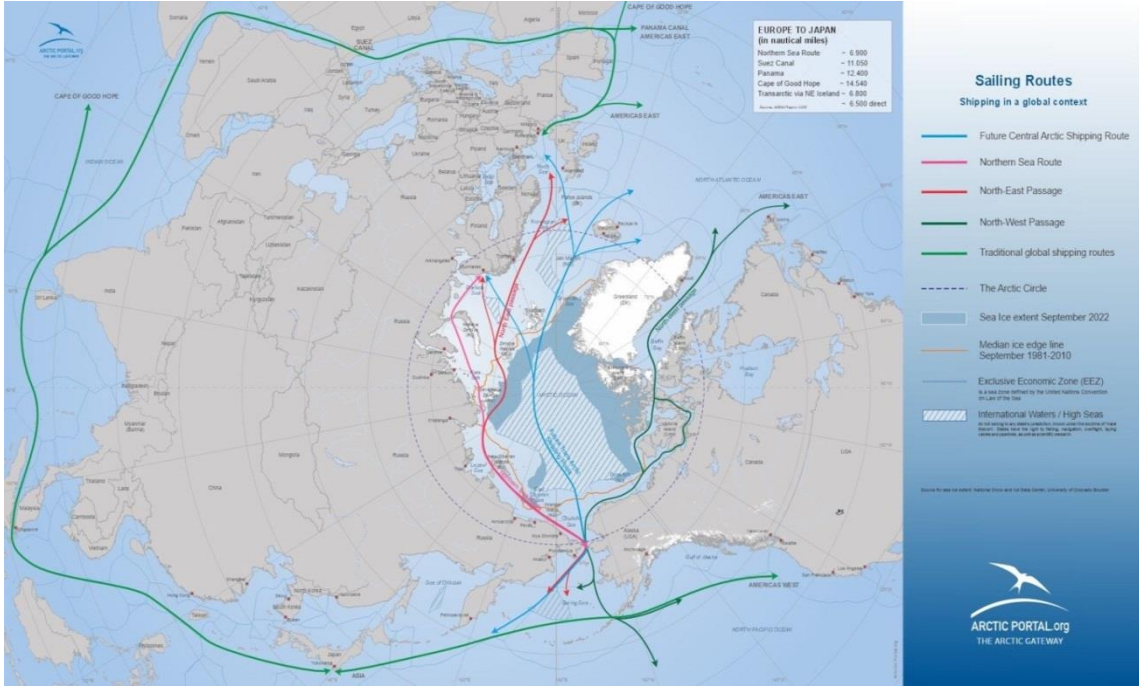
³²Arktika denizciliğinde en yaygın kullanılan gemi, tüm gemilerin yaklaşık üçte birini oluşturan balıkçı tekneleridir. Diğerleri sırasıyla kargo gemileri, petrol tankerleri, araştırma ve yolcu gemileridir. 2013

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta sistemin sadece Arktik Kutup Kodu alanında olan gemilerin sayısını hesapladığıdır. Bu sebeple örneğin uluslararası sulardan geçmeden sadece KDR'yi, Rusya'nın münhasır ekonomik bölge sınırları içinde, kullanan gemiler sisteme dâhil değildir. Ayrıca, PAME raporunda kullanılan sisteme bağlı olan bir diğer eksiklik, bir geminin birden çok kez aynı su yolunu kullanmasına rağmen bayrağı ve kayıt numarası nedeniyle sadece bir kez geçiş yapmış olarak hesaplanmasıdır. Bu durum göz önünde bulundurulursa Arktik su yollarının kullanım oranlarındaki artışın daha fazla olduğu görülecektir. ABD Deniz Taşımacılığı Komitesi tarafından Eylül 2019'da yayımlanan “Arktika Bölgesi Denizcilik Faaliyetlerinin On Yıllık Projeksiyonu:2020-2030” (*A Ten Year Projection of Maritime Activity in the Arctic Region: 2020-2030*) başlıklı bölge denizciliğinin geleceğine projeksiyon sunması bakımından yayımlanan en güncel bilimsel verilerin bulunduğu raporda da yakın gelecekte Arktika'da bulunan deniz güzergâhlarının kullanımının artacağı öngörülmektedir. Raporda dört ayrı senaryo üzerinden bölge denizciliğinin geleceği ele alınmakta ve 2030 yılına kadar yıllık gemi sayısında %0,3 ile %5 oranında, yaklaşık 284 ile 535 gemi, artmanın olacağı tahmin edilmektedir (U.S. Committee on the Marine Transportation System,2029).

Bölgede bulunan deniz yollarının detaylı incelemesine geçmeden önce belirtilmesi gerek son husus uluslararası geleneksel deniz yollarının en önemli alternatifleri ve rakiplerinin Arktika Bölgesi'nde bulunmasıdır. Dünya ticaretinin %80'den fazlası deniz yoluyla ve yoğunluklu olarak Asya ülkeleriyle Avrupa arasında gerçekleşmektedir. Geleneksel güzergâhlar kullanılarak ortalama 55 günde tamamlanan bir güzergâhın Arktika'da bulunan deniz yollarının kullanılmasıyla yaklaşık 40 güne kadar düşeceği, hatta KÖDR'nin kullanılmaya başlanmasıyla yarı

yılında sadece 1 gaz tankeri bölgede sefer yaparken 2023'de bu sayı 31'e yükselmiştir. Aynı şekilde 2013'de sadece 9 yolcu gemisi varken 2023'te bu sayı 20'ye yükselmiştir (PAME,2024).

yarıya azalacağı öngörülmektedir. Bu sebeple bölgenin yaklaşık yirmi yıl içerisinde dünya ticaretine yön verecek olması da önemini arttırmaktadır.

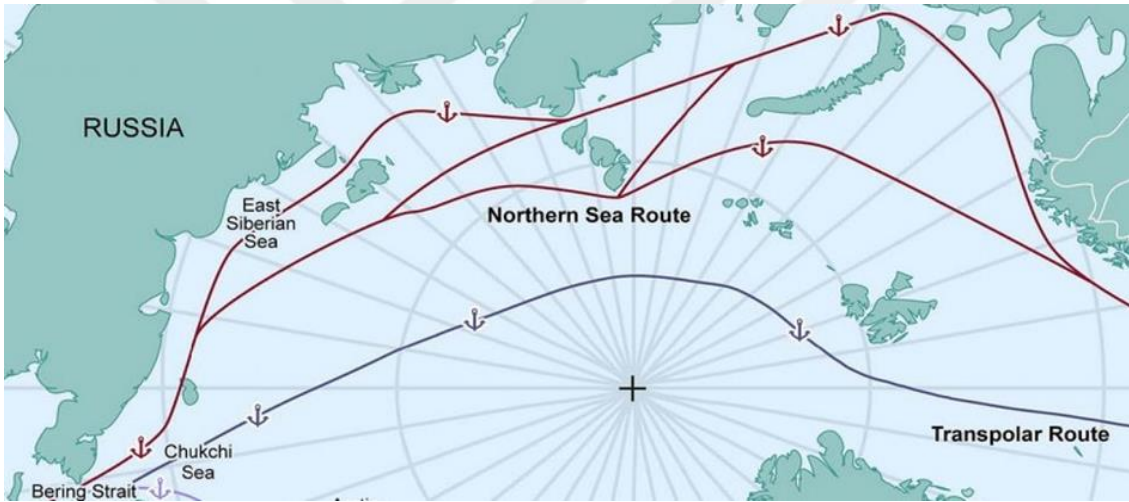
Kaynak: “Arctic sailing Routes”, *The Arctic Portal*, 2022, <https://arcticportal.org/maps/download/maps-shipping/3303-shipping-routes-in-a-global-context-north-polar-bering-projection> (20.03.2024).

2.2.1. Kuzey Deniz Rotası

Kuzey Deniz Rotası (KDR) yaklaşık 2.900 deniz mili uzunluğunda olup Novaya Zemliya ve Yeni Sibirya Adaları olmak üzere üç takımadadan geçerek Bering Boğazı'na doğru yönelen, 58 boğazla birbirine bağlanan, Kara Deniz, Laptev Denizi, Doğu Sibirya Denizi ve Chukchi Denizi gibi iç denizleri kapsayan geniş bir nakliye rotasıdır (Kon,2011). Bölgede bulunan diğer deniz rotalarının aksine KDR'nin tamamı Rusya'nın münhasır ekonomik bölgesi (MEB) içerisinde bulunmaktadır³³. Ayrıca

³³ KDR'nin kullanımının yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte özellikle ABD tarafından KDR'de “seyrüsefer serbestisi” uygulanması gerektiği savunulmaktadır. 2019 yılında ABD tarafından KDR'de *Freedoom of Navigation Operation(FONOP)* düzenleneceği belirtilse de, muhtemelen Rusya'nın kapasite olarak bölgede üstün olmasından kaynaklı, operasyon gerçekleşmemiştir. Operasyon yapılacağına ilan edilmesi çoğu uzmana göre yüksek riskli ve öngörülemeyen sonuçları olmasından dolayı eleştirilmiştir (David Auerswald, Now Is Not The Time For A FONOP In The Arctic, War on the Rocks, 11 Ekim 2019).

Rusya, rotayı tarihi temellere³⁴ dayandırarak ulusal deniz yolu olarak kabul etmektedir (Rusya Denizcilik Araştırmaları Enstitüsü, 28 Haziran 2022). Rota, Rusya'nın güvenliği, ekonomisi ve ulusal kimlik inşası için çok ayrı bir öneme sahiptir. Rotanın geçtiği kuzey bölgesi ülkenin gayrisafi yurt içi hasılasının yaklaşık %20'sini ve ülke gelirlerinin yaklaşık %30'unu sağlamaktadır. Aynı zamanda Soğuk Savaş döneminden itibaren Rusya'nın stratejik nükleer caydırıcılığının ana merkezi konumunda olduğu gibi ülkenin tarihinde ilk kez büyük deniz gücü olma statüsünün de simgesidir. 2022 yılında Rusya Devlet Başkanı Putin tarafından onaylanan “Kuzey Deniz Rotası Altyapısını 2035 Yılına Kadar Geliştirme Planı” belgesi de rotaya verilen önemin göstergelerindendir (TASS,2022).

Kaynak: “What is the Northern Sea Route?”, *The Economist*, 24 Eylül 2018, <https://www.economist.com/the-economist-explains/2018/09/24/what-is-the-northern-sea-route> (15.07.2023).

KDR'nin uluslararası deniz taşımacılığındaki önemi ilk kez 2021 yılında *Ever Given* adlı geminin Süveyş Kanalı'nda sıkışması ve altı gün boyunca deniz trafiğini

³⁴ Burada bahsi geçen tarihi temeller 18 Eylül 2020 tarihli 1487 sayılı “Kuzey Denizi Su Bölgesinde Seyir Kurallarının Onaylanması Hakkında” yasasında “Rusya Federasyonu'nun tarihsel olarak ortaya çıkan ulusal ulaşım rotası” şeklinde tanımlanmakta olup tarihselliğin kaynağı açıklanmamaktadır (The Government of Russian Federation, About the Approval of the Rules of Navigation in the Water of the Northern Sea Route, https://rosatomflot.ru/img/all/0_rules_of_navigation_nsr_2020.pdf, 05.01.2024).

engellemesiyle ortaya çıkmıştır.³⁵ Normal şartlarda Avrupa ve Asya arasında geleneksel deniz taşımacılığının en yoğun kullanıldığı güzergâh olan Süveyş Kanalı'nı kullanan bir gemi, Kızıldeniz'de Bab el-Mendep ve Hint-Pasifik'teki Malakka Boğazlarından da geçmektedir. Rota 21.000 km uzunluğunda olup 1869'dan itibaren yaygın olarak kullanılmaktadır. Fakat günümüzde bu rotalar özellikle korsan saldırıları ve Yemen'de bulunan Husiler tarafından yerleştirilen deniz mayınları nedeniyle tehlikeli sular olarak görülmektedir (Financial Times,15 Ocak 2024). Her ne kadar 2018'de mayınların %80'nin etkisiz hâle getirildiği açıklansa da tehdit devam etmektedir. 2021'de yaşanan *Ever Given* olayı ile birlikte Süveyş Kanalı'na alternatif arayışları da hızlandı. Bu noktada en önemli Süveyş'e en önemli alternatif olan KDR ise Avrupa-Asya arasında 13.000 km uzunluğunda olup sadece Rusya'nın MEB bölgesinden geçen daha güvenli bir geçiş sunmaktadır (Woody,2021).

Tarihsel süreçte Rusya İmparatorluğu'nda Atlantik ve Pasifik Okyanuslarını birbirine bağlayan olası deniz yolu düşüncesi ilk olarak 1525 yılında diplomat, çevirmen ve filolog olan Dmitry Gerasimov (1465-1535) tarafından önerilmiştir. Fakat gemilerin kuzeyin zorlu koşullarına uygun olmaması ve bölgenin haritalandırılmasında yaşanan yanlışlıklardan dolayı ilk seferler başarısız olmuştur. 1878-1879 yıllarında altın madeni sahibi Rusyalı Sibiryakov ve İsveç Kralı II. Oscar tarafından finanse edilen İsveçli kâşif Adolf Erik Nordenskiöld tarafından rota ilk kez kullanılmıştır. Seyahatinden sonra Nordenskiöld rota ile ilgili fikirlerini “Sibirya kıyılarındaki buz rejimi var olduğu sürece bu rota, ticaret için neredeyse hiçbir zaman gerçek bir öneme sahip olmayacaktır.” şeklinde yazmıştır (Johannessen vd., 2007:1-23). Gerçekleşen ilk seferle birlikte açılan güzergâh kullanılarak Kara Deniz üzerinden 1878-1894 arasında yılda bir kez

³⁵ Panama bayraklı ve 250.000 tonluk konteyner gemisi olan *Ever Given*'ın Süveyş Kanalı'nın tıkanması nedeniyle küresel ticaret yaklaşık 50 milyar dolar zarara uğramıştır (“With the Suez Canal Unblocked, the World's Commerce Resumes Its Course,” The New York Times, 29 Mart 2021, <https://www.nytimes.com/live/2021/03/29/world/suez-canal-stuck-ship>, 26.11.2021).

Sibirya'dan tarım ürünleri ihracat seferleri düzenlenmiştir. 1901-1910 yılları arasında rotanın ticari kullanımıyla ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. 1911-1919 yılları arasındaysa 26 sefer kaydedilmiş olup bunlardan 23'ü başarıyla tamamlanmıştır. Üç sefer başarısız olmuştur (The Nippon, 2015). KDR'de kargo taşımacılığı için ilk gelişme ise Trans-Sibirya Demiryolu'nun genişletilmesiyle sağlanmıştır.³⁶ Özellikle Stalin döneminde hem deniz rotasına hem de bölgeye verilen önem artmıştır. Bölgede bulunan *gulag* esir kamplarındaki mahkûmlar liman inşaatlarında ve madencilik alanlarında zorunlu olarak çalıştırılmışlardır. Rusya'nın kuzey bölgesinin sanayileşmesinde ve gelişmesinde Stalin'in uyguladığı programların etkisi çok büyük olmuştur. Stalin döneminde buzkıran gemi sayısında büyük bir ivme yakalanmış ve rota aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır³⁷. Fakat Stalin'in ölmesi ile gulag kampları kapatılmış ve bölge uzun yıllar boyunca kamplarda yaşanan vahim olaylar ile özdeşleştirilmiştir. Bu sebeple de 2000'li yıllara kadar çok fazla yatırım yapılmamıştır (Rowe, 2020,ss.90-109; Bruno ve Kalemeneva, 2023:462-486).

KDR, Mihail Gorbaçov'un 1987'de Kuzey Kutbu'nda uluslararası işbirliğini teşvik ettiği ve rotanın öneminden bahsettiği ünlü Murmansk konuşmasının³⁸ olumlu

³⁶ 1893 gibi erken bir tarihte demiryolunu genişletme çalışmalarına başlanılmıştır. Bunun için 1905'te Almanya ve İngiltere'den toplam 22 gemi ray ve inşaat malzemelerini Yenisey Limanı'na taşımıştır. 1919 yılında kuzey rotasına olan ilgi kurulan bilimsel araştırma merkeziyle tekrar canlanmıştır. Kuzeyde kurulan küçük araştırma grubu zamanla ünlü bilim adamı Profesör L. Samoilovich'in yönetimindeki Kuzey Kutbu Araştırmaları Enstitüsü'ne dönüşmüştür. Enstitü'nün temel amacı KDR güzergâhında sıcaklık, buz kalınlığı, sis gibi fiziki coğrafi koşulların analizlerini yaparak rotaların genel karakterini belirlemek olmuştur. Buna göre gemilerin gidecekleri rotalar hakkında bilgiler verilerek KDR'nin kullanımının arttırılması amaçlanmıştır (Trevor Llyod, Llyod, Trevor, "The Northern Sea Route" The Russian Review, Cilt: 9, Sayı:2, Nisan 1950,ss.98-111 doi:10.2307/125455).

³⁷ Stalin döneminde Arktika Okyanusu'nu geçme çalışmaları için atılımlar yapılmış, 1933'de *Litke* buzkıran gemisiyle ilk kez okyanus geçilmiştir. 1935 yılından itibaren KDR üzerinden düzenli gemi taşımacılığı sistemi geliştirilmiş ve 11 limanın inşası bitirilmiştir. Aynı dönemde inşası tamamlanan yedi buzkıran da aktif olarak çalışmıştır. 1939'da Joseph Stalin buz kıran gemisi tarihinde ilk kez tek seferde KDR'yi, batıdan doğuya ve doğudan batıya, geçmiştir (Vladimir Zenzinov, The Soviet Arctic, The Russian Review, cilt3, sayı 2, 1954, ss.65-73).

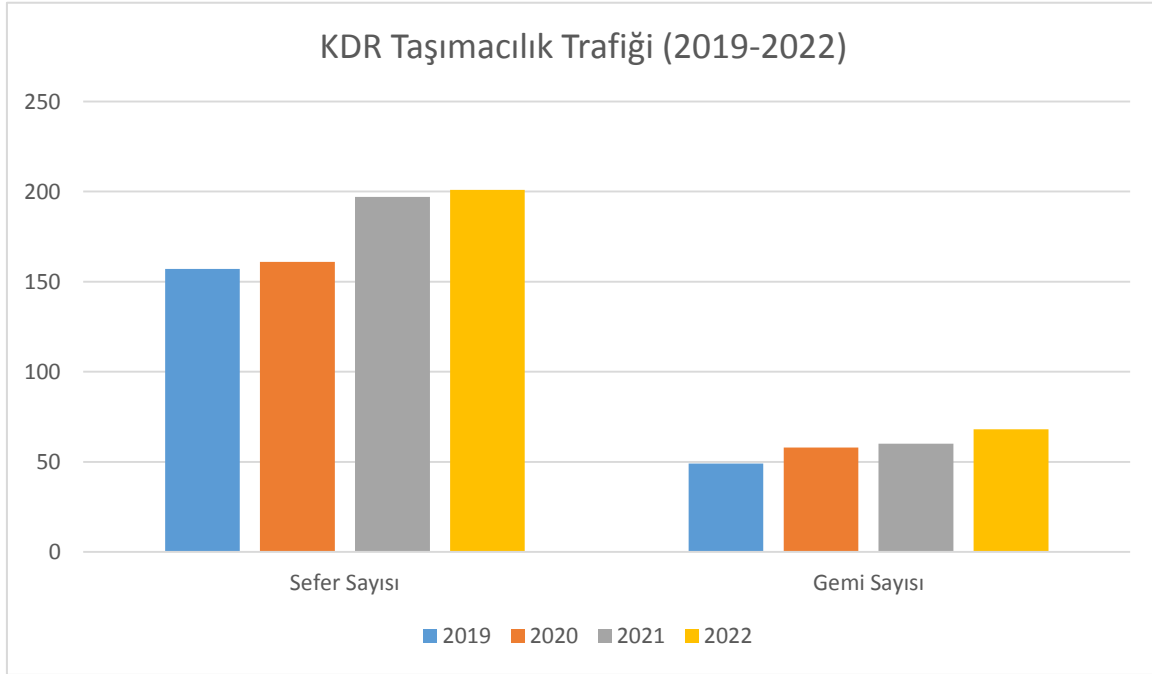
³⁸ Gorbaçov tarafından yapılan konuşmada bölgeyle ilgili listelediği maddelerden sonuncusu KDR ile ilgilidir: "Avrupa'dan Uzak Doğu'ya ve Pasifik Okyanusu'na giden en kısa deniz yolu Arktik'ten geçiyor. Bana göre uluslararası ilişkilerin normalleşmesindeki ilerlemeye bağlı olarak, buzkıranlarımızın yardımıyla Kuzey Deniz Rotasını yabancı gemilerin hizmetine açabiliriz." (Gorbachev,M. The Speech in

etkisiyle 1 Ocak 1991 tarihinde uluslararası deniz taşımacılığına açılmıştır (Atland,2008). Aynı dönemde uluslararası bir araştırma projesi olarak Uluslararası Kuzey Denizi Rotası Programı (*International Northern Sea Route Programme-INSROP*) Rusya, Japonya ve Norveç tarafından 1993-1999 yılları arasında kuzey deniz yollarının kullanımını yaygınlaştırmak için koşulları araştırmak amacıyla başlatılmıştır. *INSROP* ile bağlantılı olarak, Norilsk Nickel'in kargo filosunun 1995'te Kandalaksha'dan Japonya'daki Yokohama Limanı'na Norveç Kirkenes'e gerçekleştirildiği gösteri seferi rota üzerinde yapılan ilk ticari uluslararası transit yolculuk olarak kayıtlara geçmiştir (Yamaguchi,1995).

Güzergâhın ilk kez uluslararası bir şirket tarafından kullanımı 1997'de Finlandiya'daki Neste Oil Shipping'e ait Uikku tankerinin Murmansk'tan KDR boyunca doğuya Bering Boğazı üzerinden Asya Pasifik'e gitmesidir. Aynı yıl KDR yetkilileri Letonya bayraklı bir tankerin de rotadan geçişini tamamladığını bildirmiştir. Diğer taraftan *INSROP*, ticari geçiş fırsatlarına ilişkin olarak kış ve bahar aylarında tüm rota boyunca şiddetli deniz buzu koşullarının düzenli uluslararası ticari nakliye için teknik ve ekonomik olarak olanaksız hâle getirdiğini yayımlamıştır (Arctic Marine Shipping Assessment, 2009).

2009'da Alman Beluga Shipping'e ait iki ağır yük gemisi olan *Beluga Fraternity* ve *Beluga Foresight*'in Güney Kore'de üretilen enerji santrali parçalarını Yamburg Limanı'na taşınmasıyla birlikte KDR'nin uluslararası nakliyedeki rolünde yeni bir dönem açılmıştır. 2013'te Rusya KDR trafiğini kontrol edebilmek, seyrüsefer güvenliğini sağlamak, deniz çevresinin korunması ve arama ve kurtarma faaliyetleri gibi sorumlulukları için Kuzey Deniz Rotası İdaresini kurmuştur. Kurulan tek merkezli yönetim ile rotanın daha etkin kullanımı amaçlanmıştır. İlerleyen yıllarda KDR'nin

kullanımında ciddi düşüşler olmamakla beraber iklim temelli kullanımlar devam etmiştir. 2018 yılı kış aylarında ilk kez gemiler rotayı buz kırıcılar eşlik etmeden kullanmışlardır (Bayırhan ve Gazioğlu,2021).

Kaynak: “NSR Shipping Traffic – Activities in May 2022,” North Sea Route Information Office, 2020, <https://arctic-llo.com/nsr-shipping-traffic-activities-in-june-2020/> (15.05.2022).

Moon (2015) tarafından yapılan karşılaştırmalı analiz çalışmasında Süveyş Kanalı’nın küresel ulaşımında rekabetçi bir piyasaya sahip olduğunu fakat mesafe, maliyet ve güvenlik açısından diğerlerinin çok da cazip olmadığını açıklayarak buna karşı argüman sunmaktadır. KDR, seyahat süresi ve mesafe açısından daha avantajlı olmakla birlikte sınırlı nakliye süresi (buz rejimine bağlı olarak), buzkıran eskort ücretleri ve güvenlik sorunları nedeniyle birçok kısıtlamayı da beraberinde getirmektedir. Transport Policy Dergisi’nde (2019) yayımlanan analiz çalışması da KDR’nin geçerli ve güvenli olarak yaygın kullanıma ulaşması için birçok engelin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu engellerden ilki, KDR’yi kullanacak olan gemilerin sahip oldukları donanımların geleneksel güzergâhlardaki kullanıma göre daha maliyetli olmasıdır. Rotanın kullanımı için buz koşullarına uygun gemi inşa etmek veya

buzkıran gemisinin destek sağlaması ek maliyet getirmektedir. Benzer olarak gemide çalışacak olan mürettebatın eğitimi ve bakım maliyetleri de daha yüksek olmaktadır. İkincisi, KDR teorik olarak seyir mesafesini ve dolayısıyla yakıt maliyetini azaltabilse de düşük görüş ve sıcaklık gibi olumsuz çevresel koşulların gemilerin seyir hızını düşürmesinden dolayı yakıt tüketimini artırması olasıdır. Üçüncüsü, KDR seferlerinin 12 ay boyunca süreklilik arz etmemesi bir nakliye şirketi için gemi planlamasında engel teşkil etmektedir. Örneğin, buz sınıfına uygun gemilere yatırım yapan bir denizcilik şirketinin KDR'nin uygun olmadığı durumlarda yüksek işletme ve sefer maliyetleri sorunları yaşaması olası görülmektedir. Son olarak, rota üzerinde ticari kullanımın yaygınlaşmasının Kuzey Kutbu'nun deniz ortamına olumsuz bir etkisi olabilecektir. Gemiler tarafından salınan karbondioksit, deniz buzunun erimesini hızlandıracaktır. Yayımlanan analize göre KDR'nin uzun vadede gemi taşımacılığı için tercih edilmesi makul görülmektedir (Zeng vd., 2019).

KDR bulunduğu coğrafi koşuldan kaynaklı bazı zorluklara sahip olsa da açılan liman sayısının ve geçişlerin her yıl arttığı görülmektedir. KDR'den 2017'de 10.7 milyon ton (mt), 2018'de 18.7 mt, 2019'da 31.3 mt ve 2020'de 32.9 mt yük geçişi olmuştur (Staalesen,2021). 2023 yılında ise bu rakam toplam 36.254 mt'ye ulaşmıştır. Kargo taşımacılığı özellikle devlet destekli şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir ve yarısından fazlası enerji şirketi olan Novatek'e aittir. 2013 (2.13 mt) -2023 (36.254 mt) arası on yıllık döneme baktığımız zaman rotanın kullanımında yaklaşık %150 artış görülmektedir (Rosatom, 11 Ocak 2024).

24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna ile Rusya arasında başlayan savaşın KDR kullanımına olumsuz etkileri olmuştur. İlk olarak Avrupa tarafından uygulanan yaptırımların kapsamında Batılı uzmanlar, özellikle nükleer buzkıran gemilerinin mühendisleri, devletleri tarafından geri çağırılmışlardır. İkincisi, Putin'in savaş öncesinde “KDR'nin 2024 yılı hedefi 80 mt kargo geçişi olacak” sözleriyle belirlediği

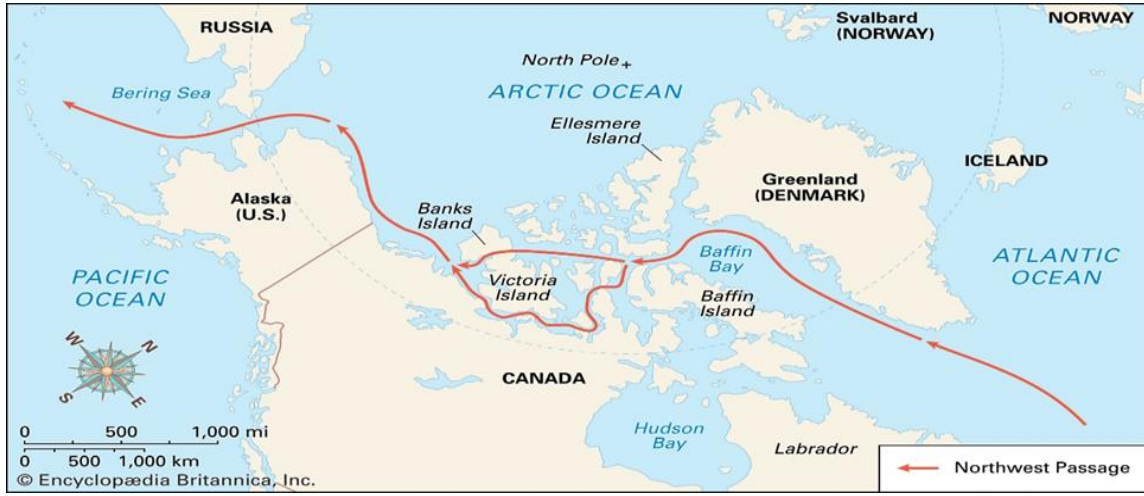
hedef rotadan Batılı şirketlerin gemilerinin çekilmesiyle mümkün gözükmemektedir (TASS,2021). Belirtildiği gibi 2023’de 36.254 mt yük taşınmıştır ki bununda çok büyük bir kısmı Rus devleti ortaklı şirketler tarafından gerçekleştirilmiştir. Savaşın başladığı 2022 yılından itibaren rota, on beş yılda ilk kez, Batılı hiçbir şirket tarafından kullanılmamaktadır. 2021 yılında ise Batılı gemiler tarafından 86 sefer gerçekleşmişti. Dünyanın en büyük kuru yük nakliye şirketi olan ve 2021’de rotadan 8 sefer yapan German Oldendorff Carriers da rotayı kullanmayı durduğunu açıklamıştır. Rotanın kullanımının durdurulması geleneksel deniz yollarının en önemli alternatifi olarak görülen KDR’nin gelecekteki yaygın kullanımına da şüpheyile bakılmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan bölgede KDR’ye alternatif olarak KÖDY’nun ön plana çıkarılmaya başlandığı görülmektedir. İleride açıklanacağı gibi büyük bir kısmı uluslararası sular içerisinde kalan bu rota, KDR’den bile daha kısa bir güzergâh olarak ön plana çıkmaktadır (Humpert,2022). Son olarak Batılı ülkeler tarafından uygulanan yaptırımlar Rusya’nın yönünü doğuya, Çin, Japonya, Kore, Hindistan’a çevirmesine neden olmuştur. Her ne kadar KDR uluslararası su yolu olmaktan çıkıp, özellikle Çin ile Rusya arasındaki enerji koridoruna dönüşmüş gibi gözükse de gelecekteki kullanıma yönelik yatırımlar devam etmektedir.

2.2.2. Kuzeybatı Geçidi

Kuzeybatı Geçidi (KBG), Atlantik ve Pasifik Okyanusu arasında Arktika Okyanusu boyunca uzanan doğuda Kanada Takımadaları, Davis Boğazı ve Baffin Körfezi ile batıda Beaufort Denizi’nin boğazlarını kapsayan yedi ayrı rotadan oluşmaktadır³⁹. Bu geçit, kuzey –güney yönünde geniş su yollarını ve adaları kapsayan

³⁹1. Davis, Lancaster Barrow, Vikont Melville ve McClure Boğazı, Beaufort Denizi, Chukchi Denizi, Bering Boğazı. McClure Boğazı’nın şiddetli buzları nedeniyle en kısa ve en derin, ancak en zor ve en kuzeydeki yol. Güzergâh derinliği nedeniyle denizaltılar tarafından tercih edilmektedir. 2. Davis, Lancaster, Barrow, Vikont Melville ve Galler Prensi Boğazları, Amundsen Körfezi, Beaufort Denizi, Chukchi Denizi, Bering Boğazı. McClure Boğazı’nda şiddetli buzlanmayı önleyebilecek daha kolay bir rotadır. Derin çeşitli gemiler için uygundur. 3. Davis, Lancaster, Barrow, Peel, Franklin ve Victoria

bir ulaşım koridorudur. Takımadalar, adalar ve kayalar dâhil edilirse yaklaşık 36.000 km² kara alanına sahip olduğu için coğrafi yapısı oldukça karmaşıktır (Østreng,2021:22-26). Adalar içinde en büyüğü olan Ellesmere Takımadası, Kuzey Kutbuna 900 km'den daha yakın konumuyla Grönland'ın batısında konumlanır. Gemiler buz rejimine göre en uygun şartlara sahip yedi rotadan birisini tercih eder. Fakat en çok kullanılan güneye giden ve Banks ile Victoria Adaları arasından geçerek Kanada'nın kuzey kıyısı boyunca Alaska'ya uzanan rotadır (Hansen vd., 2016).

Kaynak:Britannica, “Nortwest Passage”, *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/place/Northwest-Passage-trade-route> (07.08.2024).

Boğazı, Coronation ve Amundsen Körfezi, Beaufort Denizi, Chukchi Denizi, Bering Boğazı. 4. Davis, Lancaster, Barrow, Peel, Rae ve Simpson Boğazları, Coronation Körfezi, Amundsen Körfezi, Beaufort Denizi, Chukchi Denizi, Bering Boğazı. McClintock Kanalı'ndan gelen buz Victoria Boğazı'nı tıkadıysa, daha küçük gemiler için uygundur. Simpson Boğazı sadece 6,4 m derinliğinde ve karma akıntılara sahiptir. 5. Davis ve Lancaster Boğazları, Prince Regent Girişi, Bellot, Franklin ve Victoria Boğazları, Coronation Körfezi, Amundsen Körfezi, Beaufort Denizi, Chukchi Denizi, Bering Boğazı. Bu rotada karma akıntılar vardır. Esas olarak doğuya giden gemiler tarafından kullanılır. 6. Davis Boğazı, Lancaster Boğazı, Prince Regent Girişi, Bellot Boğazı, Rae Boğazı, Simpson Boğazı, Coronation Körfezi, Amundsen Körfezi, Beaufort Denizi, Chukchi Denizi, Bering Boğazı. McClintock Kanalı'ndan gelen buz Victoria Boğazı'nı tıkadığı dönemlerde daha küçük gemiler için uygundur. 7. Hudson Boğazı, Foxe Havzası, Fury ve Hecla Boğazı, Bellot Boğazı, Franklin Boğazı, Victoria Boğazı, Coronation Körfezi, Amundsen Körfezi, Beaufort Denizi, Chukchi Denizi, Bering Boğazı. Genellikle Fury ve Hecla Boğazı'nın batısındaki şiddetli buz ve Bellot Boğazı'nın akıntıları nedeniyle zor ama daha kısa bir rotadır. Esas olarak doğuya giden gemiler tarafından kullanılır. Kaynak: R. K. Headland, 2021, “Transits of the Northwest Passage up to the end of the 2020 Navigation Season”, Scott Polar Research Institute, University of Cambridge, <http://thenorthwestpassage.info/spri-transits-2020>, 18.11.2021).

İngiltere’de yaşayan Venedikli denizci John Cabot, 1497’de Kuzeybatı Geçidi’ni keşfeden ilk kişidir.⁴⁰ İrlandalı Kuzey Kutbu kâşifi Robert McClure ve ekibi 1854 yılında KBG’yi ilk geçen kişi olarak rotanın varlığını kanıtlamıştır. 1906 yılında Norveçli kâşif Roald Amundsen ise KBG’yi McClure’ın keşfettiği rotadan geçerek kullanılabilirliğini göstermiştir (Lamson ve Vanderzwaag,1988). 1984’de ise MV Explorer adlı gemi Kanada-Amerika arasında KBG’de sefer yapan ilk yolcu gemisi olmuştur (Cavell,2018; Delgado,2004). Rota tehlikeli olması sebebiyle uzun yıllar kullanım için tercih edilmemiş veya rota içindeki kısa mesafeler kullanılmıştır. 2013 yılında ilk kez rotanın bir ucundan diğer ucuna uluslararası taşımacılık Nordic Orion isimli yük gemisinin⁴¹ geçişi ile yapılmıştır (Canada’s National Observer,2023).

KBG’nin stratejik önemi ise II. Dünya Savaşı sırasında Grönland’ın Almanya tarafından Amerika’ya saldırı için işgal edilme senaryolarının ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Soğuk Savaş dönemindegeçit ABD’nin SSCB’ye yakın üsler elde ederek kontrolü sağlamak amacıyla önemli bir role sahip olmuştur. Bölge iki süper gücün coğrafi olarak karşı karşıya geldikleri en yakın alan hâline gelince ABD olası SSCB işgaline karşı KBG’yi kuzeyden güneye erken uyarı sistemleri ile kontrol etmeye başlamıştır (Environment& Society Portal, 2015; Lajeunesse,2019).

İklim değişikliği nedeniyle Arktika buz örtüsündeki incelmeler geçidin deniz taşımacılığında daha çok tercih edilmesini sağlamaktadır. Geçit, 21 Ağustos 2007

⁴⁰ Mayıs 1497’de 18 kişilik küçük bir mürettebatla Bristol Limanı’ndan yola çıkmış, haziran ayında Kuzey Kanada sahillerine ulaşmıştır. Beş yıl önce Amerika’yı keşfeden Kristof Kolomb gibi, Cabot da Asya kıyılarına ulaştığını düşünerek İngiltere’ye geri dönmüştür. Kral VII Henry, Cabot için 1498’de beş gemi ile ikinci sefere çıkma izni vermiştir. Fakat Cabot ve mürettebatlarını taşıyan gemi Kuzey Atlantik’te fırtınaya yakalanarak batmıştır (Lamson ve Vanderzwaag (edt)., Transit Management in the Northwest Passage: Problems and Prospects, Cambridge,Cambridge University Press, 1988, ss.30-35).

⁴¹ Nordic Orion yük gemisi Finlandiya’ya metalürjik malzeme taşımıştır. Geleneksel güzergahı olan Panama Rotası yerine KBG’ni tercih ederek 1.000 deniz mili daha az mesafe gitmiş ve geçişin daha derin olması nedeniyle %25 daha fazla mal taşımıştır (Christopher Reynolds “Arctic ice retreat leads to increased ship traffic through the Northwest Passage”, 6 Kasım 2023, <https://www.nationalobserver.com/2023/11/06/news/arctic-ice-retreat-increased-ship-traffic-northwest-passage>, 23.04.2023).

tarihinde ilk kez tamamen buzsuz olarak ve ulaşımda buz kırıcı gemilere ihtiyaç olmadan kullanıma açılmıştır (The Guardian,2007). Ertesi yıl, 25 Ağustos 2008’de yeniden buzsuz bir dönem yaşanmıştır. İlerleyen yıllarda ise oluşan buz tabakaları eskisinden daha ince yapıda oluşmuştur (National Snow&Ice Data Center,2008). Diğer taraftan KBG ve Beafort Denizi’nde yaşanan iklim değişiklikleri Arktika deniz ekosistemlerindeki etkileriyle endişelere neden olmaktadır. Bunun temel nedeni KBG’nin bulunduğu alanda buz rejiminin Arktika Bölgesi’ne göre daha farklı yapıya sahip olmasıdır. Buna göre yaz aylarında eriyen buzul tekrar daha ince olarak donmaktadır. Fakat eğer buz büyük oranlarda erimezse sonraki kış mevsimlerinde çok kalınlaşarak çok yıllık buza dönüşmektedir. KBG’de sefer yapan bir geminin çok yıllık buz kütesine çarpması hâlinde hızına bağlı olarak gemi bataabilmektedir (Casselman,2008). Yapılan bir çalışmaya göre, 1976 ve 2007 yılları arasında, Arktika Bölgesi’nde seyahat eden gemilerin uğradığı hasarın %74’ünün çok yıllık buza çarpmadan kaynaklandığı görülmektedir (Sheehan vd., 2021). İklim modelleriyle yapılan çalışmalar, yaz aylarında Arktika Okyanusu’nda deniz buz tabakasının kaybolacağı 2040 yılında bile Kanada Arktika Takımadalarının kuzey kesiminde çok yıllık buz oluşumunun devam edeceğini göstermektedir. Bu nedenle KBG’yi kullanacak gemilerin KDR’yi kullananlara kıyasla buza daha dayanıklı üretilmesi gerekmektedir (Pacific Standard,2017).

KBG’nin içinde yer alan su yolları, geniş mineral ve petrokimya rezervlerine sahip olmanın yanı sıra hem Süveyş Kanalı’na hem de Panama Kanalı’na alternatif olma potansiyeline sahiptir. Diğer yollara nispeten Kuzeybatı Avrupa ile Asya arasındaki mesafe %30’a kadar, ABD’nin doğu kıyısı ile Doğu Asya arasındaki mesafe %20’ye kadar azalmaktadır. Arktika Enstitüsü (2016) tarafından hazırlanan rapora göre Kuzey Batı Avrupa’dan Tokyo’ya giden bir gemi Süveyş Kanalı rotasını tercih ederse 11,292 deniz mili, KBG ile ise 7798 deniz mili yol alarak güzergâhını %30.94 daha

kısaltacaktır. Singapur'a giden gemi ise KDG'yi kullanırsa 10,624 deniz mili, Süveyş Kanalı'yla 8343 deniz mili yol alacak ve KDR'ye göre %27.34 daha uzun gidecektir. NY Baltimore Limanı'ndan Singapur'a giden gemi Panama Kanalı rotası ile 12,421 deniz mili, KBG ile 10,590 deniz mili gidecek olup yolu Panama Kanalı rotasına nispeten %14.74 kısalacaktır. Aynı şekilde Tokyo'ya giden güzergâh %19.32 daha kısalacaktır (Hansen vd., 2016:26-28).

KBG, Kanada, ABD ve Grönland'ın kara sularından geçmektedir. Bu durum geçidin kurallarıyla ilgili ülkeler arasında anlaşmazlıklara neden olmaktadır. Uzun yıllar KBG, ABD ve Kanada tarafından ortak savunma alanı olarak kullanılmıştır. Soğuk Savaş'ta yumuşama döneminin başlamasıyla birlikte hukuksal statüsü hakkında iki devlet arasında ilk anlaşmazlıklar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Kuzey Kanada'nın takımadaları içinden geçen geçit ABD tarafından uluslararası boğaz olarak kabul edilerek zararsız geçiş hakkının uygulanması savunulurken; Kanada geçit güzergâhını iç suları olarak kabul edip egemenlik haklarını savunmaktadır (Byers ve Lalonde,2006). Anlaşmazlığın tarihsel kökleri Birleşik Krallık tarafından 1880'de suyolu üzerinde bulunan takımadaları Kanada'ya devredilmesine dayanmaktadır.1969'da ABD Manhattan petrol tankerinin Kanada'nın izni olmadan KBG'den geçmesi ve ABD'nin geçidin petrol nakliye rotası olarak uygunluğunun kontrolünün amaçlandığını açıklaması anlaşmazlığın ilk örneği olmuştur. Kanada, yaşanan olayı egemenlik haklarına müdahale olarak kabul ederek hukuksal süreci başlatmıştır (Rothwell,1993).

KBG'den geçişte nelerin dikkate alınacağı ile ilgili de devletler arasında anlaşmaya henüz varılamamıştır. Rotanın Kanada, ABD ve Danimarka'nın sularından geçtiği göz önünde bulundurulursa bu üç devletin ortak kararının belirleyici olacağı açıktır. Yukarıda da açıklandığı gibi Kanada ve ABD'nin statü konusunda yaşadığı anlaşmazlıklar, KBG'den geçiş politikalarının belirlenmesini de engellemektedir (Herrmann,2019). Kanada hükûmeti bölgenin kontrolünü büyük ölçüde orduya (*The*

Canadian Coast Guard) devretmiş durumdadır. Fakat bu, durumu daha da karmaşık bir hâle getirmektedir. Zorlayıcı güç ile rotanın işleyişinin dayatılması yerine üç devletin anlaşarak KBG için ortak rejim uygulanması uzmanlarca desteklenmektedir (Okoya,2022).⁴²

Deniz yolunun kullanımının iklim değişikliğinin etkisiyle 2030 sonrası artacağı öngörülmesine rağmen uluslararası nakliyyede diğer deniz yollarına göre her zaman daha az tercih edileceği ortadadır. 2013-2023 yılları arasında rotayı kullanan toplam gemi sayısı 92'dir.⁴³ KDR ile kıyaslandığında bu rakam oldukça düşüktür. Yukarıda açıklandığı gibi bu durumun temel sebebi bölgenin sahip olduğu coğrafi yapının karmaşık bir navigasyon sistemine gerek duymasıdır (Headland vd., 2024).

2.2.3. Kutup Ötesi Deniz Yolu

Arktika Okyanusu'nda küresel iklim değişikliği sonucunda yaşanan deniz buzunun azalması veya incilmesi Kutup Ötesi Deniz Yolu (*Transpolar Sea Route*) olarak bilinen yeni rotanın açılmasına neden olmuştur. Atlantik Okyanusu'nun merkezinden Pasifik Okyanusu'na uzanan rota KDR ve KBG'ye ilave rota olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat diğer iki rotanın aksine Kutup Ötesi Deniz Yolu (KÖDY) Kuzey Kutbu devletlerinin kara sularından uzak, uluslararası açık denizlerde bulunur ve okyanus ortası rotadır (Østrenger,2015:30-33; Humpert ve Raspotnik,2012: 281-307).

KDR ve KBG uzun yıllar boyunca başta yerli halklar olmak üzere denizciler ve kâşifler tarafından ticari olarak kullanılmıştır. KÖDY ise, 21. yüzyılın ikinci yarısından sonra nükleer buz kırıcılar ve denizaltılar tarafından askerî ve bilimsel amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır (Stephenson vd.,2013:885-899) ve bölgede deniz buzunun

⁴² Rotanın uluslararası hukuk ile ilgili durumu çalışmanın “Arktika Bölgesi'nin Uluslararası Hukuka Göre Durumu” başlığı altında detaylı olarak incelenmektedir (s.52).

⁴³ Rotanın yıllara göre kullanımı şu şekildedir: 2013 – 6, 2014- 3, 2015- 4, 2016- 5, 2017- 10, 2018- 1, 2019- 12, 2020- 5, 2021- 5, 2022-17 ve 2023-24 (R.K.Headland ve diğ., Northwest Passage Transits to the End of the 2023 Navigation Season, Scott Polar Research Center, 26 Ocak 2024, <https://www.spri.cam.ac.uk/resources/info sheets/northwestpassage.pdf>)

giderek azalmasıyla rotanın 2030 yılından sonra en önemli Arktika nakliye rotası olacağı öngörülmektedir. Yaklaşık 3.900 km (2.100 deniz mili) uzunluğunda olan güzergâh Avrupa ile Asya arasında en kısa mesafeyi sunmaktadır. KDR Avrupa ile Doğu Asya arasındaki mesafeyi yaklaşık 18 güne düşürürken KÖDY ile bu yol yaklaşık 13 güne düşmektedir (Lasserre ve Pelletier,2011:1465-1473).

Çıkılan Liman	Varılan Liman	Süveyş Kanalı	Kutup Ötesi Deniz Yolu	Tasarruf edilen yol
Tokyo	Rotterdam	11,192 d.m	6,600 d.m	-%41
Şangay	Rotterdam	10,525 d.m	7,200 d.m	-%32
Hong Kong	Rotterdam	9,748 d.m	8,000 d.m	-%18
Singapur	Rotterdam	8,288 d.m	9,300 d.m	+%12

Kaynak: Zhang vd., Changing Arctic Northern Sea Route and Transpolar Sea Route: A Prediction of Route Changes and Navigatition Potential Mid-21st Century, Journal of Marine Science and Engineering, cilt 11, sayı 12, 2023, <https://doi.org/10.3390/jmse11122340>.

Hem Kuzeybatı Geçidi hem de Kuzey Deniz Rotası etrafında bir takım yasal anlaşmazlıklar ve belirsizlikler olsa da KÖDY herhangi bir devletin bölgesel yetki alanının dışındaki konumuyla diğer iki rotaya göre farklılık arz etmektedir (Stevenson v.d.,2019:83-89). Bu nedenle özel jeopolitik öneme sahiptir. Rota hem daha kısa hem de KDR'ye alternatif olması nedeniyle dikkat çekmektedir (Baptista,2020; Bennett,2020:104-178). KDR'nin açıklandığı kısımda belirtildiği gibi Ukrayna-Rusya savaşının başlamasıyla birlikte bu durumun önemi de artmıştır.

Rotada denizcilik faaliyetleri uluslararası ve ulusal düzenlemelerin bir karışımı ile düzenlenmektedir. Kanada'nın kendi iç suları olarak iddia ettiği KBG ya da Rusya'nın egemenlik alanında bulunan KDR'nin aksine KÖDY'de uluslararası düzenlemelerin geçerli olduğu açık deniz hukuku uygulanmaktadır (Humpert ve Raspotnik,2012:281-307). BMDHS ve Uluslararası Denizcilik Örgütü'nün 2017'de kabul ettiği Kutup Kodu, rotanın kullanım kurallarını belirlemektedir. BMDHS'nin 87. maddesi tüm devletlere açık denizleri seyrüsefer, üstten uçuş, denizaltı kabloları ve boru

hatları döşeme, uluslararası hukukta izin verilen tesisleri inşa etme, balıkçılık ve bilimsel araştırma için kullanma özgürlüğü vermektedir. 2040'larda güzergâhın açılması hâlinde bu bölgede balıkçılık başta olmak üzere diğer denizcilik faaliyetlerinde de ciddi oranlarda artış beklenmektedir. Hâlihazırda 2018 yılında imzalanan Balıkçılık Anlaşması Merkez Arktika Okyanusu'nda yapılacak balıkçılık faaliyetlerini 2034'e kadar yasakladığı için bölge balıkçılıkta kullanılmamaktadır (Dodds,2019,ss.281-307).

Diğer taraftan KÖDY'yi tercih edecek gemiler için bazı olumsuz durumlar da bulunmaktadır. Bunlardan birincisi rota üzerinde yılın büyük bir bölümü devam eden buzun yaygınlığı tam zamanlı çalışacak olan konteyner taşımacılığı için en büyük sorunu oluşturmaktadır. Bu nedenle KÖDY, sadece uçakla taşınamayan ve ulaşım tarihlerinde esneklik olan malların nakliyesinde diğer Arktika rotalarına tercih edilebilir. İkinci olarak, KÖDY'nin yönetimi ve kontrolünde ortak bir merkezin kurulamaması yaşanacak kazalar veya aksaklıklara karşı önleyici tedbirlerin alınmasını zorlaştırmaktadır ki bu da maliyetin daha yüksek olması anlamına gelmektedir. Ayrıca sefer sırasında yaşanacak aksaklıklara veya kazalara müdahalenin nasıl yapılacağı da hala belirsizdir. Son olarak, ikmal alanlarının ve ara limanların güzergâh boyunca bulunmaması güzergâha güvenin azalmasına sebep olmaktadır (Bennett vd., 2020:104-178). Sonuç olarak, kayıtlarda rotanın tamamını geçen gemi bulunmamakta fakat sahip olduğu potansiyeli nedeniyle uzmanlar tarafından değişen buz rejimi yakından takip edilmektedir.

2.2.4. Arktika Köprüsü

Arktika Köprüsü veya Arktika Denizi Köprüsü, Rusya'yı Murmansk Limanı üzerinden Kanada'nın Churchill Limanı'na bağlayan mevsimlik bir deniz yoludur. Rota hava koşullarına ve buz rejimine bağlı olarak yılda yaklaşık dört ay kullanıma açıktır. Hudson Körfezi yılın geri kalanında kalın buz rejiminde olduğundan dolayı taşımacılık

için çok fazla tercih edilmemesine rağmen bu deniz yolunun 2050 sonrasında önem kazanacağı düşünülmektedir (Gagnon ve Gough,2015:269-297).

Kaynak: Statistics Canada, “Arctic Bridge”, <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/11-402-x/2012000/chap/env/env01-eng.htm> (28.03.2022).

Churchill Limanı, Hudson Körfezi Demiryolunun kuzey terminalini oluşturarak Kanada’nın orta bölgesindeki Manitoba şehrinde yer almaktadır. Kanada’nın tek doğal limanı olan Churchill Limanı ana karayolları ve demiryolları ile iyi bağlantılara sahip olması nedeniyle hem i ve hem de uluslararası deniz trafiği için Kanada’nın en önemli limanı konumundadır (Arctic Economics,2008; Lasserre,2018: 83-100). Özellikle tahılın demiryolu ile Churchill Limanı’na, oradan gemiyle Arktika Köprüsü yoluyla Murmansk’a taşınarak tekrar demiryolu ile Avrupa’ya veya Murmansk Demiryolu kullanılarak Rusya’ya taşınabilmesi öngörülmektedir (the Communications Bureau Department of Foreign Affairs and International Trade,2000).

Arktika Köprüsü'ne yönelik Kanada ve Rusya tarafından ortak stratejiler ve planlar geliştirilmektedir⁴⁴. Rotanın gelişimi için Grönland'ın limanları güzergâhın güvenliğinin sağlanmasında önemli bir etkiye sahiptir. Rotanın uluslararası denizcilik faaliyetleri için önemli bir unsuru da Murmansk ve Churchill Limanları arasındaki daha kısa nakliye mesafeleriyle ilişkili zaman ve maliyet verimliliğinden yararlanılmasından kaynaklanmaktadır (CBC News, 2016). Murmansk'tan Churchill'e olan mesafe 3.763 deniz mili veya 13 gün, iki saat iken Murmansk'tan Thunder Bay'e olan rota 5.030 deniz mili veya 17 gün, 11 saattir. Bu deniz yolu, Churchill ile Kopenhag ve Cezayir arasında benzer mesafe ve zaman tasarrufu gerçekleştirme potansiyeline sahiptir. Bu durum da daha kısa alternatif bir nakliye rotası için Arktika Köprüsünü ön plana çıkarmaktadır. Fakat bulunduğu zorlu koşullar nedeniyle rota tam yıl kullanım için aktif hâlde değildir (Lemieux,2009;Moorman vd., 2016). 2022 yılı sonrası süreçte, savaş nedeniyle Kanada'nın Rusya'ya karşı uyguladığı dış politika ile bağlantılı olarak kullanıma kapanmıştır (Hong,2024).

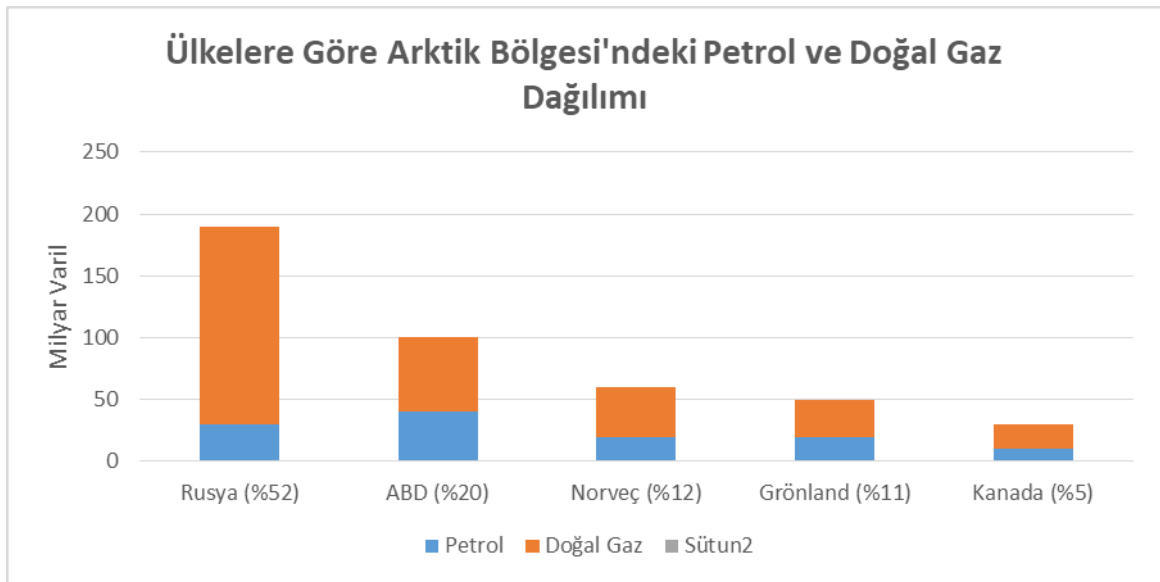
Güzergâh	Uzunluk (km)	2000-2014 ulaşılabilirlik	2040-2060 ulaşılabilirlik
Kuzey Deniz Rotası	5,169 km	%86	%100
Kuzey Batı Geçidi	9,324 km	%63	%82
Kutup Ötesi Deniz Yolu	3,960 km	%64	%100
Arktika Köprüsü	6,700 km	%100	%100

Kaynak: Stephenson vd., (2011)' den aktaran Humpert ve Raspotnik, 2012: 288.

⁴⁴ Hem Rusya hem de Kanada hükûmetlerinin resmi internet sitelerinde 2016 yılı sonrası dönem için Arktika Köprüsü rotasıyla ilgili kayıt bulunamamaktadır. Bu nedenle projeler ve uygulamalar hakkında güncel veriye ulaşılamamıştır.

2.3. Yeraltı Kaynakları

İklim değışikliğı Arktika’da deniz buzunun incelmesine neden olmakta ve deniz buzunun azalması da bölgede bulunan yeraltı kaynaklarının ulaşılabilirliğini arttırarak, hem çıkarılma maliyetlerinin düşmesi hem de deniz yollarının kullanımının yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Böylece Arktika yeraltı kaynakları ve özellikle enerji için yeni odak noktalarından biri hâline gelmiştir (Stepien vd., 2014:74). Bölgede bulunan enerji kaynakları ile ilgili en kapsamlı araştırma Amerika Birleşik Devletleri Jeolojik Araştırma Kurumu (USGS) tarafından 2008 yılında yapılmıştır. Literatürde de en fazla kaynak olarak gösterilen rapora göre, Kuzey ve Güney kutuplarının dünyada çıkarılmamış petrol ve gaz rezervlerinin çoğunluğuna sahip olduğu öngörülmektedir. Aynı raporda, Arktika Bölgesi’nde bulunan yeraltı kaynaklarının yaklaşık %84’ünün açık denizlerde olduğu ve yaklaşık 90 milyar varil petrol ve 48 trilyon metreküp doğalgaz bulunduğu tespit edilmektedir. Buna göre bölgede bulunan petrol ve gaz yatakları, dünyada keşfedilmemiş veya çıkarılmamış petrol kaynaklarının %13’üne ve doğalgaz kaynaklarının ise %30’una denk gelmektedir. Açık deniz petrol ve doğalgazının Rusya’da %22 ve %69’u; Kanada’da %13 ve %5’i, ABD’de %40 ve %12’si; Norveç’te %4 ve %4’ü ve son olarak Grönland’da %21 ve %10’u bulunmaktadır (Bird vd., 2008).

Kaynak: Tablo USGS (2008) raporundan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bölgede petrolün çıkarılması 1920’lerde Kanada’nın kuzeybatı bölgesinde başlamıştır. 1960’larda keşfedilen Rusya’nın Yamal-Nenets ve Alaska’da bulunan Brooks Sıradağları’nda geniş hidrokarbon sahalarının keşfedilmesiyle petrol çıkarma işlemi yaygınlık kazanmıştır. Özellikle 2000 sonrası dönemde artan çalışmalarla Kuzey Kutup dairesinin kuzey bölgesinde 400’den fazla petrol ve gaz sahası bulunmuştur. Bunların üçte ikisinden fazlası Batı Sibirya bölgesinde yoğunlaşmaktadır (The Arctic, 2018). Doğalgaz ve petrol rezervlerine ilave olarak bölge önemli miktarda maden çeşitliliğine de sahiptir⁴⁵. Bakır, nikel, fosfat, boksit, demir cevheri, elmas, platin, paladyum, apatit, kobalt, titanyum ve nadir metaller bölgede yoğunluklu olarak bulunmaktadır (Lindholt,2009: 27-39). Fakat günümüzde bölge Grönland’da bulunan uranyum ve değerli madenler dışında madenlerden daha çok enerji kaynakları potansiyeliyle önemlidir.

⁴⁵ Bölgede yer alan madenlerin ve metallerin küresel üretiminde öne çıkan payları şu şekildedir: Demir cevheri %2.3, nikel %10.6, kobalt %11, titanyum %3, bakır %3.8, paladyum %40, elmas %50.1, platin %15 ve altın %3.2 Bu oranların bölgenin coğrafi yapısında yaşanan değişimlerle birlikte artması öngörülmektedir (Rognvald Boyd, Terje Bjerkgård, Bobo Nordahl and Henrik Schiellerup (ed), “Mineral resources in the Arctic”, **Geological Survey of Norway**, 2016).

Bölgeye kıyısı olan tüm devletler kaynakların çıkarılması ve sevkiyatı konusunda bir takım ortak engellerle karşılaşmaktadırlar. Bunlardan ilki, bölgenin coğrafi yapısı ve iklim koşullarının zorluğudur. Özellikle petrol ve doğalgaz arama çalışmaları için sondaj kuyusu açılması geleneksel sondaj yöntemlerine kıyasla yüksek teknoloji gerektirdiği için bölgede bu yöntemin kullanılması maliyeti arttırmaktadır. Aynı şekilde maden ve mineral yataklarının kazılması çalışmaları da buz rejimine bağlı olarak daha maliyetli olmaktadır. İkinci zorluk, bölgenin altyapısının yetersizliğiyle ortaya çıkmaktadır. A5 devletlerinin hepsinde en az gelişmiş alanlar bu bölge içinde yer aldığı için özellikle ulaşım ve çalışanların yaşam koşulları konusunda ciddi zorluklar bulunmaktadır. Altyapı çalışmalarının yetersizliği bölgeye ulaşımın zorluğuna da neden olmaktadır. Gelecekte daha yüksek yoğunluklarda kullanılması planlanan deniz yollarıyla birlikte yeraltı kaynaklarının çıkarılma faaliyetlerinde de muhtemel artışlar yaşanacaktır. Yeraltı kaynakları, açık deniz petrol ve gaz çıkarılmasıyla ilgili olarak karşılaşılan diğer sorunlar çevre ve çevre güvenliği hakkındaki endişeler, teknolojik engeller, ve devletlerin ayrı ayrı uyguladıkları kamu politikaları bu zorluklardan bazılarıdır (Bergo,2014; Poppel vd., 2015:129-135).

Zhang ve arkadaşları (2024) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, iklim değişikliğinin bölgedeki buzu inceltmesinin açık deniz petrol üretimini arttıracığı doğrulanmakta fakat bu durumda bile küresel petrol üretiminin küçük bir oranı olarak kalacağı iddia edilmektedir. Çünkü özellikle Orta Doğu bölgesindeki karadan petrol ve doğalgaz çıkarım işlemi daha düşük maliyetlidir ve sevkiyatı da daha rahattır. Makalede incelenen dört farklı senaryodan çıkan ortak sonuca göre Arktika'da açık denizde petrol ve doğalgaz çıkarılmasının, özellikle 2030 öncesinde, küresel enerji piyasalarındaki fiyatları ve üretimi etkileyecek potansiyeli bulunmamaktadır (Zhang vd., 2024).

Avrupa Birliği tarafından Mart 2019'da yayımlanan İklim Değişikliği ve Uluslararası Güvenlik raporunda da Arktika Bölgesi'nin sahip olduğu yeraltı kaynağı

potansiyelinin kritik rolüne değinilmektedir. İklim değışikliğıyle birlikte enerji kaynaklarına erişim ve kullanımda yaşanacak olan rekabete dikkat çekilen raporda, Kuzey Kutbu'nda bulunan enerji kaynaklarının dünyanın jeostratejik dinamiklerini değıştirmesi nedeniyle gerilimin kaynaklarından olacağı belirtilmektedir (The High Representative and the European Commission to the European Council,2019). Bahsi geçen yeraltı kaynaklarının varlıkları ve çıkarılma oranları değışiklikler göstermektedir. Bu noktada her devletin yeraltı kaynaklarının çıkarılması ve üretilmesine ilişkin kendine özel politikaları takip ettiğı görölmektedir. Bununla birlikte oluşan çevre kirliliğı, bölge ekolojisine verilen zararlar ve bölgenin korunması gibi konularda Arktika Konseyi'nin ve Greenpeace gibi sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini sürdürdükleri bilinmektedir. Diğer taraftan yeraltı kaynaklarının üretiminde aksaklıklara neden olan bu tür faaliyetler ölkeler arasında farklı tepkilerin verilmesine neden olmaktadır (The Guardian,2020). Örneğın, Kanada hükümeti çevresel kaygılar ve iklim değışikliğıyle mücadele politikası kapsamında 2020 yılında alınan kararla Arktik açık sularında petrol ve doğalgaz çalışmalarını yasaklamıştır. Aynı şekilde ABD de bölgede açık denizlerde petrol ve doğalgaz sondaj çalışmalarını durdurmuştur. Fakat bunun ne kadar süreliğine olduğu hakkında bilgi yoktur. Deniz buzunun incelmesine bağılı olarak tekrar çalışmalara başlanması olasıdır. Diğer taraftan başta Rusya olmak üzere Norveç ve Danimarka hükümetlerinin açık deniz yatırımları devam etmektedir. Norveçli şirketler ise, yeşil dönüşüm programları kapsamında 2022 yılında başlayan Ukrayna-Rusya Savaşı öncesinde petrol ve doğalgaz arama platformlarını rüzgâr ve güneş enerjisi gibi yenilenebilir enerjiye dönüştüreceklerini açıklamışlar fakat AB'nin birinci enerji tedarikçisi olmasıyla bu durum iptal edilmiştir. Danimarka hükümeti, 2021 yılında Kanada'ya benzer şekilde açık deniz arama faaliyetlerine kısıtlama getirmiştir (WWF,2022). Bölgede bu alana en fazla yatırım yapan ve iklim değışikliğı ya da yenilenebilir enerji yerine doğrudan bölgeden en fazla yararı sağlamayı isteyen aktör

Rusya'dır. Aşağıda açıklanacağı gibi Rusya, diğer dört devletin aksine yatırımlarını arttırarak kaynak arama çalışmalarına yüksek bütçeli projeleriyle devam etmektedir.

2.3.1. Rusya

Rusya coğrafi büyüklük olarak bölgenin %52'lik alanını kapladığı için yeraltı kaynakları açısından Arktika'nın en zengin ülkesi konumundadır. Bu sebeple bölge Rusya'nın hem uzun yıllar enerji ve maden ihtiyacını karşılaması hem de bu ürünlerin ihracatını yapması için önemli potansiyele sahiptir. Özellikle ileri teknoloji ürünleri ve yeni nesil güvenlik sistemleri için kullanılan stratejik metal ve maden yatakları sayısının çok olması nedeniyle bu alan ayrı bir önem arz etmektedir. Bölgedeki zengin yeraltı kaynakları tespit edilmiş olsa da coğrafi koşullar nedeniyle üretim maliyetinde yaşanan artışlar kısa dönemli de olsa kapasitesinin çok altında üretim yapılmasına neden olmaktadır (Stepien vd., 2018:73-80).

Bölge yeraltı kaynakları bakımından oldukça fazla çeşitliliğe sahiptir. Bu başlık altında sadece miktar ve önem bakımından önemli olan kaynaklar açıklanmıştır⁴⁶. Rusya'nın rezerv açısından dünyada birinci sırada yer aldığı nikel yataklarının yaklaşık %85'i Arktika Bölgesi içerisinde bulunan Norilsk ve Pechenga alanlarında bulunmaktadır. Kobalt madeninin de %75 Norilsk bölgesinde bulunan bakır-nikel yataklarından yan ürün olarak çıkarılmaktadır. Ayrıca Murmansk bölgesi kobalt madeni bakımından ülkenin zengin alanlarından (European Union Comission,2019). Dünya'nın en büyük kalay maden kaynağının da Rusya'nın Arktika Bölgesi'nde

⁴⁶ Volfram, çinko ve kurşun gibi diğer stratejik metallerin üretiminde Arktika'da bulunan bölgelerin daha az rolü olduğu görülmektedir. Buna göre Rusya'nın Arktika Bölgesi'nden çıkarılan metallerin Rusya genelinde üretimdeki oranları şu şekildedir: Volfram %5.1, çinko %13 ve kurşun %4.3. Bakır yataklarında ise Norilsk ve Pechenga bölgesi ülke geneli toplam üretimin %54'ünü sağlamaktadır. Platin üretiminde Rusya dünyada %14'lük bir paya sahiptir ve rezervlerinin yaklaşık %98'i ve üretiminin %95.4'ü Norilsk yataklarından sağlanmaktadır (Anna Bochneva, Alexander Lalomov ve William LeBarge, "Placer Mineral Deposits of Russian Arctic Zone: Genetic Prerequisites of Formation and Prospect of Development of Mineral Resources", *Ore Geology Reviews*, cilt 138, 2021, ISSN 0169-1368, <https://doi.org/10.1016/j.oregeorev.2021.104349>.)

bulunan Kuzey Yanskii (Yakutya) ve Pyrkakaiskii (Chukotka) alanlarında yoğunlaştığı bilinmektedir. Rusya'da bulunan kalayın 2,2 milyondan tondan fazla olduğu tahmin edilmektedir⁴⁷. Arktika Bölgesi'ndeki kalay rezervlerinin payı, ülkenin toplam rezervlerinin yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır (Bortnikov, 2019). Altında ise ülke üretiminin %11.2'si bu alanlardan çıkarılmaktadır. Murmansk bölgesi ise nadir metal ve mineraller açısından oldukça zengindir. Lovozerskoe loparit cevher yatağı hem ülkenin en önemli tantal cevheri kaynaklarından biri hem de Rusya'nın tek niobiüm kaynağıdır. Aynı şekilde ülkenin lityum rezervleri de yine Murmansk bölgesinde bulunmaktadır. Son olarak Saha Cumhuriyeti (Yakutya) ülkenin en önemli elmas ve değerli taş alanıdır. Rusya'da elmas ve değerli taş rezervlerinin %84'ü burada bulunmakta olup bu taşların üretiminin yaklaşık %99'u bu alanda gerçekleşmektedir (Volkov vd., 2020:295-325).

Rus ekonomisinin en önemli kaynaklarından olan petrol ve doğalgaz rezervlerinin ortalama %70'inden fazlası Arktika Bölgesi'nde yoğunluk göstermektedir. Buna göre doğalgazın %83'ü ve petrolün %12'si özellikle açık denizlerden çıkarılmaktadır.⁴⁸ Doğu Barents, Güney Kara, Laptev, Doğu Sibirya ve Chukotka karada en önemli petrol ve doğalgaz sahaları olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Batı Sibirya'nın kuzey bölgelerinde, Norilsk'teki Kola Yarımadası'nda Arktika hidrokarbon yataklarında da geliştirme faaliyetleri devam etmektedir. Özellikle Nenets Özerk bölgesi

⁴⁷ Rusya'da kalay üretiminin kâr gelirinin az olması sebebiyle üretiminde volframda olduğu gibi çok ciddi düşüşler yaşanmaktadır. 2013 verilerine göre, Rusya'da sadece 300 ton kalay üretilirken aynı yıl Çin'de 100.000 ton üretim gerçekleşmiştir. Bunun en temel sebebi ise Rusya'da mineral yataklarının yoğun olarak bulunduğu kuzey bölgesindeki üretim maliyetinin daha yüksek olmasıdır.

⁴⁸ Rusya'nın Arktika Bölgesi'nde petrol ve doğalgaz çıkarma çalışmaları 1980'lerin başından itibaren gelişmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği döneminde özellikle Timan-Pechora, Batı Sibirya ve Kara Deniz çevresinde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. 1989 yılında ise Pechora Denizi Pirazlomnoye sahasında keşfedilen petrol ve doğalgazın (yaklaşık 72 milyon ton rezerv) Gazprom Neft Shelf şirketine işletme ve geliştirme lisansı verilerek ilk büyük projeye başlanılmıştır (Patrushev,2019). Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bölgede yapılan çalışmaların 1998'e kadar durması Rus Arktika Bölgesi'nde keşfedilmemiş çok fazla alanın kalmasına neden olmuştur. Buna göre 1998'e kadar Barent Denizi'nin sadece %20'si, Kara Deniz'in %15'i keşfedilirken Doğu Sibirya, Laptev ve Chukchi Denizleri tamamen bakir kalmıştır. 1998 sonrası süreçte keşif çalışmalarının hızlandığı görülmektedir. Özellikle Ob Körfezi ve Taz Halici dâhil Barents ve Kara Denizlerinde 25 yeni yatak keşfedilerek 430 milyon tondan fazla petrol ve 8,5 trilyon metreküpten fazla doğalgaz çıkarılmıştır (Panichkin,2015).

önemli bir petrol üretim alanı hâline gelirken Yamal ülkenin gaz üretim merkezi konumundadır (Gritsenko ve Efimova,2020; Fadeev vd., 2021: 2-20).

Rusya belirtildiği gibi bölgedeki enerji ve yeraltı kaynaklarına en fazla yatırımı yapan aktör olarak ön plana çıkmaktadır. Bundaki temel neden KDR'nın Rusya'nın MEB alanı içinde olması ve deniz yolu ile özellikle LNG (Sıvılaştırılmış Doğalgaz-*Liquefied Natural Gas*) ihracatını diğer bölge ülkelerine göre daha kolay gerçekleştirmesidir. Rusya'nın ve dünyanın en büyük LNG alanları Arktika Bölgesi'ndedir. Sakhalin-1(1996) ve Sakhalin-2 (2009) en fazla LNG üreten açık deniz platformlarıdır. Sakhalin-2 hâlâ tam olarak tamamlanmamıştır⁴⁹. Rusya'nın ikinci en büyük LNG tesisi Yamal-LNG⁵⁰ ve 2023 yılında üçüncü en büyük LNG tesisi olan Arctic LNG 2⁵¹ de Arktika Bölgesi'nde yer almaktadır. Üç büyükler dışında bölgede 18 adet küçük ve orta ölçekli üretim tesisi bulunmaktadır. Rus devleti destekli şirketler Novatek ve Gazprom, Batılı devletlerin yaptırımlar kapsamında Rusya ile LNG ticaretini durdurmaları sonrası, KDR'den Çin'e yapılan sevkiyatın hacmini arttırmıştır. 2023 yılı verilerine göre Çin'e 40 büyük çaplı gemi gönderilmiştir (Global Times,2024).

2019 yılında Rusya Devlet Başkanı Putin, Arktika Bölgesi'nde petrol ve doğalgaz arama projeleri için 300 milyar dolarlık teşvik vereceklerini açıklamıştır. 800 km'lik yeni boru hatlarının inşası da dâhil olmak üzere doğrudan hükûmet yatırımları,

⁴⁹ Sakhalin Adası'ndan Asya'ya pazarına LNG ve petrol üreten tesisin yıllık üretim kapasitesi, 9.6 milyon ton, ile açık deniz platformları arasında birinci sıradadır. Gazprom, Shell, Mitsu ve Mitsubishi ortaklı başlayan Sakhalin-2 projesinden 2022 yılında Shell, Rusya'nın Ukrayna işgali nedeniyle ayrılmıştır ("Russia moves to take control of Sakhalin-2 oil and gas Project", BBC, 1 Haziran 2022, <https://www.bbc.com/news/business-62008413>, 10.10.2023).

⁵⁰ Yamal-LNG 2017 yılında Yamal Yarımadasında Novatek, Total, ve iki Çinli şirketin ortaklığıyla kurulmuştur. Yıllık kapasitesi 16.5 milyon tondur (Yamal, 2017).

⁵¹ Yamal bölgesinde 2023 yılında faaliyete başlayan Arctic LNG 2, Total, Novatek ve iki Çinli (CNPC ve CNOOC) ve iki Japon (Mitsui ve JOGMEC) şirketin ortaklığıyla gerçekleşmiştir. Fransız enerji şirketi Total, Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesi nedeniyle ortaklıktan ayrılmıştır. Kasım 2023'de proje Amerika tarafından yayımlanan yaptırımlar listesinde yer almış ve bu durum Çinli ve Japon ortakların, ortaklıklarını dondurmasına neden olmuştur. Yaşanan son gelişmeler Arctic LNG 2'nin geleceğini belirsiz kılmaktadır (Raimondi, Pier Paolo, "The Role of the Russia's Energy Strategy", *Istituto Affari Internazionali*, 2024, <https://www.iai.it/sites/default/files/9788893683142.pdf>, 24.05.2024).

petrol ve gaz arama ve üretim faaliyetlerini hızlandırmakla birlikte sevkiyat için önemli vergi indirimlerini de içeren planla, Rusya bölgedeki etkisini daha da artırmayı hedeflemektedir (Turner, 2020). Covid-19 pandemisiyle birlikte petrol ve doğalgaz talebinin çok düşük seviyelerde olması proje için büyük bir sorun oluşturmuş ancak pandemi sonrası süreçle birlikte projeye tekrar devam edilmiştir. Diğer taraftan Rusya Doğu Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan belgeye göre, 2030 yılına kadar Kuzey Kutbu'nda üretilen petrolün Rusya'daki toplam petrol üretiminin %22'sine ve 2035 yılına kadar da %25'ine ulaşması hedeflenmektedir (Government of the Russian Federation, 2022).

2.3.2. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri 30 Mart 1867 tarihinde Alaska'yı Rusya İmparatorluğu'ndan 7,2 milyon dolara satın alarak Arktika devleti hâline gelmiştir. Eyaletin sahip olduğu zorlu iklim koşulları ve yerliler dışında yaşanmaya uygun olmaması uzun yıllar satın alınmasının eleştirilmesine neden olmuştur. Fakat iklim değişikliğinin etkilerinin ortaya çıkmasının da etkisiyle Alaska stratejik olarak en önemli eyaletlerden birisi hâline gelmiştir. Temelde bunun iki önemli nedeni bulunmaktadır. Bunlar, sahip olduğu yeraltı kaynaklarının potansiyeli ve coğrafi konumu nedeniyle askerî güvenlik konusundaki rolüdür.

Kuzey Kutbu'ndaki petrol ve doğalgaz kaynakları, açıklandığı gibi, özellikle Alaska ve Kuzey Rusya'da yoğunluk göstermektedir. Bölgenin toplam petrol ve doğalgaz üretiminin yaklaşık %97'si bu iki bölgeden çıkarılmaktadır. Coğrafi alan olarak küçük olsa da, yeraltı kaynaklarının yoğunluğu bakımından birinci sırada bulunan Alaska, 1959 yılından bu yana 180 milyar dolar değerinde petrol üretmiş⁵² olup

⁵² Alaska'da yaşayan yerli halk Inuitler binlerce yıldır petrol sızıntılarını fark etmiş olsalar da bu bölgede ilk kapsamlı petrol arama çalışmalarına ancak 20. yüzyılın ilk yarısında başlanılmış ve ilk üretim kuyuları 1911'de tam kapasiteyle çalışmıştır. Bu tarihten sonra bölge, büyük şirketlerin her zaman odak noktasında

ABD Enerji İdaresi raporuna göre ülkenin en verimli petrol üretim sahasıdır ve petrol üretiminde dördüncü sırada yer almaktadır (EIA;2022). 2020 yılı verilerine göre, Alaska kanıtlanmış doğalgaz rezervi 9,4 trilyon küp ile ABD’de 11. sırada yer almaktadır⁵³. Doğalgaz üretiminin %78’i petrolle birlikte çıkarılmakta ve ham petrol üretiminin korunması için tekrar kaynağa gönderilmektedir. 2025 yılında tamamlanması planlanan doğalgaz boru hattı projesiyle daha fazla doğalgaz çıkarılması hedeflenmektedir (U.S. Energy Information Administration,2021).

Alaska çeşitli yeraltı kaynaklarıyla da ön plana çıkmaktadır. Dünya rezervlerine göre sahip oldukları yeraltı kaynaklarının oranları şu şekildedir: Kömür rezervinin %12’si, çinkonun %3’ü, altının %3,5’i, kurşunun %1,6’sı, gümüşün %1,5’i ve bakırın %0,3’üne sahiptir. Bu oranlara göre kömür rezervinde dünyada ikinci, çinkoda sekizinci ve altın ile kurşunda onuncu sırada bulunmaktadır (Athey, ve Twelker,2021). Resmî kaynaklara göre Alaska’da 5.000’den fazla büyüklü küçüklü maden yatağı bulunmaktadır. Bunlar içinde en çok üretim yapanları Red Dog çinko-kurşun ve gümüş madeni, Fort Knox, Pogo ve Kensington altın madenleri ile Greens Creek gümüş madenidir. Bunların yanında bölgede nadir elementler, kobalt, grafit ve bakır üretimi de yapılmaktadır (U.S. Department of the Interior Bureau of Land Management, 2021). Madencilik sektörü Alaska’nın en önemli alanını oluşturmaktadır. 2019 yılında hükûmet Alaska’da madencilik endüstrisinin gelişmesi ve yeni yatakların keşfi için 162 milyon

olmuştur. Petrol rezervlerinin yer aldığı Alaska Eyaleti’nin Kuzey Yamacı’nın 23 milyon dönümlük devasa bir alanı Amerika’nın Ulusal Petrol Rezervi’nin bir parçasını oluşturmaktadır. Yaklaşık 10,6 milyar varil petrol içerdiği tahmin edilen bölge adını 2005’de Ulusal Petrol Rezervi-Alaska olarak değiştirmiştir. Jeoloji uzmanlarının çoğu, bölgenin hâlâ mevcut üretiminin çok üstünde, kullanılmayan petrol kaynaklarına sahip olduğunu belirtmektedirler. USGS tarafından 2008’de yapılan alan araştırması, Kuzey Kutbu’nun keşfedilmemiş veya çıkarılmamış petrolün yaklaşık 30 milyar varile tekabül eden yaklaşık üçte birlik kısmının Alaska kıyılarında bulunduğunu göstermektedir (Roger Howard, *The Arctic Gold Rush The New Race for Tomorrow’s Natural Resources*, New York, Continuum, 2009, ss.122-128).

⁵³ Alaska sahip olduğu petrol ve doğalgazla toplam ABD üretiminin %20’sinden fazlasını karşılamaktadır. 1973 yılında açılan Trans-Alaska Boru Hattı ile bunu diğer eyaletlere tedarik etmektedir (Power, 2021, ss. 6-9). Alaska’daki petrol üretimi özellikle Kuzey Yamacındaki Prudhoe Körfezi sahası çevresinde toplanmıştır. Bölgede üretim 1980’lerde en yüksek miktarları görmüş ve daha sonra çevredeki yeni ama küçük saha keşiflerine rağmen düşüş göstermiştir. Alaska’da kuzey kıyısı boyunca bölgelerin petrol ve gaz keşifleri için umut verici olduğu düşünülmektedir.

dolar ve bölgenin altyapısını geliştirmek için 225 milyon dolardan fazla yatırım yapmıştır (Resource Development Council;2022).

Diğer taraftan hükûmetin özellikle çevreye zarar verme ve iklim değişikliğinin etkilerini hızlandırma gibi kaygılardan dolayı yakın zamanda (2020), açık denizlerde petrol ve doğalgaz sondaj çalışmalarını durdurduğu bilinmektedir. Bush, Obama, Trump ve Biden hükûmetleri döneminde de bölge politikaları farklılık göstermektedir. Bush ve Trump dönemlerinde, Alaska ve açık denizlerde yeraltı kaynağı ile doğalgaz aramalarına yasal izin verilmiş, bölgeye ciddi yatırımlar yapılmıştır. Fakat iklim değişikliği konusunda daha hassas olan Obama ve Biden dönemlerinde bölgedeki çalışmalar durdurularak ekosistemin korunmasına önem verilmiştir (Dasilva,2022). Biden dönemi boyunca Alaska'da yeraltı kaynaklarının çıkarılmasından ziyade yenilenebilir enerji potansiyeliyle ilgili yatırımlar yapılmıştır. Alaska kıyılarından rüzgâr ve güneş enerjisi yoluyla eyaletin elektrik üretiminin yarısı karşılanmaya başlanmıştır (Rosen, 2020). Yenilenebilir enerjinin bölgede yaygınlaşmasına rağmen Alaska ile ilgili sürekli bir politikaya dönüşmesi olası gözükmemektedir. Belirtildiği gibi ABD'nin bölge politikalarında iklim değişikliğinin etkileri veya kamuoyu baskılarından ziyade başkanın tutumu belirleyici role sahip olup Arktika ile ilgili henüz sürekliliği olan devlet politikasının olmadığı görülmektedir.

2.3.3. Norveç

Norveç'in yaklaşık yarısının bulunduğu Arktika bölgesi sahip olduğu kıyı şeridinin uzunluğuyla ön plana çıkmaktadır. Yaklaşık 1.500.000 kilometrekare olan bu alanın büyük bir kısmı yaz ayları dışında buzlarla kaplı olduğu için verimli şekilde kullanılamamaktadır (Humpert,2022,ss.24-26). Dünyanın en büyük 13. petrol ve 7. doğalgaz üreticisi olan Norveç kaynaklarının büyük bir kısmını Kuzey Denizi'nden çıkarmaktadır. Özellikle Barents Denizi'nde sınırların belirlenmesi konusunda

1970’lerde başlayan Rusya sınır anlaşmazlığı 2010’da imzalanan anlaşma ile çözüme kavuşmuştur. Anlaşmaya göre, sınır aşan hidrokarbonların çıkarılması, aranması ve üretilmesi, tarafların meclislerinde yapılacak oylamayla belirlenir. Bu noktada tarafların izin vermeme hakları mevcuttur. Ayrıca Ortak İşletme Anlaşması’nda, hidrokarbon kaynağının işletilmesinde iki ülkenin ortaklaşa karar alması hususunu içeren maddeler ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Yapılan jeolojik araştırmalara göre Barents Denizi’nin Norveç’in egemenliğine giren alanlarında geniş doğalgaz ve petrol rezervleri olduğu görülmektedir (The Guardian,2010).

Norveç Enerji Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre Barents Denizi’nde, Norveç’in çıkarılmamış kaynaklarının yaklaşık %60’ından fazlasına sahip ve açık deniz madenciliğinde dünyanın en zengin alanlarından birisi olmasına rağmen var olan rezervleri çıkarmanın zorluğu üretimini engellemektedir (Taraldsen, 2021; Nilsen,2021). Özellikle yeşil enerjiye geçişin yaşandığı ülkede bu duruma tezat olarak derin deniz maden araştırmacılığına talebin arttığı görülmektedir. Bunun temel nedeni elektrikli arabaların ve çip kullanımının yaygınlaşması sonucunda nadir madenler, grafit, lityum ve kobalta olan bağlılığın artmasıdır (Adomaitis,2021). Yaşanan durumdaki çelişki Norveç ve Avrupalı devletlerin yeşil enerjiye geçişi için derin denizlerinde bulunan madenlere olan ihtiyaçtır. Bu sebeple Greenpeace gibi birçok çevre örgütü Norveç’e derin deniz madenciliğini durdurma çağrısında bulunmasına rağmen hükûmetin “yeşil enerjiye geçiş” kapsamında politikayı devam ettirdiği görülmektedir (The Economist, 2023).

Norveç derin deniz madenciliği dışında da kuzey bölgesinde zengin kaynaklara sahiptir. Bidjovagge şehrinde ise büyük altın yatağı 2020 yılı itibariyle işletilmeye başlanmıştır. 2019 yılında Finnmark’ta bakır madeni işletilmesi için hükûmet onay vermiştir. Buna göre altın ve gümüş yan ürünlerinin de çıkarılacağı madenin inşası

tamamlandığında tahminî olarak 72 milyon ton bakır cevheri rezervi ile bu işletmenin ülkedeki en büyük bakır madeni olacağı öngörülmektedir (Lempriere,2019).

Norveç'in en kuzey bölgesi olan Svalbard Takımadaları ise kömür madenleri ile öne çıkmaktadır. Fakat kömür fiyatlarının düşmesiyle madenler, onarım ve bakım için kısa süreliğine kapasitesinin altında faaliyet vermeye başlamıştır. Ayrıca adada bulunan Svansen ve St. Jonsfjorden şehirlerinde altın yatakları keşfedilmiştir. Fakat Norveç hükûmeti çevresel nedenlerden dolayı açık deniz sondaj faaliyetlerine ve maden aramalarına izin vermemektedir. (Hacquebord ve Avango,2016). 2020'de Norveç Bilim ve Teknoloji Üniversitesi araştırmacıları Svalbard yakınlarındaki deniz yatağında büyük miktarda bakır, çinko, altın ve gümüş yatakları olduğunu keşfetmişlerdir. Fakat 2021 yılına gelindiğinde bu kaynakların çıkarılması için herhangi bir girişimin gerçekleşmediği bilinmektedir (Bergquist,2021).

2022 yılında Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başlaması nedeniyle Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin Rusya'ya yaptırım uygulaması ve doğalgaz ile petrol alımını durdurması sonucunda Norveç, Avrupa'nın en büyük doğalgaz tedarikçisi olmuştur. Bölgede daha etkili olmaya başlayarak yatırımları da bu doğrultuda artmaktadır (CNBC,2023). Savaşın durumunda yaşanan belirsizlik nedeniyle enerji güvenliğini sağlamak için Almanya, Fransa ve diğer Avrupa ülkeleriyle ortak projeler geliştirilerek Barents Denizi'nde doğalgaz keşif çalışmaları hızlandırılmıştır. Norveç'in keşfedilmemiş petrol kaynaklarının yaklaşık üçte ikisinin Barents Denizi'nde olduğu tahmin edilmektedir. Fakat yüksek maliyetler nedeniyle istenilen verimliliğe 2023 yılında da ulaşamadığı görülmektedir (Bloomberg,2023).

2.3.4. Grönland

Yüzölçümü bakımından dünyanın en büyük adası olan Grönland hukuksal olarak Danimarka Krallığı'na bağlı özerk bir bölgedir. Grönland özellikle hidrokarbon ve

mineral yataklarının bolluğu ile ön plana çıkmaktadır. Adada petrol ve doğalgaz aramaları 1970'lerde başlamasına rağmen sahip olduğu zorlu coğrafi koşullar ve iklimin etkisiyle sondaj maliyetlerinin (bir sondaj kuyusu açmak yaklaşık 100 milyon dolar) fazla olması bu bölgede yatırım yapılmasını olumsuz yönde etkilemektedir (Dingman,2014). USGS 2008 verilerine göre adanın doğusunda petrol ve doğalgaz yaklaşık 31,4 milyar varil petrol eş değerinde olduğu kanıtlanmıştır (U.S. Geological Survey,2008). Eğer bu kaynaklara erişilirse Grönland en büyük petrol ve doğalgaz üreticileri arasında olacaktır. Bütün ada hidrokarbon rezervi açısından zengin olmasına rağmen, coğrafi koşullarına bağlı olarak, yaklaşık altı ay boyunca buzsuz olması ve genellikle biraz daha ılıman hava ve deniz koşullarına sahip, batı bölgesinde sondaj yapmanın yaygınlık kazandığı görülmektedir (Geology and Ore, 2008). Diğer taraftan iklim krizinin artan etkileri sonucunda, 16 Haziran 2021 tarihinde, hükûmet, petrol ve doğalgaz aramaları için yeni lisans verilmesinin durdurulmasına karar verdiğini açıklamıştır. Bunların yerine özellikle turizm ve balıkçılık faaliyetlerine ve nadir elementlerin çıkarılmasına yoğunluk verileceği belirtilmiştir (Buttler,2021). Fakat karara rağmen Ukrayna-Rusya Savaşı'nın başladığı 2022 yılı itibariyle petrol ve doğalgaz aramalarında artış olmuştur. Özellikle Rusya'ya alternatif enerji tedarik merkezleri arayan Avrupa ülkeleri için Grönland yeni bir fırsat alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Grönland'da jeolojik keşiflerin başladığı 18. yüzyıldan itibaren küçük ölçekli madencilik her zaman yapılmıştır. İlk çıkarılan maden olan kriyolit, uzun bir süre boyunca sadece Grönland'da üretildi ve 1987'ye kadar çıkarılan alüminyum eritme işleminde önemli bir ham madde olarak kullanıldı. Bu maden, özellikle 2. Dünya Savaşı sırasında ABD'ye satılarak adanın en büyük gelirini oluşturmuştur (Boersma ve Foley,2014). Kriyolit, dünyanın başka yerlerinde çok nadir olarak bulunan flor içeren bir mineral grubuna aittir. Bilinen maden yatakları altın, platin grubu elementler,

molibden, nikel, özel metaller tantal ve niyobyum (mineral piroklorda) ve ayrıca çeşitli endüstriyel mineraller içerir. Endüstriyel mineraller, madencilikten sonra rafine edilmeden doğrudan kullanılabilen büyük mineral kaynakları grubudur. 77 farklı ve nadir minerallerin yoğunluklu bulunduğu Ada, mineral araştırmaları için dünyanın açık laboratuvarı olarak kabul edilmektedir. Grönland'daki madencilik ihracatı 2021 yılı verilerine göre, yıllık yaklaşık 9 milyon dolar gelir sağlamaktadır (Ewing,2021).

Bunlara ilave olarak 2013 yılında yapılan yasal değişiklikle birlikte Grönland'da uranyum ve diğer radyoaktiflerin çıkarılması için hükûmet onay vermiştir (Breum,2020). Buna göre dünyanın en büyük ikinci nadir toprak oksit yatağı ve altıncı en büyük uranyum yatağına sahip olan Kvanefjeld şehri, kaynak çıkarma çalışmalarının en fazla arttığı alan olmuştur. Fakat mineral ve maden çıkarma işlemlerinin çevreye verdiği tahribatın artması ile bu işlemlere karşı çıkanların sayısının arttığı bilinmektedir. Son olarak petrol ve gaz arama işlemlerinin durdurulması gibi 10 Kasım 2021 tarihinde yapılan açıklama ile nadir minerallerin aranması yasaklanmış ve uranyumun çıkarılması da sınırlandırılmıştır (Reuters,2021).

Grönland'ın önemi Eski ABD Başkanı Donald Trump'ın 2019 yılında adayı satın almak istediğini açıklamasıyla tekrar tartışılmaya başlanmıştır. Açıklama ilk başta şaka olarak yorumlanmış fakat ülke uzmanlarının yaptığı açıklamalar sonucunda Trump'ın haklı olduğu fikri kamuoyunda yaygınlık kazanmıştır. Adanın sahip olduğu nadir maden potansiyeli, satın alınmak veya kiralanmak istenmesindeki temel nedendir. Buna göre adanın satın alınmasıyla hem Çin'in dünyadaki endüstriyel metaller ve nadir madenler üzerindeki tekelinin kırılması hem de Rusya'nın bölgede askerî olarak yayılmasının önüne geçilmesi hedeflenmektedir (The Guardian,2019).

Nadir toprak elementlerinin çok büyük bir kısmı Çin'den çıkarılıp, işlenerek küresel piyasalara dağıtılmaktadır. Fakat yapılan son araştırmalar Grönland'ın

rezervlerinin Çin'den fazla olduğu kanıtlamıştır. 2020 ile 2023 yılları arasında Covid salgının da etkisiyle ortaya çıkan çip krizi, otomotiv sanayisinden elektronik tüm aletlere kadar yaklaşık 170'ten fazla sektörü etkilemiştir. Yaşanan krizle birlikte nadir metallerin önemi anlaşılmış ve Çin'in küresel piyasaları kontrol ettiği de tekrar ortaya çıkmıştır. Başta ABD olmak üzere sanayi ülkeleri Çin'e alternatif olarak nadir metallerin tedarik edileceği yeni merkezler aramışlar ve bu noktada Grönland'ın önemi tekrar anlaşılmıştır (Klinger, 2019).

2.3.5. Kanada

Kuzey bölgesi hem Kanada ulusal kimliğinin oluşumunda ayrı bir öneme sahiptir hem de ülkenin geleceğini içinde barındırmaktadır. İklim değişikliğinin etkisiyle yeraltı kaynaklarına erişimin maliyetinin azalması hem yeni kaynak arayışlarını arttırmış hem de üretim faaliyetlerini hızlandırmıştır. Fakat Kanada'nın Arktika Bölgesinde yer alan kesimi diğer ülkelere kıyasla daha az yeraltı çeşitliliğine sahiptir. Ayrıca kıta sahanlığının çok fazla buzul ve küçük büyük adalardan oluşması da okyanusta doğalgaz ve petrol aramalarının önündeki temel engeldir. Kuzeybatı Geçidi'nin de diğer deniz yollarına göre daha az kullanılmasındaki temel neden, sahip olduğu zorlu coğrafi koşullardan kaynaklanmaktadır. Deniz yolları kısmında da belirtildiği gibi bölgede bulunan kalıcı buzulların en son Kanada'nın olduğu alanda erimesi öngörülmektedir. Bu durumda bölgeden ekonomik olarak en az faydayı Kanada'nın sağlamasına neden olmaktadır.

Diğer taraftan diğer ülkelere kıyasla az olmakla birlikte bölge Kanada için de yeni fırsatlar sunmaktadır. Kanada'nın yeraltı kaynakları kuzey bölgesinde yer alan Yukon ve Nunavut bölgelerinde yoğunlaşır. Özellikle mineral ve metal kaynakları bu iki alanda yer almaktadır. Madencilik sektörü kuzey bölgesinin temel geçim kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Nunavut'un başlıca doğal kaynakları altın,

kurşun, çinko, bakır, nikel ve elmas madenidir. Bakır, demir, nikel, gümüş, kurşun, çinko gibi adi metallerin izleri, altın ve elmaslar, hidrokarbonlar, petrol ve gaz ve radyoaktif elementler ve uranyum son yıllarda bölgenin çeşitli yerlerinde tespit edilmiştir. Şu anda Nunavut'ta, üretilen tüm metaller arasında en yüksek orana sahip olan çinkonun bulunduğu iki faal maden bulunmaktadır. 1896 yılında bulunan altın madeni Yukon'un önemini artırmıştır. 2019 yılında Kuzey'deki maden üretiminin değeri 3,3 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Bölgedeki petrol kaynakları Kanada'nın yaklaşık 10 milyar dolar değerindeki bilinen petrol rezervlerinin %5'ini ve yaklaşık 70 milyar dolar değerinde olan bilinen doğalgazının %15'ini oluşturmaktadır (Wood, 2019).

2.4. Arktika Bölgesi'nin Uluslararası Hukuka Göre Durumu

Arktika Bölgesi'ne kıyısı olan devletlerin farklı hukuk sistemlerini takip etmeleri ve uygulamada ayrılımları nedeniyle bölge, günümüze kadar ortak ve kapsamlı bir hukuksal düzenlemeye sahip olamamıştır. Diğer taraftan bölgenin öneminin giderek artmasıyla ve deniz yollarının kullanımının yaygınlık kazanmasıyla takip edilecek hukuksal düzenlemeler de önem kazanmaktadır. Aslında coğrafi olarak Kuzey Kutbu'nun tam ortasında konumlanan Arktika Okyanusu dünyanın diğer tüm okyanusları gibi uluslararası deniz hukuku tarafından yönetilmektedir. Uluslararası deniz hukukunda en önemli kaynak olan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS- 1982) bölgenin hukuksal durumunda birincil öneme sahiptir. Okyanusa kıyısı olan A5 devletlerinden ABD hariç diğer kıyı devletleri, Norveç 1996, Rusya 1997, Kanada 2003 ve Danimarka 2004 yılında, sözleşmeye taraf olmuşlardır. Diğer taraftan, ABD sözleşmeyi imzalamakla beraber onaylamamış fakat ısrarlı itiraz durumunda olmadığı için Sözleşme'de yapılageliş (teamül) hâline gelen düzenlemelere uymakta ve bu konuda bir sorun bulunmamaktadır (Liu,2020).

Arktika devletleri, bölgenin hukuksal düzenlemesinin BMDHS'ye uygun olarak yapılacağını 28 Mayıs 2008 tarihinde Grönland'da Ilulissat Bildirisi ve 2010 yılında Kanada'da yapılan Dışişleri Bakanlar Toplantısı ile kabul etmişlerdir. ABD bu sayede taraf olmasa da BMDHS'nın kurallarını uygulayacağını teyit etmiştir. A5 kıyı devletleri⁵⁴ tarafından imzalanan Ilulissat Deklarasyonu ise şu şekildedir:

“Arktika Okyanusu'nun geniş alanlarında egemenlik, egemenlik hakları ve yargı yetkisi sayesinde, beş kıyı devleti bu olasılıkları ve zorlukları ele almak için benzersiz bir konumdadır. Bu bağlamda Arktika Okyanusu için kapsamlı bir uluslararası hukuksal çerçevenin geçerli olduğunu hatırlatırız. Deniz hukuku, kıta sahanlığının dış sınırlarının belirlenmesi, buzla kaplı alanlar dâhil deniz çevresinin korunması, seyir özgürlüğü, deniz bilimsel araştırmaları ve denizin diğer kullanımları dâhil olmak üzere deniz ortamı sağlar. Bu hukuksal çerçeveye ve çakışan olası iddiaların düzenli bir şekilde çözülmesine bağlıyız. Bu çerçeve, ilgili hükümlerin ulusal olarak uygulanması yoluyla beş kıyı devleti ve bu okyanusun diğer kullanıcıları tarafından sorumlu yönetim için sağlam bir temel sağlar. Bu nedenle, Arktika Okyanusu'nu yönetmek için yeni ve kapsamlı bir uluslararası hukuksal rejim geliştirmeye gerek görmüyoruz” (Ilulissat Deklarasyonu, 2008).

Yukarıdaki madde ile açıkça belirtildiği üzere kıyısı olan A5 devletleri, var olan uluslararası deniz rejiminin uygulanacağını belirtmektedirler. Sözleşmede buzla kaplı alanlar rejimi gibi detaylı hükümler olmamasına rağmen deniz alanlarının belirlenmesi ve sınırlandırılması bakımından sözleşmeye başvurmak mümkündür. Bu kısımda bölgeyle ilgili BMDHS maddeleri detaylı olarak incelenecektir.

2.4.1. BMDHS 234. Madde

Arktika Bölgesi Kuzey Kutbu içerisinde olduğu Antarktika ile birlikte dünyanın en önemli buzla kaplı alanlarını oluşturmaktadır. Uluslararası deniz hukukunda buzla

⁵⁴A5 devletleri ile Arktika Okyanusu'na kıyısı olan Rusya Federasyonu, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Grönland ve Norveç kastedilmektedir.

kaplı alanlar ayrı bir başlık olarak ele alınmaktadır. Bundaki temel sebep normal kara parçasından farklı olarak bu alanların sahip olduğu özelliklerdir.

Sözleşmenin *Buzla Kaplı Alanlar* başlıklı VIII. bölümü 234. Maddesinde,

“Kıyı Devletleri’nin buzlarla kaplı olan ve münhasır ekonomik bölge sınırları içerisinde bulunan bölgelerde deniz çevresinin gemilerce kirletilmesini önlemek, azaltmak ve kontrol altına almak amacıyla, özellikle sert iklim şartlarının ve bölgelerin yılın büyük bir bölümünde buzlarla kaplı olmasının seyrüsefere engel olması veya bunu son derece tehlikeli kılması hâllerinde ve deniz çevresinin kirlenmesinin ekolojik dengeyi ağır şekilde zedelemesi veya geri döndürülemez şekilde bozması hâlinde ayırım gözetmeyen kanunları ve yönetmelikleri kabul etme ve uygulama hakları vardır. Bu kanun ve yönetmelikler çerçevesinde seyrüseferin ve deniz çevresinin mevcut en iyi bilimsel kanıtlara dayanarak gerektiği şekilde muhafazası göz önüne alınacaktır” (BMDHS, 1982).

Maddede de açıkça belirtildiği üzere Arktika Okyanusu’nun ve çevresinin kirliliğini engellemek kıyı devletlerinin ulusal yetki alanında yer alan buzla kaplı alanlarda gemi kaynaklı kirliliğin engellenmesi, kontrol altında tutulması ve azaltılması için münhasıran hak ve sorumluluk verilmektedir (Singil,2020; Thore,2014). 234. Madde, ABD ve özellikle Kanada ile Rusya arasında farklı yorumlanması nedeniyle tartışma konusudur. Buna göre, Kanada ve Rusya maddenin kıyıdaş devletlere hak tanıyarak Arktika’da seyreden gemileri münhasır ekonomik bölgeden (MEB) çıkarma hakkını verdiğini savunmaktadırlar. ABD ise, Rusya ve Kanada’nın seyrüsefer serbestliğini yani transit geçiş (mad.34) ve zararsız geçiş (mad.24) haklarını engelleyemeyeceğini ileri sürmektedir. BMDHS’nin 234. maddeyi özel bir bölüm altında belirtmesindeki amaç, maddenin içeriğinde de belirtildiği gibi, bölgenin hassas ekolojik ve jeolojik yapısından dolayı daha fazla korunmaya ve dikkate muhtaç olmasıdır.

2.4.2. İç Sular, Karasuları ve Boğazlara İlişkin Düzenlemeler

Arktika Bölgesi BMDHS’de belirtildiği gibi iç sular, kara suları, bitişik bölge, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge ve açık denizlerden oluşmaktadır. Sözleşmede iç sular II. Bölümde yer almaktadır:

“VI. Kısım saklı kalmak şartıyla, karasuları esas hattının berisinde kalan sular, devletin iç sularına dâhildir. 7’inci maddede belirtilen yöntemle uygun olarak tespit edilen bir düz esas hat, daha önce iç su olarak kabul edilmeyen suları iç sulara dâhil ettiği takdirde, bu sözleşmede öngörülen zararsız geçiş hakkı da bu sulara uygulanacaktır.” (BMDHS,1982).

Kara suları ile ilgili düzenleme de aynı bölümde yer almaktadır. Sözleşmeye göre, her devlet kara sularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir ve bu genişlik işbu tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez. Kara sularının dış sınırı ise her noktası esas hattın en yakın noktasından karasularının genişliğine eşit uzaklıkta bulunan hattın oluşacak şekilde belirlenmelidir. Kıyı devletleri, kara sularında tam egemenlik yetkisine sahip olmakla birlikte *zararsız geçiş hakkı*⁵⁵ bunun istisnasıdır. Yukarıda açıklanan 234. madde konusundaki yorum farklılıkları karasularından zararsız geçiş hakkı konusunda da yaşanmaktadır.

Kara suları ile ilgili olarak 245. maddeye göre “Sahildar devletlerin kara suları içerisinde denize ilişkin bilimsel araştırmaları düzenlemek, bunlara izin vermek ve bunları yürütmek konusunda münhasır hakları vardır. Kara suları içerisinde denize ilişkin bilimsel araştırma yapılması da ancak kıyı devletinin açık rızası ile ve onun tespit ettiği şartlara göre yürütülecektir.” şeklinde açıklanarak karasularında yapılacak olan bilimsel araştırmalar için kıyı devletinin kesin izninin gerekli olduğu belirtilmektedir. Arktika Bölgesi’ne kıyıdaş devletlerin iç sular ve kara suları konusundaki uyuşmazlıkları, Kuzey Deniz Yolu ve Kuzeybatı Geçidi’nin statüsünde yaşanmaktadır. Rusya KDR’yi ve Kanada KBG’yi kendi iç suları ve kara suları içerisinde kabul ederek

⁵⁵ Zararsız geçiş hakkı, BMDHS bölüm 3 madde 19’da açıklanmaktadır. Geçiş, sahildar devletin barışına, düzenine veya güvenliğine zarar vermedikçe zararsızdır. Geçiş işbu Sözleşmenin hükümlerine ve uluslararası hukukun diğer kurallarına uygun şekilde gerçekleştirilecektir.

buna uygun rejim uygularken ABD ve Avrupa Birliği devletleri her iki suyunu da *uluslararası boğazlar* olarak kabul etmekte ve kendilerini transit geçiş hakkına sahip olarak görmektedirler (Todorov, 2017). KDR tamamen Rusya'nın kara sularından geçtiği için itirazlara rağmen uygulamada Rusya'nın egemenliği tanınmaktadır. Fakat KBG'nin durumu daha karmaşıktır. Kanada rotanın kendi takımadalarından geçen kısmını, 900 deniz mili, tarihî iç sular olarak gördüğünü ve rota üzerinde tam egemenlik hakkı olduğunu savunarak, rotayı kullanacak olan gemilerin Kanada tarafından hangi rotayı seçmeleri konusunda bilgilendirilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Hem ABD hem de AB üye ülkeleri, Kanada'nın rotayı egemenlik alanında kabul ettiği iddiasının hiçbir yasal dayanağı olmadığına ve tarihî bir ünvana ya da hukuksal temellere dayanmadığına inanmaktadırlar (Okoye, 2022).

Bölgede yaşanan iklim değişikliğiyle bahsi geçen su yollarının fiziksel değişmesi bu durumun çözümünü zorlaştırmaktadır. Boğaz, 1958 Cenevre Sözleşmesi'nde "açık denizin bir bölümü ile açık denizin diğer bir bölümünü veya bir devletin kara sularını birbirine bağlayan uluslararası ulaşımında kullanılan su yolu" olarak tanımlanırken, BMDH'de uluslararası boğaz olma şartları açıklanmaktadır. Bu şartların temeli, Uluslararası Adalet Divanı (UAD) 09.04.1949 tarihli *Korfu Boğazı Davası* sonucunda aldığı karara dayanır. Buna göre İngiltere'nin Arnavutluk'a açtığı davada Korfu Boğazı'nın uluslararası seyrüsefere açık boğaz olup olmamasıyla ilgili Divan'ın verdiği kararda bir boğazın niteliğinin tespitinde coğrafi konumuna (iki açık denizi birleştirmesi) ve uluslararası seyrüseferde kullanılıp kullanılmadığına bakılması gerekmektedir. Burada ticari faaliyetlerin yoğunluğunun önemli bir şart olmadığı belirtilmiştir. Uluslararası hukukta MEB kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte BMDHS 37. maddede belirtildiği gibi uluslararası boğaz rejimi, açık deniz ile bir devletin MEB'i birleştiren deniz yolları ve aynı ya da iki ayrı devletin münhasır ekonomik bölgelerini birleştiren deniz yolları da uluslararası boğaz olarak kabul edilmektedir (Pazarcı,

2020:677). Buna göre KDY, Rusya'nın münhasır ekonomik bölgeleriyle açık denizleri birbirine bağlaması nedeniyle uluslararası boğaz statüsü kazanmaktadır. Pasifik ve Atlantik Okyanuslarını bağladığı için aynı durum KBG için de geçerlidir. Diğer taraftan, Divan'ın ikinci şartı olan uluslararası seyrüseferde kullanılmasını her iki rotada da günümüz koşullarında tam olarak karşılanmadığı için tartışmalar devam etmektedir. Bölgenin kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte her iki suyunun da uluslararası boğaz statüsü kazanacakları açıkça görülmektedir.

ABD ve Rusya tarafından uluslararası boğaz olarak kabul edilen Bering Boğazı, Pasifik ve Arktika okyanusları Pasifik Okyanusu'nu KDY ve KBG ile bağlayan boğazdır. En dar kısmında kıyılar arası uzaklık 45 deniz milidir. Boğazda Rusya'ya ve ABD'ye ait olan iki ada arasındaki mesafe üç deniz milinden daha azdır (Byers, 2013:157). KDY ve KBG'den ayrı olarak Bering Boğazı'nda deniz hukukunda 200 millik MEB sınırının kabul edilmesiyle bölgeyi sınırlandırmada yaklaşık 15.000 deniz mili karelik alan için uyumsuzluk yaşanmıştır.¹ Haziran 1990 tarihinde “ABD ile SSCB arasında Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına Dair Antlaşma” imzalanmış ve deniz alanları iki devlete eşit mesafede sınırlandırılmıştır. Antlaşma ABD Kongresi'nde onaylanmasına rağmen tartışmalı alanın büyük kısmının ABD tarafında kalmasından kaynaklı balıkçılık sahaları kısıtlandığı için Rusya tarafından hâlâ onaylanmamıştır. ABD iki ülke arasında deniz sınırı olduğuna dair genel devlet uygulaması kanıtını oluşturmak için Rus balıkçı gemilerine karşı sınır çizgisini uygulamaktadır. Rusya ise 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 25. maddesi⁵⁶ doğrultusunda geçici bağlayıcılığını kabul etmektedir (Byers, 2013:159).

⁵⁶ Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi Madde 25'e göre geçici uygulama “Bir antlaşma veya bir antlaşmanın bir bölümü a. antlaşmanın kendisi öngörürse veya b. görüşmeci Devletler başka bir tarzda böyle mutabık kalırlarsa, antlaşma yürürlüğe girinceye kadar geçici olarak uygulanır” şeklinde belirtilmektedir.

2.4.3. Kıta Sahanlığıyla İlgili Düzenlemeler

BMDHS'nin VI. Bölümünde kıta sahanlığı, kıyı ülkesinin deniz altında devamı olan doğal coğrafi uzantısı olarak tanımlanmaktadır ve kıyı devletinin esas hattan itibaren deniz yatağı ve toprak altını kapsayan 200 mil genişliğe kadar uzanan alanı kapsar. İstisna olan bazı durumlarda bu alan 350 mile kadar genişleyebilmektedir. Bu alanda yer bilimsel unsurlar; yer bilimsel kıta sahanlığı, kıta yamacı ya da şevi ve kıta yükselimi ya da eşiği gibi coğrafi yapılar bulunmaktadır (Pazarcı,2020:300). UAD 20 Şubat 1969 tarihli Hollanda, Danimarka ve Federal Almanya arasındaki Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları kararında kıta sahanlığının temel ilkelerini belirtmektedir. Kararda kıta sahanlığı kıyı devleti ülkesinin denizin altındaki doğal uzantısı olarak belirtilmiş ve *ipso facto* ve *ab inito* haklar (denize kıyısı olan devletler kıta sahanlığına sahip olduğunu ilan etmesine gerek kalmadan hakları yürürlüğe girer) olarak kabul edilmiştir. Ayrıca bu haklar münhasır olarak kıyı devletine ait kabul edilir (Pazarcı, 2020:159).

Arktika Bölgesi'nde en büyük hukuksal uyuşmazlık konusunu kıta sahanlığının sınırlandırılması oluşturmaktadır. Kıta Sahanlığını Sınırlandırma Komisyonu (CLCS) bu konuda karar alma yetkisine sahiptir. Komisyona yapılacak başvuruların BMDHS'ye taraf olunduktan sonra 10 yıl içerisinde yapılması gerekmekte, aksi hâlde devlet tarafından öne sürülen tezler geçersiz sayılmaktadır. Bu sebeple BMDHS'ye taraf olmayan ABD hariç geri kalan kıyıdaş devletler kıta sahanlığını 350 deniz miline çıkarmak için CLCS'ye başvurmuşlardır. Rusya 2001, Norveç 2006, Kanada 2013 ve Danimarka 2014 yıllarında kıta sahanlıklarının genişletilmesini talep etmişlerdir. Komisyon, sadece kıta sahanlığının sınırını belirleyecek bağlayıcı kararlar alma yetkisine sahip olup bölgede uyuşmazlık konusu olan diğer alanlar için karar verme yetkisine sahip değildir (Pazarcı, 2020:301).

Kıta sahanlığı sınırlandırılması uluslararası hukukta uyumsuzlukların en çok yaşandığı konulardan biridir. Kuramsal olarak üç çeşit sınır saptanması yapılmaktadır. Bunlar iç sınır, dış ön sınır ve yan sınırdır. Karasularının bittiği çizgi olduğu için iç sınırı belirlemek en sorunsuz olanıdır. Yan sınır ile dış ön sınırın belirlenmesinde ise kıyıdaş devletlerin barışçı yollarla ve hakkaniyete uygun olarak uzlaşması gerekmektedir (The Arctic Institute, 2017). Kıta sahanlığının belirlenmesi için A5 devletleri arasından ilk başvuruda bulunan Rusya olmuştur. Fakat Arktika Okyanusu'nun yarısına yakınında hak iddia ettiği önerisi, bilgilerin yetersiz olması nedeniyle yeni bir öneri sunması gerektiği belirtilerek 2002'de reddedilmiştir (Byers, 2013:160). 2015'te sunduğu düzeltme önerisi ile Rusya, Lomonosov Sırtının bazı bölümlerinde de hakkının olduğu ve kıta sahanlığının buna göre belirlenmesi gerektiğini öne sürmüştür. İlk öneride olduğu gibi ikinci öneride de Rusya bölgedeki kıta sahanlığını büyük oranda genişletmesini içermektedir. ABD, bu teze karşı volkanik okyanus kabuğuna sahip olan Lomonosov'un herhangi bir kıyı devletinin kıta sahanlığının sınırını oluşturamayacağını ileri sürmüştür. Diğer taraftan Rusya iddialarını okyanus yatağının sahip olduğu jeomorfolojik ve jeolojik yapıya göre temellendirmektedir. Yapılan bu öneriyle ilgili henüz BM Komisyonu'ndan geri dönüş yapılmamıştır (Burgess vd., 2017:80-100).

Norveç, Rusya'dan sonra komisyona başvuruda bulunmasına rağmen dış sınırı ilk belirlenen devlettir. 2006'da yaptığı başvurusu 2009'da neticelenmiş ve komisyonun kararıyla Norveç'in kıta sahanlığı 235.000 kilometre kare genişlemiştir. Komisyon bu kararını BMDHS 76. maddenin 8. paragrafına göre verdiğini belirtmiştir. Norveç'in kıta sahanlığına dâhil edilen alanlar Norveç Denizi Banana Hole, Kuzey Buz Denizi Western Nansen Basin ve Barents Denizi'nde bulunan Loop Hole olmuştur (Banet, 2020: 85-95).

Kanada ise, bölgedeki 1.2 milyon kilometrekarelik alanı kıta sahanlığına katmak için 2013'te komisyona başvuruda bulunmuştur. 23 Mayıs 2019 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Kanada'nın Sözleşme'nin 76. maddesi 8. paragrafına göre komisyona Arktika Okyanusu kıta sahanlığının 200 deniz mili ötesine genişletmek için başvuruda bulunduğunu belirtmiştir. Buna göre, Kanada dış sınırını Amundsen ve Kanada Havzaları arasında iki ayrı bölge olarak belirtmiş ve bu iki dış sınırı Arktika Okyanusu'na göre düz çizgiyle birleştirmiş ve birleştirilen bu çizginin ötesinde Arktika Okyanusu'ndaki kıta sahanlığı olduğunu savunmuştur (Government of Canada, 2019). Komisyonun Kanada'nın argümanlarını 20 Mart 2020 tarihli 52. oturumda değerlendirerek Sözleşmenin 76. maddesine göre tavsiye niteliğinde kararını açıklamıştır. Komisyon kararı şu şekildedir:

“Kıyıları karışık veya bitişik olan devletler arasındaki sınırların sınırlandırılmasına ilişkin konulara veya bir kara veya deniz anlaşmazlığına taraf olan devletlerin durumuna veya sözleşmenin veya diğer herhangi bir anlaşmanın diğer bölümlerinin uygulanmasına hâlel getirmez. Bir kıyı devleti tarafından bu tavsiyeler temelinde oluşturulan kıta sahanlığının sınırları nihai ve bağlayıcı olacaktır. Kıyı devletinin komisyonun tavsiyelerine uymaması durumunda, kıyı devleti makul bir süre içinde komisyona gözden geçirilmiş veya yeni bir sunum yapacaktır” (United Nations, 2020) .

Karardan anlaşıldığı üzere kıta sahanlığı sınırının belirlenmesi için Kanada'nın komisyona tekrar başvuruda bulunması gerekmektedir. Danimarka ise 2014'te diğer kıyıdaş devletlerin yaptığı gibi sözleşmenin 76. maddesi 8. paragrafına dayanarak CLCS'ye Lomonosov Sirtının tamamının da olduğu 900.000 kilometre karelik alan için başvuruda bulunmuştur. Buna göre Lomonosov Sirtının Grönland'ın devamı olduğu tezi jeolojik ve jeomorfolojik yapısına ait kanıtlarla açıklanmıştır. Danimarka'nın başvurusu komisyonun 38. oturumunda görüşülerek Kanada ile benzer tavsiye kararı açıklanmıştır (United Nations, 2015).

Yukarıda belirtildiği üzere Rusya, Danimarka ve Kanada kıta sahanlığını genişletme tezlerinde Lomonosov Sirtının kendi kıta sahanlıklarının jeolojik olarak

devamını oluşturduğunu belirtirken ABD, s3zleşmeye taraf olmamakla birlikte Lomonosov'un herhangi bir devletin kıta sahanlığında olmadığını çünkü volkanik okyanus sırtı olduğunu savunmaktadır. Lomonosov Sırtı⁵⁷, Rusya, Danimarka ve Kanada'nın BM Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu'na yaptıkları her başvurunun merkezinde bulunmaktadır. Rusya sırtın Sibirya'nın doğal uzantısı olduğunu iddia ederken Norveç, Danimarka ve ABD karşı tezler 3ne s3rmektedir. 2004'te *CLCS*, tarafların daha bilimsel verilere dayanması gerektiğini belirterek başvuruları reddetmiştir. Sonrasında yapılan başvurular da aynı sebeple tavsiye kararlarla reddedilmiştir. Lomonosov Sırtının hangi devletin kıta sahanlığının uzantısını teşkil ettiği sorusunun, bilimsel veriler elde edilmeden 3z3lebilmesi pek m3mk3n g3z3kmemektedir (Baker, 2020: 38).

Arktika Okyanusu'nda genişletilmiş kıta sahanlığı, kıyıdan 200 deniz milinin 3tesi alanı da dâhil etmek ile ilgili en son 19 Aralık 2023 tarihinde ABD tarafından açıklama yapılmıştır. ABD Dışışleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada “Diğer 3lkeler gibi ABD'nin de uluslararası hukuk kapsamında genişletilmiş kıta sahanlığı, altındaki kaynakları ve yaşamsal alanlarını koruma ve y3netme haklarına” sahip olduğu belirtilmektedir (U.S. Department of State, 2023). Fakat ABD'nin BMDHS'ni hâla onaylamadığı için bu iddiaların diğer 3lkelerin iddialarına g3re daha zayıf kalmaktadır. Arktika B3lgesi uzmanı Abbie Tingstad'a g3re, ABD pratikte BMDHS'ye uysa da, s3zleşmeyi resmî olarak onaylamaması, 3zellikle genişletilmiş kıta sahanlığı ile ilgili hak talepleriyle ilgili resmî bir başvuruda bulunmasını imkansızlaştırmakta veya diğer 3lkelerin taleplerine itiraz etme konusunda alanını kısıtlamaktadır (Jonassen, 2023).

⁵⁷ Adını Sovyet bilim adamı olan Mikhail Lomonosov'dan alan sırt 1948 yılında SSCB tarafından keşfedilmiştir. Bu sırt, Sibirya'dan Gr3nland ve Kanada'ya yaklaşık 1.700 km uzanan sıradağları kapsar. En y3ksek yeri okyanus tabanından 3.4 km y3ksekte bulunur (Burdina,2018).

2.4.4. Münhasır Ekonomik Bölge ve Açık Denizlerle İlgili Düzenlemeler

Münhasır Ekonomik Bölge(MEB), BMDHS V. Bölümde düzenlenmiş olup, kıta sahanlığı gibi, kıyı devletinin esas çizgisinden itibaren 200 mile kadar genişlikteki bölge olarak belirlenmiştir. Bu alanda su tabakası, deniz yatağı ve onun toprak altı bölgesi ekonomik haklar ve yetkiler tanınır. 56. madde kıyı devleti MEB üzerinde sahip olduğu hakları açıklamaktadır. Buna göre:

“Deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynakların araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetimi konuları ile aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rzgrlardan enerji üretimi gibi bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin haklar; suni adalar, tesisler ve yapılar kurma ve bunları kullanma; denize ilişkin bilimsel araştırma yapma; deniz çevresinin korunması ve muhafazası konularına ilişkin yetki; işbu sözleşmede öngörülen diğer hak ve yükümlülüklerdir” (BMDHS, 1982).

58. madde ise MEB’de sahili bulunsun veya bulunmasın bütün devletlerin sözleşmenin 87. maddesinde belirtilen seyrüsefer ve uçuş serbestliği ile denizaltı kabloları ve petrol boru hatları döşeme serbestliğinden yararlanabileceklerini belirtmektedir (Pazarcı,2020:305-309).

Arktika Bölgesi’nde kıta sahanlığı sınırları belirlenmesinde yaşanan uyuşmazlıklar MEB için de geçerlidir. Rusya MEB’ini Arktika Okyanusu ortalarına kadar genişletmek isterken diğer dört ülkenin buna istikrarlı şekilde karşı çıktıkları görülmektedir. Kıta sahanlığı konusunda olduğu gibi MWEB’in sınırlandırılmasında da temel sorunu Lomonosov Sırtının olduğu alanın paylaşılamaması oluşturmaktadır. Kanada, Lomonosov’un kuzey bölgesinin kendi MEB’ine dâhil olduğunu iddia ederken Danimarka ile Rusya’nın MEB iddiaları tamamen örtüşmektedir (McNeill, 2020).

Devletlerin tezlerinin çakışması hâlinde sözleşmenin 74. maddesi “Kıyıları bitişik veya karşılıklı olan devletlerarasında münhasır ekonomik bölgenin

sınırlandırılması, hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla, Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün 38. maddesinde belirtildiği şekilde uluslararası hukuka uygun olarak antlaşma ile yapılacaktır.” şeklindedir. Devletler, anlaşmaya varamadıkları durumlarda BMDHS’nin 287. maddesinde belirtilen Deniz Hukuku Uluslararası Mahkemesi, Uluslararası Adalet Divanı, VII. Eke uygun olarak oluşturulan bir hakem mahkemesi ve özel hakem mahkemesinden birini seçebileceklerdir (BMDHS,1982).

BMDHS’nin 234. maddesi, buzla kaplı deniz alanlarında kirliliğin önlenmesi, azaltılması ve kontrolüyle alakalı olarak kıyı devletlerinin münhasır ekonomik bölgelerinde seyrüsefer hakkı için engel veya istisna durum olarak kullanma hakkı tanımaktadır. Bu durumun özellikle Kanada ve Rusya tarafından kendi MEB’lerinde kullanıldığı görülürken özellikle ABD karşı çıkmaktadır (Burgess, 2017).

Açık denizler kısmı ise Arktika Okyanusu’nda hiçbir devletin kıta sahanlığına ya da MEB’ine girmeyen ve yetki alanında olmayan bölgeleri oluşturmaktadır. BMDHS’nin VII. bölümü açık denizlerle ilgili düzenlemeleri içermektedir. Sözleşmenin 86. maddesinde “Bir devletin münhasır ekonomik bölgesine, kara sularına veya iç sularına veya takımda sularına dâhil olmayan deniz alanları” açık deniz alanı olarak tanımlanmaktadır. Buna göre sahili olsun veya olmasın açık denizlerin serbestliği ilkesi gereği seyrüsefer serbestisi ve MEB’in sağladığı serbestiler kısıtlanamaz. Diğer taraftan bölgenin hassas ekolojik dengesi nedeniyle tüm devletlerin doğal kaynaklardan faydalanma haklarının olması tehlike oluşturmaktadır (Tanaka, 2019: 50-55).

Arktika Okyanusu’nun açık deniz alanında düzensiz balıkçılığı önlemek için 16 Temmuz 2015 tarihinde A5 devletleri Oslo’da bildiri yayımlamışlardır. Buna göre bölgenin sahip olduğu özel ve hassas durum gereği gelecekte açık denizlerde düzensiz balıkçılığın yasaklanabileceği belirtilmiştir. Düzensiz balıkçılıkla ilgili olarak 3 Ekim 2018 tarihinde Grönland’ın Ilulissat şehrinde A5 devletleri ve İzlanda, Çin, Japonya,

Güney Kore ve Avrupa Birliği tarafından “Orta Arktika Okyanusu’nda Düzensiz Açık Deniz Balıkçılığının Önlenmesi Anlaşması” imzalanmıştır. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren 16 yıl boyunca Arktika Bölgesi’nde bu devletlerin bayrağını taşıyan gemilerin açık denizlerde balıkçılık faaliyetlerinde bulunulamayacağı belirtilmiştir. Anlaşmanın amacı, 2.maddesinde, “sağlıklı deniz ekosistemlerini korumak ve sürdürülebilir kullanımı sağlamak için uzun vadeli bir stratejinin parçası olarak ihtiyati koruma ve yönetim önlemlerinin uygulanması yoluyla Orta Arktika Okyanusu’nun açık deniz bölümünde düzensiz balıkçılığın önlenmesi ve balık stoklarının gelecek için sürdürülebilir kullanımının sağlanması” olarak belirtilmiştir. Anlaşmanın yürürlüğe girdiği 2019 yılından başlayarak imzacı devletlere kendi bayrağını taşıyan gemilere bölgede ticari balıkçılık yapılmasını engelleme sorumluluğu verilmiştir. Bu anlaşma, tarafların, Arktika Okyanusu’nun merkezindeki ve bitişiğindeki ekosistemleri daha iyi anlamak için işbirliği yapmaları doğrultusunda en az iki yılda bir toplanmalarını hedefler. Anlaşma bu kapsamda bölgede işbirliğini sürdürmede önemli bir role sahiptir (Solski, 2021:10)

Bölgenin uluslararası hukuk konusuyla ilgili değinilmesi gereken son konu, 2018 yılında Arktika Bölgesi’yle ilgili yayımladığı beyaz kitapta Çin’in kendisini “yakın komşu” olarak tanımlamasının hukuksal karşılığının olup olmamasıyla ilgilidir. Avrupa Birliği de dâhil olmak üzere bölgenin ikincil aktörleri düzenli aralıklarla bölgeyle ilgili politika belgeleri yayımlamaktadır. Çin bunlar arasında hem yaptığı yatırımlarla aktif olarak bölgede var olması hem de bölgeye kıyısı ya da sınırı olmamasına rağmen kendisini “yakın komşu devlet” olarak tanımlamasıyla dikkat çekmektedir. Çin’in bölgeye en çok yatırım yapan ülke olması ve Arktika politikasında sıklıkla bölgeyi “insanlığın ortak alanı” ve “küresel çıkar” kavramlarıyla tanımlaması bu tartışmaların artmasındaki temel nedendir. Fakat Çin ile en fazla işbirliğine sahip olan Rusya da dâhil olmak üzere bölge devletlerinin Arktika’da Çin’in nüfuz alanını arttırmak istemedikleri

ve hukuksal konuların sadece bölge devletleri arasında ele alınacağını sıklıkla belirttikleri görülmektedir. Diğer taraftan, Çin'in Alaska dışında bölgenin diğer yerlerinde yatırımlarını her geçen yıl arttırdığı göz önünde bulundurulursa Arktika'da ekonomik, sosyal ve hukuksal etkisinin de artacağı tahmin edilebilir (Xinmin,2019).

2.5. Arktika Konseyi

Arktika Konseyi, bölgede yaşanan iklim değişikliğiyle mücadelenin bölge devletleri arasında ortak sorunlara karşı işbirliğinin zorunlu kılması sonucunda ortaya çıkmıştır. Arktika'nın bölge olarak kabul edilmesinin de en önemli nedenlerinden birisi olan Arktika Konseyi, daha öncede açıklandığı gibi Arktika'nın bölge olarak jeopolitik öneminin artmasıyla birlikte büyük önem kazanmıştır. Young'a göre, Konsey "Arktik'in bölge olarak ortaya çıkışının ve kuzeyde hem küresel işbirliği hem de bilinirliğin artmasında sembol" olmuştur (Young, 2000, s.4). Yüksek seviyeli forum olarak çalışan Konsey, bölgede ortak yönetim kurallarının oluşturulması; bölge devletleri, yerli halklar ve bölgede yaşayan diğer gruplar arasında ortak meseleler ile bölgenin sürdürülebilir kalkınması ve çevrenin korunması gibi genel etki alanlarına sahip konularda işbirliği, koordinasyon ve etkileşimi amaçlamaktadır (Arktika Konseyi, 2019).

Tarihsel süreçte bölgede Konsey kurulması fikri ilk kez 1 Ekim 1987 tarihinde SSCB Başkanı Gorbaçov tarafından önerilmiştir. Arktika yönetiminin oluşmasında başlangıç noktası olarak kabul edilen konuşmada, bölgede sağlanacak işbirliği ve barış ortamından her devletin kazanacağı açıklanmakta ve bölge devletlerinin entegrasyonunu arttıracak örgüt kurulması önerilmektedir (Gorbaçov, 1987). Bölgede bulunan devletler bu fikre ilk olarak şüphe ile yaklaşıyorlar da SSCB'nin tek taraflı olarak bölgedeki nükleer silahlarının büyük bir kısmını kaldırmasıyla "barış bölgesi" önerisi gerçeklik kazanmaya başlamıştır. ABD, Kanada ve Finlandiya öneriye olumlu yaklaştıklarını açıklayan ilk devletler olmuştur. 1991 yılında ise, sekiz Arktika devleti temsilcisinin

Arktika Çevre Koruma Stratejisi'ni (*Arctic Environmental Protection Strategy-AEPS*) kabul etmesiyle Konsey'in resmi olarak temelleri atılmıştır. AEPS'nin dar kapsamlı belge olması nedeniyle ele alınmamış veya tamamlanmamış çok fazla konunun olması tarafları daha geniş kapsamlı bir çözüme yöneltmiştir. 19 Eylül 1996 tarihinde Kanada, Finlandiya, İzlanda, Norveç, Rusya, Danimarka Krallığı, İsveç ve ABD tarafından Ottawa Deklarasyonu'nun imzalanmasıyla birlikte Arktika Konseyi kurulmuştur. Toplam dokuz maddeden oluşan Ottawa Deklarasyonu'nun 1. maddesi Konsey'in kuruluş amacını ve çatısı altında kurulmuş olan çalışma gruplarını açıklamaktadır:

“Arktika yerli topluluklarının ve diğer sakinlerinin ortak Arktika sorunlarına, özellikle de bölgedeki sürdürülebilir kalkınma ve çevre koruma sorunlarına katılımıyla, Arktika devletleri arasında işbirliğini, koordinasyonu ve etkileşimi teşvik etmek için bir araç sağlamak; sürdürülebilir bir kalkınma programı için görev tanımlarını kabul etmek, denetlemek ve koordine etmektir” (Ottawa Deklarasyonu, 1996).

Daimî üyeler, daimî katılımcılar ve gözlemci üyeler ile çalışma grupları Konsey'in genel yapısını oluşturmaktadır. Konsey daimî üyeler arasında iki yılda bir değişen başkanlık ile yönetilmektedir⁵⁸. Kararlar, Deklarasyon'un 7. maddesinde açıklandığı gibi daimî üye devletlerin ve daimî katılımcıların oy birliğiyle alınmaktadır. Daimî üyeler bölgede toprağı olan sekiz ülke iken, daimi katılımcılar⁵⁹ bölgede bulunan yerel halkların oluşturduğu kurumlardır (Ottawa Deklarasyonu, 1996). 2006 yılında Norveç'in başkanlığında Konsey'in etkinliğinin ve verimliliğinin değerlendirilmesi üzerine yapılan oturumlarda başkanın yetki alanlarının genişletilmesi teklif edilse de

⁵⁸ Başkanlık değişimi Arktika Konseyi Bakanlık toplantısında gerçekleşmekte olup, Konsey'in ilk başkanı Kanada (1996-1998) olmuştur. Sırasıyla ABD (1998-2000) , Finlandiya (2000-2002), İzlanda (2002-2004), Rusya Federasyonu (2004-2006), Norveç (2006-2008), Danimarka Krallığı (2009-2011) ve İsveç (2011-2013) Konsey'e başkanlık yapmış ve 2013 yılında ikinci dönem başkanlığına Kanada ile başlanmıştır. 2023 -2025 döneminde başkanlık Norveç'te bulunmaktadır (Arktika Konseyi, 2021).

⁵⁹ Günümüzde daimî katılımcılar Sami Konseyi, Uluslararası Aleut Derneği, Inuit Kutup Konseyi, Arktik Athabaskan Konseyi, Kuzeyin Yerli İnsanlarının Rusya Derneği ve Uluslararası Gwich Konseyi'dir. Deklarasyonda Konseyin karar verme sürecini etkilememesi için daimi katılımcı sayısının her zaman daimî üye sayısından az olması gerektiği şerhi de bulunmaktadır (Arktika Konseyi, 2021).

özellikle ABD buna karşı çıkmıştır. 2013'te yapılan düzenlemeler sonucunda da sekreterlik ve gözlemci üye statüsü hakkında yeni kararlar kabul edilmiş, başkanlık birimi ile ilgili düzenlemeye gidilmediği görülmüştür (Smieszek ve Kankaanpää,2015). Görev süresi boyunca başkan olan devletin kendi ülkesinin ilgi ve çıkarları doğrultusunda öncelikli konular belirlediği görülmektedir. Özellikle bundan dolayı üç İskandinav ülkesi olan Norveç, Danimarka ve İsveç, Konsey'in çalışmalarındaki sürekliliği desteklemek için 2006-2012 döneminde ulusal hedeflerinin yanı sıra ortak öncelikli konuların belirlenmesine ve bu konuların takibinin yapılmasına karar vermişlerdir. Aynı durumun yeni dönem başkanlıkları olan 2022-2029 yılları arasında da gerçekleşmesi beklenmektedir (Norgren, 2023).2024 yılı itibariyle Konsey sınırlı bir şekilde çalışmaya devam etmektedir. 14 Şubat 2024 tarihinde Rusya, Arktik Konseyi'ne yaptığı mali katkıyı normal çalışma sistemine dönene kadar durdurduklarını açıklamıştır. Bu açıklamadan on gün sonra Arktika Konseyi internet sitesinden sekiz üyenin ortak kararıyla çalışma gruplarının ve toplantıların sanal formatta yeniden başlatılacağı açıklanmıştır (Arktika Konsey, 28 Şubat 2024). Bu kararın da etkisiyle 14 Mayıs 2024'te Norveç açıklarında Konsey'in tüm üyelerinin katılımıyla düzenlenen petrol sızıntısına karşı eğitim tatbikatına sekiz üye devletten temsilcilerin tümü katılım sağlamıştır. Bu örnek bölgede istisancılığın tekrar başladığı yorumlarını da arttırmıştır (Reuters,2024).

2011 Nuuk (Grönland) Bakanlar Toplantısı'nda, Tromsø'daki Norveç Kutup Enstitüsü'nde Daimî Arktika Konseyi sekreterliği kurulmasına karar vermiştir. Bundan önceki süreçte değişen başkanlıklarla birlikte sekreterlik de iki yılda bir değişmiştir. Bu süreçte Norveç, Danimarka ve İsveç hem başkanlık hem de sekreterlik görevini yürütmüşlerdir. Sekreterliğin görevleri arasında başkanı desteklemek ve Konsey'in idari ve organizasyon faaliyetlerini düzenleme görevleri, toplantı sonu raporların katılımcılara iletilmesi, kayıtların arşivlenmesi, genel yazışmaların yapılması gibi

Konsey'e destek sağlayacak konular bulunmaktadır. Ayrıca, Konsey'in sekreterlik birimi her yıl resmî siteden rapor yayımlayarak yapılan faaliyetleri ve planları paylaşmaktadır (Jóhannesson, 2013; Arktika Konseyi, 2020).

Arktika Bölgesi'nde bulunmayan fakat Konsey çalışmalarına katkı sağlayabilecek devletler, parlamentolar arası kurumlar ve sivil toplum kuruluşları için Ottawa Deklarasyonu gözlemci statüsünü uygun görmektedir. 2013 Kiruna (İsveç) Bakanlar Kurulu Toplantısı sonucunda gözlemci üye statüsü için başvurularda takip edilmesi gereken yedi şart kabul edilmiştir⁶⁰. Diğer taraftan Konsey tarafından gözlemci statüsü süresiz olarak verilmemekte ve her dört yılda bir aday devletlerin bu statüyü sekreteryaya güncel raporlarını sunmaları ve daimî devletler tarafından yapılacak olan oylamaya katılmaları gerekmektedir. 2024 yılına kadar hiçbir gözlemcinin üyeliği iptal edilmemiş fakat Konseye katılmak için başvuruda bulunan devletlerin sayısında yaşanan artışlar göz önünde bulundurulduğunda ileride üyelik iptalleri olası görülmektedir (Terzi, 2020; Viakhireva, 2019). Bu statüye sahip olanların Konsey karar verme mekanizması içinde oy hakkı bulunmamakla birlikte toplantılarda ve çalışma gruplarında yer alabilirler. Bununla birlikte Konsey forum niteliğinde olduğu için özel bir bütçeye sahip değildir. Bu sebeple projeler için daimî üyelerin yanı sıra gözlemci statüsüne sahip devletler ve örgütler de önemli rol oynayabilirler. Üyeliğin en önemli avantajı ise jeopolitik olarak önemi artan bir bölgede yaşanan gelişmeler hakkında birincil kaynaklardan bilgi sahibi olarak yapılacak yatırımlar, güvenlik durumu ve

⁶⁰Kiruna Toplantısında kabul edilen yedi şarttan birincisi, Arktika Konseyi'nin Ottawa Deklarasyonu'nda belirtilen amaçlarını kabul etmek ve desteklemektir. İkincisi, Arktika devletlerinin bölgedeki egemenlik haklarını ve yetki alanlarını tanımadır. Üçüncüsü, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin Arktika Okyanusu için kapsamlı hukuki çerçeve olarak geçerli olduğunu ve Arktika Okyanusu'nun yönetilmesinde sağlam temel oluşturduğunu kabul etmektir. Dördüncüsü, Arktika yerli halklarının ve bölgede yaşayan diğer halkların değerlerine, kültürüne ve geleneklerine saygı göstermektir. Beşincisi, Arktika yerli halklarının ve daimi üyelerin çalışmalarına bağlılık, finansal yeteneklerin yanı sıra politik isteklilik de göstermektir. Altıncısı, Arktika Konseyi'nin çalışmalarıyla ilgili uzmanlık ve ilgi göstermektir. Son unsur ise, Arktika Konseyi'ne üye devletler ve daimî üyelerle bölgenin sorunlarını küresel karar alma organlarına taşıyarak Konsey'in çalışmalarını desteklemek için somut ilgi ve yetenek göstermektir (Kiruna Toplantısı Raporu, 2013).

bilimsel gelişmelerle ilgili politikalarını belirleme imkânına sahip olmaktadır (Rosen, 2016).

Konsey’de, gözlemci üye statüsüne sahip devletler ile birlikte toplam 25 parlamentolar arası kuruluş ile sivil toplum örgütü bulunmaktadır. Gözlemci üyelik statüsü için 2015 yılında İsviçre, Türkiye⁶¹, Yunanistan, Moğolistan ve Avrupa Birliği de başvuruda bulunmuş ve aralarından İsviçre (2017) gözlemci üye olarak seçilirken, AB başvurusu olumlu kabul edilmekle beraber nihai karara varılamadığı için “yarı gözlemci üye” olarak kabul edilmiştir. AB’nin üyeliği ile ilgili rapor olumlu olsa da daimî üyeler tarafından alınan kararda ABD, Kanada ve Rusya çekimser kalmıştır. Diğer devletlerin başvuruları tekrar rapor sunmak üzere Konsey tarafından askıya alınmıştır. Üyelik için en son 9 Kasım 2020 tarihinde Estonya başvuru yapmış fakat talebi faaliyetlerinin yetersizliği nedeniyle reddedilmiştir (Kirchner, 2021).

Arktika Konseyi Gözlemci Üyeleri

Devletler	Hükümetler arası ve Parlamentolararası Kuruluşlar	Sivil Toplum Örgütleri
Almanya (1998)	Arktika Bölge Parlamenteleri Daimi Komitesi (1998)	Dünya Doğayı Koruma Vakfı, Arktika Programı (1998)
Polonya (1998)	Birleşmiş Milletler Çevre Programı (1998)	Kuzey Forumu (1998)
Birleşik Krallık (1998)	Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (2000)	Uluslararası Sağlık Birliği (1998)
Hollanda (1998)	Uluslararası Kızılhaç Federasyonu (2000)	Uluslararası Arktika Bilim Komitesi (1998)
Fransa (2000)	Kuzey Atlantik Deniz Memelileri Komisyonu (2000)	Uluslararası Arktika Sosyal Bilimler Derneği (2000)
İspanya (2006)	İskandinav Bakanlar Konseyi (2000)	Çevresel Koruma Birliği (2000)
İtalya (2013)	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (2002)	Deniz Koruması danışma Komitesi (2000)
Çin Halk Cumhuriyeti (2013)	İskandinav Çevre Finans Kurumu (2004)	Dünya Ren Geyiği Koruma Birliği (2000)
Hindistan (2013)	OSPAR Komisyonu (2017)	Yerli Halklar Grubu (2002)
Japonya (2013)	Uluslararası Deniz Araştırma Konseyi (2017)	Arktik Üniversitesi (2002)
Güney Kore (2013)	Dünya Meteoroloji Örgütü (2017)	Okyanusları Koruma Birliği (2017)
Singapur (2013)	Batı İskandinav Konseyi (2017)	
İsviçre (2017)	Uluslararası Denizcilik Örgütü (2019)	

Kaynak: Arktika Konseyi resmi internet sayfasından “Arctic Council Observers” kısmından yararlanılarak hazırlanmıştır.

⁶¹ Türkiye her ne kadar gözlemci üyelik için başvuruda bulunsada Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Arktika Bölgesi ve kutuplar hakkında yetkili uzmanlık birimi olmaması ve bilimsel çalışmaların görece az olması nedeniyle gözlemci statüsünün alınması gecikmektedir (Limon, 2021).

Konsey'e uluslararası ilgi ilk olarak 2 Ağustos 2007 tarihinde Rusya'nın Arktika Okyanusu deniz yatağına platin bayrağını dikerek, söz konusu alanı Rus Denizi şeklinde tanımlamasıyla artmıştır. Bu durum diğer Arktika devletleri tarafından kabul edilemez bir hareket olarak yorumlanmış fakat sonraki süreçte Rusya ile bilimsel konular başta olmak üzere iş birliklerinin devam ettiği görülmüştür (Jordan, 2021). İkinci olarak, Mart 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrası Konsey'deki iş birliklerinin devam edip etmeyeceği sorusu ortaya çıkmıştır. ABD'nin 2015-2016 dönem başkanı olması bu durumu uluslararası alanda ön plana çıkarmıştır. Ancak genel kamuoyunun aksine ABD, Arktika Bölgesi'ni diğer konuların dışında tutarak uzlaştırıcı ve iş birlikçi yaklaşım sergilemiş ve yaptırımların bu bölgeyi etkilemesini istememiştir (Byers, 2017). Diğer taraftan, özellikle Kanada hükûmeti Rusya'nın Arktik Okyanusu deniz yatağına bayrağını dikerek egemenlik alanı içerisinde göstermesini büyük bir sorun şeklinde tanımlamış ve 2013-2015 dönem başkanlığı sırasında Konsey'e taşımıştır. Bunu yapmasının arkasında yatan temel neden olarak federal siyasi seçimler görülmüş ve diğer bölge devletleri tarafından askerî konuların Konsey'e getirilmesi hususu desteklenmemiştir (Sukhankin, 2020).

2022 yılında başlayan Rusya'nın Ukrayna işgaline kadar Konsey, üye devletlerin dış politikaları dâhil edilmeden bölgesel işbirliği ve ortak çıkar odaklı çalışmalarına devam etmiştir. Fakat başlayan savaş Arktika'da Soğuk Savaş sonrası bölge devletleri arasındaki en önemli ayrılmayı beraberinde getirmiş ve olaydan en çok etkilenen uluslararası yapılardan/oluşumlardan birisi Arktika Konseyi olmuştur. Özellikle kuruluş amaçları ve ilkeleri çerçevesinde askeri konuları gündemine dâhil etmeyerek onun yerine bölge devletlerinin ortak çıkarları ve ilgi alanları olan ekosisteminin korunması, bölgedeki sürdürülebilir kalkınma, arama ve kurtarma faaliyetleri gibi konuları ele alan Konsey'in gündemine ilk kez "güvenlik tehlikesi" konusu dâhil olmuştur (Buchanan, 2022). Savaşın başladığı tarihlerde Konsey'in dönem başkanlığını yapan Rusya, geri

kalan yedi kurucu devlet tarafından 3 Mart 2022 tarihinde alınan kararla boykot edilmiştir. Açıklanan basın bildirisinde Ukrayna işgali kınanarak Rusya'nın başkan olduğu dönem boyunca Konsey'in toplantılarına ve etkinliklerine katılımların durdurulduğu, bilimsel ortaklıkların sonlandırıldığı, ortak düzenlenen faaliyetlerin ise dondurulduğu açıklanmıştır (The State Government, 2022).

Diğer taraftan Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, tarafından dönem başkanlığı için yedi devlet tarafından alınan kararın bölgenin gelişmesini olumsuz etkileyeceğini belirtmiş ve Rusya'nın başkanlığı süresinde programına devam edeceğini açıklamıştır. Alınan boykot kararına cevap olarak ise, Konsey ile ve üye devletlerle bilimsel veri paylaşımını durdurmuştur. Bölgenin en büyük devleti olan Rusya'nın verileri olmadan bölge hakkında bilimsel çalışmaları sürdürmek mümkün gözükmemektedir (Reuters, 2022). Bu dönem içerisinde gözlemci üyelerle, özellikle BRICS (Brazilya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) üyesi devletlerle bölgenin kalkınması ve gelişmesi üzerine çok sayıda etkinlik düzenlenmiştir. Boykot kararının bu noktada Rusya için oldukça faydalı olduğu belirtilebilir. Çünkü ABD ve Kanada Konsey'in etkinliklerine diğer devletlerin katılımlarının artmasına ve bölgenin “küresel değer” kazanmasına karşı politikaları desteklemektedirler. Rusya ise bölgeye olan ilginin ve dikkatin artırılması ve bununla bağlantılı olarak Konsey'in genişlemesi taraftarıdır. Daimî üyelerin katılmadığı Konsey toplantılarında da özellikle Çin ve Hindistan ile bölgeyi entegre edecek çok sayıda proje ele alınmıştır (Edwardsen, 2023).

Arktika Konseyi'nin Rusya'nın katılımı olmadan işlevini nasıl sürdürebileceği belirsizlik olarak devam etmektedir. Rusya'dan başkanlığı devir alan Norveç (2023-2025) yetkilileri tarafından yapılan açıklamada da bu sürecin oldukça zor geçeceği fakat yumuşak bir geçişi destekledikleri belirtilmiştir. Bu açıklamadan sonra Rusya'nın olmadığı Konsey yerine *Nordic Plus* adıyla yeni bir yapının oluşturulması gerektiği söylemleri yaygınlık kazandı. Buna göre, Rusya'ya karşı olan yedi daimi üye devlet ile

bölgenin yerli halkları tarafından oluşturulması planlanan bu uluslararası oluşum Konsey'in görevlerini sürdürmeyi amaçlamaktadır. Fakat Rusya'nın bölgedeki varlıkları ve kapasitesi dikkate alındığında bu durum gerçekçi gözükmemektedir. Bölge uzmanı birçok bilim insanı da Rusya'nın bilimsel veri paylaşımı olmadan araştırmaların eksik kalacağını ve yanlış sonuçlara neden olacağını belirtmektedir (Kirchner,2022). Arktika Konseyi, Rusya ile Batılı devletlerin aynı masaya oturdukları ender uluslararası alanlardan birisi olması nedeniyle de özel bir öneme sahiptir. Fakat savaş sonrası süreçte Konsey'in gelecekteki konumu oldukça belirsiz gözükmemektedir. Konseyin daimi üyelerinden olan Finlandiya (4 Nisan 2023) ve İsveç'in (7 Mart 2024) tarafsız dış politikalarını değiştirip NATO'ya katılmalarıyla birlikte bölge yeni bir görünüm kazandı. Rusya dışında diğer bütün üyelerin NATO üyesi olması, Konsey'in yeni kimliğinde nasıl bir etki yaratacağı sorusunu ortaya çıkarmaktadır.

III. BÖLÜM

RUSYA FEDERASYONU DIŞ POLİTİKASINDA ARKTİKA

Rusya Federasyonu, Arktika Bölgesi'nin %53'ünü oluşturan 24.140 km uzunluğundaki kıyı şeridiyle bölgenin en büyük ülkesidir. Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi (RFAB)⁶² olarak da bilinen bu alan yaklaşık 5 milyon kilometrekareye tekabül etmekte ve toplam bölge nüfusunun %40'ı olan 2,5 milyon insana⁶³ ev sahipliği yapmaktadır. Bölge, batıda Barents Denizi'nden başlayarak sırasıyla Kara Deniz, Laptev Denizi, Doğu Sibirya Denizi ve Chukcki Denizi boyunca doğuda Bering Boğazı'na kadar uzanmaktadır (Ministry for the Development of the Russian Far East and Arctic, 2022).

Arktika Bölgesi'nin en eski ve önemli aktörlerinden birisi olan Rusya'nın bölgeyle olan tarihsel bağları çok eskilere dayanmaktadır. Yazılı kayıtlara göre Rusların Kuzey bölgesi ile ilk etkileşimlerinin dokuzuncu yüzyıla dayandığı kabul edilmektedir.

⁶² Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi sekiz ayrı idari birimden oluşmaktadır. Bunlar Arkhangel Oblastı, Komi Cumhuriyeti, Murmansk Oblastı, Krasnoyarsk Krai, Sakha (Yakutya) Cumhuriyeti, Chukotka Özerk Bölgesi, Yamal Özerk Bölgesi, ve Nenets Oblastıdır. Etnik yapılarına göre yerli gruplar Nenets, Chukchi, Khanty, Evens, Evenks, Selkups, Sami, Eskimolar, Dolgans, Chuvans, Kets, Nganasanlar, Yukagirs, Enets, Mansi, Veps, Koryaks, Itelmens ve Kereks olarak ayrılmaktadır. Bu grupların bir kısmı (yaklaşık 20.000 kişi) ren geyiği yetiştiriciliği, balıkçılık, fok avcılığı ve değerli maden arama gibi geleneksel yollarla geçimlerini sağlayan göçebeler veya yarı göçebelere (Tishkov, Valery ve diğ., 2015, Indigenous peoples of the Russian Arctic. Herald of the Russian Academy of Sciences, sayı 85, ss. 278-286, doi:10.1134/S1019331615030181).

⁶³ RFAB yaklaşık 250.000 yerli nüfusa da ev sahipliği yapmaktadır. Bölgede bulunan diğer devletlere kıyasla Rusya'da yaşayan yerli halklarda çeşitlilik daha fazladır. Etnik yapılarına göre yerli gruplar Nenets, Chukchi, Khanty, Evens, Evenks, Selkups, Sami, Eskimolar, Dolgans, Chuvans, Kets, Nganasanlar, Yukagirs, Enets, Mansi, Veps, Koryaks, Itelmens ve Kereks olarak ayrılmaktadır. Nenets yerlilerin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Bu grupların bir kısmı (yaklaşık 20.000 kişi) ren geyiği yetiştiriciliği, balıkçılık, fok avcılığı, avcılık ve yiyecek arama gibi geleneksel yollarla geçimlerini sağlayan göçebeler veya yarı göçebelere (Rusya'nın göçebe nüfusunun yaklaşık %60'ı Yamalo-Nenets Özerk Bölgesi'nde yaşamakta ve mevsimlere göre dönemsel göç etmektedir. Geri kalan çoğunluk ise köylerde ve kasabalarda yaşayan yerleşik hayata geçmiş kabilelerdir. Yerleşik nüfusun yaşadığı en önemli bölgelerden Murmansk, Nenets ve Chutka bölgelerinde iş alanları olarak madencilik, balıkçılık, hayvancılık, kimyasal ürünlerin üretimi, petrol ve doğalgaz üretimi, nakliye ve soğuk depolama alanları ve turizm faaliyetleri yaygındır. Bu sebeple özellikle fabrikalarda çalışmak için işçi göçleri olmaktadır (Yuri Lukin, Многоликая Арктика в потоке времени и смыслов, Ю.Ф. Лукин, Arkhangelsk, 2019, s.114, ss.60-65).

Bölgede Rusların varlığı daha önceki dönemlerde Viking kalesi olan Novgorod'un⁶⁴ alınması ve burasının ticaret merkezine dönüşmesi sonucunda artan göçlerle olmuştur. 11. yüzyılda prensler arasındaki rekabetten kendilerini koruyarak Rusya'nın kuzey bölgesindeki en önemli ticaret merkezleri hâline gelen Novgorod ve Pskov⁶⁵, 13.yüzyıldaki Tatar işgallerinde de zarar görmemişlerdir. Bölgenin Tatarlar tarafından işgal edilmemesi Moğol istilasının Mesih'in topraklarına geleceğinin işareti olarak düşünülen (Mesiyanik inancı) din adamları ve dindar gönüllüleri kuzeye yönlendirmiş ve yerli grupları zorla Hristiyanlaştırarak bölgede otorite sağlamışlardır (McCannon, 1988: 35). Bölgenin sömürülme sürecinde Batılıların "Altın, Tanrı ve şan" için⁶⁶ yaptıkları sömürgelere benzer şekilde ilk olarak yerliler zorla vaftiz edilerek Hristiyan yapılmış, maden ocaklarında çalıştırılmış ve Batı ile ticareti geliştirmek için bölge kalkındırılmıştır. Rusya'nın bölgede gerçekleştirdiği keşifler daha önce açıklandığı gibi ilk olarak sadece ticaret odaklı olarak daha sonra ise bölgeyi haritalandırmak için devam etmiştir. Fakat 14.yüzyılda Kuzeyin ticari büyümesi Avrupa'dan gemilerde taşınan mallarla geçen veba salgını ile sekteye uğramıştır (Kagarlitsky, 2007: 78, 81).

⁶⁴ Günümüzde Rusya Federasyonu sınırları içerisinde ye alan Novgorod Cumhuriyeti olarak bilinen Novgorod Prensliği, 12. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar Kuzey Rusya'da Ural Dağları'ndan Finlandiya Körfezi'ne kadar olan alanda etkili olmuştur. Deniz yoluyla gerçekleştirdiği ticarete ve kaynak zengini bir bölgede yer alması nedeniyle uzun yıllar Moskova Prensliği'nin en önemli rakibi olmuştur (Novgorod Prensliği'nin tarihiyle ilgili detaylı bilgi için bk. Henrik Birnbaum, **Lord Novgorod the Great: The Historical Background**, Slavica Publishers, 1981).

⁶⁵ 10. ve 11. yüzyılda Doğu Baltık bölgesinde ticaret merkezleri olan Pskov ve Novgorod özellikle Batı Avrupa ile yapılan kürk ticaretiyle güçlendi. 13.yüzyılda Alman şövalyelerinin güçlenip Hansa Birliği adıyla ticari birlik hâline gelmesi sonucunda ise Almanlar'ın ticari rakibi oldular. O dönemde Novgorod, Hansa kentleriyle kereste, metal, kürk gibi ticari ürünlerle ilişkilerini sürdürmesine rağmen dönemin en büyük ticaret merkezi özelliği azalıyordu. Hansa kentleri Novgorod'u ticari partnerleri hâline getirdiler. Arkeolojik kalıntılara dayanarak 16. yüzyılda Novgorod'da Alman madenî paraları ilk kez bulunmuş ve oradan diğer kuzey ülkelerine yayılmıştır. Aynı dönemlerde Almanlarla silah ticareti de yapan kuzey kentlerinde Alman etkisi oldukça fazladır (Boris Kagarlitsky, *Çevrenin İmparatorluğu: Rusya ve Dünya Sistemi*, Phonix Yayınevi, çev. Esin Soğancılar, 2007, Ankara, s.93-97,110).

⁶⁶ Altın, Tanrı ve şan için (*For Gold, For God and For Glory*) deyiimi tarihçiler tarafından 1400-1750 yılları arasında gerçekleşen kolonileştirme ve sömürme dönemini özetlemek için kullanılmaktadır. Altın denizaşırı topraklardan Asya'nın baharatlarını, Amerika'nın yeraltı kaynaklarını, Afrika'nın kölelerini ve Latin Amerika'nın değerli kaynaklarını ifade eder. Tanrı, İslamiyet ile girilen mücadeledeki Haçlı seferleri ruhunu ve misyonerlik görevini anlatır. Şan ise Avrupa'daki monarşiler ve soylular arasında yaşanan rekabeti özetler (Andrade Tonio, "Beyond Guns, Germs, and Steel: European Expansion and Maritime Asia, 1400-1750", *Journal of Early Modern History*, cilt 14, sayı 2, 2010,ss. 165-186, https://brill.com/view/journals/jemh/14/1-2/article-p165_7.xml, 14.07.2024).

15. yüzyılda, Moskova'nın Novgorod'ın artan zenginliğinden ve gücünden rahatsız olması iki prenslik arasındaki rekabeti arttırmıştır. Moskova, Novgorod'ın gücünü azaltmak için işgalcileri olan Tatarlarla dahi işbirliği yapmış fakat kuzey bölgesinde hem ticaret hattının hem de ihraç edilen malların olması Novgorod'ın önemini korumuştur. Rus Kuzeyi'nin öneminin azalmasının ilk olarak 1453 yılında İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmesi ve dünya ticaret yollarının değişmesi sonucunda gerçekleştiği görülmektedir. Uluslararası alanda oluşan yeni sistemin ihtiyaçlarını, ticaret yollarının kesiştiği yerde bulunan Moskova Prensligi'nin daha iyi karşılamasıyla Novgorod'ın önemi de azalmaya başlamıştır (Klyuçevski, 1919: 11-15). Diğer taraftan fetihten yüz yıl sonra 1553 yılında İngiltere Kral IV. Edward'ın desteği ile ilk kez Kuzey Deniz Rotası güzergâhından üç ayrı gemi gönderilerek Hindistan, Çin ve Japonya'ya ulaşılmaya çalışılmış fakat seferlerin tamamı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu olaydan 30 yıl sonra 1583 yılında Hollandalı gemiciler aynı güzergâhı kullanarak Çin'e ulaşmaya çalışmışlar ancak İngiliz gemiciler gibi başarısız olmuşlardır. Fakat gerçekleşen bu seferler deniz yolunun haritasının çıkarılmasında etkili olmuş ve kuzeyden geçen önemli bir deniz yolunun varlığı Moskova Prensligi için de önemli hâle gelmiştir ki Kuzey bölgesinde İngiltere ile düzenli ticareti ilk olarak 1557 yılında başlatmışlardır. Moskova Şirketi'nin⁶⁷ tekelinde iki ülke arasında gerçekleşen ticaret yılın en fazla altı ayında gerçekleşmesine rağmen Kuzey'in kalkınmasında etkili olmuştur (Willian, 1956: 54). 16. yüzyılda coğrafi

⁶⁷ Moskova Şirketi, 1555 yılında Londra'da kaptan Richard Chancellor tarafından kurulmuştur. Şirket tarihte politik-ticari şirketlerin ilk örneği ve 20.yüzyılda yaygınlık kazanan ulus ötesi şirketlerin de öncüsü olarak kabul edilmektedir. Moskova Şirketi yönetiminde Rus Çarı ve İngiliz Kralı tarafından desteklendiği için diplomasi ve ticaret iç içedir. Şirket Rusya'dan keten, kürk, bal mumu, kereste, katran, balina yağı gibi maddeler alırken İngiltere'den kumaş, şeker, kâğıt, tuz, lüks mallar ve ilerleyen yıllarda askerî malzeme satıyordu. Şirket ile Rusya ve İngiltere arasındaki ticaret en üst düzeyden gerçekleşmiş ve 1660lı yıllara kadar tekel konumunu korumuştur. (Alexander Gorokhovsky, "Trade and Diplomacy: The English Merchants in Sixteenth Century Russia", *Economic Review*, cilt 18,2004, ss.63-83, https://www.tcd.ie/Economics/assets/pdf/SER/2004/Alexander_Gorokhovsky.pdf; Meyendorff, A. F, "Anglo-Russian Trade in the 16th Century", *The Slavonic and East European Review*, cilt 25, sayı 64, 1946, ss.109-121, *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/4203799>, 22.07. 2024).

keşiflerin ve sömürge topraklarının Avrupa ekonomisini kalkındırmasıyla Rusya da yönünü doğuya çevirerek 1580 yılında Sibirya'yı fethetme girişimini başlatmış ve yaklaşık iki yüzyıl içinde tamamını almıştır⁶⁸. Sibirya'nın geniş topraklarının sömürgeleştirilmesi Amerika'nın kolonileştirilmesi süreciyle paralel gerçekleşmiştir. Bu yüzyılda Rusya'nın en önemli atılımı olarak da görülen Sibirya'nın fethi özellikle ihraç edilecek kaynak sağlanmasında oldukça önemlidir. Önceki dönemlerde bölge tarım için toprağının uygun olmaması ve yaşam koşullarının zorluğu nedeniyle çok fazla önemsenmemiş fakat Avrupa ile ticarete Novgorod ve çevresinde kaynak sıkıntısının ortaya çıkmasıyla dikkat çekmiştir. Sibirya'nın fethedilmesiyle hem ülkenin coğrafyası hem de politikalarının değiştiği görülmektedir (Collins, 1882).

17. yüzyılda Avrupa'ya Rusya'dan ithal edilen mallar kuzey deniz yoluna göre daha güvenli olan Kuzey Amerika'dan gelmeye başlamış ve kuzeyin önemi tekrar azalmıştır. Aynı dönemde Fransız kolonisi olan Kanada'dan da Avrupa'ya kürk, kereste, balina yağı gibi daha önceleri Rusya Kuzeyine özgü olan ürünler Avrupa pazarına girmiş ve bu durum Rusya'nın iç pazarında fiyatların düşmesine neden olmuştur. Büyük Petro yönetimindeki Rusya hem Kuzey ticaret güzergâhının önemini kaybetmiş hem de bozulan ticaret dengeleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. 22 Şubat 1700 tarihinde başlayıp yirmi yıl sürecek olan Büyük Kuzey Savaşı (*The Great Northern War*) ile bölgenin ilk kez sınırların korunmasının ve güvenliğinin önemi anlaşılmıştır. Bu savaş, Rus Çarı I. Petro liderliğinde toplanan ittifakın (Hannover, Büyük Britanya Krallığı, Lehistan, Saksonya ve Danimarka-Norveç) İsveç İmparatorluğu'nun yayılmasını engellemek için başlattığı ve kazandığı savaştır. Savaşın

⁶⁸Sibirya'nın fethi Çar'ın düzenli ordusu ile değil Kazak komutanı Yermak Timofiyev ve birlikleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Korkunç İvan'dan habersiz şekilde gerçekleşen fethin temel amacı ticari kaynak bulma arayışı olup Yermak Moskova'dan habersiz şekilde bölgeyi fethettiği için ilk olarak suçlu kabul edilmiş ve Moskova'ya dönmesi emredilmiştir. İlerleyen dönemlerde Yermak'ın artan gücü ve bölgenin öneminin anlaşılmasıyla Çar'ın ordusu fethedilen Sibirya'ya el koymuş ve kolonileşme süreci de başlamıştır (Collins, D. N., "Russia's Conquest of Siberia: Evolving Russian and Soviet Historical Interpretations", *European Studies Review*, cilt 12, sayı 1, 1982, ss.17-44. <https://doi.org/10.1177/026569148201200102>, 23.07.2024).

büyük bir kısmı kuzey bölgelerinde geçmiş ve 1721 yılı sonrası Rusya en önemli imparatorluklardan birisi olduğunu kanıtlamıştır. 18.yüzyıla güçlenmiş olarak giren Rusya, Kuzey Savaşları'nın da etkisiyle metalürji sanayisinde büyük bir atılım yaparak özellikle Sibiry'a'nın kuzey kesimlerinde yoğunluklu olarak bulunan demir madenlerinin çıkarılmasında, söz konusu madeni en fazla ihraç eden imparatorluklar olan Fransa ve Britanya da maddi destek sağlamıştır. Buna göre, 1754 yılında Britanya ihtiyacı olan demirinin %84'ünü Rusya'dan karşıladığı için karşılıklı bağımlılık ortaya çıkmıştır (Kagarlitsky, 2007: 256-260). Kuzeyde bulunan Arkhangelsk Limanı'nın imparatorluk için öneminin artması da yine aynı döneme denk gelmektedir. Uzun yıllar St. Petersburg'un gelişmesi için arka planda tutulan limana uygulanan kota sınırlaması 1727'de kaldırılmış ve özellikle Kuzey Avrupa'ya tahıl, keten ve kenevir ticaretinde liman kullanılmıştır. Fakat yüzyılın sonlarına doğru Karadeniz'e kıyısı olan Sivastopol ve Odesa kentlerinin kurulması ile hem donanma hem de ticaret güneye kaydırılmış ve Kuzey bölgesi uzun bir süre önemini kaybetmiştir. Bu doğrultuda Alaska'nın satılan ilk toprak olması da önemlidir. Hem dış politikanın değişmesi hem de yeni ticaret rotalarının ortaya çıkması sonucunda bir dönemler ticarete önemli olan Alaska, Kırım Savaşı'nın (1853-1856) kaybedilmesi sonucunda alınan dış borçların fazlalığı nedeniyle 30 Mart 1867 tarihinde 7,2 milyon dolara ABD'ye satılmıştır. O dönemlerde Rusya Amerikasısı olarak bilinen Alaska hem tam olarak fethedilememesi hem de askerî olarak güvenliğinin sağlanmasının zorluğu nedeniyle imparatorluk topraklarından ilk gözden çıkarılan yer olmuştur. Kırım Savaşı'ndaki büyük yenilgi ile Çarlığın Alaska'da bulunan topraklarını koruyamayacağı düşüncesi ortaya çıkmış; Birleşik Krallık veya Fransa tarafından işgal edilmesinden önce satılmasının daha akıllıca bir karar olduğu düşünülmüştür. Kagarlitsky (2007, s.307), Birleşik Devletler'in Alaska'yı satın almaya Kırım Savaşı sırasında karar verdiğini yazsa da dönemin ABD Dışişleri Bakanı William H. Seward parlamentoya satın alma teklifini getirdiğinde anlaşma sadece bir oy farkla

kabul edilmiştir. O dönemler ABD’de Alaska’nın alınmasının gereksiz masraf olduğu söylemi hâkim olmuştur (USA Office of the Historian, 1867).

1904 -1905 yılları arasında yaşanan Rus- Japon Savaşı (Tsushima Savaşı)⁶⁹ ile de bölgenin güvenlik konusundaki önemi anlaşılmıştır. Rus donanmasının büyük bir kısmının kuzeyde bulunan limanlarından çekilmesi ve askerî alanda geri kalmışlığın sonucu olarak Rus ordusu Japon donanması karşısında başarısız olmuştur. Savaşın sonucunda, Rusya’nın Kırım Savaşı sonrası başlattığı reformların başarısızlığı ve Kuzey bölgesinin askeri olarak ihmâl edilmesinin bedeliyle yüzleşilmiştir (Stone, 2015). Savaştan sonra kuzeyde tekrar güçlü bir donanmanın kurulmasına karar verilmiş ve 1910 yılında İmparatorluk Donanması’na ait ilk buzkıranlar Vaygach ve Taymyr⁷⁰ üretilmiştir. Savaşın kaybedilmesinin en önemli nedenlerinden birisinin Kuzey Denizi’nin bilinmemesi olduğuna inanıldığı için bu iki buzkıran gemisi ile KDR’nin ilk sistematik araştırmasının gerçekleştirildiği Arktika Okyanusu Hidrografik Keşif Gezisi (1910-1915) yapılmış ve Sibirya kıyılarının haritalanması için ilk modern girişim

⁶⁹Rus-Japon Savaşı’nın birkaç farklı nedeni bulunmaktadır. Birincisi, sömürgecilik ve emperyalizm kapsamındadır. 19. yüzyılın sonlarına doğru Rusya, Asya’da genişlemeyi hedeflemiş ve Japonya ile Kore ve Mançurya üzerinde anlaşmazlık yaşanmaya başlanmıştır. Kore hem Japonya hem de Rusya için stratejik bir bölgeydi. Japonya, Kore’yi etkisi altına almayı; Rusya ise kontrol ederek Pasifik Okyanusu’ndaki etkisini artırmayı amaçlamıştır. Mançurya ise zengin kaynaklara sahip olması ve konumu nedeniyle hem Rusya’nın hem de Japonya’nın ilgisini çekmiştir. Rusya, bölgede Trans-Sibirya gibi demiryolu projeleriyle etkisini artırmaya çalışırken, Japonya bu durumu kendisine tehdit olarak görmüştür. Savaşın ikinci nedeni, Rus İmparatorluğu’nun iç siyasette siyasi ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle ulusal birliği sağlamak için dışarıda bir başarı elde etmeyi hedeflemesidir. Savaş, bu bağlamda bir dikkat dağıtma aracı olarak değerlendirilebilir. Son olarak, uluslararası alanda 19. yüzyılın sonlarında güç dengeleri değişmeye başlamış ve Japonya, modernleşme sürecinin ardından güçlü bir askeri güç haline gelmiştir. Bu durum, Batılı güçlerin de dikkatini çekmiş ve Rusya’ya karşı Japonya’yı desteklemeye başlamışlardır. Bu nedenler bir araya gelerek, Rus-Japon Savaşı’nın patlak vermesine yol açtı. Savaşın sonucunda Japonya, uluslararası arenada önemli bir güç olarak ortaya çıktı (Philip Streich ve Jack S. Levy, “Information, Commitment, and the Russo-Japanese War of 1904–1905”, *Foreign Policy Analysis*, cilt 12, sayı 4, 2016, ss. 489–511, <https://doi.org/10.1111/fpa.12058>).

⁷⁰ Çağının en iyi buzkıranları olarak kabul edilen Taymyr ve Vaygach boyut olarak küçük (yaklaşık 54 metre) fakat işlev olarak yüksek manevra yeteneğine sahip ve sığ sularda da gitme kapasitesi olduğu için teknolojik ilerleme sağlamıştır. Aynı dönemde Kanada’da buzların kraliçesi olarak bilinen ve 1914’te Rusya’ya satılan Early Grey (yaklaşık 82 metre) daha hantal bir yapıya sahiptir. Kuzey filosunda toplam 200 subay ve çalışan bulunmaktaydı (William Barr, *A Tsarist Attempt at Opening the Northern Sea Route: The Arctic Ocean Hydrographic Expedition, 1910-1915*, 1975, https://epic.awi.de/id/eprint/28048/1/Polarforsch1975_1_6.pdf).

başlatılmıştır. Aynı dönem içinde bölgede bulunan kereste, bakır, nikel ve demir KDR ile taşınmaya devam etmiştir. Keşif gezisi sırasında Dünya yüzeyinde yapılan son büyük bölgesel keşif olarak da kabul edilen Severnaya Zemlya Adası'nın bulunması oldukça önemlidir (Armstrong, 1973:147; Barr, 1975).

Rusya'nın Kuzey Kutbu topraklarındaki egemenlik hakkı ilk olarak Rusya İmparatorluğu Dışişleri Bakanlığı tarafından 20 Eylül 1916 tarihinde yabancı devletlere gönderilen diplomatik bir nota ile belirtilmiştir. Gönderilen notada B.A. Vilkitsky tarafından 1913-1915 yılları arasında Arktika Okyanusu'na düzenlenen seferler sırasında keşfedilen Sibirya'nın kuzey bölgelerinin ülke topraklarına dâhil edildiği bildirilmiştir. Bu notanın son kısmında “İmparatorluk Hükûmeti bu vesileyle, aşağıdaki bölgelerin İmparatorluğun doğal bir parçası olduğuna inandığını not eder. Yani Henrietta, Jannetta, Benetta, Herald ve Solitude Adaları, imparatorluğun Asya kıyılarında bulunan Yeni Sibirya, Wrangel ve diğer adalarla birlikte Sibirya topraklarının kuzeye doğru devamını oluşturur. İmparatorluk Hükûmeti, imparatorluğun Avrupa kıyılarında bulunan Novaya Zemlya, Kolguyev, Vaygach ve çeşitli büyüklüklerdeki diğer adalarının imparatorluğun toprakları olarak yüzyıllardır kabul edilen statüleri nedeniyle bu bildirimde dâhil etmeyi gereksiz görmüştür” ifadeleriyle kapsanan alanlar açık olarak yazılmıştır (Murgonov,2021).

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Rusya İmparatorluğu'na Almanlarla mücadelede destek olması için müttefik güçler tarafından 16. yüzyılda Moskova Şirketi tarafından kullanılan deniz yolu güzergâhıyla savaş malzemeleri gönderilmiştir. Arkhangelsk ve Murmansk limanlarına taşınan malzemeler Murmansk Demiryolu ile savaş bölgelerine gönderilmiştir. Savaşın ilk yılında gönderilen 1,2 milyon ton malzeme (700.000 ton kömür ve 500.000 ton savaş için ekipmanlar), 1916'da yaklaşık ikiye katlanarak 2,5 milyon tona (1 milyon ton kömür ve 1,5 milyon ton savaş için ekipmanlar) ulaşmıştır. Yazışmalarda Müttefik Devletler'in 1917 yılı için

yaklaşık 3,5 milyon ton malzemeyi KDR üzerinden Rusya'ya göndermeyi planladıkları görülmektedir. Fakat Ekim 1917'de Rusya'da Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesi ve Çarlık ordusu ile Bolşevikler arasında İç Savaş'ın çıkması sevkiyatı durdurmuştur. Bolşevik Devrimi başladığında, yaklaşık 200.000 tondan fazla malzeme (10.000 tondan fazla patlayıcı dâhil) Arkhangelsk'te ve 150.000 ton malzeme de Murmansk'ta Rus ordusuna sevkiyat için bekletilmekteydi. Özellikle bomba yapımında kullanılan malzemelerin Bolşevikler'in veya İttifak Devletleri'nden kaçan savaş esirlerinin eline geçeceğinden endişe eden Müttefik Devletler, Murmansk ve Arkhangelsk'e asker göndererek Beyaz Ordu'yu desteklemiş fakat Kızıl Ordu'nun kazanmasını engelleyememişlerdir (Jones vd., 2023).

Kuzey Bölgesi'nin ulusal sınırları korumadaki önemi İkinci Dünya Savaşı'nın erken dönemlerinde tekrar ortaya çıkmıştır. Finlandiya ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan Kış Savaşı (30 Kasım 1939-13 Mart 1940) ile savaşın doğu cephesinin kuzey kanadı açılmış, aynı zamanda Almanya'nın Danimarka ve Norveç'in eş zamanlı işgalini planladığı *Weserübung Operasyonu* (9 Nisan -10 Haziran 1940) gerçekleştirilmiştir. Almanya'nın savaş boyunca tarafsız olan İsveç'in sahip olduğu demir cevherine olan bağımlılığı nedeniyle ticaret rotasının güvenliğini sağlaması da gerekmektedir. Deniz yoluyla Alman limanlarına ulaşan demir cevheri kış aylarında Baltık Denizi'nin donması sonucu Norveç limanı Narvik'e ulaştığı için Almanya bu bölgeyi stratejik olarak önemli görmüştür. Sonuç olarak, Almanya her iki ülkeyi de işgal ederek savaş boyunca deniz üsleriyle kereste, süt ürünleri, balık ve bazı maden ve minerallerden yararlanmıştır. Almanya'nın SSCB'ye karşı savaş ilanından (22 Haziran 1941) sonra bölge Arktika konvoyu olarak bilinen ve SSCB'ye Ödünç Verme ve Kiralama (*Lend and Lease*) kapsamında askerî malzemelerin gönderilmesi için kullanılmıştır (Resse, 2008). Arktik konvoyu, Türkiye'nin SSCB'ye yardım gönderileceği gerekçesiyle Boğazlar'ın kullanılmasına izin vermemesi ve tarafsızlığını sürdürmesindeki kararlılık

nedeniyle alternatif olarak açılmıştır (Howard, 1967). İngiltere, İzlanda ve Kuzey Amerika'dan Arkhangelsk ve Murmansk limanlarına Ağustos 1941 ile Mayıs 1945 arasında yaklaşık 78 konvoy gönderilmiştir. Konvoylarla müttefiklerin toplam yardımının yaklaşık dörtte biri olan 4,5 milyon tondan fazla malzeme sevk edilmiştir. Yaklaşık 1400 ticari gemi, Rusya'ya hayati önem taşıyan malzemeleri teslim etmiştir. Alman saldırısı sonucunda 85 ticari gemi ve 16 Kraliyet Donanması savaş gemisi batmıştır. Konvoylarla birlikte 7.000'den fazla uçak, yaklaşık 5.000 tank, kamyonlar, traktörler, arabalar, yakıt, ilaç, kıyafet, metal ve diğer hammaddeler teslim edilmiştir. Arktika konvoylarının sağladığı en önemli katkı taşıdığı malzemelerden daha ziyade siyasi alanda olmuştur. Müttefiklerin Sovyetler Birliği'ne yardım etmeye kararlı olduklarını bu yolla kanıtlamasıyla ikinci cephe açılana kadar Almanya'nın deniz ve hava güçlerinin bölünmesi sağlanmıştır (Walling, 2016).

SSCB yönetimi altında 1917'den 1991 yılına kadar geçen sürede Kuzey, ülkenin en hızlı gelişen alanlarından birisi hâline gelmiştir. Bölgenin çok büyük bir kısmına işçi olarak gönderilen göçmen nüfus yerleştirilmiş ve kentleşme hızlandırılmıştır. 1926'da sadece 12 olan yerleşim yeri sayısı 1933'te 42'ye yükselmiştir. 1970'lerde ise, bölgede 500'den fazla yerleşim yeri kurulmuştur. Kent merkezlerinin oluşturulması hem merkezî yönetimi kolaylaştırmış hem de ülkenin en uzak alanlarına dahi yatırımların götürüldüğü ve zorlu koşullarda başarılı olduğunun kanıtı olarak Sovyet kimliğinin güçlendirilmesine katkı sağlamıştır (Bruno ve Kalemeneva, 2023:462-286).

Aynı dönemde bölgenin diğer devletleriyle kıyaslandığı zaman Sovyetler'in Kuzey'in geliştirilmesini daha planlı ve istikrarlı şekilde ele aldığı görülmektedir. Bunun sonucunda nüfus, sanayileşme ve kentleşme gibi konularda diğer Kuzey devletlerinin önünde yer almıştır. Sovyetlerin planlı bir kalkınma modeli uyguladığı bölgenin daha fazla endüstriyelleşerek ekonomiye olan katkısının arttırılması temel hedeflerden birisi olmuştur (Etkind,2011). Ayrıca, Sovyet tarih anlatımında da

Rusya'nın bir zamanlar Novgorod Prenslığı olarak kuzey imparatoru olduğu fikrine yaygınlık kazandırılmaya çalışılmıştır (Mc Canon:70-73). SSCB Genel Sekreteri Iosif Stalin (1924-1953) döneminde bölgedeki en önemli yatırımlar kömür ve nikel yataklarına yapılmış, Norilsk'te 2024'te de hizmet veren nikel ocakları kurulmuştur. Aynı zamanda askerî olarak bölgenin silahlandırılması da başlamıştır. Bu silahlandırmanın faydaları İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası'na karşı girilen mücadelede görülmüştür (Howkins vd., 2023).

Diğer taraftan Sovyetler döneminde bölgeyle ilgili uygulamalarda bir çelişki olduğu da görülmektedir. Bir tarafta, bölge, kent sayısının artması, KDR'nin geçilmesi ile kazanılan başarıları, yeraltı kaynaklarının çokluğu ile endüstriyel gelişmeyi simgelerken diğer taraftan Gulag kamplarıyla o dönemin karanlık tarihini de yansıtmaktadır.⁷¹ Bölgede madenciliğin gelişmesiyle birlikte Gulag'ta kalan mahkûmlar işçi olarak kullanılmış, özellikle 1930'lardan sonra bölgenin kalkınması tamamen kamplardaki işçilere bağımlı hâle gelmiştir. Aynı dönemlerde bölgede çok sayıda bilimsel keşif gerçekleştirilmiş ve kutup çalışmaları için Arktika ve Antarktika Araştırmaları Merkezi (1931) ile Kuzey Deniz Rotası Ana İdaresi (*Glavsevmorput*) kurulmuştur. Stalin'in ölümü (1953) ve birçok Gulag kampının kapatılması ilerleyen dönemlerde bölgedeki gelişmenin yavaşlamasının temel nedeni olmuştur. Stalin'den sonra SSCB Genel Sekreterliği'ne geçen Kruşçev, bölgenin ekonomik kalkınması için yeni bir beş yıllık planlama programı başlatmıştır. Programın temel amacı bölgedeki yeraltı kaynaklarının keşfedilmesi olup Sibiry'a'da kömür, petrol, doğalgaz ve elmas gibi değerli madenlerin bulunmasıyla yeni iş alanları geliştirilmiş, aynı zamanda bilimsel gelişmelere de destek devam etmiştir. İlk kez bu dönemde Gulaglar'ın kapatılmasından dolayı iş gücü sıkıntısı çekmeye başlanmış ve bölgeye göçü teşvik için ilk olarak ideolojik propagandaya başvurulmuştur. Kuzey'de sosyalizmin inşası ile ilgili çağrılar

⁷¹ Detaylı bilgi için bkz. sayfa 9, dipnot 2.

yapılmış ve afişler basılmıştır. Ayrıca, diğer çalışma yerlerine göre daha yüksek maaş verilmesi, çalışma saatlerinin daha kısa olması, erken emeklilik ve toplu konutlarda eve sahip olmak gibi önemli maddi teşvikler de sunulmuştur. Gerçekleşen programların sonucunda, 1960'lı yıllarda Kuzey SSCB'nin en hızlı kentleşen alanlarından birisi hâline gelmiş ve toplam nüfusun %3'e yakını burada yaşamaya başlamıştır. Yaklaşık 6 milyona denk gelen nüfusun yaklaşık %92'sini işçiler oluşturmaya rağmen ilerleyen yıllarda ailelerin sayısı da giderek artmıştır (Bruno ve Kalemeneva, 2023).

Bölgede altyapı ve nüfusun arttırılmasıyla ilgili program devam ederken bir taraftan da silahlandırılması hızlanmıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca Arktika sıcak çatışma bölgesi (*hot spot*) olarak ABD ve SSCB arasında yaşanacak olası çatışmanın başlangıç noktalarından birisi olarak görülmüştür. Bu sebeple bu dönem boyunca RFAB, ülkenin en yoğun silahlandırılan bölgesi olmuştur. Öyle ki Kola Yarımadası dünya üzerinde en yoğun nükleer silaha sahip yer hâline gelmiş; bölgenin en son keşfedilen yeri olan Novaya Zemlya nükleer test alanına dönüşmüştür. Sovyetler'in bölgede sahip olduğu silahlar arasında balistik füzeli nükleer denizaltıları (SSBN), delta sınıfı denizaltıları ve onlara monte edilmiş olan Sovyet yapımı SS-N-8 ve SS-N-18 füzeleri, Typhoon sınıfı denizaltıları bulunmaktadır. Diğer taraftan normal bir SSBN buzulların olmadığı yerlere de görev yapmaya uyumludur. Denizaltıların takibini engellemek için sonar cihazlarla ortamın sesine müdahale edilirken özellikle buzun yapısı görsel izlemeyi engellemektedir. Sovyetler Birliği Kuzey Filosu, Soğuk Savaş boyunca Kola Yarımadası'nda bulunan Severomorsk'ta konuşlandırılmıştır. Bu denizaltıları NATO'nun Arktika'daki savunmasında ön cephesini oluşturan Grönland-İzlanda Birleşik Krallık (GIUK) Boşluğu⁷² boyunca devriye gezmiş ve atış kabiliyetleri

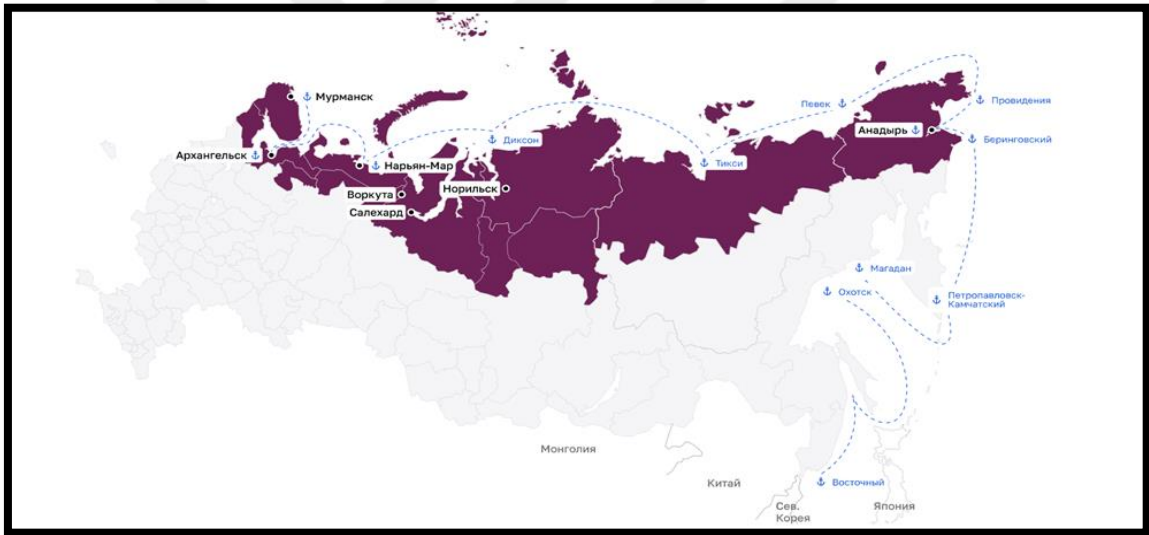
⁷² GUIK veya GI-UK Boşluğu Atlantik Okyanusu'nda stratejik öneme sahip olan Grönland, Birleşik Krallık ve İzlanda'nın kısaltmasından oluşan boğazın adıdır. Boğaz, Norveç Denizi'yle Kuzey Atlantik Okyanusu arasındaki ayrımı kapsamaktadır. GUIK daha çok askerî olarak kullanılan bir kavram olup 20. yüzyılda yaşanan savaşlar ve SSCB'nin bölgede nükleer silahlanmasıyla birlikte stratejik önem taşımaktadır. Günümüzde bu alan NATO'nun radar sistemi tarafından kontrol edilmekte ve üç ülke

test edilmiştir. 1954'ten itibaren bölgede nükleer denemelerin gerçekleştirildiği de bilinmektedir. Barents ve Kara Denizi arasındaki Kuzey Kutup Dairesi'ne yaklaşık 450 km uzaklıkta bulunan Novoya Zemlya'da nükleer silahların atmosferik, yeraltı ve okyanus testleri gerçekleştirilmiştir. Sovyet Donanması gözetiminde gerçekleştirilen kayıtlı 130 test bulunmaktadır. Sovyetler Birliği'ndeki en büyük nükleer patlama olarak da bilinen Tzar bombası (50 Mt) 20 Ekim 1961 tarihinde aynı bölgede test edilmiştir. Novaya Zemlya sadece nükleer testlerin yapıldığı yer değil aynı zamanda kullanılmayan çeşitli nükleer silahların, nükleer enerjili denizaltılar ve reaktörlerin depolanma alanı görevini de görmüştür (Vartanov ve Roginko, 1999). Fakat daha önce de detaylı şekilde açıklandığı gibi Gorbaçov'un Murmansk Konuşmasıyla Arktika yaygın kanaate göre barış ve işbirliği odaklı, ortak çıkarların ulusal çıkarın önünde tutulduğu ve kazan-kazan anlayışının hâkim olduğu bölge olarak kabul edilmiştir.

Arktika'nın barış ve işbirliği bölgesi olduğu anlayışının 2000'li yıllarda da devam ettiği görülmektedir. Rusya'nın dış politikasında Arktika'nın ayrı bir yere sahip olduğu diğer bölgelerle kıyaslamalarında da anlaşılmaktadır. Rusya'nın Gürcistan, Ukrayna veya Afrika'da sürdürdüğü politikalarının tam aksine Arktika'da statükoyu, BM'nin nezdinde uluslararası hukuku ve Arktika Konseyi ile uluslararası liberal düzeni desteklemektedir. Genel olarak dış politikasında liberal düzeni ve uluslararası hukukun işleyişini eleştirirken bölgede savunmasının temel nedeni BMDHS rejiminin Rusya'nın çıkarlarını destekleyecek şekilde kıtsa sahanlığını genişletme hakkı sağlamasıdır. Çalışmanın uluslararası hukuk kısmında da açıklandığı gibi, Kıta Sahanlığının Sınırları Komisyonu'na (CLCS) başvuran Rusya Sibiry'a'nın deniz altından uzantısı olarak kıta sahanlığını genişletmeyi talep ediyor ki, aynı şey Kanada ve Danimarka için de

arasında ortak tatbikatlar düzenlenmektedir (Nick Childs, Gauging The Gap: The Greenland-Iceland-United Kingdom Gap- A Strategic Assessment, the International Institute for Strategic Studies, 2022, https://www.iiss.org/globalassets/media-library---content--migration/files/research-papers/2022/05/gauging-the-gap_the-greenlandicelandunited-kingdom-gap_a-strategic-assessment.pdf, 24.07.2024).

geçerlidir. Fakat ABD sözleşmeye taraf olmadığı için Alaska'nın Arktika Okyanusu altından uzantısını genişletilmiş kıta sahanlığının kanıtlaması için halihazırda çalışmalara⁷³ devam etmektedir (KUCB,2023). Bu sebeple Rusya bölgede BM'nin kurduğu uluslararası hukuk normlarının sorgulanmasına karşı çıkarak en güçlü savunucusu konumundadır. Buna benzer şekilde Arktika Konseyi'nin var olan kurucu üyeleriyle devam etmesini yani statükoyu korumayı desteklemektedir. Rusya Arktika Konseyi ile bölgedeki işbirliği ortamının sürdürülmesini, bölge devletleri arasındaki ilişkilerin güçlenmesini ve ortak çıkar kapsamında bölgenin güvenlik kompleksine dönüşmesini engelleyip maksimum faydanın bölgede kurulacak ortaklıklar sonucunda ortaya çıkacağını savunmaktadır (Onur,2021).

Kaynak: Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi Haritası için <https://erdc.ru/en/about-azrf/> (28.08.2023)

Kısa bir özet olarak açıklandığı gibi, Rusya'nın kuzey ile olan ilişkisi Arktika'nın bölge olarak kabul edilmesinden çok daha eskilere dayanmakta olup tarihsel bir süreklilik göstermektedir. 11. yüzyıldan itibaren bölgenin sahip olduğu hem yeraltı kaynakları potansiyeli hem de deniz yolu Rusya'nın kuzeye yatırım yapmasının temel

⁷³ ABD Genişletilmiş Kıta Sahanlığı Projesi tarafından yayımlanan rapora göre ABD'nin bölgede genişleyeceği alan "yaklaşık bir milyon kilometrekare yani Kaliforniya'nın iki katı büyüklüğünde" olarak belirtilmiştir. ABD'nin bölgede yaptığı çalışmalar ve rapor için bkz: <https://www.state.gov/continental-shelf/>.

sebepleri olmuştur. Rusya Federasyonu politika belgelerinde de açıkça görüleceği üzere RFAB'nin ülkeye ekonomik etkisi ve ulusal çıkarları korumak için askerî olarak önemi yeni bir konu değildir. Bu sebeple tarihsel bağlılıkla birlikte kültürel ve kimliksel bir aidiyetlik duygusu da bulunmaktadır.

Rusya'nın geleceği için Moskova Prensliği, Çarlık, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu dönemlerinde de görece önemini koruyan bölge iklim değişikliğinin etkisiyle günümüzde diğer devletlerin de dikkatini çekmeye başlamıştır. Muhtemel ki, bu sebepten ötürü Rusya'nın bölge politikalarını 2008 yılından itibaren başlatmak yaygınlık kazanmıştır. Şüphesiz 2000'li yılların başında Başkan Vladimir Putin'in bölgeye ayrı bir önem vermesi sadece kişisel bir ihtiras değil, tarihsel geçmişi olan devlet politikasının sonucudur. Özellikle Alaska'nın satılmasının pişmanlığı ve Tsushima Savaşı'ndan alınan dersler Putin'in politikasında etkili olup bölgede buzulların daha yoğun olduğu dönemlerde dahi aktif kullanılan KDR'nin tekrar uluslararası nitelik kazanması temel amaç olma niteliğini hep korumuştur. Diğer taraftan belirtildiği gibi, bölge ikincil aktörler için de önem kazanmasıyla birlikte Rusya'nın takip ettiği politika ve “birinci derece önemli bölge” tanımlaması revizyonist bir dış politika izlediği anlatısına yaygınlık kazandırmaktadır (Herpen, 2015; Kolstø ve Blakkisrud, 2016; Orban, 2008; Sagramoso, 2020). Hâlbuki bölgeye Rusya'ya kıyasla sonradan dâhil olan NATO'nun son yirmi yıl içerisinde kuzeydeki uygulamalarının sayısındaki keskin artış ve son olarak genişleme kararı vermesi bölgeyle ilgili algısındaki değişimlerle açıklanabilmektedir.

Çalışmanın tezlerinden birisi olan Rusya'nın bölgedeki jeopolitik değişimler nedeniyle çıkar algısının değişmesindeki temel etken NATO'nun bölgeye dâhil olması 2022 yılında başlayan Ukrayna Savaşı'ndan bağımsız olup Rusya'nın artan potansiyelini dengelemeyi ve aynı zamanda Çin'i kuzeyden de çevrelemeyi amaçlamaktadır. Bölgenin artan önemi ve NATO'nun birincil aktör olma amacıyla

bölgeye dâhil olma isteği Arktika'yı bölgesel güvenlik kompleksine dönüştürmüş ve bölgenin istisnai barış ve işbirliği olanağını ortadan kaldırmıştır. Tezin bu bölümünde ilk olarak Kuzey'in Rus kimliğindeki önemi ve bölgeyle Rus kimliği arasındaki tarihsel bağlantı açıklanacaktır. İkinci başlıkta Rusya Federasyonu dış politika konseptleri, doktrinleri ve bölge ile ilgili yayımladığı belgeler incelenerek resmî politikasındaki değişiklik veya süreklilik olup olmadığına cevap aranacaktır. Son olarak bölgesel güvenlik kompleksi ve çıkar bağlamında Rusya'nın bölgede uyguladığı ekonomik ve güvenlik politikaları ele alınarak açıklanan resmî belgelerle uygulamaları arasındaki farklılıklar veya benzerlikler tartışılacaktır.

3.1. Arktika Bölgesi'nin Rus Ulusal Kimliğindeki Yeri ve Önemi

Ulusal kimlik, devlet ve ulus ile bireyi birleştiren “kolektif kültürel kimliğin bir biçimi ve ait olma duygusu” olarak tanımlanabilir (Smith,1991, s.31-32). Giddens'a (2000) göre bir tür psikolojik aidiyet olan ulusal kimlik, kültürel ve tarihsel koşullar sonucunda ortaya çıkar. Bir ulusun oluşma koşullarından birisi olan aynı toprak üzerinde yaşama şartı olarak coğrafya, ulusun dünya algısını şekillendirerek ona diğer uluslardan farklı özellikler kazandırır. Arktika Bölgesi sahip olduğu eşsiz coğrafi koşulları ve zorlu hayat şartları nedeniyle Rus kimliğinin oluşmasında öneme sahiptir. Zorlu iklim şartları, tehlikeli yaban hayatı ve kendine has yaşam koşulları hem Kuzey'de yaşayan insanlara hem de tüm ulusun kimliğine etki yapmıştır. Bu sebeple Rusya'nın bölge politikalarını anlamak ve yorumlamak için Kuzey bölgesinin Rus kimliğinde oynadığı rolü ve tarihsel olarak kuşaktan kuşağa aktarılan *Kuzeyli* kimliğini incelemek önem arz etmektedir.

Kuzey bölgesinin Rus ulusal kimliğindeki ilk etkisi, IV. İvan (Korkunç İvan) tarafından Kazan (1552) ve Astrahan'ın (1556) alınmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Bölge tamamının fethedilmesiyle birlikte bir taraftan Rus köylüleri, dindarları ve diğer

yerleşimcileri tarafından otoriteden uzak, özgürlük sembolü hâline gelirken diğer taraftan özellikle dönemin entelektüel kesimi ve muhalif grupların siyasi tutsak olduklarında yeni sürgün yeri olmuştur (Kappler, 2001). Gibson (1993) “üst sınıflar Kuzey’in evcilleştirilmemiş vahşi doğasına sıklıkla korkuyla bakarken, alt sınıflar onu olumlu bir şekilde efsanevi bolluk ve özgürlüğün “Vaat Edilen Ülkesi” olarak gördüler. Aynı zamanda, kendi istekleri dışında o bölgeye gönderilenler için orası *terör* bölgesiydi – cennet ve cehennem birarada idi” sözleri ile o dönem için bölgeye verilen anlamları özetlemiştir (Gibson,1993; Diments ve Slezkine, 1998, s.67-93). Kuzey bölgesi imparatorluk döneminin ilerleyen yıllarında Doğu-Batı kültürü tartışmalarında Ruslar’ın geldiği yer olarak vurgulanmaya başlanmıştır. Otto Boele tarafından yazılan “Rus Romantik Edebiyatında Kuzey” kitabında bu durum şu şekilde açıklanmaktadır:

“Doğu’nun öz, temiz ve kutsal olarak somutlaştığı ve Batı’nın yabancı, kirli ve kâfir bir şey olarak karşımıza çıktığı Rus dünya görüşünde (Kuzey) Doğu ve Batı arasındaki karşıtlığın tarihsel öneminin hareket noktasıdır. 18. yüzyılın başlarında Doğu’nun Rus ulusal kimliğinin bir simgesi olarak önemi azalmıştır. Gittikçe daha fazla Batılılaşan üst sınıfların dünya görüşünde ise Kuzey, Rusya’nın mekânsal-ideolojik referans noktası olarak Doğu’dan önce gelmeye başlamıştır. Rusya’nın yeni Avrupa kimliğinin bir sembolü olarak Kuzey, başlangıçta Rusların Batı’yı yakaladığına, hatta onu geçtiğine dair inancını dile getirmede mekânsal araç olarak kullanılmıştır. 18. yüzyıl methiye şiirlerinde kullanılan ileriye doğru bu mucizevi sıçramayı anlatan “Cennet Bahçesi” eski Rusya’nın kaosunun yerini alan bir “Kuzey Cenneti” olarak tasvir etmektedir” (1996, s.25-30).

Rus edebiyat yazarları Rus aristokrasisinin kölelik, sürgün ve zorlu yaşam düşüncelerine tepki göstererek Doğu ya da Batı kültürünü değil, Kuzey’i giderek belirgin bir şekilde gerçek Rus olma duygusunun bir sembolü olarak kullanmışlardır (Borgerson, 2008). Aynı şekilde Fransız Devrimi sonrası yazılan romanlarda Rus kışının ve kırsalının yarattığı zorlu koşullar sonucunda oluşan güçlü ve gerçek olmanın zıttı olan Fransız kültürünün yapmacıklıkları, yapaylığı ve “*kadınsılığıyla*” da alay

edilmiştir. Bu durumun özeti “Bir zamanlar erkeksi ve Kuzey’li bir ulusal karakteri ifade etmek için bir araca dönüşen kış, giderek yılın en Rus zamanı olarak görülmeye başlandı” cümlesinde de görülmektedir (Borgerson, 2008). 1812 yılında Napolyon’un ordusunun Rus kışına yenik düşmesiyle beraber Kuzey’in kimlikteki yoğunluğu daha da artmıştır. Ruslar için Napolyon, Deccal olarak görülmüş ve savaşın sonucunda kışın yarattığı koşulların zaferde önemli bir etkisinin olması soğuğa ve kış mevsimine Mesiyani bir rol atfedilmesine neden olmuştur. Bu durum hem kışın hem de kışın Napolyon’u yenen kutsal gücünün Kuzey’den geldiği düşüncesinin daha da içselleştirilmesini sağlamıştır. *Kuzey Mesihçiliğinin* ruhu Maksim Nevzorov’un “*Tanrı Kuzeyden gelir!*” dizesinde de görülmektedir (Hønneland, 2016: 33-35).

Kuzey’e olan ilgi sadece devrim öncesi yazarlar ve entelektüellerle sınırlı olmayıp Sovyet döneminde de resmî ve resmî olmayan anlatılarla devam etmiştir. Resmî Sovyet yazılarında Kuzey, ekonomik olarak sömürülen ve kaynakların keşfedilip çıkarıldığı bir alan olarak görülürken, resmî olmayan anlatıda kamp ve sürgün yaşamlarının hâkim olduğu yer olarak görülmüştür (Boele, 1996, s.256). Sovyet dönemi Arktika politikasını anlamak için anlatımdaki iki ayrı düşünce önemlidir:

“Aleksandr Soljenitsin’in Kuzey fikri, bir kurtuluş fikridir. Kuzeydoğuda, Sovyet hatasından arınmış bir Rusya’nın bir kez daha kendisi olabileceği ve kendine özgü rotasını izleyebileceği, bozulmamış olarak, şimdiye, gerçek manevi anlamını vermek ve geleceği selamlamak için bir alan olarak görüyor. Kuzeydoğu, “Avrupa Rusya’sının eski yöntemlerini yeni bir ortamda, yeni araçlarla ve yeniden oluşturma fırsatını” temsil ediyor. Kuzey ilk anlatıya göre teknoloji ve sürdürülebilir ekonomik uygulamalara rağmen taşınılacak, açılacak, hatta fethedilecek bir yerken ikinci grupta bir yer olmanın ötesinde muhalif düşüncenin önemli bir sembolüdür” (Griffiths, 1990, s.50-53).

Rusya’nın Arktika kimliğinin oluşması tarihsel bir süreç olarak kuşaktan kuşağa aktarılırken bölgede yapılan bilimsel çalışmaların ve keşif gezilerinin özellikle Sovyetler Birliği döneminde tamamen değiştiği görülmektedir. 1920’lerin başından

itibaren parti seçkinleri Kuzey’e ilgi duyarak orada yaşayan yerli halklara kültürlerini ve dillerini korumaları için özel haklar vermişlerdir. Aynı zamanda bu seçkinler, ülkenin uzak doğusunun nüfus azlığı nedeniyle idare konusunda tehdit altında olduğunu görmüşler ve Rusya egemenliğini sağlamlaştırmaya, Kuzey Deniz Rotası’nı geliştirmeye çalışmışlardır (Horensma, 1991:31-34). Fakat 1928 yılında Stalin tarafından başlatılan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın açıklanmasıyla devletin Kuzey bölgelerine olan ilgisinde açıkça artış olduğu görülmektedir. Buna göre Kuzey bölgesinin sınırları tekrar belirlenmeye çalışılmış ve tek merkez tarafından yönetilmesine karar verilmiştir. Sovyetler Birliği’nin merkezîleşme sürecinin en önemli örneklerinden biri olan *Glavsevmorput* (Kuzey Deniz Yolu Ana Yönetimi) bölge içinde bir tür devlet gibi çalışarak yaklaşık iki milyon kilometrekarelik alanı kontrol etmiştir. Arktika Bölgesi’nde yapılan bilimsel araştırmalar, maden arama ve üretimi, nakliye, tersane yapımı ve işletilmesi, tarımsal kalkınma ve nüfus yönetimi gibi konularda yaklaşık 100.000 kişiye istihdam sağlanmıştır (Armstrong, 1955).

Stalin’in bölge gelişimine gösterdiği ilgi, Sovyet popüler kültüründe Kuzey’in öneminin tekrar canlanmasına yol açarak “*Kızıl Arktika*” mitinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Uluslararası Kutup Yılı’nda (1932) Otto Schmidt kaptanlığındaki Sovyet buzkıran gemisi Sibiriakov’un ilk kez KDR’yi geçmesiyle birlikte Kızıl Arktika miti uygulamada karşılığını bulmaya başlamıştır. İlerleyen yıllarda gelişen teknolojiyle birlikte Kuzey’de yapılan uçuşlar artmıştır. Sovyet uçaklarının 1937 yılında Moskova’dan Amerika’ya Kuzey Kutbu’nu geçerek uzun mesafeli uçuşları havacılık dünya rekorunu kazanmalarına yıl açmış ve Sibiriakov’un geçişi gibi efsaneleşmiştir. Bu iki olayla ilgili afişler, posterler ve pullar basılarak önemi vurgulanmıştır (Mc Cannon, 1998: 8-9). Aynı yıl Papanin Seferi ile bölgeye uçak indirerek bilimsel merkez kuran ilk ülke Sovyetler Birliği olmuştur. Gazeteler, romanlar ve filmlerde yayılarak büyüyen Kızıl Arktika miti tüm Rus kültürünü özellikle cesaret, gurur ve zorlu

koşullarda zafer kazanma gibi niteliklerinin Rus kimliğinde yerleşmesinde rol oynamıştır. John Mc Cannon' a göre:

“Arktika miti Stalin döneminin sosyal gerçekçiliğinin bir ürünüdür. Bu anlamda sosyal gerçekçilik 1930’ların başından itibaren gerçek ve kurgu, fantezi ve gerçeklik, resmî doktrin ve kamu üzerinde hüküm süren kapsayıcılığa da atıfta bulunur. Sosyal gerçekçiliğin kapsamında Lenin ve Stalin kültleri, keskin bir vatanseverlik duygusu, teknolojik ve endüstriyel yeteneklere vurgu ve en önemlisi kahramanlık bulunmaktadır. Yüksek Stalinist dönemin Arktika kültürü her eylemi kahramanca ve destansı gösterme girişimleriyle dolup taşan bir kültürel ortamın en görünür ve çekici unsurlarından biri hâline gelmiştir” (1998, s. 10).

Stalin döneminde olduğu gibi 2001 sonrasında da vatanseverlik ve güçlü Rus kimliği inşası için Arktika Bölgesi’nin önemini tekrar vurgulamıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Rusya yaklaşık bin yıl sonra ilk kez bölgesel olarak kendi içine dönmüş ve kuzey tekrar “gelecek ve umut vaat eden bölge” olarak ortaya çıkmıştır. Putin, Rusya’nın yeniden canlanması ile coğrafyasının büyüklüğü arasında kurduğu ilişkiyi “büyük bir ülke, büyük bir devlet dediğimizde kesinlikle coğrafi büyüklük önemlidir. Boyut olmadığı zaman, etki de anlam da yoktur” sözleriyle belirtmektedir (Antonova, 2009).

Putin iktidarıyla birlikte Rusya’nın büyük güç statüsünün yeniden canlandırılmasında ve ABD ile girilen jeopolitik rekabette Arktika Bölgesi yeni Rus kimliğinin inşasında, güvenlikte ve ekonomik kalkınmada önem kazanmıştır. Kısaca bu yeni dönemle birlikte Kuzey, Rusya’nın büyük güç olarak yeniden doğuşunun da simgelerinden birisi olarak kabul edilmiştir (Indizhiev, 2010). Bobdunov’un 2010 yılında yapmış olduğu konuşmada belirttiği gibi “Kuzey, sadece ekonomik kaynakların merkezi, maddi anlamda geleceğimiz değil; aynı zamanda ruhun, kahramanlığın ve merkezî güçlerin sembolik bir kaynağıdır. Ülkemizin geleceği için önemlidir ve bizim mücadelemizin simgesi olarak da görülmektedir” (TASS, 2010). “Beyaz Dünya”(belyi

mir) olarak bilinen yeni bir hareketin doğmasıyla Aryan ve Neo-Pagan temaları kitleler arasında da yayılarak Kuzey Kutbu'nun Rusya'nın kaderi olduğu fikri yaygınlık kazanmıştır. Beyaz bir kimlikle özdeşleşme ve yabancı düşmanlığının artmasıyla birlikte hem politikacılar hem de medya tarafından Arktika'nın kullanıldığı görülmektedir (Aitammurto, 2006).

Sosyoloji profesörü ve Avrasyacı ideolojinin önemli isimlerinden Alexander Dugin'in Arktika Bölgesi'ne yaptığı vurgular da oldukça dikkat çekicidir. Arktika Bölgesi, Dugin'in fikirlerinde ve Avrasyacı düşüncelerinde önemli bir bileşen olarak konumlanmaktadır. 1980'lerden beri Rusya'nın Arktika'da yaşayan yerli halkları korumayı ve bağlantıları geliştirmeyi savunan Dugin, Asya ile Batı arasında gelecekte yaşanacak önemli ve kalıcı jeopolitik bölünmelerin bu bölgeden başlayacağını belirtmektedir (1999: 80). Rusya'nın sahip olduğu üstün soyun Arktika kökenli olduğunu ve Sibirya'nın Rusya için jeopolitik rezerv olarak önemini de yazılarında vurgulayan Dugin'e göre Rusya'nın bir bütün olarak bölünmeden varlığını devam ettirmesi için Rus Arktika'sının jeopolitik ve jeostratejik önemine dikkat edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, daha önceki dönemlerde yazılanlara benzer şekilde, Arktika Bölgesi'nde yaşayan yerli halkların yüksek ve temiz ahlaki değerlerinin, ahlaki açıdan iflas etmiş Batı toplumu karşısında Avrasya üstünlüğünün bir sembolünü yaratmak için önemli olduğunu ve üstün teknolojilerle donatılacak bir alan olarak kullanılmasını savunmuştur (Dugin, 1999: 25-30).

Rusya'nın Kuzeyli kimliğini ve dış politikalarına etkisini araştıran Laruelle'ye (2014: 38-42) göre, Sovyetler Birliği sonrası Rus kimliğinin ana bileşenleri olarak görülen üç coğrafi üst anlatı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Rus topraklarının dünyadaki diğer ülkelerden daha geniş olduğu ve belirli bir kıtayı oluşturduğu tezini savunan Avrasyacılıktır. İkincisi, Rusya'nın evrende yükseğe yani uzaya çıkmasına vurgu yapan *Kozmizmdir*. Son olarak, Rusya'nın Kuzeyi fethetmesini merkeze alan

Arktika mitolojisidir. Laruelle için bu bölge Rusya'nın Batılı güçler karşısında kahramanlığını kanıtlamak zorunda olduğu ve olası Üçüncü Dünya Savaşı için en olası başlama alanıdır. Aynı zamanda “Sovyetler Birliği’nin ortadan kalkmasıyla kaybedilen hegemonya için haklı bir tazminat” bölgesi olarak da değerlendirilmektedir. Rus halkı içinse Kuzey hem “unutulmuş topraklar” hem de “gelecek” anlamına gelmektedir. Kuzey Kutbu anlatısında güney tüm tehlikelerin ortaya çıktığı bölgeyken Kuzey’in Rus ulusunun sığınabileceği ve kendisini koruyabileceği yer olduğu Rusya’nın mekânsal bir temsili olarak görülmektedir. Bu bağlamda 2000 sonrası Arktika Bölgesi, büyük Rus gücünün yeniden doğuşunun ulusal simgesi olarak kabul edilmekle beraber yeni bir siyasi ve manevi kıta, son cennet imparatorluğu ve Rusya’nın tarihten intikam almak için son şansı olarak görülmektedir. Ukrayna Savaşı’nın başlaması ve NATO’nun bölgede genişleme politikası, Arktika’nın önemini sadece ekonomik kalkınma veya güvenlik kapsamında değil ulusal kimlik konusunda da arttırmıştır. Batılı devletler tarafından uygulanan yaptırımların kapsamına Rus kültürünün öğelerinin, sanat, edebiyat, sinema gibi, dâhil edilmesiyle Boele (1996) tarafından da açıklanan “Doğu ya da Batı değil, Kuzey evimiz” sloganları literatürde yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Rusya Devlet Başkanı Putin tarafından yapılan açıklamalarda da zorlu coğrafyasına rağmen Kuzey, tarihsel ve sosyal bağlam için en önemli alanlardan birisidir. Ayrıca, bölgenin diğer devletlerine kıyasla Rusya bölgeyi içselleştirip kutsallık katarak kimlik inşasında Batı’dan ziyade Kuzey’in hâlâ keşfedilmemiş değerlerine vurgu yapmaktadır. Kuzeyli kimliğine verilen önem sadece basılı yayınlarda veya filmlerde⁷⁴ değil, politika belgelerinde ve resmî söylemlerde de görülmektedir.

⁷⁴ Rusya’da Arktika Bölgesi ile ilgili çekilmiş en ünlü filmler Kırmızı Çadır (Красная палатка- 1969), Chelyuskintsy (Челюскинцы -1984), Arktika’da Kaуір (Затерянные в Арктике - 2002), Karda Kaуір (Потерянный в снегах - 2003), Yeni Topraklar (Новая земля -2011), Bölge (Территория - 2014), Buzkıran (Ледокол - 2016), Amudsen (Амудсен -2019), Kuzey Suarı (Северные воды -2021) ve Buzla Mücadele (Борьба со льдом - 2022)’dir.

3.2. Rusya Federasyonu Dış Politika Belgelerinde Arktika

Rusya Federasyonu'nun uluslararası sistemde belirlediği hedefleri, vizyonu ve bunları gerçekleştirmek için kullanacağı enstrümanları ana hatlarıyla anlamada dış politika belgeleri önemli bir role sahiptir. Dış politika stratejileri ve doktrinlerinden oluşan bu belgelerde uluslararası sistemden ve diğer devletlerden beklentiler ile güvenlik, ekonomi ve sosyo-kültürel konular gibi farklı başlıklar ele alınarak amaçlar açıklanmaktadır. Özellikle değişen çıkar ve tehdit algıları da bahsi geçen belgelerden anlaşılmaktadır. Bu nedenle Rusya'nın Arktika politikasını anlamakta dış politika belgelerinin önemli bir rolü vardır.

2000'li yılların başından itibaren, özellikle Putin'in ikinci dönemi (2004-2008) sonrası, Arktika, Rusya'nın dış politikasının ekonomi ve güvenlik konularında birincil önceliğe sahip olmuştur. Arktika, hem bir bölge olarak ülke sınırları içerisinde olması hem de sahip olduğu jeopolitiği, potansiyeli ve bölgede bulunan devletlerle ilişkilerin önemi nedeniyle Rus dış politikasında diğer bölgelerden farklı bir konumdadır. Öyle ki Rusya'nın bölgede uyguladığı politikalar hem ABD, Kanada, Grönland, Finlandiya, İsveç, İzlanda ve Norveç ile olan ikili ilişkilerini doğrudan etkilemekte hem de iç politikada ulusal kimlik ve çıkar konularında ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple Rusya'nın Arktika merkezli dış politikası iç politikasından ayrı olarak ele alınamayacağı için iki ayrı katmanda ve birbirleriyle iç içe geçmiş şekilde incelenmelidir.

Arktika Bölgesi İle İlgili Yayınlanan Belgeler⁷⁵

2001	Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi Temel Devlet Politikası
2004-2006	Arktika Konseyi Dönem Başkanlığı
2008	2020 ve Sonrası için Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi Devlet Politikasının Temel İlkeleri
2009	Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi
2013	2020'ye Kadar Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi'nin Geliştirilmesi ve Ulusal Güvenliğin Sağlanması Stratejisi
2014	- 2020'ye Kadar Rusya Arktika Bölgesi'nin Ekonomik ve Sosyal Kalkınması İçin Rusya Federasyonu Devlet Programı - Rusya Federasyonu Askeri Doktrini
2017	2025'e Kadar Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi'nin Sosyal ve Ekonomik Kalkınması için Rusya Federasyonu Devlet Programı
2019	2035'e Kadar Kuzey Deniz Rotası Altyapısının Geliştirilmesi Planı
2020	- 2035'e Kadar Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi Devlet Politikasının Temel İlkeleri - 2035'e Kadar Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi'nin Geliştirilmesi ve Ulusal Güvenliğin Sağlanması Stratejisi
2021	Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi
2021-2023	Arktika Konseyi Dönem Başkanlığı
2022	Rusya Federasyonu Denizcilik Doktrini
2023	- Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti - 2035'e Kadar Arktika'da Rusya Federasyonu Devlet Politikasının Temel İlkeleri (2020 yılı belgesinin güncellenmiş hâli)

Rusya'nın Arktika politikası temelinde tarihsel başarıların sürdürülmesine, geçmiş tecrübelerine ve bölgenin potansiyelini en yüksek düzeyde kullanmaya dayanmaktadır. Belgeler incelendikten sonra da görüleceği gibi, ortak amaçlara ve vizyonlara sahip olup bu manada bir süreklilik teşkil etmekle birlikte uluslararası alanda yaşanan konjonktürel değişimlerden de etkilenmektedir. Bu değişimlerden en önemlisi 2022 yılında başlayan Ukrayna Savaşı ve NATO'nun Arktika Bölgesi'ne

⁷⁵ Tablo yazar tarafından hazırlanmış olup Arktika Bölgesi ile ilgili belgelerden oluşmaktadır.

genişlemesidir. Her iki gelişme de Rusya'nın bölgedeki tehdit algısını değiştirmiş, fakat özellikle A5 devletleri arasındaki işbirliği vurgusunu etkilememiştir.

Rusya'nın Arktika politikasındaki bu süreklilikte onu diğer bölge devletlerinden ayıran belli başlı temel güdüler bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bölgeyle kurulan tarihsel bağ, tecrübe ve bunların Rus kimliğine etkisidir. “Kuzeyli” kimliği bir önceki bölümde de açıklandığı gibi politikaların oluşturulmasında önem arz etmektedir. Buna karşın bölgenin diğer devletlerinden olan Amerika'nın Alaska ile ya da Grönland'ın Danimarka ile coğrafi olarak doğrudan bir bağı yoktur ve her ikisi de daha sonra bu ülkelere eklenmiştir. Bu sebeple tarihsel bağlar kurulamamıştır. Bu durum her iki devletin de bölgeye verdikleri önemin sadece ekonomik ve güvenlik gibi maddi temellere dayanmasının temel sebebidir. Diğer taraftan Rusya için bölge geçmişten gelen bir bağlılığı, tarihsel başarıları ve Kuzey'in gücünü de içermektedir. Bu durum Rusya için Arktika'nın sadece maddi kazanç sağladığı “kaynak üssü” olmadığını da göstermektedir. İkinci olarak, Rusya coğrafi alan açısından bölgenin yaklaşık yarısını kapsamaktadır. Buna göre ülkenin sınırlarının yaklaşık 20.000 km'si Arktika Bölgesi'nden geçmekte olup bu da Rusya'nın yüzölçümünün %18'ine eşittir. Bu sebeple sınırlarının güvenliğine diğer bölge devletlerine göre daha fazla önem vermek zorundadır. Rusya, coğrafi olarak en büyük ülke olmasının sonucunda bölgenin en yoğun nüfusuna da ev sahipliği yapmaktadır. Yaklaşık 2,5 milyon yerli ve Rus, Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi'nde ikamet etmektedir.⁷⁶ Bu nedenle Rusya bölge politikalarında sosyo-ekonomik konulara da diğer devletlere kıyasla daha fazla önem vermekte ve bölgeye daha fazla yatırım yapmaktadır.

⁷⁶ Diğer devletlerin bölgedeki nüfusları şu şekildedir: Kanada 150.550, ABD 50.406, Grönland 56.780, İsveç 520.000, Finlandiya 180.000, İzlanda 360.000 ve Norveç 490.000. Toplamda 4 milyona yakın insana ev sahipliği yapan bölgede 40 farklı etnik grup ve 902'den fazla dil ve lehçe konuşulmaktadır. Veriler Arktik Konseyi internet sitesinden alınarak oluşturulmuştur. İnternet sitesi için: <https://arctic-council.org>

Arktika Bölgesi politikalarının oluşturulmasındaki üçüncü motivasyon kaynağı, Kuzey Deniz Rotası'dır. KDR, ilk keşif yıllarından itibaren ticaret, ulaşım ve güvenlik konularında ön plana çıkmıştır. Fakat tarihte ilk kez 2000 yılı sonrasında güzergâhın bütün yıl boyunca kullanıma uygun hâle gelmesi, yakın dönem planlarına dâhil olmasına neden olmuştur. Yapılan bilimsel çalışmalarda en geç 2040 yılında KDR'nin bütün yıl kullanıma uygun koşullara sahip olacağı öngörülmektedir. Bu durum da tarihte ilk kez Rusya'ya büyük bir deniz gücü olma imkânı sağlayarak jeopolitik önemini ve ekonomik kapasitesini arttıracaktır. Bu sebeple deniz yolları başlığı altında da açıklandığı gibi, Asya ile Batı arasındaki ticarete geleneksel güzergâhlara kıyasla en kısa ve güvenli su yolu olarak KDR Arktika Bölgesi politikalarının oluşturulmasında önemli bir motivasyondur. Dördüncüsü, RFAB, Rusya'nın GSYİH'nin yaklaşık %15'ini ve ihracatının %20'sini karşılamaktadır. Doğalgazın %80'i ve petrolün %17'si ve önemli madenlerin büyük bir kısmı bu bölgeden çıkmaktadır (Raimondi, 2014). 2005 yılında kurulan Yamal LNG'nin başarılı olmasıyla bu alanda da Rusya'nın itici gücü olan RFAB, Rusya'nın özellikle Batı tarafından uygulanan yaptırımlara karşı ekonomik atılımında önemli bir role sahiptir. Son olarak RFAB, belgelerde ve politika yapımcılarının yaptığı açıklamalarda da görüldüğü üzere, Rusya'nın savunduğu çok kutuplu uluslararası sistem için önemli bir role sahiptir. Geleneksel deniz yollarının en büyük rakibi olan KDR ve bölgenin enerji kaynakları Rusya'nın gelecekteki büyük güç olma vizyonunda en önemli yapıtaşdır. Daha önce de açıklandığı gibi, bölgede NATO'nun genişlemesine ve Batı'nın yaptırımlarına karşı Rusya BRICS üyelerini davet ederek hem politikalarını uygulamakta hem de Arktika'nın önemini uluslararası sistem içerisinde arttırmaktadır (Humpert, 2023).

Rusya Federasyonu tarafından Arktika Bölgesi'yle ilgili sosyal, ekonomik, altyapı, ulaşım, enerji ve çevre temalı çok sayıda belge yayımlamıştır. Fakat Arktika dış politikasını açıklayan temel belgeler 2008 ve 2020 yıllarında yayımlanmış olup diğer

belgeler ikisini temel almaktadır. Aslında yayımlanan ilk resmi belge 2001 yılında “Rusya Federasyonu’nun Arktika Bölgesi’nde Temel Devlet Politikası” başlığını taşımaktadır. Arktika Konseyi’nin işleyişine paralel şekilde hazırlanan dar kapsamlı belge 2008 yılında yayımlanan temel politika belgesinin de ilk taslağı olarak kabul edilmektedir. Bölgenin “bilimsel anlamda insanlığın ortak mirası” olarak görülüp uluslararası bilimsel ortaklıklara açık olduğu, barış ve işbirliği bölgesi olarak korunması gerektiği vurguları yapılmaktadır (Government of the Russian Federation, 2001). 2008 yılında yayımlanan “2020 ve Sonrası için Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi Devlet Politikasının Temel İlkeleri” belgesi resmî dış politikanın ilk önemli belgesi kabul edilmektedir. Belgede “Rusya Federasyonu’nun Arktika’daki Devlet Politikasının Temel Hedefleri” başlığı altında dört hedef belirlemektedir. İlki bölgenin sosyal ve ekonomik kalkınması, ikinci, bölgedeki sınırın askerî güvenliğinin ve savunmasının sağlanması, üçüncüsü bölgede artan ekonomik faaliyetlere ve iklim değişikliğinin yarattığı yeni koşullara karşı çevre güvenliğinin sağlanması, dördüncüsü RFAB’de tek tip bir bilgi ağının oluşturulması ve gerekli teknolojilerin geliştirilmesi ve son olarak, bölgede ikili ve uluslararası işbirliğinin karşılıklı fayda çerçevesinde devam ettirilmesidir. Aynı belgede açıklanan Rusya Federasyonu’nun Arktika’daki ulusal çıkarlarından birincil öncelikli olanı, ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınma sorunlarının çözümünde bölgenin “stratejik kaynak üssü” olarak varlığını devam ettirmesidir. İkincisi Arktika’nın barış ve işbirliği bölgesi olarak korunmasıdır. Üçüncüsü bölgenin benzersiz ekolojik sisteminin korunmasıdır. Son olarak, KDR’nin RFAB’deki tek ulaşım sistemi olarak kullanılmasıdır. Görüldüğü üzere birinci ve sonuncu çıkarlar ulusal çaptayken, ikincisi bölge devletlerinin ortak çıkarına ve üçüncüsü evrensel sonuçları olduğu için küresel çıkar kapsamına girmektedir. Açıklanan hedeflerin uygulanması ve ulusal çıkarların korunması ise üç dönem, 2008-2010, 2011-2015 ve 2016-2020 olarak planlanmıştır. Nihai olarak belgede açıklanan hedeflerin üç dönem

içerisinde düzenli gerçekleştirilerek Rusya'nın bölgedeki hem lider güç rolünü koruması hem de barış ve istikrar ortamının devam ettirilmesi amaçlanmıştır (Government of the Russian Federation,2008; Laruelle, 2020).

Yayımlanan ilk temel belge olması sebebiyle 2008 belgesi, Rusya'nın 21. yüzyıl Arktika dış politikasının başlangıcı kabul edilmektedir. Belgenin hazırlanma süresinin uzunluğundan da bölgeye verilen önem anlaşılmaktadır. Belgede özellikle hem bölgedeki iş birliklerinin devamının sağlanması hem de ulusal çıkarların diğer bölge devletleri için tehdit gözükmemesini sağlayacak şekilde açıklanması dikkat çekicidir. Rusya'nın sürdürdüğü politikanın yapı taşı olan bu belgenin 2024 yılı itibariyle de devam ettirildiği görülmektedir. Diğer taraftan uluslararası alanda yaşanan değişimler ve Rusya'nın diğer bölgelerdeki dış politika kararlarına gelen tepkilerin yansımalarının Arktika'da da görülmeye başlanmasıyla söylemsel olarak değişimler olmasına rağmen bölgede barışın ve istikrarın sürdürülmesinin faydaları politika olarak savunulmaya devam etmektedir (Petrov vd., 2021).

2013'te yayımlanan "2020'ye kadar Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi'nin Geliştirilmesi ve Ulusal Güvenliğin Sağlanması Stratejisi" ve 2014'de "Rusya Federasyonu Askeri Doktrini" ve "Rusya Federasyonu Askeri Doktrini" bölge politikasının seyrini anlamada önemlidir. 2013 yılında yayımlanan belge temel olarak 2008 belgesini almakta fakat bölgenin tamamı yerine RFAB'ne odaklanmaktadır. 2008 yılı belgesinde Arktika Bölgesi ve uygulanacak dış politika hakkında genel bir çerçeve çizilmişken 2013'te MEB, bölgenin kalkınması ve merkezîleşmenin artırılması temel hedefler arasındadır. Merkezîleştirme çalışmaları kapsamında 2014 yılında bölgenin sekize bölünerek tek bir merkeze bağlanması ve 2017'de Kuzey Deniz Rotası Yönetim Merkezi'nin kurulması da bulunmaktadır. 2013 belgesi ulusal güvenlikle ilgili olarak bölgenin sosyal ve ekonomik kalkınması, bilim ve teknolojinin geliştirilmesi, bölgede yaşayan özellikle yerli halkların korunması ve çevresel güvenlik konularını ele almakta

olup iç politikada yapılması gereken uygulamalarla bunlar açıklanmaktadır (Government of the Russian Federation, 2013).

Diğer taraftan, 2014 yılında yayımlanan hem askerî hem de denizcilik doktrini belgelerinde, Arktika ilk kez stratejik önceliğe sahip bölge olarak ilan edilmektedir. Bölgede bulunan askerî varlıklar doğal kaynakların yani “kaynak üssünün” koruyucusu olarak tanımlanırken bölgede olası bir küresel rekabet öngörülerek bunun karşılıklı yarar sağlayan iş birliklerine dönüştürülmesi hedefler arasında sayılmaktadır. Denizcilik doktrini ise Rusya’nın en önemli ve büyük filosu olan Kuzey Filosu’na odaklanarak KDR’nin savunmasına ve ulusal sınırların korunmasına önem vermektedir. 2014 yılında Rusya tarafından Kırım’ın ilhak edilmesinin bölgeye verilen önemi azaltmadığı aksine arttırdığı da aynı yıl yayımlanan iki doktrinde görülmektedir (Putin, 2014).

2020 yılında yayımlanan “2035’e Kadar Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi Devlet Politikasının Temel İlkeleri” belgesi, Rusya Federasyonu’nun ikinci temel belgesi olarak kabul edilmekte olup takip edilecek 15 yıllık gelecek vizyonunu anlamada önemlidir. Belge Rusya’nın Arktika Konseyi dönem başkanlığı öncesinde yayımlanarak başkanlık sırasında odaklanılacak gündem başlıklarının da öğrenilmesini sağlamıştır. 2020 yılı belgesinde açıklanan temel ulusal çıkarlardan ilki, Rusya Federasyonu’nun toprak bütünlüğünü ve egemenliğini sağlamak; ikincisi, Arktika’yı barış ve bölgedeki tüm devletlerin karşılıklı fayda sağladığı ortaklık bölgesi olarak korumak; üçüncüsü, RFAB’de bulunan nüfus için refahı ve yüksek yaşam standardını garanti altına almak; dördüncüsü, RFAB’ni stratejik kaynak üssü olarak geliştirmek ve ekonomik büyümede bölgeden en rasyonel şekilde yararlanmak; beşincisi, KDR’yi küresel alanda ulusal bir ulaşım koridoru olarak geliştirmek ve son olarak çevreyi ve Rusya’nın sınırları dâhilinde bulunan yerli azınlıkların geleneksel yaşam şeklini korumaktır (Government of the Russian Federation, 2020). Açıklanan maddelerden de görüldüğü üzere Arktika’nın uluslararası konumundan ziyade iç politikası daha fazla

vurgulanmıştır. Bundaki temel neden, hiç şüphesiz Batı tarafından uygulanan yaptırımlara karşı bölgenin gelişiminin iç kaynaklara da devam edeceğini göstermektir (Laurelle, 2021).

2020 belgesinde açıklanan temel hedeflerin 2008 belgesinin devamı olduğu ve belgenin Arktika Konseyi başkanlık dönemine (2021-2023) uygun olarak hazırlandığı görülmektedir. Hedeflerden birincisi, Arktika Bölgesi'ndeki küçük etnik gruplar da dâhil olmak üzere bölge nüfusunun yaşam kalitesini ve refah seviyelerini yükseltmektedir. İkincisi, bölgedeki ekonomik kalkınmayı hızlandırarak Rusya'nın ekonomik büyümesine katkısını arttırmaktır. Üçüncüsü, Arktika'nın çevresinin, geleneksel yaşam alanlarının ve yerli halkların yaşam biçimlerinin korunmasıdır. Dördüncüsü, uluslararası hukuk temelinde bölge devletleriyle karşılıklı fayda sağlayan işbirliğinin artırılmasıdır. Son hedef ise, Rusya Federasyonu'nun Arktika'daki ulusal çıkarlarının, ekonomik alan da dâhil olmak üzere korunmasıdır. 2020 belgesi temel hedeflerin uygulanması için üç döneme (2020-2025, 2025-2030, 2030-2035) göre planlama yapılmıştır.

Rusya tarafından yayımlanan temel iki belge arasında özellikle ulusal çıkar kısmında hem nitelik hem de nicelik olarak farklılıklar bulunmaktadır. Elbette iki belgenin yayımlanmaları arasında geçen 12 yıl boyunca Rusya'nın dış politikasında ve uluslararası alanda yaşanan değişiklikler belgeye yansımaktadır. Burada temel iki etkenden bahsedebiliriz. Bunlardan ilki, Arktika Bölgesi'nin uluslararası alanda öneminin ve bölge dışı aktörlerin ilgilerinin artmasıdır. İkincisi, iklim değişikliğinin bölgenin sahip olduğu potansiyeli daha ulaşılabilir hâle getirmiş olmasıdır. Bu sebeple daha önceki yıllarda bölge devletleri ortak, hatta küresel çıkar merkezli politikalar uygularken bu durum yerini tamamen ulusal çıkarlara bırakmıştır. Bu iki değişikliğin etkilerini 2020 politika belgesinin ulusal çıkar kısmında ve 8. paragrafta açıklanan bölgesel güvenlik zorlukları maddesinde görmekteyiz. Her iki belgenin de ulusal çıkar

başlıklarını incelediğimiz zaman, 2008 belgesinde dört tane madde varken 2020’de iki yeni madde eklenerek altı maddeye çıkarılmıştır. Bilindiği üzere, dış politika belgelerinde yapılan sıralama aynı zamanda önem derecelerini de belirtmektedir. Buna göre, 2008’de RFAB’nin stratejik bir kaynak üssü olarak gelişimi temel ulusal çıkarken, 2020’de RFAB’nin egemenlik ve toprak bütünlüğünün sağlanması birincil önemdedir. Bu değişiklikte etkili olan gelişmeler, Arktika’nın 2008’deki jeopolitik ortamından farklı bir şekilde askeri tatbikatların sayısının yaklaşık iki katına çıkması, Batı’nın uyguladığı yaptırımların kapsamına Rusya’nın bölgedeki projelerinin de dâhil edilmesi ve Rusya’nın kıta sahanlığı sınırlarını genişletmek için yaptığı başvurunun devam etmesidir (Laruelle, 2020).

İki belge arasındaki ikinci değişiklik ise, 2020 belgesinde ilk kez yerli halklardan bahsedilmesidir. 2008 belgesinde olmayan, fakat 2020’de 8. madde ile açıklanan bölgesel güvenlik zorluklarından ilki, bazı yabancı devletlerin Arktika’daki faaliyetleri düzenleyen uluslararası anlaşmaların temel hükümlerini ve bölgesel işbirliği formatını dikkate almadan, orijinal ulusal hukuk düzenleme sistemlerini gözden geçirme girişimidir. İkincisi, deniz sınırlarının uluslararası hukuk tarafından belirlenmemiş olması ve üçüncüsü, Rusya’nın Arktika Bölgesi’nde yürüttüğü ekonomik ve diğer faaliyetlerin yabancı devletler veya uluslararası kuruluşlar tarafından engellenmeye çalışılmasıdır. Rusya Arktika’da güvenlik zorluğu olarak yaptırımları, BMDHS’ne bağlı komisyonun sonuca ulaşamamasını ve bazı devletler tarafından KDR’nin sabote edilmesi şeklinde görmektedir. ABD’nin Rusya’nın karasularından geçen Kuzey Deniz Rotası’nın ulusal değil uluslararası ulaşım koridoru olduğunu savunması, kıta sahanlığı ve MEB sınırlarının on yıldan fazla süre geçmesine rağmen kesinleşmemesi ve enerji alanındaki projelerinin Batılı ortakları tarafından durdurulması veya iptal edilmesi kastedilmektedir (Weitz, 2021).

Ukrayna Savaşı'nın (2022) başlamasından sonra Arktika Bölgesi'nin Rusya Federasyonu'nun en önemli dış politika belgeleri olan doktrinler ve stratejilerdeki önemi artmıştır. 2022 yılında yayımlanan Denizcilik Doktrini, 2023'te dış politika konsept belgesi ve 2020 yılı belgesinin güncellenmiş hâli, eski belgelerden belirgin farklılıklar taşımaktadır. 2022 Denizcilik Doktrini, Arktika'yı Rusya'nın deniz stratejisi alanındaki en önemli önceliği olarak belirterek KDR'nin ve Arktika Okyanusu'nun gelişiminin gelecekte ulusal çıkarlara doğrudan etki yapacağını açıklamaktadır. Rusya'nın gelecekte deniz gücüne dönüşebilmek için hayati derecede önemli olan Arktika Okyanusu'ndaki kıta sahanlığının kullanımını arttırması ve bölgede iddia ettiği genişletilmiş MEB alanını kabul ettirmesi önemlidir. Rusya'nın denizcilik alanındaki hedeflerini gerçekleştirmesi “büyük güç olma” idealinin en önemli adımlarından birisi olarak görülmektedir. Rusya Federasyonu'nun Arktika Bölgesi'yle ilgili 2024 yılına kadar yayımladığı belge 2023'te 2020 yılı temel belgesinin güncellenmiş şeklidir. Başta Ukrayna – Rusya Savaşı ve NATO'nun Arktika'yla ilgili politikalarını gözden geçirerek bölgede genişleme kararı alması güncel belgenin yayımlanmasındaki temel etkenlerdir. Ayrıca açıklandığı gibi, savaşın başladığı dönemde Arktika Konseyi dönem başkanı olan Rusya'nın toplantılarının diğer daimî üyeler tarafından protesto edilmesi ve yapılan bilimsel iş birlikleri de dâhil olmak üzere bütün anlaşmaların dondurulması veya iptal edilmesi de bölgeyle ilgili dış politikasını güncellemesinde etkili olmuştur. Güncel olarak yayımlanan 2023 yılı belgesindeki en önemli değişiklik ilk belgenin 16. maddesinin a bendi olmuştur (Grinyaev vd., 2023).

2020 yılı belgesi	2023 yılı güncellenen belge
Arktika Konseyi, kıyı Arktik beşlisi, Barents Avrupa-Arktika Bölgesi Konseyi dâhil olmak üzere çok taraflı bölgesel işbirliği formatları çerçevesinde ve Arktika devletleriyle ikili temelde iyi komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesi, küresel iklim değişikliği, çevrenin korunması ve doğal kaynakların yüksek çevre standartlarına uygun olarak verimli şekilde araştırmaların yapılması uluslararası işbirliğinin geliştirilmesindeki temel görevlerdir.	Rusya Federasyonu’nun Arktika’daki ulusal çıkarlarını dikkate alarak, ilgili çok taraflı yapıları ve mekanizmalar çerçevesinde yabancı devletlerle ilişkilerin ikili bazda geliştirilmesi, uluslararası ekonomik, bilimsel, teknolojik, kültürel ve sınır ötesi işbirliğinin yanı sıra iklim değişikliği etkileri, çevrenin korunması ve Arktika’nın sürdürülebilir kalkınması adına doğal kaynaklarının etkili bir şekilde geliştirilmesi alanında araştırma yapılması temel görevlerdendir.

İlk belgede yer alan Arktika devletleriyle iyi komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesi kısmı kaldırılarak ulusal çıkarların dikkate alındığı vurgusu yapılmış; Arktika Konseyi ve Barents Konseyi’nin isimleri yazılmadan çok taraflı yapılar ve mekanizmalar şeklinde belirtilmiştir. Güncellenen belgeden Arktika Konseyi’nin çıkarılması, diğer bölge devletleri tarafından Rusya’nın dönem başkanlığının boykot edilmesine cevap olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca, görüldüğü üzere Rusya artık Arktika Bölgesi’nden ziyade RFAB ve iç politikaya odaklanarak Batı teknolojisinden bağımsız bölgesini geliştirmeyi hedeflemektedir.

Son olarak, Rusya Federasyonu dış politika konsept belgelerinde de Arktika Bölgesi’nin artan önemini görmek mümkündür. 1993, 2000, 2008, 2013, 2016 ve 2023 yıllarında yayımlanmış olan belgelerde Arktika ilk kez 2008 belgesinde yer almıştır. Devlet başkanı seçilen Dimitri Medvedev tarafından 15 Temmuz 2008 tarihinde yayımlanan üçüncü dış politika belgesi önceki yayımlananların devamı niteliğinde olup Rusya’yı küreselleşen dünyada rekabetçi ve güçlü bir aktör hâline getirmek için öncelikli yapılması gerekenlere dikkat çekmektedir. 2007 Münih Konuşması ile başlayan Putin’in “yeni Rusya” vurgusu uluslararası ilişkilerde önemli rol oynamakta,

Rusya'nın enerji gücü ve BMGK daimî üyesi olması ile en büyük Avrasya gücü olması ön plana çıkarılmaktadır. İdeolojik çatışmanın sona ermesi, Soğuk Savaş dönemi mirası ön yargıların aşılması ve küresel tehdit olarak uluslararası teröre karşı ortak mücadelenin verilmesi Rusya'nın sisteme uyumuna ve ikili ilişkilerinin geliştirilmesine katkı sağlamıştır. 2008 Dış Politika Konsept belgesinde de aynı doğrultuda “küresel sorunların ele alınmasında Rusya Federasyonu'nun öncelikleri” başlığı altında yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkışı, uluslararası ilişkilerde hukukun önceliği, uluslararası güvenliğin güçlendirilmesi ve uluslararası ekonomik ve çevresel işbirliği açıklanmıştır (Medvedev, 2008). Belgede, bölgesel öncelikler olarak ilk sırada BDT'yi yeniden canlandırma ve ilgili kuruluşları (Avrasya Ekonomik İşbirliği, Şangay İşbirliği Teşkilatı ve Gümrük Birliği gibi) daha da geliştirme amacı yer almaktadır. İkinci önemli bölge Avrupa olarak belirtilmiştir. Yeni bir Avrupa Güvenlik Anlaşmasının gerekliliği ve Rusya'nın Avrupa Konseyi, AGİT, NATO ve Arktika Konseyi gibi kuruluşlarla ilişkilerinin güçlendirilmesi açıklanmıştır. 2008 belgesi, ilk kez Arktik Bölgesi'nin geçmesi nedeniyle de önemlidir. Buna göre geleneksel olarak istikrarlı ve siyasi ortamın etkilerinden muaf olan Kanada ile ilişkilerin geliştirilmesi kapsamında izlenecek politikada Arktika Bölgesi'nde ikili ticaret, ekonomik bağlantılar ve yatırım işbirliklerinin geliştirilmesine dikkat çekilmiştir. Ayrıca, Rusya'nın kapsamlı dış politikası bağlamında Asya-Pasifik Bölgesi ülkelerinin özellikle Sibiry ve Uzak Doğu bölgelerinin ekonomik kalkınması için öncelikli role sahip olduğu vurgulanmıştır (The Foreign Policy Conception of the Russian Federation, 2008).

Vladimir Putin 12 Şubat 2013 tarihinde Rusya'nın dördüncü dış politika konseptini yayımlanmıştır. 2008 belgesinden farklı olarak mevcut uluslararası sistemin daha fazla merkezde bulunduğu belge Batı'nın azalan etkisi ve daha rekabetçi hâle gelen piyasalardan dolayı çok kutuplu bir dünyaya geçişin olması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca 2008 doktrininde ideolojik çağın sonunun geldiği ve Soğuk Savaş

dönemi mirasının istikrarlı şekilde aşıldığı gibi atıflar varken, 2013 belgesinde Soğuk Savaş hiç yer almamıştır. Bunun yerine uygarlık çeşitliliği ve uluslararası ilişkilerin yeniden ideolojiler üzerinden anlaşılmasının getireceği olumsuzluklara değinilmiştir. Diğer politika belgelerine benzer şekilde beş bölüm (genel hükümler, modern dünya ve Rus dış politikası, küresel sorunların çözümünde Rusya'nın öncelikleri, bölgesel öncelikler ve Rus dış politikasının oluşturulması ve uygulanması) şeklinde bir yapılandırma ile dış politika vizyonunu açıklanmıştır (Putin, 2013).

Diğer taraftan, uluslararası gücün Batı'dan Doğu'ya ve Asya- Pasifik bölgesine kaymaya başladığı, Çin ve Hindistan ile ilişkilerin güçlendirilmesinin dış politikanın en önemli yönü olduğu belgede dikkat çekmektedir. Diğer belgelerden farklı ve dikkat çeken bir diğer kısım ise Arktika ve Antarktika'ya verilen önemin artmasıdır. İklim değişikliğinin artan etkileri kapsamında her iki bölge de belgede yer almış ve bölgesel öncelikler kısmında özel vurgu yapılmıştır. Belgede dikkat çeken son konu “yumuşak güç” kavramıdır. 2008 belgesinde de değinilen kavrama verilen önemin arttığı, özellikle Rus medyası ve iş dünyasının ülkenin uluslararası ilişkilerdeki konumunu sağlamlaştırması ve Rus kültürün daha fazla tanınabilir olması için çabanın arttırılması gerektiği belirtilmiştir. Münih konuşmasında Putin'in belirttiği Batı uygarlığının hegemon olarak var olmasını eleştirmesiyle belgede geçen ideolojilerin çatışmasının sona erdiği ve küresel sistemde tekrar güçlü bir aktör olarak var olan Rusya'nın Batı karşısında kendi özgün kültürünün önemini vurgulaması aynı çizgidedir (Light, 2015).

2014'te başlayan Ukrayna krizi Rus ulusal güvenlik ve dış politikalarının doktrinlerinde değişmesine neden olmuştur. Değişimin ilk örneği 26 Aralık 2014 tarihinde yayımlanan askerî strateji belgesidir. Yeni doktrine göre, Rusya'nın güvenliğine yönelik ana tehdit NATO'nun askerî yığınağı ve ittifakın Rusya sınırına doğru genişlemesidir. Ayrıca belgede, ilk kez barış zamanında Rusya'nın Arktika Bölgesi'ndeki ulusal çıkarlarının korunması yetkisi silahlı kuvvetlere verilmiştir. Bu

durum Rus dış ve güvenlik politikasında değişen çıkar ve bölgeselcilik algısının örneğidir (Sinovets ve Renz,2015; Military Doctrine of Russian Federation, 2014).

2014 Kırım'ın ilhak edilmesi ve Batı tarafından uygulanan yaptırımların etkisi yeni bir dış politika konseptinin açıklanmasında en önemli faktör olmuştur. Konseptin temel amaçları değişen konjonktürde Rusya'nın konumunu güçlendirmek, özellikle artan uluslararası terör örgütlerine karşı küresel güvenliği ve barışı sağlamada katkı sağlamak, Batı yaptırımlarına karşı ekonominin güçlenmesi için pazar çeşitliliğini arttırmak ve yatırımlarda teşvikler sağlamak, Arktika Bölgesi'nin gelecekteki öneminin farkına varılmasını sağlayarak bölgeye yapılan yatırımları arttırmak, yeni kurulmakta olan çok kutuplu uluslararası sisteme uyumu sağlamak ve Batı'nın azalan gücüne önemli alternatifler olarak ortaya çıkan yeni siyasi ve ekonomi merkezlerle ilişkileri güçlendirmektir. Belgede, özellikle yeni oluşan uluslararası sistem içerisinde Rusya'nın artan rolü ve önemine vurgu yapılmış ve BMGK daimî üyesi olarak dengeleyici aktör rolü ön plana çıkarılmıştır (Osthanege, 2015).

Rusya tarafından yayımlanan 30 Kasım 2016 tarihli dış politika konsepti en son olması bakımından ayrı bir öneme sahiptir. 31 Mart 2023 tarihinde, Putin tarafından 2016 yılında yayımlanan dış politika konsept belgesinin güncellenmiş hâli onaylanmıştır. 2022 Ukrayna Savaşı sırasında yayımlanması belgeyi önemli kılmaktadır. Belgede öne çıkan başlıklar Rusya'nın küresel ve bölgesel düzeylerde barış ve güvenliğin sağlanması konusunda özel bir sorumluluğu olduğu, çok kutupluluğa doğru değişen dünya düzeni fikrini savunmaya devam edeceği, dünyanın farklı bölgelerindeki ilişkileri yeniden düzenleyeceği ve Batı'ya karşı devam eden duruşunun devam ettireceğini belirtmektedir. Savaş devam ederken yayımlanan belgede, Rusya kendisini uluslararası sistemin kurallarına saygılı ve saygıyı hak eden aktör olarak konumlandırmakta, büyük güç olarak görmekte ve çok kutuplu sistemin büyük güçleri arasındaki ilişkiyi dengelemede önemli role sahip olduğunu belirtmektedir. Belgenin ilk

bölümünde uluslararası düzenin mevcut değişiklikleri ve gelecekteki vizyonun ana hatlarını çizmek için “gelişme için ana eğilimler ve beklentiler” başlığı bulunmaktadır. Bu kısımda “daha adil birçok kutuplu dünya düzeni”ne doğru giden süreç ve gücün yeni bölgesel merkezlere doğru kaymasını engellemeye çalışan Batılı devletler eleştirilmektedir. Ayrıca, Rusya’nın ulusal çıkar merkezli politikalara daha fazla yöneldiği, fakat “ulusal çıkarlarını küresel ve bölgesel düzeyde barış ve güvenliği sağlama konusundaki sorumluluğunun bilinciyle bağımsız ve çok yönlü dış politika” izlediği belirtilmektedir (The Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation, 2023).

Güncellenmiş belgede mevcut dünya düzeninin içinde olduğu kriz, çok kutupluluğun kaçınılmaz yükselişi ön plana çıkmakta ve Rusya’nın diğer devletlerle ilişkilerinde yapıcı, tarafsız ve düşmanca olmayan doğası ile Asya’nın yükselişi, Çin ve Hindistan ile Rusya’nın derinleşen ortaklığı ve bölgeselciliğin artan önemi sıklıkla vurgulanmaktadır. Belgede, Rusya’nın ilk kez “kendi kendine yeten uygar-devlet” ve “Rus dünyasının merkezi” şeklinde tanımlanması dikkat çekicidir. 2023 belgesinin öncelikli bölgeler kısmında önceki belgelerden farklı olarak Arktika Bölgesi ikinci, Avrasya Kıtası (Çin ve Hindistan) üçüncü ve İslam Dünyası beşinci sırada yer almıştır. Yayımlanan diğer dış politika belgelerinde Arktika Bölgesi (Kanada ile ilişkilerin gelişmesi ve iklim değişikliği kapsamında) yüzeysel olarak ele alınmışken, ilk kez 2023 belgesinde ikinci önemli bölge olarak Avrasya Kıtası, Asya- Pasifik, Avrupa Birliği ve ABD’nin önünde yer almıştır. Arktika ile ilgili ortak çıkar vurgusu yapılan “Rusya’ya karşı yapıcı bir politika izleyen ve Kuzey Deniz Rotası’nın altyapı geliştirilmesi de dâhil olmak üzere Kuzey Kutbu’ndaki uluslararası faaliyetlerle ilgilenen Arktik dışı devletlerle karşılıklı yarar sağlayan işbirliği kurmak”; ulusal güvenlik ile ilgili “düşmanca devletlerin bölgenin güvenlikleştirilmesine yönelik gidişatını etkisiz hâle getirmek ve Rusya’nın Rusya Federasyonu’nun Arktik Bölgesi’nde egemenlik haklarını

kullanma kabiliyetini sınırlamak” kısımları bölgenin ulusal çıkar ile güvenlik konularında ilk sıraya yükseldiğinin de kanıtıdır (Lipunov, 2023; Ashby, 2023; Barabanov,2023).

Açıklanan belgelere dayanarak Rusya’nın Arktika Bölgesi’nin dış politikasında belirli önceliklerinin olduğu görülmektedir. 2008 yılından 2023 yılına kadar süreç içerisinde bu önceliklerde bir değişikliğin olmadığı, aksine genel ve ortak bir süreklilik olduğu dikkat çekmektedir. Bahsi geçen bu önceliklerden ilki, RFAB dış politikada birinci derece önemli bir bölge olarak kabul edilmekte olup bölgenin geliştirilmesi bölgeyle ilgili temel hedeftir. Ayrıca, Arktika’da bulunan ulusal çıkarların, ülke sınırlarının ve egemenlik alanlarının korunması temel güvenlik meseleleri kapsamında ele alınmaktadır. İkincisi, Kuzey Deniz Rotası’na yapılan yatırımlar, küresel alanda yaygın kullanılan bir su yolu hâline gelmesi, Rusya’nın güçlü bir ekonomiye ve deniz gücüne sahip olmasında önemlidir. Üçüncüsü RFAB’nın “stratejik bir kaynak üssü” olarak kullanılmasına devam edileceği belirtilmektedir. Son olarak, bölgede fayda odaklı işbirliğinin devam etmesi ve silahlandırılmasından kaçınılmasının tüm bölge devletleri için en rasyonel seçenek olduğu ileri sürülmektedir.

3.3. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Bağlamında Rusya’nın Arktika’da Ekonomik ve Askerî Uygulamaları

Arktika’nın değişen coğrafyası ile jeopolitik öneminin artmasından en çok etkilenen devletlerden birisi Rusya Federasyonu’dur. Açıklandığı gibi Rusya’nın bölgede ekonomik ve askerî faaliyetleri çok eskilere dayanmaktadır. Özellikle 16. yüzyılda Moskova Şirketi’nin kurulması ve sonrasındaki süreçte bölgenin ticaretteki önemi azalmamış, hatta yeni yeraltı kaynaklarının keşfedilmesiyle artmıştır. Arktika Rusya Federasyonu’nun hem korunması gereken en uzun sınırını hem de ekonomisi için kaynak üssü olarak tanımladığı zenginliklerini temsil etmektedir. Uzun yıllardır devam eden kalkınma programlarının uygulanması sonucunda RFAB, Arktika’nın en gelişmiş

ve en yoğun nüfusa sahip kısmı olmayı başarmıştır. Bu durum Rusya'nın Arktika'yı içselleştirmesinin de bir sonucudur. Bir önceki başlıkta da açıklandığı gibi Rusya ilk olarak küresel çıkar kapsamında bölgenin iklim değişikliği etkilerini vurgulamıştır. 2008 sonrası süreçte ise, temel politika belgesinde de görüldüğü gibi, bölge devletlerinin ortak faydalarını gözetmeyi ve Arktika Konseyi'nin çatısı altında ortak çıkarların tüm devletlerin yararına olacağını savunmuştur. Fakat, özellikle 2023 yılında yayımlanan güncel belgelerde ortak çıkarın ve bölgede işbirliğinin sürdürülmesi desteklenmesine rağmen ulusal çıkar vurgusunun en yüksek seviyeden açıklandığı görülmektedir. Batı tarafından uygulanan yaptırımların kapsamına Arktika'nın da dâhil edilmesiyle iç politikaya önem verip hem kendi kendine yetebilen bir güç olmayı hem de ulusal çıkarlarını en yüksek düzeyden korumayı hedeflemektedir (Shapovalova vd., 2020).

Bir devletin dış politikasını açıklarken belgelerinde belirtilen politikaları, hedefleri ve amaçlarının uygulamada nasıl bir karşılık bulduğunu karşılaştırmak önemlidir. Rusya'nın politika belgelerinde Arktika kaynak üssü, ekonominin itici gücü, ulusal çıkarların korunmasında birincil öncelik olarak tanımlanmakla beraber barış ve istikrar içinde bölgede bulunan devletlerle işbirliğinin devam ettirilmesi vurgusu bulunmaktadır. Bu noktada Rusya'nın Arktika Bölgesi dış politikası süreklilik göstermektedir. Bu kısımda, Arktika'nın istikrar ve barışı temsil ettiği bir alandan bölgesel güvenlik kompleksine dönüşmesiyle Rusya'nın uygulama ve pratiklerinde devamlılık mı süreklilik mi olduğu sorusunun cevabı için ilk olarak ekonomik daha sonra güvenlik alanındaki uygulamaları detaylı olarak ele alınacaktır.

3.3.1. Ekonomik Uygulamalar

Arktika'nın ekonomik olarak bölge özellikleri göstermesiyle birlikte, bölgede bulunan bütün devletler için olduğu gibi Rusya için de önemi artmaya başlamıştır. Arktika'nın bölgesel ekonomik kompleks olarak tanımlanıp yatırım için yeni cazibe

alanına dönüşmesindeki temel etkenlerden ilki, iklim değişikliği sonucunda bölgenin yeraltı kaynaklarına erişim imkânının artmasıdır. İkincisi, yeraltı kaynaklarının çıkarılmasında, açık deniz sondaj madenciliğinde ve LNG üretimi gibi alanlarda teknolojinin gelişmesidir. Üçüncüsü, dünyada “çip savaşları” olarak da bilinen değerli madenlerde yaşanan krizlerin sayısında artış yaşanmasıdır. Dördüncüsü, el değmemiş şekilde yüksek rezervlere sahip petrol ve doğalgaz yataklarının bulunmasıdır. Son olarak, bölgede özellikle deniz ulaşımının yaygınlık kazanmasıyla küresel ekonomide dikkat çekmesidir. Bölgenin en büyük devleti olan Rusya içinse, Arktika Bölgesi ekonomik olarak üç konuda ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki yeraltı kaynakları, ikincisi kuzeyden geçen deniz rotası ve son olarak bölgede nüfusun arttırılmasıdır (Ashby, 2023).

Nüfus yoğunluğu ve kalkınma düzeyi az olmasına rağmen RFAB’si yeraltı kaynakları bakımından Rusya’nın en zengin bölgelerinden birisidir. ABD Jeoloji Araştırmaları Kurumu tarafından 2018’de yayımlanan “Rusya’nın Maden Endüstrisi” raporuna göre, Rusya’nın kuzeyindeki maden kaynaklarının toplam değeri 22.4 trilyon doları aşmaktadır (USGS, 2018). Rusya Bilimler Akademisi tarafından 2018’de yayımlanan verilere göre, küresel bakır, nikel ve elmas üretiminin yaklaşık %40’ı Rusya Arktik Bölgesi’nde gerçekleşmektedir.⁷⁷ Rusya’nın ham madde ihracatının yaklaşık %60’ının sağlandığı kuzey bölgeleri, nüfusun %10’undan daha azına ev sahipliği yapmasına rağmen ulusal gelire katkısı yaklaşık %20’ye ulaşmaktadır. Ülke ekonomisi için en önemli gelir kaynaklarından olan doğalgazın %83’ü ve petrolün %17’si buradan elde edilmektedir (Lev Fedoseev, 2017). Arktika Bölgesi’nin Rusya için ekonomik olarak önemli olmasında ikinci etken ise, Kuzey Deniz Rotası’nın uluslararası deniz ticaretindeki artan önemidir. Hem deniz yolları hem de hukuk kısmında açıklandığı gibi, Rusya KDR’yi ulusal su yolu olarak kabul etmekte ve yönetimi için Rosatom başta

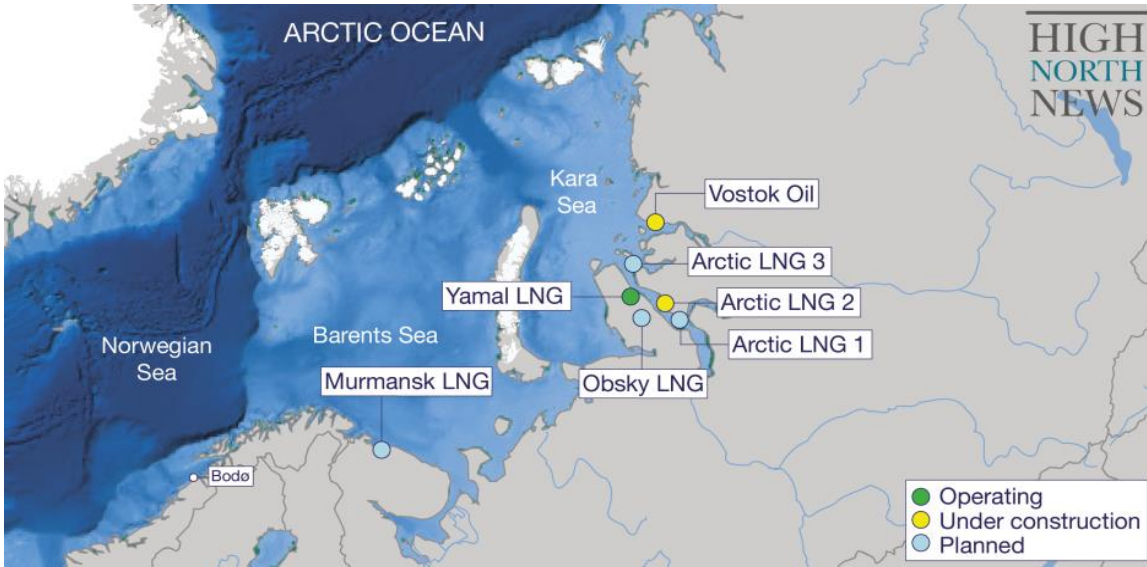
⁷⁷ Rusya’nın kuzey bölgesinde bulunan yer altı kaynakları ile ilgili detaylı bilgi için çalışmada s.100-103.

olmak üzere birçok devlet kurumu işbirliği yapmaktadır⁷⁸. Deniz yolları başlığı altında da açıklandığı gibi, KDR hem Rusya'nın Arktika Okyanusu ile bağlantısını sağlayan ana nakliye hattıdır hem de geleneksel deniz yolları için en önemli alternatif güzergâh olarak ön plana çıkmaktadır (Hayata ve Huang, 2021; Mekhdiiev vd., 2022).

Rusya tarafından bölgeyle ilgili yayımlanan politika belgelerinde “kaynak üssü” olarak tanımlanan KDR'nin uluslararası deniz yolu olarak önemi sıklıkla vurgulanmaktadır. Ayrıca özellikle bölge devletleri arasındaki işbirliği ve barış ortamıyla Arktika'nın daha hızlı kalkınacağı ve bundan herkesin fayda sağlayacağını dikkat çekmektedir. Fakat belgelerde görüldüğü gibi ekonomiyle ilgili ortak çıkar üzerinden yapılan açıklamaların ulusal çıkara doğru kaymakta olduğu dikkat çekmektedir. Rusya'nın gelecek vizyonu için en önemli bölgelerinden biri hâline gelen Arktika'da ekonomik uygulamalarla ulaşmak istediği dört temel hedef bulunmaktadır. Birincisi, bölgenin sosyal ve ekonomik yapısını güçlendirerek nüfus yoğunluğunu arttırmaktır. İkincisi, bölgeye daha fazla yabancı yatırım sağlayarak özellikle teknoloji konusunda eksikliği tamamlamaktır. Üçüncüsü, Kuzey Deniz Rotası'nın yoğun kullanılan uluslararası deniz yollarından birisi hâline getirmektir. Ayrıca, KDR'nin iç sularla bağlantılarını güçlendirerek yaygın kullanımını arttırmaktır. Son hedef olarak, bölgenin altyapısını geliştirerek demir yolları ve kara yollarıyla yakın ülkelerle olan bağlantıları sağlamaktır. Bu sayede bölgede bulunan yeraltı kaynaklarının ihracatı sadece KDR'ye bağlı olmayacak ve özellikle deniz yolunun kullanımının zor olduğu kış aylarında boru hatları, demiryolları veya kara yollarıyla kesintisiz devam edebilecektir (Mekhdiiev vd., 2022).

⁷⁸ Kuzey Deniz Rotası'nın yönetim politikası ve düzenlemelerinde devletin birçok farklı kurumu sürece dâhildir. Bunlardan en etkilisi rotanın idaresine sahip olan Rosatom kurumudur. Devlet Nükleer Enerji Şirketi veya Devlet Atom Enerjisi Şirketi olarak da bilinen şirket, nükleer enerji konusunda uzmanlaşmış Rus devlet kurumudur. 1 Aralık 2007 tarihinde kurulmuş olup bilimsel araştırma kuruluşları, nükleer silah kompleksi ve dünyanın tek nükleer buzkıran filosu dâhil olmak üzere 350'den fazla işletmeden oluşmaktadır. Rusya'nın elektriğinin yaklaşık %19,66'sını üreterek elektrik üreten şirketler içinde birinci sıradadır. Küresel nükleer yakıt pazarının %17'sini sağlamakla birlikte dünyanın tek nükleer buzkıran filosuna sahiptir (<https://www.rosatom.ru/en/about-us/>).

Enerji devi olarak kabul edilen Rusya'nın doğalgaz ve petrol ihracat stratejisi, temelinde boru hatlarına dayanmaktadır. Dünyanın en büyük boru hattı ihracatçısı olarak da tarihsel süreç içerisinde sevkiyat sistemini kurmuştur. Fakat Ukrayna ile başlayan savaş ile birlikte en büyük pazarı olan Avrupa'nın kaybedilmesi o bölgedeki boru hatlarını işlevsiz kılmaktadır. Avrupa'ya boru hatları üzerinden doğalgaz ve petrol sevkiyatı savaşın başlamasıyla %80 oranında azalmıştır. Avrupa ile yeniden enerji ticareti başlasa bile, Avrupa Komisyonu tarafından 2022'de yayımlanan belgede alternatif yeşil enerji kullanımına geçileceği ve fosil yakıt ithalatının 2030'da sona erdirilmesi hedefi açıklanmıştır. Yaşanan bu durum, Rusya'nın hem boru hatlarına hem de Avrupa pazarına alternatif olarak LNG ile ihracata yönelmesindeki temel nedenlerdendir. LNG'nin geliştirilmesiyle politik ve enerji ticareti açısından özellikle Avrupa'ya da yanıt verilmektedir. İlk olarak, yeni ithalatçılarla birlikte uluslararası sistem içerisinde daha fazla aktör ile işbirliği kurma imkânı elde edilecektir. Ayrıca LNG ile enerji alanında yeşil dönüşüme daha uygun, ekosisteme ve çevreye duyarlı daha dinamik bir sektöre girerek teknolojik ilerlemeye katkı sağlanacaktır. Sonuç olarak, Batı pazarının giderek payının düşmesi sonucunda Rusya için Arktika'da yapılan LNG projeleriyle büyüyen yeni enerji pazarı Asya Pasifik bölgesine erişimi sağlamayı hedeflemekte ve "Kuzey'in Katar'ı olmak" şeklinde özetlenmektedir (Sputnik,2023).

Kaynak: Malte Humpert, “From Ukraine to the Arctic: The War’s Impact on Russia’s Northern Energy Ambitions, The High North News, 18 Mart 2024, <https://www.highnorthnews.com/en/ukraine-arcticwars-impact-russias-northern-energy-ambitions#:text=Russia's%20first%20Arctic%20mega%2Dproject,ice%2Dcapable%20Arc7%20LNG%20carriers,29.09.2024>).

RFAB’de tamamlanan en önemli proje Yamal LNG’dir. Arktika Bölgesi’nin artık yatırım için uygun olduğunun ve değişen iklim koşullarına rağmen kârı maksimize etmeye başladığının da ilk göstergesi kabul edilen projenin tasarıları 1997 yılında başlamış, 2002 yılında Gazprom’un yönetimi almasıyla hızlanmış, fakat yönetim daha sonra Novatek’e geçmiştir. 3 Aralık 2008 tarihinde Yamal projesi resmî olarak açılmış ve 2017 yılında faaliyete başlamıştır⁷⁹. Rusya’nın en yoğun doğalgaz rezervine sahip olan Yamal Yarımadası, projenin de kapsamı dâhilinde 2010 yılında Obskaya-Bovenkovo demiryolu hattının açılmasıyla ülkenin geri kalan kısmına; açılan Yamal

⁷⁹ Gazprom tarafından başlatılan projede en büyük hissedar olarak Novatek’in olması ayrıca dikkat çekicidir. 2010 sonrası yaşanan rüşvet ve yolsuzluk haberleri sonucunda Gazprom’un sahip olduğu güç Putin tarafından dağıtılmıştır. Novatek ve Rosneft, Gazprom’u dengeleyici rakip güçler olarak ortaya çıkarılmıştır. Yamal Yarımadası’ndaki doğalgaz rezervlerini çıkarmak ve pazara sunmak için uzun vadeli ve birden fazla aşamalı olarak planlanan mega proje, 27 milyar dolarlık yatırımla doğalgaz ve LNG üretim tesislerini, iki nakliye limanını ve bir havaalanı içermektedir. Projenin en önemli yatırımcıları Çin İhracat- İthalat Bankası (%54.9), Gazprombank ve Sberbank (%21.1) ve Rusya Ulusal Refah Fonu (%12.5)’dür. Novatek, Kasım 2008’de %50,1 hisse satın alarak projenin ana hissedarı olmuş, Total 2011 yılında projeye ortak olarak %20 hisse satın almıştır. Geriye kalan hisseler 2013’te Çinli yatırımcılar olan CNPC (%20) ve İpek Yolu Fonu (%9,9) tarafından satın alınmıştır (Daria Shapovalova, Eduard Galimullin ve Ekaterina Grusevenko, Russian Arctic offshore petroleum governance: The effects of western sanctions and outlook for northern development, Energy Policy, cilt 146, 2020, ss.115-145, <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111753>)

limanıyla KDR'ye; havaalanıyla da diğer ülkelere bağlanmıştır. Artan teknolojik imkânlar ve yatırımların da etkisiyle Yarımada'dan 2020'de 99,25 milyar metreküp gaz üretilmiştir ki bu oran Rus doğalgazının %20'sinden fazlasına denk gelmektedir. 2030 yılına kadar bu oranın %40'ı geçmesi beklenmektedir (Henderson, 2019). Yamal LNG, yüzde yüzü bitmiş hâlde tam kapasitede kullanıldığı için Rusya'nın Arktika'daki en önemli başarısı kabul edilmektedir. 2014'te Batı tarafından uygulanan yaptırımlar kapsamında dahi Total grubu projedeki %20 hissesini devretmemiştir.⁸⁰ Rusya'nın politika belgelerinde sıklıkla belirttiği gibi bölge devletleri arasındaki işbirliği ve ortaklıkların maksimum faydayı sağlayacağı söyleminin karşılığı olduğu görülmüştür. Yamal LNG'yle birlikte sürdürülebilir ve yeşil dönüşüm kapsamında çevredeki ekosisteme duyarlı olan Yamal projesi, uluslararası şirketler tarafından da bir çok kez kontrol edilmiştir (Merkulov, 2019).

RFAB'de gerçekleştirilen bir diğer önemli enerji yatırımı ise Arctic LNG 2'dir. 2018 yılında başlanan projede Fransız şirketi Total (%10) ve Japon şirketi Japan Arctic LNG (%10) ABD'nin uyarılarına rağmen yaptırımlara uymayarak özellikle teknoloji alanında katkı sağlamışlardır. Yamal LNG projesini örnek alarak hazırlanan Arctic LNG 2 için taşıma tankerlerinin Koreli firma olan Samsung Heavy Industries ile Rosneft ve Gazprom tarafından ortaklaşa üretilmesine karar verilmiştir. Böylece Rus şirketlerin LNG lojistiği için gerekli ekipmanların yapım sürecine dâhil edilerek bu teknolojilere sahip olması hedeflenmektedir. Aralık 2018'te, Alman şirket Siemens'in yanı sıra Türk şirket Rönesans Holding ve İtalyan şirket Saipem Arctic LNG 2

⁸⁰ Fransız enerji şirketi olan Total Enerji, 2022 yılında başlayan ve 2024 yılında da devam etmekte olan Ukrayna Rusya Savaşı ile Avrupalı şirketler tarafından uygulanan yaptırımlara Arktika Bölgesi'nde ortağı olduğu Yamal LNG'yi dahil etmemiş, sadece Arctic LNG 2 projesindeki payını azaltmıştır. Aynı paralelde Japon Mitsui şirketi de Arctic LNG 2'deki payını iptal etmemiş sadece dondurmuş ve projede paydaş olmaya devam etmiştir ("TotalEnergies CEO: Will See if We Can Get Novatek Dividend", Reuters, 27 Nisan 2023, <https://www.reuters.com/business/energy/totalenergies-ceo-will-see-if-we-can-get-novatek-dividend-2023-04-27/>; Adrien Pécout ve Nabil Wakim, "Staying in Russia, TotalEnergies' Contested Gamble", Le Monde, 18.03.2022, https://www.lemonde.fr/en/economy/article/2022/03/18/staying-in-russia-totalenergies-contested-gamble_5978921_19.html, 29.09.2024).

projesinin altyapı çalışmaları için ortak girişim anlaşması imzaladıklarını açıklamışlardır. Yüzde elli ortaklıkla kurulan ortak altyapı girişiminin 2,2 milyar Euro değerinde olduğu belirtilmiştir (Humpert, 2024).

Rusya'nın Arktika Bölgesi'ndeki Önemli Enerji Projeleri

	Proje Durumu	Operasyonun Başlangıç Tarihi	Nominal Kapasite	Proje Maliyeti (milyar Dolar)
Yamal LNG	Aktif	2018	16.5	27
Arctic LNG-2	Aktif	2023,2024, 2026	19.8	21.3
Far Eastern LNG	Planlanıyor	2025	6.2	4.2
Vladivostok LNG	Planlanıyor	2021	1.5	2
Sakhalin LNG-2	Planlanıyor	2026	5.4	6.1
Ob LNG	Planlanıyor	2027	6.6	7

Kaynak: Ministry of Energy of Russian Federation, “Russian Fuel and Energy Complex”, <https://minenergo.gov.ru/en/russian-fuel-and-energy-complex>, 02.10.2024).

Rusya, bölgede, LNG'nin yanında doğalgaz ve petrol için de önemli girişimlerde bulunmaktadır. Buradaki temel amaç, sadece LNG alanına yatırım yaparak riski arttırmak yerine boru hatları ve demiryollarıyla yılın her ayında sevkiyatın gerçekleşmesini sağlamaktır. Çünkü KDR hala 12 ay kullanıma uygun değildir. Enerjide en önemli ticaret ortağı olan Çin ile Rusya arasında doğrudan doğalgaz sevkiyatını sağlayacak olan Sibirya'nın Gücü boru hattı ve Rusya Devlet Başkanı Putin'in 16-17 Mayıs 2024 tarihli Çin ziyaretinde de gündeme gelen Sibirya'nın Gücü 2 projesi, bölgedeki ekonomik yatırımlar açısından önemlidir (Downs,2024:5).

Bölgedeki LNG yatırımlarının çeşitlendirilmesindeki bir diğer önemli proje sayılan Vostok Oil, RFAB'de yapılan en büyük kapasiteli petrol projesidir. Kuzey'de bulunan en önemli yatakları birleştirmesi planlanan projenin, tam kapasite çalıştığında, 50 ile 100 milyon ton petrol üretimi sağlayacağı hesaplanmaktadır. Vostok Oil'in en

önemli ortakları ise Çin ve Hindistan'dır (The Barents Observer, 16 Ocak 2020). Özellikle Hindistan tarafından önemi vurgulanan projede Kuzey Güney Taşıma Koridoru⁸¹ üzerinden petrolün sevkiyatının gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Rusya'nın Arktika Bölgesi'nde demiryolu taşımacılığı da deniz yolu gibi hızla gelişmektedir. Rusya Demiryolları Kurumu başkanı "Demiryolları olmadan, Arktik Bölgesi'nin gelişimini hayal etmek zor olurdu. Rusya, sürekli donmuş koşullarda demiryollarının inşası ve işletilmesinde engin deneyime sahiptir. Kuzey Denizi güzergâhının yükünü paylaşmak ve yeni sahalar geliştirmek için bunlara yönelik demiryolu yaklaşımlarının daha da geliştirilmesi gerekmektedir." diyerek bölge için demiryolunun önemini özetlemiştir. Bölgede bulunan en önemli demiryolu hatlarından ilki Severnaya Demiryolu'dur. Moskova'yı Arktika Okyanusu kıyısındaki Arkhangelsk'e bağlayan bir demiryolu ağıdır. Demiryolu Arkhangelsk, Komi, Vologda, Kostroma, Yaroslavl, Ivanovo ve Vladimir bölgelerinden geçer. İkinci olarak Trans-Sibirya Demiryolu, Batı Rusya'yı Rusya'nın uzakdoğusuna bağlamaktadır. Başkent Moskova'dan Vladivostok'a 9.200 kilometreden fazla uzunluğuyla dünyanın en uzun demiryolu hattıdır. 2021 itibarıyla hat genişletilerek Asya, yani Moğolistan, Çin ve Kuzey Kore'ye kadar devam edecek olan bağlantı rotaları kurulmaya başlanmıştır. Anakara ile Sahalin ve Hokkaido adaları arasında yeni köprüler aracılığıyla Tokyo'ya bağlanması da genişleme kapsamında değerlendirilmektedir (Kattinas, 2024).

⁸¹Kuzey Güney Taşıma Koridoru projesi ilk olarak 2000 yılında Rusya, Hindistan ve İran tarafından kabul edilmiştir. St.Petersburg'dan İran limanlarına ve oradan Mumbai'ye petrol sevkiyatını amaçlamaktadır. Bu yeni taşıma koridoru ile geleneksel güzergâh olan Süveyş Kanalı'nın yarısı sürede sevkiyatın gerçekleştirileceği hesaplanmaktadır. Rusya kuzey bölgesinden çıkardığı petrolü bu yola entegre ederek Hindistan ile enerji işbirliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir ("Russia-India trade route through Central Asia moves forward", Nikkei Asia, 12 Mart 2024, <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Russia-India-trade-route-through-Central-Asia-moves-forward#:~:text=The%207%2C200%2Dkilometer%20International%20North,and%20from%20there%20to%20Mumbai,24.07.2024>).

Baykal-Amur Demiryolu Hattı ise, Doğu Sibirya ve Rusya'nın uzakdoğusuna kadar uzanmaktadır. Hat 4.324 kilometredir ve yaklaşık 610 ila 770 km'lik kısmı Trans-Sibirya Demiryolu'nun kuzeyinde, ona paralel olarak ilerlemektedir. Hat, Doğu Sibirya ve Uzak Doğu Bölgesi'nde Trans-Sibirya Demiryolu hattı ile birlikte Pasifik'e ikinci ana Rus çıkışına sahip olan bir demiryoludur. 2014 yılında demiryolu hattının geliştirilmesi için başlatılan projenin sonucunda 2021'de ikinci tünelin açılışı Putin tarafından yapılmıştır. Askerî olarak da öneme sahip olan demiryolu hakkında Rusya Savunma Bakanı "Demiryolunun tamamının hizmete girmesinden sonra 2024 yılı sonuna kadar Doğu Sibirya'nın ulaşım imkânları genişletilecektir. Ana hattın iş hacmi ve transit trafik hacimleri büyüyecek ve Rusya, Asya-Pasifik Bölgesi ile Doğu Sibirya pazarlarına girişini genişletebilecektir" demiştir (TASS,2021).

Son olarak, Obskaya-Bovanenkovo Hattı, dünyanın en kuzeyindeki demiryolu hattı olarak ön plana çıkmaktadır. Gazprom tarafından inşa edilen ve 2010'da kullanıma açılan 572 km uzunluğundaki hat, özellikle Yamal LNG projesi kapsamında çevredeki gaz sahaları arasındaki iletişimi ve lojistiği sağlamak için yapılmıştır. Gazprom'un hattı, Sebatka Limanı'na ve Kharasavey'e kadar genişletme çalışmalarına başlama planları bulunmaktadır. Kullanılmakta olan demiryolu hatlarının yanında Arktika Bölgesi'nde iki önemli proje ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Kuzey Geçidi Projesi'dir (*The Northern Latitudinal Passage / Railway*). Proje, bölgenin endüstriyel yerleşimlerini demiryollarıyla Arktika Okyanusu'na bağlayarak ekonomik ve lojistik kalkınmayı sağlamayı amaçlamaktadır⁸². İkinci proje ise, ilk kez 2019 yılında Putin tarafından

⁸² Proje iki kısımdan oluşmaktadır. İlki Nadym ve Labitnangy arasındaki büyük Ob Nehri boyunca doğu-batı bağlantısıdır. Rusya'nın iki önemli Arktik demiryolu hattı olan Severnaya ile Nadym - Tyumen arasındaki hattı birbirine bağlaması planlanmaktadır. İkinci kısmı, Gazprom'un Yamal Yarımadası'ndaki Obskaya-Bovanenkovo hattının Sabetka Limanı'na yaklaşık 170 km uzunluğunda devam etmesini kapsamaktadır. Ayrıca kullanımının artırılması hedeflenen Sabetka Limanı'nın açılacak olan demiryolu bağlantıları ve Yamal LNG'nin diğer etaplarının tamamlanmasına bağlı olarak yıllık kapasitesini 70 milyon tona kadar arttırabileceği yetkililer tarafından açıklanmıştır. Kuzey Enlem Geçidi Projesi'nin 2025'e kadar tamamlanıp KDR sevkiyatlarını sekiz milyon tona kadar arttırması öngörülmektedir (Ebru Caymaz, "Enhancing Industrial Development in the Russian Arctic: The Northern Latitudinal Passage",

açıklanan Arktika Okyanusu ile Hint Okyanusu arasındaki yeni demiryolu bağlantı projesidir⁸³ (Caymaz,2022).

Kuzey Deniz Rotası hidrokarbon rezervlerinin bulunması, Asya ve Avrupa'ya ulaşımında alternatiflerine göre daha kısa olması, ABD donanması tarafından kontrol edilmemesi ve korsan tehdidinin olmaması gibi nedenlerden dolayı Rusya için stratejik ve ekonomik öneme sahiptir. Belirtildiği gibi, Putin'in 2024'e kadar KDY üzerinden yıllık 80 milyon ton geçişin sağlanması hedefi gerçekçi olmamakla beraber deniz yoluna verilen önemi göstermesi açısından dikkat çekicidir. Diğer taraftan buzulların erimesi ve çevre şartlarına uygun daha güçlü gemilerin yapılmasıyla rotanın kullanımında her yıl artış olmaktadır. Rusya Federal Denizcilik ve Nehir Taşımacılığı Departmanı'nın verilerine göre KDR'nin nakliye hacmi 2022'nin ilk 10 ayında 2020'nin aynı dönemine göre, %4,5 oranında artmıştır. Taşınan kargonun yaklaşık üçte ikisi LNG ve ham petrol, geri kalanı ise genel kargodan oluşmaktadır. Son 10 yılda rotanın kullanımı 15 kattan fazla artmıştır. Bunun en önemli sebebi Yamal LNG tesislerinin 2018'de üretime başlamış olmasıdır (David vd., 2024).

Rotanın her yıl öneminin artmasından dolayı altyapısını geliştirmek için büyük projeler de yapılmaktadır. Bunlardan en önemlisi, Yamal LNG projesinin sahasına yaklaşık 49 milyar rublesi Rusya hükûmeti, geri kalan kısmı Novatek tarafından

The Arctic Institute, 5 Nisan 2022, <https://www.thearcticinstitute.org/enhancing-industrial-development-russian-arctic-northern-latitudinal-passage/>,15.07.2024).

⁸³ Rusya Devlet Başkanı Putin 2019 yılı Valdai toplantısında “Birlikte Avrasya ulaşım ağı rotalarının nasıl oluşabileceğini düşünmeliyiz. Arktik, Sibirya ve Asya arasında alternatif rota kurulmalıdır. Proje, Kuzey Denizi Rotası'nın üzerindeki limanları Avrasya'nın kalbi olan Doğu Sibirya üzerindeki ulaşım kanallarıyla Pasifik ve Hint Okyanusu limanlarına bağlamaktır. Bunu hayata geçirmek için Sabetta Limanı'na demiryolu hatlarının yapımını hızlandırmayı planlıyoruz” sözleriyle mega projeyi açıklamıştır. Açıklamadan da anlaşıldığı gibi Kuzey Enlem Geçidi de projenin önemli parçasıdır. Projenin tahmini olarak ne zaman hizmete başlayacağı belirsiz olmakla birlikte maliyetinin yaklaşık 230 milyar rubleden fazla olacağı tahmin edilmektedir (“Vladimir Putin Meets with Members of the Valdai Discussion Club, Transcript of the Plenary Session of the 20th Annual Meeting”, *Valdai*, 2019, <https://valdaiclub.com/events/posts/articles/vladimir-putin-meets-with-members-of-the-valdai-club-transcript-2019/>,15.07.2024)

karşılanmak üzere yaklaşık 75 milyar rublelik bir yatırım olan Sabetta Limanı'nın inşası olmuştur. Rusya hükûmeti ve Novatek'in ortaklığında Haziran 2012'de inşaatına başlanan liman, 8 Aralık 2017 tarihinde Putin tarafından kullanıma açılmıştır. Ayrıca, 23 Haziran 2021'de Rosatom ve Japon firma AEON Corporation arasında yapılan anlaşma kapsamında 2021'de Yenisey, Dickson ve Dudinka'da bulunan limanlara önemli miktarlarda yatırımlar yapılmıştır. Anlaşmaya göre, Taymyr Yarımadası'nda bulunan kömür sahalarından lojistiği sağlamak için ARC 5 ve ARC 6 (nükleer güçle çalışan buz kıran) inşası yapılacaktır (David vd., 2024). Gemilerin kullanımına uygun olması için limanlara yaklaşık 353 milyon dolar yatırım yapılmasına karar verilmiştir. Bahsi geçen limanların dışında Arkhangelsk, Belomorsk, Kandalaksha, Igarka, Murmansk, Naryan-Mar, Severomorsk, Tiksi, Pevek ve Vitino, Rusya'nın Arktika Bölgesi'nde bulunan önemli limanlarıdır. Yeni liman inşaatları ve altyapı çalışmalarının yanında buzkıran gemilerinin gelişimi de rotanın tüm yıl kullanımı için önem arz etmektedir (The Maritime Executive,2023). Kuzey Deniz Rotası başlığında (s.80-87) detaylı olarak açıklandığı gibi Rusya, nükleer buzkıran filosuna sahip tek ülkedir. Filoda nükleer güçle çalışan altı, toplamda ise 50 buzkıran gemisine sahiptir⁸⁴. 2014 sonrası uygulanan yaptırımlara önlem olarak Rusya, kutup koşullarına uyumlu gemi üretiminde kendi kendine yeten (*self-help*) aktör olmak için teknoloji ithalatını azatmaya yönelik politikalar uygulamaya başlamış; tersanelerin yenilenmesine ve sayılarının artırılmasına önem vermiştir. Zvezda Tersanesi kutup koşullarına uyumlu teknolojilere sahip gemileri inşa etmek için tasarlanmış ilk Rus tersanesidir. Ayrıca, açık deniz

⁸⁴ Nükleer buzkıran gemileri teknolojileri ve özelliklerine göre Arktika, Taymyr ve Project 22220 olarak üç ayrı kategoride üretilmektedir. Proje 10520 olarak da bilinen Arktika sınıfı nükleer enerjili buzkıranlar, Rus nükleer buzkıran filosunun büyük kısmını oluşturmaktadır. Sınıflar arası değişiklik teknoloji, büyüklük ve mürettebatın sayısı ile ilgilidir. 2013 yılı itibarıyla 22220 Project adıyla yeni buz kırıcıların üretimine başlanmıştır. St. Petersburg yakınlarında Baltık Tersanesi'nde inşa edilip nükleer enerjiyle çalışan ve üretimi yaklaşık sekiz yıl süren buzkıranların dayanıklılıkları en az 25 yıldır. Bu sebeple Atomflot buzkıran filosunun büyük kısmının nükleer güçle çalışmasını amaçlamaktadır. Ural (2023), Yakutya (2024) , Chukotka (2026) ve Rossiya (2027) ise yapım aşamasında olan Project 22220 sınıfı üretimi devam eden gemilerdir (Oleg Bukharin, "Russia's Nuclear Icebreaker Fleet", *Science and Global Security*, sayı 14, ss.25–31, 2020, DOI: 10.1080/08929880600620559).

tesislerinin inşası için gerekli ihtiyaçları karşılayabilme kapasitesine sahiptir. Buna göre, Arktika’da yıl boyu çalışmak üzere tasarlanmış sondaj platformları, iç ve dış deniz yollarıyla mal taşımak için standart ticari gemilerin üretimi, LNG taşıyıcıları, buzkıran gemiler ve diğer özel gemilerin üretimi, LNG kullanan Aframax ve Suezmax tankerlerinin inşası yapılabilecektir (Offshore Energy, 2023).

Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi’nin sosyal ve ekonomik kalkınmasına yönelik 2024 yılı verilerine göre toplam 125 proje bulunmaktadır. Bu alanda yapılan projelerin temel amaçlarından birisi, daha öncede belirtildiği gibi, bölgedeki nüfusun artmasını sağlamaktır ki zorlu yaşam şartlarına sahip olduğu için en çok göç veren bölgelerden birisidir. Sosyal yaşamın ve altyapının gelişmesi herhangi bir bölgenin potansiyelini ve sosyoekonomik kalkınmasını büyük ölçüde etkileyeceği gibi bu durum Arktika’da da etkilidir. Özellikle 2018 sonrası bölgeye yatırımların artmasıyla hem iş imkânları çeşitlenmiş hem de sosyal hayat daha aktif bir hâle dönüşmüştür. 6 Ağustos 2019 tarihinde yayımlanan “Rusya’nın Kuzeyi ve Arktika Bölgesi’nin Sosyal Altyapısının Gelişim Düzeyinin Bir Değerlendirmesi” başlıklı metodolojik araştırmada, bölgedeki nüfusun en önemli sorunlarından birisinin sosyal tesislere, sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşımında yaşanan zorluklar olduğu açıklanmıştır. Yapılan analize göre, sağlık hizmetinde 1000 kişiye 69 doktor ve 31 yatak düşmektedir. Eğitim alanındaysa okul öncesi çocuklar için eğitim kurumu sayısı 1000 çocuk için 0.31 ve meslek veren eğitim kurumlarında ise 1000 kişiye 5.1 hizmet düşmektedir. Son olarak spor tesisi sayısı 100,000 kişi için 0.49 ve tiyatro sayısı 1,000 kişi için 0.26 olarak hesaplanmıştır. Görüldüğü üzere bölge sağlık, eğitim ve sosyal konular için hâlâ yetersizdir (Toropushina, 2018: 25). Bu araştırmayla paralel bir şekilde 2021’de yayımlanan “Kal ya da git? Rusya Arktika’sında Gençlik Beklentileri ve Sürdürülebilir Gelecekleri” araştırması dikkat çekicidir. Anket yöntemi kullanılarak bölgede yaşayan 500 gençle yapılan araştırmada yaşam şekilleri, gelecekte beklenenleri, eğitimlerine ya da

hayatlarına nerede devam etmek istedikleri, boş zamanları ve şehir dışı bağlantıları başlıklı sorular sorulmuştur. Anketler sonucunda erkek katılımcıların kadınlara göre bölgeden göç etmeye daha yatkın olduğu görülmüştür. Bunun en önemli nedenlerinden biri bölgede erkekler için çalışma koşullarının zorlu ve iş imkânlarının sınırlı olmasıdır (Rozanova-Smith, 2021:136-138).

Diğer taraftan özellikle Rusya Devlet Başkanı Putin'in bölgeyle ilgili kararlı tutumu önemli etkiye sahiptir. Savaş koşullarına rağmen bölgeye yapılan yatırımların azaltılmayacağını ve ülkenin geleceği için önemini Putin'in Arktika Forumu'nda (2023) yaptığı konuşmasında da görmekteyiz:

“Her türlü dış kısıtlama ve yaptırım baskısı dikkate alınarak, Arktika ile ilgili tüm proje ve planlara özel dikkat gösterilmelidir. Onları ertelemek yerine hem mevcut hem de gelecekteki görevlerde çalışma oranını maksimum artışla geliştirmemizi engelleme girişimlerine yanıt vermeliyiz. Kuzey bölgelerinde sosyal, ekonomik, altyapı görevleriyle uğraşmak ve orada büyük ölçekli yatırım projelerinin uygulanmasını sağlamak Rus makamları için önceliktir ve böyle olmaya devam edecektir. Yüz binlerce Rus vatandaşı Arktik topraklarında yaşamını sürdürmektedir. Ayrıca ulusal güvenliğin ekolojik, doğal kaynak, askerî, politik ve teknolojik alanları da orada yoğunlaşmaktadır. Yaptırımlar nedeniyle nakliye ve lojistik zincirleri kesintiye uğramış, bazı yabancı şirketler sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmeyi durdurmuş veya sadece kısmen yerine getirmektedir. Bu, bizim için bazı zorluklar yaratıyor, ancak Rusya, hızlı bir şekilde alternatif çözümler bulmak ve uzun vadede dış etkenlerden bağımsızlığımızı güçlendirmek için tüm kaynaklara ve yeteneklere sahiptir. Arktika bizim için son derece önemli bir görevdir.”

RFAB, ekonomik olarak yeni bir bölge olarak ortaya çıkan Arktika'nın en değerli bölümünü oluşturmaktadır. Yukarıda Rusya tarafından Yamal LNG ile birlikte bölgeye yapılan yatırımlar açıklanmıştır ki bütçeleri ve karlarıyla özellikle küresel enerji piyasasında etkileri giderek artmaktadır. Rusya'nın yaptığı yatırımların, altyapı hizmetleri ve sosyal projeler dışında, farklı uluslardan şirketlerle ortak gerçekleştirdiği de dikkat edilmesi gereken bir konudur. Arktika Konseyi başlığı altında da değinildiği gibi Rusya bölge içinde var olan potansiyelin birincil aktörler olarak özellikle A5

devletleri arasında kurulacak iş birlikleri ve kazan-kazan stratejisiyle yönetilmesi gerektiğini savunmuştur. Öyle ki güncel projelerindeki en önemli ortağı ve ihracat yaptığı Çin'in dahi bölgeye fazla angaje olmasına karşı çıkmış ve bu sebeple Arktika Konseyi gözlemci üyeliğinin sınırlarına her zaman dikkat çekmiş ve A5 devletlerinin yakın ortaklığını savunmuştur. Bu durumun birkaç sebebi bulunmaktadır. İlk olarak, dünyanın en küçük okyanusu olan Arktika Okyanusu'na kıyısı olan devletlerin birbirlerine olan mesafeleri oldukça kısadır. Bu sebeple deniz kazası, arama kurtarma faaliyeti veya iklim değişikliği kaynaklı tehditlerde beş devletin ortak bir çözüm bulması en etkili yöntemdir. İkincisi, ABD dışında geri kalan devletlerin hepsi kıta sahanlığı ve MEB sınırlarının genişletilmesiyle ilgili BM'ye başvuruda bulunmuştur. Mahkeme kararından bağımsız olarak devletlerin birbirlerinin deniz sınır alanlarını kabul etmeleri de ortaklık ve işbirliği düşüncesiyle mümkündür. Üçüncüsü, ekonomik ve güvenlik kompleksine dönüşen Arktika'dan en fazla yarar bölgede bulunan deniz yolları küresel deniz yollarına olarak kullanımının yaygınlık kazanmasıyla gerçekleşecektir. İlk maddede de değinildiği gibi bölgeden en fazla yararın sağlanması ortak çıkar anlayışının beş devlet tarafından da savunulmasıyla gerçekleşecektir. Son olarak, Rusya gibi Kanada ve Norveç'in de karşı çıktıkları bölgeye özellikle Çin, AB ve BRICS gibi, ikincil aktörlerin dâhil olması A5 devletleri için ekonomik faydanın uzun vadede azalmasının neden olacaktır. Özellikle Çin, Rusya dışında da Grönland'da uzun dönemli yatırımlar yapmaktadır ki belirtildiği gibi bu durum Trump'ın Grönland'ı satın alma fikrinin arkasındaki nedenlerden birisidir (Lagutina ve Leksyutina, 2019). Diğer taraftan, özellikle 2022 yılında başlayan Ukrayna Savaşı'na bir tepki olarak Rusya'nın dönem başkanlığı sırasında Konsey'in boykot edilmesi, ortak yapılan projelerin durdurulması ve enerji yatırımlarından vazgeçilmesi sonucunda Çin birincil öncelikli partner olarak projelere dâhil olmuştur. Kısacası, Batılı devletlerin bölgenin en büyük devleti olan Rusya'nın varlığını yok saymaları onu Çin'e yaklaştırmıştır. Belirtildiği

gibi, Rusya'nın Çin'i bölgeye dâhil etmesi bölge devletlerine cevap niteliğindedir. Ayrıca son belgelerde ekonomik yatırımlarda kazan-kazan stratejisinden ulusal çıkara ve Rusya Federasyonu Arktika Bölgesinin önceliklerine geçiş yapıldığı da görülmektedir.

3.3.2. Askerî Önlemler

Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi yaklaşık 24.140 km uzunluğundaki kıyı şeridiyle Rusya'nın sınır güvenliği bakımından en savunmasız alanını temsil etmektedir. Bu sebeple tarihsel sürece de baktığımız zaman Rusya'nın hem ulusal güvenliğini ve sınırlarını korumak hem de bölgenin ticari önemini sürdürmek için bölgede askerî uygulamalara önem verdiği görülmektedir. Aynı paralelde Soğuk Savaş dönemi de dâhil olmak üzere bölgedeki güvenlik politikalarının savunma amaçlı ve var olan statükoyu sürdürme yönünde olduğu dikkat çekmektedir. Bundaki temel etken Rusya'nın zaten Arktika Okyanusu'nda en uzun kıyı hattına sahip olması sebebiyle A5 devletleriyle işbirliğini sağlayarak ortak çıkar çatısı altında gelecek tehditleri azaltmaktır. Bu nedenle askerî yatırımlardan ziyade bölgedeki dış politikasının temel hedeflerinden birisi olan KDR'nin uluslararası su yolu olarak kullanımının arttırılmasına ve enerji alanındaki projelerine daha fazla maddi kaynak ayırmaktır. Bu durumla bağlantılı şekilde Rusya'nın Arktika'daki askerî uygulamalarının ve politikalarının da iki temel hedefe odaklandığı görülmektedir. Bunlardan ilki, ulusal sınırların ve toprak bütünlüğünün korunması; ikincisi ise, bölgenin ekonomik potansiyelinin ve KDR'nin güvenliğinin sağlanmasıdır.

Rusya, bu hedeflerden ilki olan toprak bütünlüğünü korumak ve ulusal sınırlarının güvenliğini sağlamak için bölgedeki askerî varlığını modernizasyon yoluyla güçlendirmektedir. Modernizasyon yetenekleri askerî teknolojik ilerlemeyi ve savaşın değişen stratejik gerçeklerine uyumluluğu sağlamaktadır. Bu nedenle Sovyet dönemi kullanılan radar ve savunma sistemleri teknolojik olarak döneme uygun olmamaları

nedeniyle yerlerini daha modern sistemlere bırakmak zorundadırlar (Staalesen, 2018). Özellikle 1990'lı yıllarda bölgeye yapılan askerî yatırımların ekonomik çöküş ve siyasi belirsizlikler nedeniyle geliştirilememesi atıl olarak kalmalarına neden olmuş; bölgeye yapılan askerî harcamalar 1988'te 277 milyar dolardan 1998'de 16 milyar dolara gerilemiştir. Aynı dönemlerde askerî olarak öncelikli alanlar Doğu Avrupa ve Kafkasya'ya geçtiği için Arktika'ya yapılan hem ekonomik hem askerî yatırımlarda azalmalar olmuştur. Bu nedenle bölgede azalan askerî varlığı geri getirmek 2000'li yıllarda Rusya başkanları için öncelikli olmuştur. Genel olarak baktığımız zaman 2008 yılında toplam askerî harcama 58 milyar dolar ve 2015'te 90 milyar dolardan daha fazla olmuştur (Trenin, 2016:28).

Askerî politikaların ve uygulamaların ikinci hedefi olan KDR'nin ve enerji alanındaki yatırımların güvenliğini sağlamanın kökeni, açıklandığı gibi, Novgorod Prensiği dönemine dayanmaktadır. Aynı şekilde 2000'li yıllarla birlikte bölgeye yapılan dev bütçeli ekonomik yatırımların ve yabancı ortaklıkların korunması için uyumlu ve güvenli ekonomik kalkınma alanları oluşturulmuştur. Daha öncede belirtildiği gibi, bölgedeki ekonomik gelişmenin iki temel bileşeni bulunmaktadır. Birincisi, Arktika'da bulunan hidrokarbon rezervlerinden, minerallerden ve diğer kaynaklardan en fazla verimin sağlanmasıdır. İkincisi, KDR'nin geliştirilmesidir ki çoğu uzmana göre, deniz yolunun Rusya'nın yakın geleceğinde ekonomik güvenliğinin temellerinden olmasına kesin gözüyle bakılmaktadır. Rusya'nın gelecek vizyonunda küresel deniz ticaretinde önemli bir güç olması için bölgenin savunmasının sağlanması da çok önemlidir (Grushevenko, 2019; Bringham, 2017).

Rusya'nın Arktika'da savunma ve ikinci vuruş yeteneğine (*second strike*) sahip olmak istemesinde açıklanan iki hedefin yanı sıra Soğuk Savaş'ın tarihsel hafızası da etkilidir. ABD ile yaşanan gerilimin tehdidin coğrafi yakınlığından kaynaklı olarak en yoğun hissedildiği bölgelerden olan RFAB, Alaska'dan alan olarak büyüklüğü

nedeniyle SSCB için savunması en zor alan olmuştur. Gorbaçov'un Murmansk Konuşması'yla barış sürecini başlatmasına kadar geçen dönem boyunca ülkenin Kuzey'den işgal edilmesi en olası senaryo olarak görülmüştür. Bu sebeple caydırıcı güç olarak nükleer silahların en yoğun olarak bulunduğu, Kola ve Novaya Zemlya adaları, nükleer mayın tarlasına dönüşmüştür. Bunun sonucunda, Arktika Bölgesi ilk kez bölgesel güvenlik kompleksi kapsamında ele alınmış ve caydırıcı güç olan nükleer silahların iki aktörde de olması nedeniyle hem güvenlik dengesinin sağlandığı hem de olası çatışmanın başlama noktası olarak görülmüştür. Aynı zamanda bu dönem içerisinde NATO bölgeye SSCB'yi dengeleyen aktör olarak dâhil olmuş ve GUK hattının güvenliğinin sağlanması, ABD ve Kanada sınırının savunulması, Grönland'ın bölgede ittifak için en önemli askerî radar üssüne dönüşmesi, Norveç'in NATO sınırını korumak için yoğun silahlandırılmasıyla Finlandiya ile İsveç'in ittifakın programlarına aktif katılımları gerçekleşmiştir (Sergunin, 2015:170).

Soğuk Savaş dönemi boyunca Arktika, ABD ve SSCB arasındaki mesafenin en kısa olduğu alanı temsil etmesinden dolayı önemliken, günümüzde uluslararası yeni ticaret yollarına sahip olması ve yeraltı kaynağı potansiyeli ile dikkat çekmektedir. Özellikle KDR'nin kontrolünün tamamen Rusya'ya ait olması ve Rusya'nın gelecekte büyük bir deniz gücü olma ihtimali bölgede NATO'nun Rusya'ya karşı genişlemesindeki etkenlerden birisidir. NATO'nun bölgede düzenli aralıklarla yaptığı *Cold Response* tatbikatları, Arktika Bölgesi'ni politikalarına dâhil etmesi ve son olarak bölgede Finlandiya ve İsveç'in üyelikleriyle genişlemesi Rusya'ya karşı yeni sınır hattının göstergeleridir. Güncel literatürde bu durum Soğuk Savaş dönemine atıfta bulunularak "buz perdesi" (*ice curtain*) olarak adlandırılmaktadır ki bu durum Rusya ile NATO'yu bölgede karşıt güçler olarak konumlandırmaktadır (Conley ve Melino, 2020). Bu sebeple Arktika Bölgesi'nde NATO'ya üye olmayan tek devlet olarak Rusya'nın

bölgede güvenlikle ilgili aldığı kararları ve uygulamalarını açıklamak için NATO'nun Arktika'da artan varlığını ve nedenini anlamak önemlidir.

Rusya'nın Arktika Bölgesi'ndeki askerî varlığına baktığımız zaman Arktika Kuvvetler Grubu altında 2014 yılında Kuzey Filosu, hava kuvvetleri, sınır muhafızları ve orduyu kapsayacak şekilde kurulmuştur. Bölgedeki en önemli askerî unsur olan Kuzey Filosu⁸⁵ aynı zamanda Rus donanması içerisindeki en büyük filodur. Sahip olduğu nükleer denizaltı filosu ve nükleer buzkıran sayısı ile Rusya'nın caydırıcı askeri politikası içerisinde en önemli role sahiptir. Özellikle nükleer denizaltı filosunun üçte ikisine sahip olan Kuzey Filosu kuzey sınırının korunmasında ve NATO'nun bölgede dengelenmesinde önemli araçlardan birisidir (Closson, 2017). Bölgenin güvenlik konularında artan öneminin sonucunda 1 Ocak 2021'de yürürlüğe giren bir kararname ile Kuzey Filosuna askerî bölge statüsü verilmiş olup bu statü Komi Cumhuriyeti, Nenets Özerk Okrugu, Arkhangelsk ve Murmansk bölgelerinde askeri ve idari yönetim yetkisini kapsamaktadır (TASS, 2021).

Arktika Bölgesi'nde bulunan Rus hava kuvvetleriye, Kuzey ve Pasifik filolarının deniz ve hava kuvvetleri tarafından temsil edilmektedir. Filoda 110'dan fazla uçak vardır ve uçaklar bölgeyle uyumlu oldukları için Arktika dışında çalışmaları

⁸⁵ Rusya Savunma Bakanlığı resmi internet sayfasında Kuzey Filosu'nun başlangıcı 1733 yılında Rus İmparatorluğu deniz ticaret yollarını ve Beyaz Deniz'de yapılan balıkçılığı korumak için oluşturulan bir filoya dayandırılmakta olup Rus Donanması Başkomutanı'nın 25 Mayıs 2014 tarihli emri ile 1 Haziran 1733 yılı Kuzey Filosu'nun kuruluş yılı olarak kabul edilmektedir. Sovyetler Birliği döneminde ilk olarak 1933 yılında Arktika Okyanus Filosu daha sonra 1965'te Kızıl Bayrak Kuzey Filosu adlarıyla donanmaya hizmet eden Kuzey Filosu'nun en önemli üsleri Arkhangelsk ve Severmorsk'ta yer almaktadır. Toplamda 38.000 personel bulunan Severmorsk üssü 1 Aralık 2014 tarihinde faaliyete başlamış ve Rus Kuzey Filosu ile Kuzey Müsterek Stratejik Komutanlığı'nın ana idari üssü olmuştur. Aynı zamanda önemli bir liman ve silah taşıma tesisi olarak da kullanılmaktadır. Rusya'nın sahip olduğu nükleer buz kırıcıların en yoğun olduğu alandır. Kuzey Filosu, Rus donanmasının nükleer saldırı yeteneklerinin yaklaşık üçte ikisini oluşturmaktadır. Arkhangelsk Askerî Üssü ise, yeni Kuzey Arktika Komutanlığının merkezidir. 2014'te Vladimir Putin tarafından bölgedeki askerî birimleri koordine etmek için birleşik kuvvetler komutanlığı olan Kuzey Filosu Ortak Stratejik Komutanlığı kurulmuştur. Batı, Orta ve Doğu askerî bölgelerinin bölümlerini de içermektedir. Rusya Devlet Başkanı tarafından çıkarılan kararname ile 1 Ocak 2021 tarihinde bağımsız askeri idari kuruluş haline getirilen Kuzey Filosu'nun statüsü en son 26 Şubat 2024 tarihinde yayımlanan yeni bir başkanlık kararnamesi ile tekrar değiştirilmiştir. Kabul edilen son kararnameye göre filo bağımsız askeri idari bölgeden Leningrad Askeri Bölgesi'nin parçası haline gelmiştir. (<https://icds.ee/russias-military-capabilities-in-the-arctic/>).

zordur. Tu-142 savaş uçağı ve Il-38 deniz devriye uçağı sınıfları uzun mesafeli uçuşlar yapabilmektedir. Hava savunma kuvvetlerine ait birimler stratejik olarak önemli bölgeler olan Kola Yarımadası, Arkhangelsk Bölgesi, Novaya-Zemlya, Franz Josef Land, Yeni Sibirya Adaları ve Wrangel Adasında konuşlandırılmışlardır. Bunlardan bazıları Sovyetler döneminden kalmış olmasına rağmen onarımlardan geçirilerek kullanılmaktadırlar. Ekim 2014'te savunma birimlerinin hepsi birleştirilerek ortak kontrol mekanizması kurulmuştur. Özellikle önemli bölgelere S-300 yerine S-400 hava savunma füze sistemlerinin konuşlandırılmıştır ve teknolojik hava savunma ordusu oluşturulması amaçlanmaktadır (Kjellén, 2022:36-40).

Rusya'nın bölgedeki hava savunması için Mumansk'ın 1350 km kuzeyinde bulunan Nagurskoye Havaalanı, *Arktik Trefoil Üssü*, Rusya'nın en kuzeydeki askerî üssü yaklaşık 14.000 metrekarelik bir alana sahiptir. 1950'lerde Sovyetler'in uzun menzilli bombardıman uçaklarının ABD'yi hedef alması için inşa edilen üs, daha sonra Arktika Kontrol Grubu tarafından kullanılmaya başlanmış ve önleyici savunma ve havadan erken uyarı sistemleri yerleştirilmiştir (The Drive, 2020). Bölgede bulunan diğer önemli hava üsleri Alakurtti, Amderma, Lakhta, Olenya, Sredny Ostrov ve Vortuka Sovetsky'dir (Postnikova, 2020). Ulusal Sınır Muhafızları da bölgede kurulan Arktika Kolordusu'nda destek gücü olarak ön plana çıkmaktadır. 1994 yılında oluşturulan Arktika Sınır Muhafızlığı Birimi, 2005 yılında modernize edilmiş; 2009'da birime bağlı olarak Arkhangelsk ve Murmansk'ta sınır muhafız karakolları kurulmuştur. Bu karakolların temel amacı sınırların güvenliğinin sağlanması, bölgede özellikle Çin'den gelen insan kaçakçılığının engellenmesi, gemilerin güvenli geçişinin takip edilmesi ve yasadışı balıkçılığın kontrol edilmesidir. 2024 yılına kadar toplam 25 tane sınır muhafız karakolu kurulmuş olup sayı bölgenin kontrolü için yetersiz kalmaktadır (Postnikova, 2018).

Rusya'nın Arktika Bölgesi'nde yaptığı en önemli askerî tatbikatları Vostok kategorisinde olup 2010, 2014, 2018 ve 2022 yıllarında gerçekleşmiştir. Tatbikatlar, Rus Silahlı Kuvvetleri'nin yıllık eğitiminin en önemli parçasıdır. Genellikle bir hafta süren tatbikatlar Rusya Federasyonu Genelkurmay Başkanlığı'nın barıştan savaşa geçişini organize etme, operasyonel olarak iyileştirme, yeni ekipman ve teknolojileri test etme ve komuta kontrol ağını denetlemek için kullanılır. Hazırlanan senaryolara göre teknolojik olarak gelişmiş düşmana karşı büyük ölçekli ve yüksek yoğunluklu savaş için ulusal hazırlıklar test edilir. Düzenli aralıklarla her yıl gerçekleşen tatbikatlar yapıldıkları askerî bölgelere göre Zapad (batı), Kavkaz (Güney), Tsentr (merkez) ve Vostok (doğu) olmak üzere dört ayrı kategoride gerçekleşir. Her yıl bir askerî bölgede yani her dört yılda bir her bölgede tatbikat gerçekleşmektedir (Congressional Research Service, 2021). Tatbikatlar Rusya'nın değişen tehdit algısını ve uygulayacağı politikaları anlamak için önemlidir. Tatbikatlarda uygulanan senaryolar Rusya'nın en olası gördüğü tehditleri ve ordunun vereceği karşılığı göstermektedir. Vostok tatbikatlarında da ilk olarak Çin saldırısı ve özellikle bölgeye gelen yasa dışı göçmenlerle mücadele senaryosu, ikinci ve üçüncü tatbikatlarda Avrupa Birliği devletlerinin saldırısına karşı bir senaryo ve son olarak NATO ve ABD'nin bölgeyi işgal etmesi hâlinde verilecek karşılıkla ilgili senaryolar olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, açıklanacağı gibi NATO'nun bölgede gerçekleştirdiği tatbikatlarda senaryo her zaman Rusya'nın Norveç, Alaska veya Finlandiya üzerinden bölgeyi işgal etmesine karşılık vermeyle ilgili olmaktadır.

SSCB dönemi sonrasında Rusya'nın kuzey bölgesinde yaptığı ilk geniş çaplı askerî tatbikat, 29 Haziran – 8 Temmuz 2010 tarihleri arasında gerçekleşen Vostok-2010 olmuştur. Tatbikata Uzak Doğu, Sibiry ve Volga-Ural askerî bölgeleriyle birlikte Pasifik Filosu da katılmıştır ve Rusya tarihinde ilk kez askerî bir tatbikat üç savaş filosunun (Karadeniz Filosu, Pasifik Filosu ve Kuzey Filoları) katılımıyla

gerçekleşmiştir. Rusya Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı Albay General Nikolay Yegorovich Makarov Çin'e karşı güçlü bir mesaj vererek "Doğuda milyarlarca kişilik ordu olabilir. Bu yüzden muharebe yeteneklerimizi, personel ve ateş gücümüzü geliştirmek için bu tatbikat çok önemli" demiştir (Xinhua,2010). Çin'e karşı olası bir savaşın dışında yasadışı Çinli göçmenlerin gelmesi ve değerli madenlerin kaçakçılığının bölge de artması da tatbikatın yapılmasının nedenlerindendir. Küçük çaplı (8.000 asker) olarak gerçekleşen Vostok-2008 tatbikatından sonra bölgede güvenliğin arttırıldığının ilk belirtisi 2010 tatbikatı olmuştur (Pugliese, 2009: 65-67).

Vostok-2014 askerî tatbikatı ise hem Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinden sonra gerçekleşmesi hem de katılımın öncekilere göre daha geniş çaplı olması nedeniyle dikkat çekmiştir. Askerî katılımın yüksek olduğu ve modern teçhizatların kullanıldığı tatbikatı Angola, Çin, Malezya, Kuzey Kore, Peru, Venezuela ve Zimbabve'nin de içinde bulunduğu 30 ülkeden askerî gözlemciler takip etmiştir. Tatbikatta özellikle Batılı devletlere Rus askerî teknolojilerinin ve kapasitesinin gücü gösterilmek istendiği için çok sayıda ülke gözlemci olarak davet edilmiştir. Rusya Savunma Bakanı Sergei Shoigu'nun Başkan Putin'e tatbikat hakkında verdiği rapora göre, tatbikat sırasında ön plana çıkan önemli olaylardan ilki, birliklerin Sahalin, Kamçatka, Chukotka ve Primorye'nin güneyinden çeşitli hedeflere hareket etmeleri ve İskender-M füze birimlerinin 200 kilometre mesafedeki iki hedefi vurarak savaş ekiplerinin hedefleri vurmadaki becerileri olmuştur (Novorossiysk, 2014). Vostok-2018 tatbikatı ise, uzmanlara göre Zapad 1981'den 2018'e kadar yapılmış en önemli Rus askerî tatbikatı olarak ön plana çıkmaktadır (TASS,2018). Tatbikata 57 ülkeden 91 gözlemci katılmıştır. Bunun yanı sıra Çin ve Moğolistan aktif olarak tatbikata dâhil olmuşlardır. Tatbikata katılımcı ülke olması için Türkiye'nin davet edildiği fakat Türkiye'nin sadece gözlemci heyet gönderdiği bilinmektedir. Tatbikatta Batılı devletler tarafından uygulanan yaptırımlara rağmen Kuzey'in zorlu hava koşullarında bile teknolojik

üstünlüğün devam ettiğini göstermek amaçlanmış olup uygulanan senaryoda da Batı'dan gelen bir düşmanla çatışma hâli canlandırılmıştır (Boulègue, 2018:17).

Rusya Federasyonu Arktika Bölgesinde Düzenlenen Tatbikatlar⁸⁶

	Yapıldığı Tarihler	Yapıldığı Bölge	Askerî Kapasite
Vostok-2010	29 Haziran – 9 Temmuz 2010	Sibirya ve Uzak Doğu Bölgesi	-20.000'den fazla asker /70 savaş uçağı/ 40 savaş gemisi
Vostok-2014	19- 26 Eylül 2014	Sahalin Adası, Kamçatka Yarımadası, Chukotkaka ve Primorsky bölgesi	-155.000 asker/ 4.000 zırhlı araç/ 632 savaş uçağı/ 84 savaş gemisi
Vostok-2018	11- 17 Eylül 2018	Sibirya ve Uzak Doğu Bölgesi	-300.000 asker -36.000 askerî araç (tank, zırhlı araç)/ 80 savaş gemisi/ 1.000 uçak ve helikopter Çin'in katılımı: 3.200 asker/ 30 uçak/ 900 tank ve zırhlı araç Moğolistan'ın katılımı
Vostok-2022	1-7 Eylül 2022	Sibirya ve Uzak Doğu Bölgesi	-300.000 asker -140 savaş uçağı -60 savaş gemisi

Bölgede Rusya tarafından gerçekleştirilen son tatbikat olan ve Ukrayna ile savaşın başladığı yıl düzenlenen Vostok - 2022 tatbikata, uzmanların görüşüne göre Vostok-2018'den daha küçük çaplı olmasına rağmen Hindistan, Çin, Azerbaycan, Ermenistan ve Suriye'nin de aralarında olduğu 13 ülkeden toplam 50.000 askerî birlik katılmıştır (Romaşkov, 2022, The Guardian, 2022). Tatbikata, Rusya'dan sonra ikinci

⁸⁶ Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır. Yararlanılan kaynaklar; “Vostok-2010» Strategic-and-Staff Exercise”, Russian Ministry of Defence, 2010, <https://eng.mil.ru/en/mission/practice/more.htm?id=10336749@cmsArticle>; “Defence Minister's Report on the Vostok 2014 Military Exercises”, President of Russia, 23.09.2014, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46663>; Dave Johnson, “Vostok 2018: Ten Years of Russian Strategic Exercises and Warfare Preparation”, NATO Review, 20.11.2018, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/12/20/vostok-2018-ten-years-of-russian-strategic-exercises-and-warfare-preparation/index.html> ; “Vostok 2022 Strategic Command Post Exercise”, Russian Ministry of Defence, 2022, <https://eng.mil.ru/en/mission/practice/more.htm?id=12436016@egNews>, 01.10.2023).

en büyük askerî birlikle katılan Çin -3000 asker, 3 gemi, 24 uçak ve 350 askerî araç-olurken, Hindistan sadece 80 asker göndererek varlık göstermiştir. Tatbikattaki Çin'in varlığı Arktika Bölgesi içerisinde değişen dengelerde Çin'in Rusya için sadece ekonomik bir partner olmadığıнын, askerî konularda da Rusya'yı destekleyeceğinin önemli işaretidir. Bölgede yapılan ilk tatbikat Vostok-2010'un Çin'e karşı bir senaryoya göre gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulduğunda Rusya'nın bölgede güvenlik algısının tamamen değiştiği görülmektedir (Ferris ve Nouwens, 2022).

Diğer taraftan NATO'nun Rusya'yı dengeleme ve çevreleme misyonuyla bölgedeki varlığı, Arktika'nın güvenlik kompleksine dönüşmesindeki temel etken sayılmaktadır. Daha önceki dönemlerde bölge ABD ile SSCB askerî rekabetine sahne olmuş ve dönemin koşullarının da etkisiyle güç dengesi korunmuştur. NATO'nun 2023 yılında Arktika'da genişlemesinin bölgede düzenlenen tatbikatların kapsamlarının her dönem daha da artması ve politikaları kapsamına dahil edilmesi bu kararın konjonktüre göre yani Ukrayna ve Rusya Savaşı'na göre değil, belirli bir temelin sonucunda verildiğini göstermektedir. Aslında ittifakın kuruluşundan (1949) itibaren bölge ile ilişkileri de başlamıştır. NATO'nun kurucu üyelerinden ABD, Kanada, İzlanda, Norveç ve Danimarka'nın bölge devletlerinden olması ittifakın organik bağıni oluşturmaktadır. Bu devletlerin bölgedeki çıkarları, Arktika'nın savunma için stratejik önemi ve o dönemler kullanıma açık olmamasına rağmen deniz yollarının küresel ticaretteki rolü NATO'nun bölgeyi kuzey sınırı olarak tanımlamasına neden olmuştur (Depledge, 2021). İttifakın bölgeyi güvenlik çıkarları için önemli gördüğünün ilk göstergeleri Soğuk Savaş döneminde GUK Boşluğunun da dâhil olduğu alanın radar ve erken uyarı sistemleri ile Grönland'a kurulan askeri istihbarat toplama üsleri olmuştur. Bölgede yapılan ilk tatbikatalar ise *Exercise Mainbrace* (1952) Norveç ve Danimarka'nın savunmasıyla ilgili olup *Northern Wedding* ve *Operation Skyshiled* 1980'e kadar

düzenli aralıklarla Arktika'nın SSCB'ye karşı savunulması ve nükleer saldırıya karşı korunma senaryolarıyla gerçekleştirilmiştir (Conley, 2013:126).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve bölgede Murmansk Girişimi sonucu yaratılan barış ortamında “Yüksek Kuzey Düşük Gerilim” sloganı İttifak tarafından da benimsenmiş fakat aynı zamanda bölgede tatbikatlar ve Finlandiya ile İsveç'in ortak programlara dâhil olmasıyla tatbikatlar yoğunluğun az olmasına rağmen sürdürülmüştür⁸⁷. 2000'li yıllarla beraber bölgede iklim değişikliği etkilerinin beklenenden daha hızlı ortaya çıkması, deniz yollarının kontrolü ve Rusya'nın artan etkisinin dengelenmesi sorununu tekrar gündeme getirmiştir. 21.yüzyılın başında bölge ittifak politikasına ilk olarak iklim değişikliği ve etkileri konularında, daha sonra da artan Rusya ve Çin tehdidiyle ilgili dahil olduğu görülmektedir. İklim değişikliği ile ilgili politikalarına baktığımız zaman ilk kez 2010 Stratejik Konsepti'nde, daha sonra 2014'te Yeşil Savunma Çerçevesi (*Green Defence Framework*) kapsamında örgütün programına eklenmiştir. 2010 yılından bu yana da düzenli olarak yıllık yayımlanan zirve bildirilerinde iklim sorunları vurgulanmış; 14 Haziran 2021'de imzalanan “İklim Değişikliği ve Güvenlik Eylem Planı” ile de ittifak politikalarına tamamen entegre etmeyi amaçladıkları açıklanmıştır. İklim değişikliği konusunu sadece ekolojik ve biyolojik boyutu yerine, özellikle askerî bir ittifak olması nedeniyle güvenlik boyutu altında ele alan NATO, askerî faaliyetlerden ve operasyonlardan kaynaklanan sera gazı emisyonlarının azaltılması, üye ülkelerde kullanılan silah envanterinin sıfır emisyonu uyumlu olarak dönüştürülmesi, iklim nedeniyle ortaya çıkacak krizlerle mücadele senaryolarının çeşitlendirilmesi ve yıllık olarak iklim temelli sebeplerin operasyonlara etkilerinin değerlendirilmesi gibi yapısal değişikliği sağlayacak yeni oluşumları başlatmıştır. Hava, kara, deniz ve uzay operasyonlarında da iklim değişikliğinin etkileri

⁸⁷ *Northern Viking* tatbikatı İzlanda merkezli ve Arktika savunmasıyla ilgili olarak 1990'dan 2006 yılına kadar her iki yılda düzenli şekilde gerçekleştirilmiştir. *Battle Griffin* 1999'da Norveç 30.000 askerin katılımıyla Norveç merkezli Arktika'nın savunulması için gerçekleştirilmiştir.

görüldüğü için askerî operasyonlarının karbon salınımı ile yakıt tüketimini, enerji bağımlılıklarını ve uzun, hassas tedarik hatlarını azaltan yeşil teknolojilere yatırım yaparak dayanıklılığını artırmayı amaçlayan yeşil savunma çerçevesini benimsemiştir. Aynı doğrultuda, üyelerin, nihai amaç olarak askerî etkinliklerini uzun vadede artırmak ve sistemik rakipler karşısında rekabet avantajlarını sürdürmek için yeşil teknolojilere yatırım yapmaları teşvik edilmektedir (Donnelly, 2024:18).

İttifak'ın Arktika'da Rusya'nın üye devletler tarafından dengelenememesi, hatta kapasite bakımından geride kalmalarının sonucunda verilen önemin artırılmasına ve maddi kapasitenin geliştirilmesine karar verilerek 2006 yılından itibaren her iki yılda bir Norveç merkezli *Cold Response* tatbikatları düzenlenmeye başlanmıştır. Tatbikatlara, Barış İçin Ortaklık (*Partnership for Peace*) üyeleri olan İsveç ve Finlandiya da katılım sağlamış ve bölgedeki kabiliyetlerini ittifaka uyumlu hâle getirmişlerdir. Her iki devletin NATO üyesi olmasıyla tatbikatın adı *Nordic Response* olarak değiştirilmiştir. 2022 yılında Ukrayna ile Rusya arasında başlayan savaşa tepki olarak NATO'nun Arktika'da gerçekleştirdiği en geniş katılımlı tatbikat düzenlenmiş -27 devletten katılımcıyla 35.000 asker, 50 gemi, 220 uçak- ; 2024 yılında düzenlenen tatbikat ise, ilk kez Finlandiya ve İsveç'in resmî üye olmasıyla gerçekleştirildiği için önem kazanmıştır (Elfar, 2022; Gosnell ve Jensen, 2024).

NATO'nun bölgeden sorumlu atadığı yetkili Amiral Bauer “Arktika bölgesinde, özellikle Rusya ve Çin tarafından artan ekonomik rekabet ve askerîleştirileştirme endişe vericidir. Arktika'da eriyen buzullar sonucunda büyük gemilerin hareketi kolaylaşacak ve seyir sürelerini kısaltacak yeni deniz rotaları yaratılmaktadır. Saf olup bölgedeki bazı aktörlerin potansiyel olarak kötü niyetlerini görmezden gelemeyiz. Uyanık kalmalı ve beklenmedik durumlara hazırlıklı olmalıyız” şeklinde durumu belirtmiştir. NATO'nun bölgeye artan ilgisi sonucunda 2023 yılında Bölgesel Plan Kuzey (*Regional Program North*) başlatılmıştır (NATO, 2023).

Diğer taraftan, bölgede bulunan sekiz devletten yedisi NATO üye olmasına rağmen hâlâ Rusya'yı dengeleyecek kabiliyete sahip değildir. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (IISS) tarafından 2023 yılında yayımlanan rapora göre, bölgede NATO'nun üsleri Rusya'nın üçte birine tekabül etmektedir. Açıklandığı gibi Rusya bölgeye yatırımlarını süreklilik içinde devam ettirmiş ve Kuzey Filosu'nu en büyük beşinci askerî bölge ilan etmiştir ve bölgedeki askerî varlığının modernizasyonu devam etmektedir. Fakat NATO'nun en büyük üyesi olan ABD'nin sadece beş tane buzkıranına sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda, NATO genişlemesine rağmen bölgede Rusya'nın çevrenin yetersiz kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte dünyanın en büyük savunma örgütü olarak NATO'nun askerî kapasitesi Rusya'dan üstündür fakat bölgenin koşullarına uyumlu hâlde bulunan teçhizat sayısı hâlâ yetersizdir. Diğer taraftan 2006 yılından itibaren NATO'nun bölgedeki varlığını Finlandiya ve İsveç'i de dâhil ederek arttırmaya başladığı görülmektedir ki bu durum her iki devletin de ittifaka üye olmalarında Ukrayna Savaşı'nın temel değil, itici bir etken olduğunu göstermektedir (IISS,2023).

Arktika'nın güvenlik kompleksi içerisinde tartışılmasının temel sebeplerinden birisi olan NATO'nun bölgede artan faaliyetleri ve Rusya'yı askerî alanda, Çin'i ise ekonomik olarak çevreleme stratejisi Rusya'nın tehdit algısının değişmesinde önemli bir etkidir. Özellikle Ukrayna Savaşı nedeniyle Arktika Konseyi'nde boykot edilmesi ve üyeliğinin askıya alınması nedeniyle bölge içerisindeki diplomasi kanallarının kapanmasına neden olmuştur. Bu durum geçmiş yıllarda diğer bölgelerde yaşanan olumsuz durumların bölgeye yansımaları etkileyen ve Arktika istisnacılığının da temelini oluşturan yapının işlevsiz kılınmasında temel sebeptir. Arktika açıklandığı gibi dünyanın diğer bölgelerinden daha farklı coğrafi ve fiziksel koşullara sahip olup aynı zamanda iklim değişikliğinden en hızlı etkilenen alandır. Bu sebeple bölgede NATO genişlemesi ve buna karşı olarak Rusya'nın daha fazla askerî uygulamalara yoğunluk

verdiği görülse dahi devletler ulusal çıkarlarını korumak için diğer bölge devletlerinin işbirliğine ihtiyaç duymaktadır. Örnek olarak, Rusya'nın en savunmasız olduğu ve korumak için en fazla maddi yükümlülük getiren kuzey sınırı aynı zamanda en fazla gelecek vadeden bölgedir. Bu duruma zıt olarak ABD için Alaska bölgesi ana kıtaya hem uzak hem de gelecek vizyonunda çok fazla beklenti yaratmayan bir alanı oluştururken Rusya'yı tehdit olarak kabul edilmesi hâlinde yüksek maliyetli silahlandırma çalışmalarına başlamak zorundadır. ABD'nin hâlihazırda az sayıda buzkırana sahip olmasındaki temel etken de bunların fayda maliyet analizi içerisindeki düşünce önemi olup bölgenin güvenlik kompleksi şeklinde devam etmesi hâlinde bütçesini zorlayacak bir sürece girecektir. Her ne kadar NATO bölgeye Rusya'yı dengelemek için dâhil olsa da ittifakın diğer üyeleri için Arktika'nın önemi ve maddi destek sağlanması tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bu sebeple özellikle Norveç bölgenin ekonomik boyutunun tekrar ön planda olduğu ve Rusya ile işbirliğinin sağlandığı sürece geri dönülmesini savunmaya başlamıştır.

SONUÇ

Arktika Bölgesi, Rusya Federasyonu'nun gelecek vizyonu ve tekrar bir süper güç statüsüne sahip olması için en önemli bölgelerden birisi olarak kabul edilmektedir. Rusya'nın bölge ile ilişkisi tarihsel bir süreklilik arz etmekle birlikte özellikle 2000'li yıllarda bölgede maddi kapasitesinin önemli oranda arttığı görülmektedir. Rusya'nın en büyük deniz filosu, en önemli nükleer cephaneliği ve en yüksek bütçeli enerji yatırımlarının Rusya Federasyonu Arktika Bölgesi'nde yer alması artan kapasitenin önemli göstergeleri olarak kabul edilebilir. Bölge aynı zamanda Rusya'nın geçmişine ışık tutan bir pencere olarak hem ilk runik yazıtları da dahil olmak üzere Rus kimliğinin oluşumunda, hem de Sovyet dönemi bilim, sanayi ve endüstriyel gelişimin yönetimini göstermektedir. Fakat aynı zamanda çalışma kampları (*gulag*) ile Rusya'nın sömürge tarihini içinde barındırmaktadır. Bu sebeple Rusya'nın tarihsel hafızası içerisinde çok ayrı bir yere de sahip olan bölgeyi anlamadan Rus dış politikasının açıklanması da eksik kalmaktadır.

Bir kutup devleti olarak Rusya Federasyonu'nun Arktika Bölgesi ile ilişkisi iklim değişikliğinin bölge üzerindeki etkilerinin artmasından önce başlamamış olmakla beraber bu süreçte büyük bir ivme kazandığı görülmektedir. Bölgenin karasal yüzölçümünün yarısından fazlasını egemenlik alanı içerisinde bulunduran Rusya'nın Arktika'da takip ettiği dış politikası bu sebeple bir süreklilik teşkil etmektedir. Rusya'nın bölgede izlediği dış politikasının bir süreklilik mi yoksa değişim içinde mi olduğu ve revizyonist mi statükocu mu dış politika takip ettiği soruları tezin de cevap aradığı öncelikli konuları oluşturmaktadır. Bu bağlamda Rusya'nın bölgede izlediği politikaları anlamak ve açıklamak için ilk olarak Arktika ve bölgenin sahip olduğu potansiyeli açıklamak gerekmektedir. Bu noktada, tez çalışmasında da belirtildiği gibi, ilk olarak iklim değişikliğinin bölgeye etkisi ve Arktika'nın bölge olarak kabul edilme süreci önem arz etmektedir.

İklim değışikliğinin yarattığı etkiler sonucunda Arktika'nın ortalama sıcaklığı dünyanın geri kalanına kıyasla yaklaşık dört kat daha hızlı artmaktadır. Dünya üzerindeki iki kutuptan birisi olarak Kuzey Kutbu'nda yaşanan bu değışikliklerin çoğunun geri dönüşü mümkün değildir ve bu durumda bölgenin fiziki coğrafyasının tamamen değışmesi anlamına gelmektedir (Arctic Ice Projects, 2023). Buna bağı olarak Arktika Okyanusu deniz buzı hızla incelmekte, permofrostlar çözölmekte ve Dünya'nın en büyük ikinci tatlı su deposu olan Grönland buz alanlarının eriyerek okyanus suyuna karışması sonucunda gelecek yüzyıllarda su krizlerinin ortaya çıkması öngörülmektedir. Arktika'da yaşanan değışiklikler Dünya'nın geri kalanında suların yükselmesi, sıcaklıkların ve şiddetli hava olaylarının artması gibi olaylarını da tetiklemektedir ki çalışmada da açıklandığı gibi bölgenin küresel bir sistem ve karar verme mekanizmasıyla yönetilmesini savunan uzmanların sayısı her yıl artmaktadır (Arctic Council, 2022). Fakat iklim değışikliği aynı zamanda yeni nakliye rotalarının ve yeraltı kaynaklarının ortaya çıkmasını sağlayarak Arktika'yı gelecek için fırsat alanına da dönüştürmektedir. Bu noktada Arktika'nın bölge kabul edilip edilmemesiyle ilgili tartışmalar iklim değışikliğinin etkilerinin buzulları eriterek hem yaşam alanlarını hem de ekonomik faaliyetleri arttırması sonucunda sona ermiştir.

Uluslararası İlişkiler disiplininde her alanın bölge olarak kabul edilme süreci, Arktika'da olduğu gibi, kendine has özellikler taşımaktadır. Bahsi geçen bölgeselleşme süreçleri ve bölge olma kriterleri farklılıklar taşımakla beraber başta bölgeselcilik ve yeni bölgeselci teoriler ile açıklamak mümkündür. Özellikle yeni bölgeselci teori alanında yapılan çalışmalarda liberalizm, inşacılık ve İngiliz Okulu gibi farklı bakış açılarında da yararlanılarak daha kapsamlı açıklamalar yapılmaktadır. Arktika, bölge olarak kabul edilme sürecine bakarsak, yeni bölgeselci teorinin savunduğu gibi doğal değil, siyasi ve sosyal yapı olarak tasarlanan bir bölge şeklinde kabul edilmektedir. Hettne (2002) tarafından açıklanan bölgeselleşme düzeylerinden yararlanılarak

oluşturulan Arktika bölgeselleşme düzeylerinin (s.45) Arktika Bölgesi'nin kurumsallaşmış yapısıyla yani Arktika Konseyi'nin istikrarlı çalışması ve varlığını kabul ettirmesiyle birlikte her aşamayı tamamladığı görülmektedir. Arktika'nın bölgeselleşme sürecinin ilk aşaması bilimsel kutup çalışmalarının başlamasıyla ortaya çıkmıştır. İkinci aşama Arktika Konseyi'nin kurulması ve uluslararası kurumsal kimlik kazanmasıyla birlikte artan küresel ilgidir. Son aşama Arktika'nın artan küresel ilgi ve iklim değişikliğinin etkileri sonucunda çıkar ve askeri rekabet alanına dönüştürülmesidir ki 2024 yılında da bu aşama devam etmektedir. Bölgeselleşme süreçleri görüldüğü üzere iklim değişikliği kaynaklı başlamamış olup sadece süreci hızlandırıcı etken olarak kabul edilebilir. Çalışmada detaylı olarak açıklandığı gibi Arktika'nın sahip olduğu ekonomik potansiyel ve kullanımı yaygınlık kazanan deniz yollarının etkisi merkezi bir öneme sahiptir.

Arktika Bölgesi'nin küresel olarak önem kazanması da tarihsel olarak bölgeselleşme aşamalarıyla aynı doğrultuda gerçekleşmiş olup ilk olarak uluslararası bilimsel araştırmalar ile bölge dışı devletlerin ilgisini çekmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca ise bölgenin coğrafi olarak eşsiz konumu küresel ölçekte jeopolitik öneminin anlaşılmasını sağlamıştır. Fakat Murmansk Girişimi (1987) ile başladığı kabul edilen Arktika İstisnacılığı dönemi boyunca küreselleşme hızı yavaşlamış, Rusya'nın bölgede yaptığı büyük bütçeli enerji yatırımları ve Kuzey Deniz Rotası'nın kullanımın yaygınlık kazanmaya başlamasıyla bölge dışı aktörlerin Arktika'ya olan ilgilerinde de artış olmuştur. Bunun en önemli göstergeleri hem Arktika Konseyi'ne gözlemci üye statüsü için başvurularda yaşanan artışlar hem de bölge dışı aktörler tarafından yayınlanan Arktika Bölgesi politika belgeleridir. Küresel Arktika olarak da bilinen bu durum bölgenin kalkınmasında ve yatırımların artmasında etkili olmuştur.

Arktika'nın küreselleşmesindeki diğer önemli etken uluslararası hukuk alanında yaşanan gelişmeler olmuştur. Bölge bir okyanus çevresinde yer aldığı için Birleşmiş

Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) hukuksal konularda en önemli kaynaktır. ABD her ne kadar sözleşmeye taraf olmasa da Uluslararası Bildirisi'ni (2008) imzalayarak BMDHS'nin uygulanacağını kabul etmiştir. Bölgede uluslararası hukuk alanındaki sorunlar deniz yollarına erişimin artmasıyla ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlardan ilki deniz yollarının statüsüdür ki ABD, Kuzey Deniz Yolu'nu ve Kuzey Batı Geçidi'ni uluslararası sular olarak kabul etmektedir. Fakat hem Rusya hem de Kanada kendi iç sularından geçtiğini uygulamalarıyla savunmaktadır. Aynı zamanda KBG ile olan durum ABD ve Kanada arasındaki en önemli uluslararası hukuk sorunlarından birisini oluşturmaktadır. Bölgede hukuk alanında ortaya çıkan ikinci önemli mesele Norveç, Kanada, Danimarka ve Rusya'nın kıta sahanlıklarını genişletmek için yaptıkları başvurulardır. ABD, BMDHS'ne taraf olmadığı için başvuruda bulunamamakta ve başvuruların geçersiz kabul edilmesini savunmaktadır. Yapılan başvurular 2024 yılında da sonuçlanmamış olup, karara göre muhtemelen dört devletin de kıta sahanlıklarını genişleteceği öngörülmektedir ki bu durum bölgeden daha fazla yarar sağlamak için oldukça önemlidir.

Arktika'nın bölgeselleşme sürecini tamamlayarak güvenlik kompleksine dönüşmesi ve uluslararası hukuk alanında belli bir rejim ile yönetilmesine rağmen ortaya çıkan ayrılıklar temelinde bölge devletleri arasında artan çıkar çatışmasının göstergeleridir. Tarihsel bir perspektiften bakıldığında zaman Arktika'nın ilk olarak küresel daha ortak ve son olarak ulusal çıkarların merkezde olduğu görülmektedir. Elbette bölgede bulunan her devlet ve aktör küresel ve ortak çıkarın hâkim olduğu dönemlerde bile ulusal çıkarlarını korumaya devam etmiştir. Fakat özellikle Arktika İstisnacılığının hâkim olduğu dönem boyunca bölgedeki aktörlerin tehdit algılarının olmaması; işbirliği ve barış ortamında en fazla kazancın sağlanacağına olan güven ortak ve küresel çıkarın devam etmesini sağlamıştır. Küresel çıkar kapsamında uluslararası yönetimde olan Svalbard Adası ve diğer alanlarda iklim değişikliği başta olmak üzere birçok farklı

alandaki bilimsel araştırmalar yapılırken; ortak ıkarda Arktika Konseyi'nin kurduğu düzenin istikrarı ve daimi yeleri arasında artan ekonomik işbirlikleri önemli olmuştur. Dünyanın diğer bölgelerden farklı olarak Rusya ve ABD'nin ortak çıkarlarını merkeze aldığı yegane uluslararası yapı olan Konsey'in çalışması iki devletin dış politikasında ve diplomatik ilişkilerinin devam etmesinde ayrı bir öneme sahip olmuştur.

Diğer taraftan iklim değişikliğinin etkileri bölgenin önemini özellikle ABD'nin planladığından daha fazla arttırmış ve Çin gibi büyük bir ekonomik gücün bölgeye dahil olmasından güvensizlik duymaya başlamıştır. Çalışmada da açıklandığı gibi ABD bölgeye diğer devletlere kıyasla daha az ilgi göstermekte olup bunun en önemli göstergesi buzkıran sayısı kabul edilmiştir ve daha önceki dönemlerde tehdit olarak algılamadığı Rusya'nın uluslararası ortaklı ekonomik yatırımlarını ve KDR'nin deniz yolu olarak kullanımının yaygınlaşmasını güvenlik meselesi olarak görmeye başlamıştır. Özellikle Yamal LNG'nin artan önemi (2019 verilerine göre Rusya'nın doğalgazının %80'ini ve dünya piyasalarının %20'sini karşılıyor) ve KDR'nin kendi kontrolünde bulunan deniz yollarının en önemli alternatifi olarak ortaya çıkmasıyla Arktika Bölgesi'nin güvenlik kompleksi olarak ele alınması bunun önemli göstergeleridir. 2015 sonrası dönemde bölgede kapasite yarışının ve ABD ile Kanada'nın Rusya'yı revizyonist gücü olarak konumlandırmaya başladıkları görülmektedir. Rusya'nın bölgede tek başına dengelenmesinin zorluğunun tartışıldığı aynı dönemler içerisinde NATO'nun bölgeye dahil olarak özellikle Finlandiya ile yapılan ortak tatbikatlarını arttığı görülmektedir. Fakat aynı zamanda Rusya ile Konsey'de olan diplomatik ve hukuk kapsamında ilişkiler devam ettirilmiştir.

2022 yılında Rusya ve Ukrayna arasında başlayan savaşı protesto etmek için Arktika Konseyi'nin çalışmalarının durdurulması, tarihinde ilk kez, bölgede var olan dengeleri geri dönülmesi zor bir şekilde değişirmiştir. Rusya'nın dönem başkanlığı sırasında geri kalan yedi daimi ye tarafından toplantıların boykot edilmesi, bilimsel

ortaklıklar dahil tüm anlaşmaların duraklatılması ve Rusya'nın bölgedeki birincil tehdit olarak görüldüğünün belirtilmesi istisna olan barış döneminin kesin bir şekilde sona erdiğinin işaretleri olarak kabul edilmiştir. Diğer taraftan 1996 yılından itibaren yaşanan hiçbir dış politika olayının Konsey'in çalışmasını etkilemediği göz önünde bulundurulduğunda Rusya tarafından verilen tepkiler "aşırı ve ölçsüz" olarak görülmüştür. Fakat ilerleyen süreç içerisinde Arktika Bölgesi'nde güvenlik kompleksine dönüşerek Finlandiya (2023) ve İsveç'in (2024) İttifaka katılımlarıyla NATO'nun bölgedeki genişlemesi güvenlik ikilemi ve yeni tehdit dengeleri yaratmıştır.

Arktika'nın barış bölgesinden güvenlik kompleksine dönüşmesinde bölgenin en önemli aktörlerinden olan Rusya'nın uygulayacağı dış politikasının ehemmiyeti artmıştır. Rusya, diğer bölgelerde uyguladığı dış politikalardan farklı olarak bilinen ilk tarihlerden itibaren ekonomik kazanç, kaynak üssü ve deniz gücü olmak için en önemli bölge olarak konumlandığı Arktika'da askeri politikalarını savunma amaçlı yürütmüştür. Bundaki temel amaçlar bölgenin çatışma alanına dönüşmesi halinde ekonomik kazancının azalması, KDR'nin küresel deniz yolu olarak kullanımının yaygınlaşmadan sona ermesi ve savunması gereken coğrafi alanın büyüklüğüdür. Bu sebeple Rusya bölgede her dönem istikrarı, barış ve işbirliğini destekleyen politikaları savunmuştur.

Yapılan tez çalışmasında üç hipotez öne sürülmüştür. Bunlardan birincisi Rusya'nın Arktika Bölgesi politikası süreklilik içermekte olup, bölgede Arktika Konseyi ve uluslararası hukukun ilkeleri çerçevesinde statükoyu desteklediği ortaya atılmıştır. Öncelikle bu hipotez iki ayrı konuya dikkat çeken kapsamlı bir sav öne sürmektedir. Burada, ilk olarak Rusya'nın bölgede sürdürdüğü dış politikayı incelemek gerekmektedir. Tez çalışmasının özellikle üçüncü bölümü hipotezi test etmek için uygundur. Bu bölümde Rusya'nın prenslikler döneminden Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar olan süreçte bölgeyi ticaret ve kaynak üssü olarak gördüğü; 2000'li

yıllarla birlikte ise yine aynı doğrultuda ekonomik kalkınma temelli KDR'ye ve enerji projelerine yatırım yaptığı saptanmasını yapmak mümkündür. Bu bağlamda Rusya Federasyonu'nun Arktika Bölgesi'nden ekonomik olarak maksimum faydayı sağlamaya odaklı politikalar takip etmesi tarihsel süreklilik göstermektedir.

Rusya'nın bölgede statükoyu desteklemesinin bir diğer nedeni ise herhangi bir çatışma ortamında savunacak toprak büyüklüğü ve onların silahlandırılmasının getirdiği mali zorluklardır. Soğuk Savaş dönemi boyunca ülke topraklarının saldırıya en açık alanı olarak görüldüğü kuzey bölgesi nükleer silahlarla korunmuş, hatta dünyanın en yoğun nükleer silaha sahip alanı, Kola ve Novaya Zemlya Adası, haline gelmiştir. Hiç şüphesiz ki nükleer silahlar caydırıcı güç olarak büyük bir katkı sağlamakla beraber kuzey bölgesinin herhangi bir işgalde savunulmasının zorluğuna çözüm sağlayamamaktadır. Bu sebeple Rusya bölgede Kuzey Filosunu kurarak bölgeyi KDR üzerinden savunma odaklı askeri bir politikaya geçmiş olmasına rağmen bu çözümün de bölgenin yüzölçümü dikkate alındığında yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu noktada Rusya'nın askeri politikasını sadece topraklarını ve yatırımlarını korumayı amaçlayan "savunma odaklı" politikalar olarak ele almak askeri gücünün azımsanmasına da neden olabilmektedir.

Hipotezin ikinci kısmı olan Rusya'nın bölgede uluslararası hukuk antlaşmaları çerçevesinde ve örgütsel olarak Arktika Konseyi ile kurulan statükoyu koruma politikalarının devam ettiği ve hatta bölgede BMDHS'ni en fazla destekleyen devlet olması da hipotezin önemini arttırmaktadır. Çalışmada Rusya'nın diğer bölgelerde izlediği dış politikanın istisnası olarak Arktika'da BM'i desteklemesinin temelinde iki ayrı neden olduğu saptanmıştır. Bunlardan ilki Arktika'da barış ve işbirliği ortamından en fazla faydayı sağlayacak aktörün Rusya olmasıdır ki bu hipotezin birinci kısmında açıklanmıştır. İkinci neden ise Rusya'nın Arktika Okyanusu'nda kıta sahanlığını genişletmek için BMDHS'e ihtiyacı vardır. Ayrıca ABD'nin sözleşmeye taraf olmaması

nedeniyle en az kazancı sağladığı bu durumu devam ettirmek de bölgede Rusya'nın elini güçlendirmektedir. Hipotezin doğruluğunda görüldüğü gibi Rusya, Arktika Bölgesi için diğer bölgelerde uyguladığı dış politikalardan farklı olarak istisnai politikalar uygulamakta ve dış politikasını uluslararası hukuk zemininde meşru temellere dayandırma politikasını devam ettirmektedir.

Tezin ikinci hipotezine göre, Rusya'nın KDR'ye hem ülke topraklarının güvenliği hem de tarihsel aktarımla gelen uluslararası alanda büyük bir deniz gücü olma amacından dolayı yatırımlar yaptığıdır. Yapılan tez çalışmasının sonucunda bu hipotezin eksik olduğu görülmektedir. İlk olarak Rusya'nın imparatorluk geçmişinden günümüze kadar uzanan tarihinde büyük bir deniz gücü olarak ticarete etkinliğini arttırmayı amaçladığı ve bu amacına ilk kez KDR ile ulaşacak olması doğrudur. KDR'nin en önemli ayrıcalıklarından birisi tamamının Rusya'nın kara sularından geçmesidir. KDR'ye yapılan yatırımların artmasındaki etkenlerden ilki iklimin değişmesiyle birlikte suyolunun yılın altı ayından fazla kullanılmaya başlanmasıdır. Önceki yüzyıllarda KDR ilkbahar ve yaz aylarında en fazla üç ya da dört ay kullanıma uygun olmasından dolayı yatırımlar yılın büyük bir kısmı atıl olarak kalmış ve ekonomik zarara dönüşmüştür. Fakat 2000'li yıllarla birlikte özellikle enerji alanında yapılan projelere paralel KDR'nin kullanımı da artmaya başlamıştır.

Hipotezde öne sürülen diğer iddia ise KDR'ye ülke topraklarının güvenliği için yatırım yapıldığı kısmı Soğuk Savaş dönemine kadar geçerli olmamış; bu dönem içerisinde de kuzeyin tamamı değil sadece Alaska'ya yakın olan kısımlara nükleer silahlar yerleştirilmiştir. Elbette Rusya'nın güvenlik zaaflarından birisini coğrafi büyüklüğü ve bu alanın savunulmasındaki zorluklar oluşturmaktadır. Fakat 20. yüzyılda dahil olmak üzere Kuzey Kutbu'na uygun teknoloji gelişmediği için Rusya'nın Arktika Bölgesi, doğal bir savunma alanında kalmıştır. Ancak ilerleyen teknolojiye bağlı olarak bölgenin savunması da giderek maliyetli hale gelmektedir. Bu sebeple bir önceki

hipotezde de belirtildiği gibi Rusya bölgede barış ve istikrarın hakim olduğu düzeni her zaman savunmuştur. 2022 yılında başlayan Ukrayna ve Rusya arasındaki savaşa kadar Arktika İstisnacılığı olarak bilinen düzen devam etmiş fakat bölge devletlerinin Rusya'ya tepkilerini belli etmek için aldıkları kararlar sonucunda kırılma yaşamıştır. Hipotezle bağlantılı olarak 2022 yılı sonrasında özellikle NATO'nun bölgedeki genişlemesiyle Rusya'nın KDR'nin büyük bir kısmını savunma amaçlı silahlandırmaya başladığı görülmektedir.

Tezin üçüncü ve son hipotezi ise Rusya'nın geçmişten günümüze kadar geçen süreç içerisinde Arktika Bölgesi'nde sadece Rusya'nın ulusal çıkarlarını birincil öncelik olarak ön planda tuttuğunu fakat aynı zamanda ortak ve küresel çıkarlar kapsamında özellikle bilimsel işbirliklerini desteklediğini öne sürmektedir. Diğer taraftan, iklim değişikliği sonucunda bölgenin jeopolitik ve ekonomik potansiyelinin ön plana çıkmaya başlamasıyla diğer A5 devletleri geçmiş yüzyıllarda savundukları küresel ve ortak çıkarların yerine ulusal çıkarın öncelikli olduğu politikalara geçiş yapmıştır. Bu durumda hipotezde de öne sürüldüğü gibi bölgede hem güç dengesinin hem de tehdit algısının değişmesine neden olmaktadır. Tez çalışmasının üçüncü bölümünde Rusya'nın askerî politikaları ve uygulamaları incelendiği zaman hipotezin doğru olduğu görülmektedir. Son yıllarda artan literatüre göre Rusya'nın bölgede her zaman Batı ve ABD'yi tehdit olarak gördüğü iddia edilmektedir. Fakat bu iddia Rusya'nın 2000 -2024 yılları arasında düzenlediği askerî tatbikatların senaryoları ve uygulamaları incelendiği zaman yanlışlanmaktadır. Rusya'nın Arktika Bölgesi'nde düzenlediği ilk tatbikatlarda Çin'in bölgede artan etkisi ve nüfus gücü, özellikle Sibiryaya için, tehdit olarak görülmüştür. Fakat 2010 yılından itibaren NATO'nun Finlandiya ile İsveç gibi üye olmayan devletleri de tatbikatlarına dahil ederek Arktika Bölgesi politikası üzerine çalışmalarını arttırmaya başlamasıyla Rusya'nın tehdit algısında da değişme başlamıştır. 2023 yılında NATO'nun Arktika Bölgesi'nde iki yeni üye ile genişleme kararı

almasıyla Rusya bölgede tek İttifak dışı devlet olarak yalnız kalmış ve çevrelenmiştir. Bu sebeple daha önceki yıllarda ikincil aktörlere bölgenin potansiyelinden yararlanmasını ve kurulan işbirliği ortamını korumak için karşı çıkarken 2023 yılı sonrası süreçte Çin'i bölgede yalnız ekonomik değil, askerî müttefiki olarak da görmeye başlamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Adler, Emanuel ve Barnett, Michael, “A Framework for the Study of Security Communities”, *In Security Communities*, ed.Emanuel Adler ve Michael Barnett, Cambridge: Cambridge University Press,1998.

Arctic Monitoring and Assessment Programme, *Factsheet: Transport of Contaminants Exposure of Arctic Humans and their Fate*, Cambridge: Cambridge University Press,2002.

Armstrong, Terence Edward, *The Northern Sea Route, Soviet Exploitation of the North East Passage*, Cambridge: Cambridge Press,1952.

Barr, Susan ve Lüdecke, Cornelia, *The History of the International Polar Years (IPYs)*, Berlin: Springer-Verlag, 2010.

Birnbaum, Henrik, *Lord Novgorod the Great: Essays in the History and Culture of a Medieval City-State*, Bloomington: Slavica, 1981

Boele, Otto, *The North in Russian Romantic Literature*, Amsterdam: Rodopi Press, 1996.

Boersma, Tim B.ve Foley, Kevin, *The Greenland Gold Rush - Promise and Pitfalls of Greenland's Energy and Mineral Resources*, New York: The Brookings Institution, 2014.

Bown, Stephen R., *Island of the Blue Foxes: Disaster and Triumph on the World's Greatest Scientific Expedition*, Maryland: Lawrence Book, 2017.

Bruno, Andy ve Kalemeneva, Ekaterina,“Creating the Soviet Arctic, 1917–1991”, *The Cambridge History of the Polar Regions*, ed. Adrian Howkins ve Peder Roberts, Cambridge: Cambridge University Press, 2023, ss.462–486.

Burgess, John, Foulkes, Lucia, Jones, Philip Merighi, Matt ve Jack Whitacre, *Law of the Sea: A Policy Primer*, Medford: Tufts University Press, 2017.

Buzan, Barry ve Waever, Ole, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003

Buzan, Barry, *People, States, and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, London: Harvester Wheatsheaf,1991.

- Byers, Michael, "The Law and Politics of the Lomonosov Ridge," *Challenges of the Changing Arctic*, ed. Myron H. Nordquist, John Norton Moore, ve Ronán Long, Leiden, Netherlands: Brill Nijhoff, 2016, ss. 42-52.
- Byers, Michael, *International Law and The Arctic*, New York: Cambridge University Press, 2013.
- Cadman, Timothy, *Introduction: Global Governance and Climate Change*, London: Palgrave MacMillan, 2018.
- Cunliffe, Barry, *The Extraordinary Voyage of Pytheas the Greek: The Man Who Discovered Britain*, New York: Penguin Books, 2002.
- Delgado, James P., *Across The Top Of The World: The Quest For The Northwest Passage*, Toronto: Douglas & McIntyre Publisher, 2004.
- Deutsch, Karl Wolfgang, *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton: Princeton University Press, 1957.
- Dodds, Klaus ve Nuttall, Mark, *The Arctic: What Everyone Needs To Know*, New York: Oxford University Press, 2019.
- Dodds, Klaus ve Nuttall, Mark, *The Scramble for The Poles*, Cambridge: Polity Press, 2016.
- Dugin, Alexander, *Giperboreiskaia Teoriia: Opyt Ariosofskogo Issledovaniia [Hyperboreal Theory: An Experiment in Ariosophic Investigation]*, Moscow: Arktogeia, 1993.
- Dugin, Alexander, *Metafizika I Geopolitika Prirodnkh Resursov [Metaphysics and Geopolitics of Natural Resources]*, Moscow: Arktogeia, 2002.
- Dugin, Alexander, *Misterii Evrazii [The Mysteries of Eurasia]*, Moscow: Arktogeia, 1991.
- Durfee, Mary ve Johnstone, Rachael L., *Arctic Governance in a Changing World*, Maryland: The Rowman & Littlefield Publishing Group, 2019.
- Emmerson, Charles, *The Future History of the Arctic*, New York: Public Affairs, 2010.
- Etkind, Alexander, *Internal Colonization: Russia's Imperial Experience*, Cambridge: Polity Press, Cambridge, 2011.
- Gibson, J.R., "Paradoxical Perceptions of Siberia: Patrician and Plebeian Images up to the Mid-1880s", *Between Heaven and Hell: The Myth of Siberia in Russian Culture*, ed. Galya Diment ve Yuri Slezkine, New York: St. Martin's Press, 1993, ss. 67–93.
- Grant, Shelagh D., *Polar Imperative: A History of Arctic Sovereignty in North America*, Vancouver: Douglas & McIntyre, 2010.

- Griffiths, Frankly, *Arctic and North in the Russian Identity*, Toronto: Centre for Russian and East European Studies, University of Toronto, 1990.
- Halpern, Paul G., *A Naval History of World War I*, Annapolis, Naval Institute Press, 1994.
- Hansen, Carsten Ørts, Grønsedt, Peter, Graversen, Christian Lindstrøm, Hendriksen, Christian, *Arctic Shipping : Commercial Opportunities and Challenges*, Frederiksberg: CBS Maritime Publishing , 2016.
- Hettne, Björn, “Globalization and the New Regionalism: The Second Great Transformation”, *Globalism and the New Regionalism*, ed. Björn Hettne, Andras Inotai ve Osvaldo Sunkel, London: Palgrave Macmillan London, 1999.
- Hønneland, Geir, *Russia and The Arctic: Environment, Identity and Foreign Policy*, London: I.B. Tauris, 2016.
- Horensma, Pier, *The Soviet Arctic*, London: Routledge, 1991.
- Hough, Peter ve Atkinson, David, *International Politics of the Arctic: Coming in from the Cold*, London: Routledge, 2013.
- Howard, Harry N., *The Entry of Turkey into World War II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1967.
- Howard, Roger, *The Arctic Gold Rush The New Race for Tomorrow’s Natural Resources*, New York: Continuum, 2009.
- Hund, Andrew, *Antarctica and the Arctic Circle: A Geographic Encyclopedia of the Earth’s Polar Regions*, California: ABC-CLIO, 2014.
- Johannessen, Ole M., *History of the Northern Sea Route*, New Yorks: Springer Praxis Books, 2007.
- Jones, Ryan T., Kraikovski, Alexei, ve Lajus, Julia, “Russia, the First Arctic Empire, 1000–1917”, ed. Adrian Howkins ve Peder Roberts, *The Cambridge History of the Polar Regions*, Cambridge: Cambridge University Press, 2023, ss.153-180.
- Josephson, Paul R., *The Conquest of the Russian Arctic*, Cambridge: Harvard University Press, 2014.
- Kagarlitsky, Boris, *Çevrenin İmparatorluğu: Rusya ve Dünya Sistemi*, çev. Esin Soğancılar, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2007.
- Kanet, Roger E. ve Kozhemiakin, Alexander, *The Foreign Policy of the Russian Federation*, London: Palgrave Macmillan, 1997.
- Kappeler, Andreas, *The Russian Empire: A Multi-Ethnic History*, New York: Longman, 2001.

- Katzenstein, Peter J., *A World of Regions: Asia and Europe in the American Imperium*, Cornell University Press, 2005.
- Katzenstein, Peter J., *The Culture of National Security Norms and Identity in World Politics*, Columbia University Press, 1996.
- Kennan, George F., *Soviet- American Relations: 1917-1920*, Princeton: Princeton University Press, 1956.
- Kitagawa, Hiromitsu ve Kon, Yoshio, *The Northern Sea Route: the Shortest Sea Route Linking East Asia and Europe*, Tokyo: Ship & Ocean Foundation Press, 2001.
- Kurat, Nimet Akdes, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, 7. baskı. Ankara : Türk Tarih Kurumu, 2020.
- Lackenbauer, Whitney ve Dean, Ryan, “ Arctic Exceptionalism”, *The Arctic World Order*, ed. Kristina Sphor ve Daniel Hamilton, Washington: Brookings University, Washington, 2020, ss.327-357.
- Lake, David A., ve Morgan, Patrick, *Regional Orders: Building Security in a New World*, Pennsylvania, Pennsylvania State University Press, 1997.
- Lamson, Cynthia ve Vanderzwaag, David L., *Transit Management in the Northwest Passage: Problems and Prospects*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- Laruelle, Marlene, *Russia's Arctic Strategies Future of the Far North*, London: Routledge, 2014.
- Lawrance, Robert Z, *Regionalism, Multilateralism, and Deeper Integration*, Washington DC: Brookings Institution Press, 1996.
- Light, Margot, “Russian Foreign Policy Themes in Official Documents and Speeches: Tracing Continuity and Change”, *Russia's Foreign Policy*, ed. Cadier, David ve Light, M., Basingstoke: Palgrave Studies in International Relations Series. Palgrave Macmillan, London, 2015, ss.87-100.
- Mankoff, Jeffrey, *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*, London: Rowman & Littlefield Publishers; 2011.
- Marlene Laruelle, *Russia's Arctic Strategies and the Future of the Far North*, New York: M.E. Sharpe, 2014.
- Marshall, Tim, *Coğrafya'nın Mahkûmları*, çev. Mert Doğruer, İstanbul: EpsilonYayınevi, 2018.
- Mc Cannon, John, *Red Arctic: Polar Exploration and the Myth of the North in the Soviet Union 1932– 1939*, New York: Oxford University Press, 1988.

- McNutt, Marcia ve Ramakrishnan, Venki, *Climate Change: Evidence and Causes: Update 2020*, Washington DC.: The National Academies Press, 2020.
- Melville, Andrew ve Shackleina, Tatiana, *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*, Budapest: Central European University Press, 2005.
- Milligan, Shirley ve Kupsch, W.O., *Living Explorers of the Canadian Arctic: The Historic Symposium of Arctic Scientists, Explorers, and Adventurers*, Toronto: The Northern Publishers, 1986.
- Offerdal, Kristine, *Geopolitics and Security in the Arctic: Regional Dynamics in a Global World*, New York: Routledge, 2014.
- Ostenger, Willy, Magnus Eger, Karl, Brit Fløistad, Jørgensen-Dahl, Arnfinn, Lothe ve Wergeland Tor, *Shipping in Arctic Waters: A comparison of the Northeast, Northwest and Trans Polar Passages*, Berlin: Springer, 2013.
- Pastusaik, Tadeusz, *The Northern Sea Route as a Shipping Lane Expectations and Reality*, London: Springer International Publishing, 2016.
- Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2020.
- Ragner, Claes L., *Northern Sea Route Cargo Flows and Infrastructure – Present State and Future Potential*, FNI Report, Lysaker: Norway, Fridtjof Nansen Institute, 2000.
- Renz, Bettina, *Russia's Military Revival*, Cambridge: Polity Press, 2018.
- Russett, Bruce M., *International Regions and the International System: A Study in Political Ecology*, Chicago: Rand McNally, 1975.
- Sergunin, Alexander, *Explaining Russian Foreign Policy Behavior: Theory and Practice (Soviet and Post-Soviet Politics and Society)*, Stuttgart: Ibidem Press, 2016.
- Shaw, Denis, "Russia's Geographical Environment", *The Cambridge History of Russia I: From Early Rus' to 1680*, ed. Maureen Perrie, Cambridge: Cambridge University Press, 2006, ss. 19–43.
- Smith, Anthony D., *National Identity*, University of Nevada Press, 1991.
- Stefansson, Vilhjalmur, *Ultima Thule: Further Mysteries of the Arctic*, New York: Macmillan Company, 1940.
- Tanaka, Yoshifumi, *The International Law of the Sea*, Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
- Tozer, Henry Fanshawe, *History of Ancient Geography*, Cambridge, University Press, 1987.

Uzgel, İlhan, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları,2004.

Walling, Michael G., *Forgotten Sacrifice: The Arctic Convoys of World War II*, London: Osprey Publishing, 2016.

Willian, Thomas S., *The Early History of Russia Company 1553-1603*, Manchester: Manchester University Press, 1956.

Wonning, Paul R., *Colonial American History Journal - Book 1: A Year of American History Stories*, Independently published, 2018.

Ziemke, Earl F., *The German Northern Theater of Operations: 1940-1945*, Maryland: Pickle Partners Publishing, 1959.

Makaleler

Adler, Emanuel ve Barnett, Michael, “Taking Our Critics Seriously”, *Cooperation and Conflict*, 2000, C.35, S.3, ss.321-323.

Adler, Emanuel, “Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics”, *European Journal of International Relations*, 1997, C.3, S.3, ss. 319-363.

Aitamurto, Kaarina, “Russian Paganism and the Issue of Nationalism: A Case Study of the Circle of Pagan Tradition”, *The International Journal of Pagan Studies*, 2006, C.8, S.2, ss.184-210.

Alaa N. Assaf, Alaa N., “Territorializing the Arctic: Problem of Ice in International Law”, *Law Journal of the Higher School of Economics*, 2023, S.1, ss. 201-225.

Armstrong, Terence, “The Soviet Northern Sea Route”, *The Geographical Journal*, 1955, C.121, S. 2, ss.136-146.

Atland, Kristian, “Mikhail Gorbachev, the Murmansk Initiative, and the Desecuritization of Interstate Relations in the Arctic”, *Cooperation and Conflict*, 2008, C.43, S.3, ss.289–311.

Banet, Catherine, “Setting Maritime Limits and Boundaries: Experiences from Norway”, *The Law of the Seabed: Access, Uses, and Protection of Seabed*, ed. Harald Brekke, Leiden: Brill Nijhoff Publishing, 2020, ss.85-103.

Barbieri, Giovanni, “Regionalism, Globalism and Complexity: A Stimulus Towards Global IR?”, *Third World Thematics: A TWQ Journal*, 2019, C.4, S. 6, ss. 424–441.

Barr, William ve Wilson, Edward A., “The Shipping Crisis in the Soviet Eastern Arctic at the Close of the 1983 Navigation Season”, *Arctic Institute of North America*, 1985, C. 38, S.1, ss: 1-17.

- Bayırhan, İrşad ve Gazioğlu, Cem, “New Maritime Trade Routes in the Arctic Region: One of the Strongest Alternative to the Suez Canal”, *International Journal of Environment and Geoinformatics*, 2021,C.8, S.3, ss.397-401.
- Behr, Timo ve Jokela, Juha, “Regionalism & Global Governance: The Emerging Agenda”, *Studies & Research Notre Europe Journal*, C.85, 2011.
- Blunden Margaret, “The New Problem of Arctic Stability”, *Survival*,2009, C.51, S.5, ss. 121–142.
- Blunden, Margaret, “The New Problem of Arctic Stability”, *Survival Global Politics and Strategy*, 2009, C.51, S.5, ss.121-142.
- Borgerson, Scott G. “Arctic Meltdown: The Economic and Security Implications of Global Warming”, *Foreign Affairs*, 2008, C.87, S.2, ss.63-77.
- Borgerson, Scott, “Arctic Meltdown: The Economic and Security Implications of Global Warming’, *Foreign Affairs*, 2008, C.87, S.2, ss.63-77.
- Borgerson, Scott, “Arctic Meltdown: the Economic and Security Implications of Global Warming”, *Foreign Affairs*,2008, C.87, S.2, ss. 66–79.
- Bortnikov, N.S. , “Strategic Mineral Resources of the Russian Arctic”, *Herald of the Russian Academy of Sciences*, 2015, C.85, S. 3, ss. 223–228.
- Brigham, Lawson, “The Northern Sea Route”, *Polar Record A Journal of Arctic and Antarctic Research*,1998, C.34, S.190, ss.219-224.
- Burke, Ryan, “The Polar Trap: China, Russia, and American Power in the Arctic and Antarctica”, *Journal of Indo-Pacific Affairs*,2021, C.1, S.2, ss.70-91.
- Byers, Michael ve Lalonde, Suzanne, “Who Controls the Northwest Passage?”, *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2006, S. 42, ss.1133-1210.
- Byers, Michael ve Lodge, Emma, “China and the Northwest Passage”, *Chinese Journal of International Law*,2019, C.18, S.1, ss.57-90.
- Byers, Michael, “Crises and International Cooperation: An Arctic Case Study”, *International Relations*, 2017, C.31, S.4, ss. 375–402.
- Cavell, Janice, “Who Discovered the Northwest Passage?”, *Journal of the Arctic Institute of North America*, 2018, C.71, S.3, ss.292-308.
- Çelikpala, Mitat, “Geçmişten Günümüze Vazgeçilmeyen Kavram: Ulusal Çıkar”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2005, C.23, S.1,ss. 439- 462.

- Depledge, Duncan, "NATO and the Arctic: The Need for a New Approach", *RUSI Journal*, 2020, C.165,S.5-6,ss. 80-100.
- Depledge, Duncan, "Train Where You Expect to Fight: Why Military Exercises Have Increased in the High North", *Scandinavian Journal of Military Studies*, 2020, C. 3, S.1,ss. 288–301.
- Depledge, Duncan, "Train Where You Expect to Fight: Why Military Exercises have Increased in the High North", *Scandinavian Journal of Military Studies*, 2021, C.3, S.1, ss.288-302.
- Devyatkin, Pavel, "Arctic Exceptionalism: A Narrative of Cooperation and Conflict from Gorbachev to Medvedev and Putin", *The Polar Journal*, 2023, C.13, S.2, ss.33-357.
- Dodds, Kloud, "Real interest'? Understanding the 2018 Agreement to Prevent Unregulated High Seas Fisheries in the Central Arctic Ocean", *Global Policy*,2019, C.10, S.4, ss. 542–553.
- Exner-Pirot, Heather, "Canadian Leadership in the Circumpolar World: An Agenda for the Arctic Council Chairmanship 2013-2015", *Northern Review*, 2011, C.33, ss. 7–27.
- Exner-Pirot, Heather, "The Canadian North: Issues and Challenges", *Polar Geography*, 2013, C.36, S.3, ss. 246-248.
- Fadeev, Alexey M., Arturovna, Lipina S., ve Zaikov, Konstantin S., "Innovative Approaches to Environmental Management in the Development of Hydrocarbons in the Arctic Shelf", *The Polar Journal*, 2021, C.11, S.4, ss.1-22.
- Gagnon, Alexandre ve Gough, Willia, "Climate Change Scenarios for the Hudson Bay Region: An Intermodel Comparison", *Climatic Change*, 2005, C.69, S.2, ss. 269-297.
- Gavrilov, Viatcheslav, Dremluga, Roman ve Nurimbetov,Rustambek , "Article 234 of the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea and Reduction of ice Cover in the Arctic Ocean", *Marine Policy*, 2019, C. 106, ss.103-123.
- Gisclon, Megan ve Keyman, Fuat, "The Three Dimensions of NATO Enlargement in 2023: From the Arctic to the Black Sea and Beyond", *Transatlantic Policy Quarterly*, 2023, C.22, S.1, ss.63–71.
- Gjørv, Gunhild H. ve Hodgson, Kara, "Arctic Exceptionalism or Comprehensive Security?: Understanding Security in the Arctic", *Arctic Year Book*, 2019, ss.1- 15.
- Grinyaev, S. N., Medvedev, D. A., & Zafar, J., "Evolution of Russian Strategic Planning in the Arctic and Enhancing of Integrated Security of the Fuel and Energy Complexes", *International Studies*, 2023, C.60, S.4, ss.417-430.

- Grushevenko, Ekaterina, "The Future of Russian Oil Production in the Short, Medium, and Long Term," *The Oxford Institute for Energy Studies*, 2019, C.57, ss.16 -36.
- Guarino, Maria Vittoria vd., "Sea-Ice-Free Arctic During the Last Interglacial Supports Fast Future Loss", *Nature Climate Change*, 2020, C.1, S.10, ss.928-938
- Güçyetmez, Ferdi, "The Impact of NATO Enlargement on Russian Security in the Baltic and Arctic", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2023, C.12, S.4, ss.1564-1578.
- Hacquebord, Louwrens ve Avango, Dag, "Industrial Heritage Sites in Spitsbergen (Svalbard), South Georgia and the Antarctic Peninsula: Sources of Historical Information", *Polar Science*, 2016, C.10, S.3, ss.433-443.
- Hettne, Björn ve Soderbaum, Fredrik, "Theorising the Rise of Regionness: Contribution to New Political Economy", *New Political Economy*, 2010, C.5, S.3, ss.457-473.
- Hettne, Björn, "The Europeanisation of Europe: Endogenous and Exogenous Dimensions", *Journal of European Integration*, 2022, C.24, S.4, ss.325-340.
- Hopper, Bruce, "Sweden: A Case Study in Neutrality", *Foreign Affairs*, 1945, C.23, S.3, ss.434-449.
- https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-12/sipribp1912_geopolitics_in_the_arctic.pdf
- Humpert, Malte ve Raspotnik, Andreas, "The Future of Arctic Shipping Along the Transpolar Sea Route", *Arctic Yearbook 2012*, 2012, ss. 281-307.
- Hurrell, Andrew, "Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics", *Review of International Studies*, 1995, C.21, S.4, ss.331-358.
- Kelly, Robert E., "Security Theory in the New Regionalism", *International Studies Review*, 2007, C.9, S.2, 2007, ss.197-229.
- Kjellén, Jonas, "The Russian Northern Fleet and the (Re)militarisation of the Arctic", *Arctic Review on Law and Politics*, 2022, C.13, ss. 34-52.
- Klimenko, Ekaterina, "The Geopolitics of a Changing Arctic", Stockholm International Peace Research Institute, 2019,
- Konyshev, Valery ve Sergunin, Alexander, "Is Russia a Revisionist Military Power in the Arctic?", *Defense & Security Analysis*, 2014, C.30, S.4, ss.323-335.
- Lagutina, Maria ve Leksyutina, Yana, "BRICS Countries' Strategies in the Arctic and the Prospects for Consolidated BRICS Agenda in the Arctic", *The Polar Journal*, 2019, C.9, ss.1-19.

- Lagutina, Maria, “BRICS Countries’ Strategies in the Arctic and the Prospects for Consolidated BRICS Agenda in the Arctic”, *The Polar Journal*, 2019, C.9, S.2, ss.1-19.
- Lajeunesse, Adam ve Choi, Timothy, “Here There be Dragons? Chinese Submarine Options in the Arctic”, *Journal of Strategic Studies*, 2021, C.45, S.6, ss. 1044-1070.
- Lajeunesse, Adam, “The Northwest Passage in Canadian Policy”, *International Journal: Canada’s Journal of Global Policy Analysis*, 2008, C.63, S.4, ss. 1037-1052.
- Lake, David, “Anarchy, Hierarchy, and the Variety of International Relations”, *International Organization*, 1996, C.50, S.1, ss.1-33.
- Lasserre, Frederic ve Pelletier, Sebastien, “Polar Super Seaways? Maritime Transport in the Arctic: An Analysis of Shipowners Intentions”, *Journal of Transport Geography*, 2011, C.19, S.6, ss.1465–1473.
- Lasserre, Frederic, “Arctic Shipping: A Contrasted Expansion of a Largely Destinalional Market”, *The Global Arctic Handbook*, 2018, C.1, ss.83-100.
- Limon, Onur , “Arktik Konseyi ve Türkiye’nin Unutulan Arktik Konseyi Gözlemci Üyelik Başvurusu”, *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 2021, C. 3, S.1, ss. 302-335.
- Llyod, Trevor, “The Northern Sea Route”, *The Russian Review*, 1950, C.9, S.2, ss.98-111.
- Luzin, Dmitrii, “The Northern Sea Route During World War II, 1939–1945”, *The Journal of Slavic Military Studies*, 2007, C.20, S.3, ss.421-432.
- Macneill, Christopher Mark, “A Trip to Lomonosov Ridge: The Arctic, UNCLOS, and “Off the Shelf” Sovereignty Claims”, *Journal of Environmental Law and Litigation*, 2020, C.35, S.11, ss.227-260.
- Maruelle, Marlene, “The Ideological Shift on the Russian Radical Right: From Demonizing the West to Fear of Migrants”, *Problems of Post-Communism*, 2010, C.57, S.6, ss.19-31.
- Meinig, D., “Culture Blocs and Political Blocs: Emergent Patterns Western”, *Humanitarian Review*, 1956, C.10, ss. 203-222.
- Moon, Dae-seop, Kim, Dong-jin ve Lee, Eun-kyung , “Study on Competitiveness of Sea Transport by Comparing International Transport Routes Between Korea and EU,” *Elsevier Asian Shipping Logistics*, 2015, C.31, S.1, ss:1–20.
- Morgunov, Boris, Zhuravleva, Inna ve Melnikov, Boris, “The Prospects of Evolution of the Baseline Systems in the Arctic”, *Water Journal*, 2021, C.13, S. 3, ss.23-33.
- Murphy, Alexander, “Regions as Social Constructs: The Gap Between Theory and Practice”, *Progress in Human Geography*, 1991, C.15, S.1, ss. 23-35.

- Østhagen, Andreas, "The Arctic Security Region: Misconceptions and Contradictions", *Polar Geography*, 2021, C.41, S.1, ss. 55-74.
- Petrov, Andrey N., "The Russian Arctic by 2050: Developing Integrated Scenarios", *Arctic*, 2021, C. 74, S.3, ss. 306–22.
- Pharand, Donat, "The Arctic Waters and the Northwest Passage: A Final Revisit", *Ocean Development and International Law*, 2007, C.38, S.1-2, ss.3-69.
- Pincus, Rebecca. "Three-Way Power Dynamics in the Arctic", *Strategic Studies Quarterly*, 2020, C.14, S.1, ss.40-63.
- Poppel, Birger, Siegstad, Mia Olsen ve Snyder, Hunter, "The Arctic as a "Hotspot" for Natural Resource Extraction and Global Warming", *The Economy of the North*, 2015, C.1, ss. 129-135.
- Puranen, Matti ve Kopra, Sanna, "China's Arctic Strategy – a Comprehensive Approach in Times of Great Power Rivalry", *Scandinavian Journal of Military Studies*, 2023, C.6, ss.239-253.
- Resse, Roger R. , "Lessons of the Winter War: A Study in the Military Effectiveness of the Red Army, 1939–1940", *The Journal of Military History*, 2008, C.72, S.3, ss.825-852.
- Roger R. Resse, "Lessons of the Winter War: A Study in the Military Effectiveness of the Red Army, 1939–1940," *The Journal of Military History*, 2008, C.72, S.3, ss.825-852.
- Rosecrance, Richard, "Regionalism and the Post—Cold War Era", *International Journal*, 1991, C.46, S.3, ss.373- 393.
- Rothwell, Donald R., "The Canadian-U.S. Northwest Passage Dispute: A Reassessment", *Cornell International Law Journal*, 1993, C.26, S.2, ss.331-372.
- Rozanova-Smith, Marya, "Stay or Leave? Arctic Youth Prospects and Sustainable Futures of the Russian Arctic Communities", *Sustainability*, 2021, C.13, S.21, ss.120-158.
- Sadurski, L. K. (2024) "The Arctic as a Regional Security Complex", *Polar Geography*, 2021, C.47, S.1, ss.1–15.
- Sakwa, Richard, "Gorbachev and the New Soviet Foreign Policy", *Global Society*, 1998, C.2, S.22, ss. 18-29.
- Savva, Nataliya Evgenievna v.d. "Ore Formation at the Kupol Epithermal Gold–Silver Deposit in Northeastern Russia Deduced from Fluid Inclusion Study", *Geology of Ore Deposits*, 2012, C. 54, S.4, ss. 295-310.

- Sergunin, Alexander ve Konyshev, Valery, “Russian Military Strategies in the Arctic: Change or Continuity?”, *European Security*, 2017, C.26, S.2, ss.171–89.
- Sergunin, Alexander, “Russia in Search of its Arctic Strategy: Between Hard and Soft Power?”, *The Polar Journal*, 2014, C.4, S.1, ss. 69–87.
- Shapovalova, Daria, Galimullin, Eduard ve Grusevenko, Ekaterina, “Russian Arctic Offshore Petroleum Governance: The Effects of Western Sanctions and Outlook for Northern Development”, *Energy Policy*, 2020, C.146, ss.115-145.
- Sheehan, Rebecca v. diğ., “The Northwest Passage in the Arctic: A Brief Assessment of the Relevant Marine Transportation System and Current Availability of Search and Rescue Services”, *Logistics Journal*, 2021, C.5, S.2, ss.1-15.
- Singil, Nesrin, “Arktika Bölgesi’nin 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Public and Private International Law Bulletin*, 2020, C.40, S.2, ss.1023-1051.
- Smieszek, Malgorzata ve Kankaanpää, Paula, “Role of the Arctic Council Chairmanship”, *Arctic Yearbook*, 2015, C.4, ss.247-262,
- Solski, Jan Jakub, “The Genesis of Article 234 of the UNCLOS”, *Ocean Development and International Law*, C.52, S.1, ss.1-19.
- Stevenson, Todd C., v.d., “An Examination of TransArctic Vessel Routing in the Central Arctic Ocean”, *Marine Policy*, 2019, C.100, ss. 83–90.
- Stone, Ian, “Sub-Arctic operations in the Russo-Japanese War, 1904–1905”, *Polar Record*, 2015, C.51, S.3, ss. 330–333.
- Tammiksaar, Erki, Sukhova, Natalia G. ve Stone, Ian, “Russia and the International Polar Year 1882-1883”, *Polar Record*, 2009, C.45, S.234, 2009, ss.215-223,
- Terzi, Özlem, “Contesting the European Union at the “Poles”: a Multi-level Analysis of Contestation of the EU’s Presence in the Arctic”, *Global Affairs*, 2020, C.6, S. 4-5, ss.399- 415.
- Todorov, Andrey, “Russia in Maritime Areas off Spitsbergen (Svalbard): Is it Worth Opening the Pandora’s Box?”, *Marine Policy*, 2020, C.122, ss. 1042-1064.
- Todorov, Andrey, “The Russia-USA Legal Dispute Over the Straits of the Northern Sea Route and Similar Case of the Northwest Passage”, *Arctic and North*, 2017, C. 29, ss.74-89.

- Toropushina, E. E., “An Assessment of the Level of Development of the Social Infrastructure of Regions in the Russian North and Arctic”, *Problems of Economic Transition*, 2018, C.60, S.10, ss. 793-804.
- Trenin, Dimitri, “The Revival of the Russian Military: How Moscow Reloaded”, *Foreign Affairs*, 2016, C.95, S.3, ss.23-30.
- Trenin, Dimitry, “The Revival of the Russian Military: How Moscow Reloaded”, *Foreign Affairs*, 2016, C.95, S.3, ss.23-30.
- Väyrynen, Raimo, “Regionalism: Old and New”, *International Studies Review*, 2003, C.5, S.1, ss.25-51.
- Väyrynen, Raimo, “Stable Peace Through Security Communities? Steps Towards Theory-Building”, *International Relations of the Asia-Pacific*, 2000, C.1, S.2, ss.227-246.
- Verny, Jerome ve Grigentin, Christophe, “Container Shipping on the North Sea Route,” *International Journal of Production Economics*, 2009, C.122, S.1, ss.107-117.
- Winkler, Martina, “Another America: Russian Mental Discoveries of the North-West Pacific Region in the Eighteenth and Early Nineteenth Centuries”, *Journal of Global History*, 2012, C.7, S.1, ss.27-51.
- Xinmin, Ma., “China’s Arctic Policy on the Basis of International Law: Identification, Goals, Principles and Positions”, *Marine Policy*, 2018, C.100, ss.265-276.
- Young, Oran, “Arctic Politics in an Era of Global Change”, *The Brown Journal of World Affairs*, 2012, C. 19, S.1, ss. 165–78.
- Young, Oran, “Governing the Arctic: From Cold War Theater to Mosaic of Cooperation”, *Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organizations*, 2005, C.11, S.1, ss. 9-15.
- Zeng, Qingcheng v.d, “The Competitiveness of Arctic Shipping Over Suez Canal and China-Europe Railway”, *Transport Policy*, 2019, C.86, ss. 34-54.
- Zhang, Ying, Msangi, Siwa, Edmonds, James ve Waldhoff, Stephanie, “Limited Increases in Arctic Offshore Oil and Gas Production with Climate Change and the Implications for Energy Markets”, *Sci Rep*, 2024, C.14, S.1, ss.66-90.
- Zorich, Zach, “Greenland’s Vanished Vikings”, *Scientific American*, 2017, C.316, S.6, ss.66-73.

İnternet Kaynakları

“About Us”, *Arctic Council*, <http://www.Arctic-council.org/index.php/en/about-us> (10.03.2022).

“Alaska Natural Gas Infrastructure”, *U.S. Energy Information Administration*, 27.05.2021, https://www.eia.gov/naturalgas/weekly/archivenew_ngwu/2021/05_27/ (13.12.2021).

“Alaska’s Mining Industry”, *Resource Development Council*, <https://www.akrdc.org/mining> (15.03.2022).

“Announcement of U.S. Extended Continental Shelf Outer Limits”, *U.S. Department of State*, 29.11. 2023, <https://www.state.gov/announcement-of-u-s-extended-continental-shelf-outer-limits-2/> (07.04.2024).

“Arctic Allied Convoys (1941-1945)”, *The Embassy of the Russian Federation to United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, <https://rusemb.org.uk/arcticalliedconvoys/> (19.01.2022).

“Arctic Climate Change Update 2021: Key Trends and Impacts. Summary for Policy-makers”, *Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP)*, 20.05.2021, <https://www.amap.no/documents/doc/arctic-climate-change-update-2021-key-trends-and-impacts.-summary-for-policy-makers/3508> (16.06.2023).

“Arctic Climate Issues 2011: Changes in Arctic Snow, Water, Ice and Permafrost, Arctic Monitoring and Assessment Programme”, *AMAP*, 2012, <https://www.amap.no/documents/doc/Arctic-climate-issues-2011-changes-in-Arctic-snow-water-ice-and-permafrost/129> (09.04.2022).

“Arctic Council Rules of Procedure”, *Arctic Council*, 15.05.2023, https://oaarchive.arcticcouncil.org/bitstream/handle/11374/940/20150901_Rules_of_Procedure_website_version.pdf?sequence=7&isAllowed=y (24.10.2023).

“Arctic Council Secretariat”, *Arctic Council*, 2020, <https://arctic-council.org/about/secretariat/> (10.06.2022).

“Arctic Council, Protection of the Arctic Marine Environment (PAME)”, *Arctic Marine Shipping Assessment (AMSA)*, 2009, <https://oaarchive.arctic-council.org/items/b01465f9-413d-4555-af59-07ddc7b7499a/full> (10.04.2022).

“Arctic Council: A Backgrounder”, *Arctic Council*, 10.09.2017, <https://oaarchive.Arctic-council.org/bitstream/handle/11374/2076/2017-09> (07.05.2022).

- “Arctic Sea Ice Shatters All Previous Record Lows”, *National Snow and Ice Data Center*, 1.10.2007, https://nsidc.org/news/newsroom/2007_seaiceminimum/20071001_pressrelease.html (10.12.2021).
- “Arctic Shortcut Open Up; Decline Pace Steady”, *National Snow and Ice Data Center*, 25.08.2008, <http://nsidc.org/arcticseaicenews/2008/08/arctic-shortcuts-open-up-decline-pace-steady/> (19.11.2021).
- “Arctic”, *Encyclopedia Britannica*, 30.12.2029, <https://www.britannica.com/place/Arctic> (08.10.2021).
- “Arkhangelsk: the First Russian Seaport”, *Arctic Russia*, 1.01.2020, <https://arctic-russia.ru/en/article/arkhangelsk-the-first-russian-seaport/> (13.10.2021).
- “Banks Banning Investments in the Arctic Will Hurt Even More Now”, *Arctic Economic Council*, 15.02.2023, <https://arcticeconomiccouncil.com/news/banks-banning-investments-in-the-arctic-will-hurt-even-more-now/> (08.05.2024).
- “Beluga Shipping Masters First Commercial Transit of the Northeast Passage”, *Power & Energy Solutions*, <http://www.pes.eu.com/wind/beluga-shipping-masters-first-commercial-transit-of-the-northeast-passage/> (10.12.2021).
- “BRICS countries interested in Arctic cooperation with Russia”, *TASS*, 15.03.2023, https://tass.com/politics/1588969?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com (10.04.2024).
- “Chem Vooruzheny Rossiyskiye Voyska v Arktike”, [“What are Russian troops armed with in the Arctic”], *Rossiskaya Gazeta*, 03.07.2018, <https://rg.ru/2018/07/03/chem-vooruzheny-rossijskie-vojska-v-arktike.html> (17.08.2023).
- “China’s Arctic Road and Belt Gambit”, *The Barents Observer*, 03.10.2021, <https://thebarentsobserver.com/ru/node/2996> (19.11.2021).
- “Churchill Port Welcomes First-Ever Russian Shipment”, *CBC News*, 17.10.2007, <https://www.cbc.ca/news/canada/manitoba/churchill-port-welcomes-first-ever-russian-shipment-1.658756> (18.10.2021).
- “Circular Communications from the Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs”, *Continental Shelf Notifications (CLCS)*, 23.05.2019, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/can1_84_2019/2019_05_23_UN_NV_AS_CAN1_001_ENG.pdf (03.01.2022).

- “Climate Change and International Security”, *The High Representative and the European Commission to the European Council*, 14.03.2008, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/reports/99387.pdf (10.03.2022).
- “Climate Change in the Arctic”, *US National Snow and Ice Data Center*, Colorado Üniversitesi, 2021, https://nsidc.org/cryosphere/arctic-meteorology/climate_change.html (26.07.2023).
- “Commission on Limits of Continental Shelf Concludes Fifty-Second Session”, *United Nations*, 20.03.2020, <https://www.un.org/press/en/2020/sea2124.doc.htm> (03.01.2022).
- “Common Objectives and Priorities for the Norwegian, Danish and Swedish Chairmanships of the Arctic Council (2006-2012)”, *Arctic Council*, 2006, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/2103/MMRU05_2006_SALEKHARD_11_Common-Objectives-for-2006-2012-Scandinavian-Chairmanships.pdf?sequence=1&isAllowed=y (13.11.2023).
- “Competition Heats up in the Melting Arctic, and the US isn’t Prepared to Counter Russia”, *The Conversation*, 19.04.2021, <https://theconversation.com/competition-heats-up-in-the-melting-arctic-and-the-us-isntprepared-to-counter-russia-149341> (03.01.2022).
- “Continental Shelf Claims in the Arctic”, *The Arctic Institute*, 10.06.2017, <https://www.thearcticinstitute.org/wp-content/uploads/2017/06/TAI-Infographic-ContinentalShelfClaims.pdf?x62767> (17.04.2022).
- “Continental Shelf Submission of Norway in Respect of Areas in the Arctic Ocean, the Barents Sea and the Norwegian Sea”, *Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS)*, 27.10.2006, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/nor06/nor_exec_sum.pdf (3.01.2022).
- “Could Arctic Cruises Spell Disaster for the Northwest Passage?”, *Pacific Standard*, 14.06.2017, <https://psmag.com/news/could-arctic-cruises-spell-disaster-for-the-northwest-passage> (20.11.2021).
- “Declaration Concerning The Prevention of Unregulated High Seas Fishing in The Central Arctic Ocean”, *World Trade Organization*, https://www.wto.org/english/tratop_e/rulesneg_e/fish_e/2015_oslo_declaration.pdf (14.06.2022).
- “Defence Minister’s Report On The Vostok 2014 Military Exercises”, *President of Russia*, 23 Eylül 2014, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46663> 827.06.2023).

- “Defence Minister’s report on the Vostok 2014 Military Exercises”, *Novorossiysk*, 23.09.2014, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/46663> (01.08.2024).
- “Division of Oil and Gas, Special Projects”, *Alaska Department of Natural Resources*, <https://dog.dnr.alaska.gov/> (13.12.2021).
- “Full Text: China’s Arctic Policy”, The State Council of the People’s Republic of China, *Xinhua*, 26.01.2018, http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm (01.07.2022).
- “Greenland Bans Uranium Mining, Halting Rare Earths Project”, *Reuters*, 10.10.2021, <https://www.reuters.com/world/americas/greenland-bans-uranium-mining-halting-rare-earths-project-2021-11-10/> (08.01.2022).
- “History of Arctic Marine Transport”, *Arctic Council AMSA Report 2009*, 2009, <http://www.arctis-search.com/History+of+Arctic+Maritime+Transport> (17.10.2021).
- “How Viable is Arctic Shipping?”, *The Economist*, 18.01.2024, <https://www.economist.com/the-economist-explains/2024/01/18/how-viable-is-arctic-shipping> (22.08.2024)
- “Image Shows Russia Extending Runway At Arctic Base, Could Support Fighter Jets, Bombers”, *The Drive*, 21.08.2020, <https://www.thedrive.com/the-war-zone/35899/russia-is-extending-the-runway-at-its-arctic-base-could-support-tactical-jets-bombers> (13.06.2023).
- “IMO Polar Code”, International Marine Organisation, <http://www.imo.org/en/MediaCentre/HotTopics/polar/Documents/POLAR%20CODE%20TEXT%20AS%20ADOPTED.pdf> (20.06.2022).
- “Is Deep-Sea Mining in the Arctic a Good Idea?”, *The Economist*, 30. 07. 2023, https://www.economist.com/science-and-technology/2023/07/02/deep-sea-mining-may-soon-ease-the-worlds-battery-metal-shortage?utm_medium=cpc.adword.pd&utm_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm_campaign=a.22brand_pmax&utm_content=conversion.direct-response.anonymous&gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwlvW2BhDyARIsADnIe-It2_G4oLkPokU3Ng8UOM7Xc9_6DnTyHkXTRq3bdQ_78Izrnht7h2IaArgoEALw_wcB&gclsrc=aw.ds (19.04.2024).
- “Joint Statement on Arctic Council Cooperation Following Russia’s Invasion of Ukraine”, *The State Government*, 03.03.2022, <https://www.state.gov/joint-statement-on-arctic-council-cooperation-following-russias-invasion-of-ukraine/> (14.08.2023).

- “Major Russian natural gas producer set to expand business in China”, *Global Times*, 07.02.2024, <https://www.globaltimes.cn/page/202402/1306886.shtml> (24.05.2024).
- “Mikhail Gorbachev's Speech in Murmansk at the Ceremonial Meeting on the Occasion of the Presentation of the Order of Lenin and the Gold Star to the City of Murmansk”, Murmansk, Russia, October, 1987, https://www.barentsinfo.fi/docs/gorbachev_speech.pdf (15.06.2023).
- “Natural Resources”, The Arctic Ru <https://arctic.ru/resources/> (16.04.2022).
- “Northern Sea Route Development Plan Through 2035 to Require Over \$34 bln”, TASS, 14.06.2022, <https://tass.com/economy/1480189> (24.05.2024).
- “Norway”, *Arctic Minerals*, <https://www.arcticminerals.se/en/projects/norway/> (10.06.2022).
- “Nuuk Declaration on the Occasion of the Seventh Ministerial Meeting of the Arctic Council”, *Arctic Council Documentation*, 12.05.2021, https://library.arcticportal.org/1254/1/Nuuk_Declaration_FINAL.pdf (15.08.2022).
- “Object of Activity and Functions of NSRA”, *The Northern Sea Route Administration*, http://www.nsra.ru/en/glavnaya/celi_funktsii.html (08.06.2022).
- “Ottawa Declaration”, 1996, http://library.arcticportal.org/1270/1/ottawa_decl_1996-3..pdf (03.06.2022).
- “Partial Submission of Canada to the Commission on the Limits of the Continental Shelf Regarding Its Continental Shelf in the Arctic Ocean”, *Government of Canada*, 2019, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/can1_84_2019/CDA_ARC_ES_EN_secured.pdf (03.01.2022).
- “Past Chairmanships”, *Arctic Council*, 2022, <https://arctic-council.org/about/previous-chairmanships/> (19.01.2022).
- “Progress of Work in the Commission on the Limits of the Continental Shelf Statement by the Chair Thirty-eighth Session”, United Nations, 01.10.2015, https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/commission_documents.htm (08.01.2022).
- “Purchase of Alaska, 1867”, *Office of the Historian*, <https://history.state.gov/milestones/1866-1898/alaskapurchase#:~:text=Defeat%20in%20the%20Crimean%20War%20further%20reduced%20Russian%20interest%20in%20this%20region.&text=Russia%20offered%20to%20sell%20Alaska,in%20the%20Pacific%2C%20Great%20Britain.> (15.05.2022).
- “Putting a stop to Oil and Gas Exploration Projects Arctic Regions”, *World Wide Foundation (WWF)*, 02.10.2022, <https://www.arcticwwf.org/newsroom/news/putting-a-stop-to-oil-and-gas-exploration-projects-in-norways-arctic-regions/> (05.06.2023).

- “Regional Perspectives Report on the Arctic”, NATO, 15.05.2023, <https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/regional-perspectives-2021-04.pdf> (18.08.2024).
- “Report On Shipping The Northwest Passage Launched”, *Arctic Council*, 2021, <https://arctic-council.org/news/report-on-shipping-in-the-northwest-passage-launched/> (20.11.2021).
- “Report to Congress on Strategy to Protect United States National Security Interests in the Arctic Region”, Department of Defense Report, 2016, <https://www.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2016-ArcticStrategy-UNCLAS-cleared-for-release.pdf> (20.06.2022).
- “Russia Launches Biggest War Games Since Cold War”, *BBC News*, 11.10.2018, <https://www.bbc.com/news/world-europe-45470460>
- “Russia: Vostok-2010 Military Drills Successful”, *China Daily*, 09.07.2010, https://www.chinadaily.com.cn/world/2010-11/24/content_11604226.htm (17.05.2023)
- “Russia: Vostok-2010 Military Drills Successful”, *Xinhua*, 09.07.2024, https://www.chinadaily.com.cn/world/2010-11/24/content_11604226.htm (01.08.2024).
- “Russian Arctic Military Exercise”, *Eye on the Arctic*, 12 Mayis 2020, <https://www.rcinet.ca/eye-on-the-arctic/2020/05/11/russian-arctic-military-exercise-draws-awe-and-concern/> (24.06.2022).
- “Russian Military Exercises”, *Congressional Research Service*, 04.10.2021, [/https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN11806](https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN11806) (07.11.2023).
- “Russian Officials all Arctic Council Boycott Regrettable”, *Reuters*, 04.03.2022, <https://www.reuters.com/world/europe/russian-officials-call-arctic-council-boycott-regrettable-2022-03-04/>
- “S. Korea Ship Sinks in Bering Sea”, *China Daily*, 12.02.2014, https://global.chinadaily.com.cn/usa/world/2014-12/02/content_19010643.htm (10.08.2024).
- “Study on Critical Raw Materials at EU Level: Final Report 2013” Avrupa Birliği Komisyonu, 2013, http://mima.geus.dk/report-on-critical-raw-materials_en.pdf .
- “The Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation”, 31 Mart 2023, https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/
- “The Foreign Policy Conception of the Russian Federation”, 2000, <https://www.bits.de/EURA/russia052800.pdf> (28.04.2022).

- “The Foreign Policy Conception of the Russian Federation”, 2008, https://russiaeu.ru/userfiles/file/foreign_policy_concept_english.pdf (16.03.2022).
- “The Ilulissat Declaration Arctic Ocean Conference-Ilulissat, Greenland, 27 – 29 May 2008”, *Ocean Law*, http://www.oceanlaw.org/downloads/Arctic/Ilulissat_Declaration.pdf (06.08.2022).
- “The Northern Continental Shelf of Greenland”, *Kingdom of Denmark vs The Government of Greenland*, 15.11.2014, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/dnk76_14/dnk2014_es.pdf (03.01.2022).
- “The Northern Dimension of Canada’s Foreign Policy”, *the Communications Bureau Department of Foreign Affairs and International Trade*, 2000, <https://gac.canadiana.ca/view/ooe.b3651149E/1>
- “The Northwest Passage as a Matter of National Security”, *Environment and Society Portal*, <https://www.environmentandsociety.org/exhibitions/northwest-passage/northwest-passage-matter-national-security> (19.11.2021).
- “The United Nations Convention on the Law of the Sea”, *United Nations*, http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (15.08.2022).
- “Voyennaya moshch’ Rossii v Arktike Budet Rasti,” [“Russia’s military power in the Arctic will grow”], *Regnum*, 05.11.2017, <https://regnum.ru/news/polit/2353558.html> (18.03.2023)
- “What will Happen if There’s an Iceless Summer in the Arctic?”, *Arctic Ice Projects*, 2022, https://www.arcticiceproject.org/what-will-happen-if-theres-an-iceless-summer-in-the-arctic/?gad_source=1&gclid=CjwKCAjw9cCyBhBzEiwAJTUWNZeS5RPMj0YUjPPaSF2pXl_QkAI9W7M8u7PhwR9RiZU9vsNSiosNQBoCjQcQAvD_BwE (10.05.2023)
- “Who is The Arctic Council?”, *Arctic Council*, <https://arctic-council.org/en/> (10.04.2022)
- “Who Owns the Northwest Passage?”, *The Economist*, 22.05.2019, <https://www.economist.com/the-economist-explains/2019/05/22/who-owns-the-northwest-passage> (06.08.2022).
- “Why does President Trump Think the US can Buy Greenland?”, *The Brookings Institution*, 22.08.2019, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/08/190822_TheCurrent_Anderson-transcript.pdf (20.01.2022).

- “World War I Arctic Theater,” *Weapons and Warfare*, 5 Kasım 2016, <https://weaponsandwarfare.com/2016/11/05/wwi-arctic-theater/> (18.01.2022).
- “Атомоход 50 лет Победы вернулся из юбилейного рейса к Северному полюсу”, ТАСС, 24 Ağustos 2017, <https://tass.ru/obschestvo/4505724> (02.02.2022).
- “Шойгу: в сентябре в РФ пройдут самые масштабные маневры с 1981 года”, TASS, 28.08.2018,
- Adomaitis, Nerijus, “Norway Plans to Offer Record Number of Arctic Oil, Gas Exploration Blocks”, *Reuters*, 24.01.2023, <https://www.reuters.com/business/energy/norway-offers-up-92-new-oil-gas-exploration-blocks-2023-01-24/> (03.01.2024).
- Agreement between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Maritime Boundary (signed 1 June 1990) 101-22 Senate Treaty Document 1, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/02/US_Russia_1990.pdf (31.12.2021).
- Agreement to Prevent Unregulated High Seas Fisheries in the Central Arctic Ocean (signed 3 October 2018, entered into force on 18 March 2019) L73 OJEU 3 (Unregulated Fisheries Agreement), <https://www.mofa.go.jp/files/000449233.pdf> (04.01.2022).
- Antonova, Maria, “State Lays Claim to Geography Society”, *The St. Petersburg Times*, 20.11.2009, <https://www.themoscowtimes.com/archive/state-lays-claim-to-academic-society> (15.05.2022).
- Ashby, Heather,” What You Need to Know About Russia’s New Foreign Policy Concept”, United States Institute of Peace, 10.05.2023, <https://www.usip.org/publications/2023/05/what-you-need-know-about-russias-new-foreign-policy-concept> (10.04.2024).
- Athey, Weldon ve Twelker, Evan, “Alaska’s Mineral Industry 2019”, *Alaska Division of Geological and Geophysical Surveys Special Report 75*, Mart 2021, <https://dggs.alaska.gov/pubs/id/30658> (18.03.2022).
- Baker, Betsy, “Arctic Overlaps: The Surprising Story of Continental Shelf Diplomacy”, *Wilson Center, Polar Perspectives*, 15.05.2020, <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/uploads/documents/Polar%20Perspective%203.pdf> (18.08.2022).
- Baptista, Eduardo, “China ‘More Than Other States’ Looks to Future Sea Route Through Resource-Rich Arctic, Study Say”, *South China Morning Post*, 22.09.2020, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3102431/china-more-other-states-looks-future-sea-route-through> (22.11.2021) .

- Barabanov,O.,“New Concept of Russian Foreign Policy: Structure and Semantics”, *Valdai*,
<https://valdaiclub.com/a/highlights/new-concept-of-russian-foreign-policy/>
- Bennett, Mia , “In Just 20 Years, Ships Could Cross an Open Arctic Ocean”, *The Maritime Executive*, 06.09.2020,<https://www.maritime-executive.com/editorials/in-just-20-years-ships-could-cross-an-open-arctic-ocean> (22.11.2021).
- Bergo,Havard , “Arctic Extraction Sees Huge Potential, High Risks”, *Global Risk Insight*, 06.03.2014, <https://globalriskinsights.com/2014/03/arctic-extraction-presents-huge-potential-but-high-risks/> (18.01.2022).
- Bergquist, Elisabeth, “Vast Mineral Deposits Near Svalbard”, *High North News*, 29.01.2020, <https://www.highnorthnews.com/en/vast-mineral-deposits-near-svalbard> (15.12.2021).
- Borunda, Alejandra, “Arctic Summer Sea Ice Could Disappear as Early as 2035”, *National Geographic*, 13.08.2020,<https://www.nationalgeographic.com/science/article/arctic-summer-sea-ice-could-be-gone-by-2035> (18.10.2021).
- Boulègue, Mathieu, “Russia’s Vostok Exercises Were Both Serious Planning and a Show”, *Chatham House*, 17.09.2018, <https://www.chathamhouse.org/2018/09/russias-vostok-exercises-were-both-serious-planning-and-show> (15.06.2023).
- Brewster,Murray, “Russian Arctic Military Exercise Draws Awe And Concern”, *CBC News*, 11.05.2020, <https://www.cbc.ca/news/politics/russian-arctic-training-1.5563691> (17.08.2023).
- Brian Carlson, “Vostok-2018: Another Sign of Strengthening Russia-China Ties”, *SWP*, 01.11.2018, <https://www.swp-berlin.org/en/publication/vostok-2018-another-sign-of-strengthening-russia-china-ties> (08.04.2022).
- Brigham, Lawson, “The Arctic Waterway to Russia’s Economic Future”, *Wilson Quarterly*, 2017, <https://www.wilsonquarterly.com/quarterly/into-the-arctic/the-arctic-waterway-to-russias-economic-future/> (18.10.2022).
- Buchanan, Elizabeth, “The Ukraine War: Arctic Council Steps into Uncharted Territory”, *Arctic Circle*, 15.03.2022, <https://www.arcticcircle.org/journal/arctic-council-steps-into-uncharted-territory>
- Burdina, Alyona, “Several Countries Lay Claim to Disputed Lomonosov Ridge”, *The Arctic*, 15.10.2018, <https://arctic.ru/analytic/20181115/804847.html> (02.01.2022).
- Buttler, Morten, “Greenland Bans All Future Oil Exploration Citing Climate Concerns”, *The Time*, 16.06.2021, <https://time.com/6080933/greenland-bans-oil-exploration/> (16.12.2021).

- Carlson, Brian, “Vostok-2018: Another Sign Of Strengthening Russia-China Ties”, *SWP*, Kasim 2018, <https://www.swp-berlin.org/en/publication/vostok-2018-another-sign-of-strengthening-russia-china-ties> (10.05.2023).
- Casselman, Anne, “Will the Opening of the Northwest Passage Transform Global Shipping Anytime Soon?”, *Scientific America*, 10.11.2008, <https://www.scientificamerican.com/article/opening-of-northwest-passage/> (20.11.2021).
- Christopher Reynolds “Arctic Ice Retreat Leads to Increased Ship Traffic Through the Northwest Passage”, 06.11.2023, <https://www.nationalobserver.com/2023/11/06/news/arctic-ice-retreat-increased-ship-traffic-northwest-passage>, (23.04.2023).
- Comer, Bryan ve Olmer, Naya, “The Voyage of the Crystal Serenity and the Risk of Arctic Shipping,” *International Council on Clean Transportation*, 17.08.2016, <https://theicct.org/the-voyage-of-the-crystal-serenity-and-the-risks-of-arctic-shipping/> (02.02.2022).
- Concept of Sustainable Development of Indigenous Small-numbered Peoples of the North, Siberia and the Far East of the Russian Federation, 04.02.2009, the Government of the Russian Federation at <http://government.ru/gov/results/6580/> (01.10.2022).
- Congressional Research Services, Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress, Ekim 2023, <https://sgp.fas.org/crs/misc/R41153.pdf> (15.12.2023).
- Conley, Heather ve Meliono, Matthew, “The Ice Curtain: Russia’s Arctic Military Presence”, *CSIS*, 26.04.2020, <https://www.csis.org/analysis/ice-curtain-russias-arctic-military-presence> (01.08.2024).
- Corfu Channel Case (UK v Albania) (Merits) [1949] ICJ Rep 4 28- 29, <https://www.icj-cij.org/index.php/case/1> (08.05.2022).
- Dave Johnson, “VOSTOK 2018: Ten Years of Russian Strategic Exercises and Warfare Preparation”, *NATO*, 20.11.2018, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/12/20/vostok-2018-ten-years-of-russian-strategic-exercises-and-warfare-preparation/index.html> (23.05.2022).
- Dingman, Erica M., “Greenlandic Independence: The Dilemma of Natural Resource Extraction”, *Arctic Year Book*, 2014, <https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2014/2014-scholarly-papers/80-greenlandic-independence-the-dilemma-of-natural-resource-extraction> (29.04.2022).

- Dodds, Klaus, “What We Mean When We Talk About the Global Arctic”, *The Arctic Community*, 18.02.2016,<https://deeply.thenewhumanitarian.org/arctic/community/2016/02/18/what-we-mean-when-we-talk-about-the-global-arctic> (01.05.2024).
- Eger, Karl Magnus, “Canadian Ports on the Northwest Passage,” *Arctic Resources and Transportation Information System*, 2010, <http://www.arctis-search.com/Canadian+Ports+on+the+Northwest+Passage> (20.07.2022).
- Elfar, Aliyah, “NATO’s Cold Response and the Implications of Militarization in the Arctic”, *Colombia Climate School Climate, Earth, and Society*, 08.06.2022, <https://news.climate.columbia.edu/2022/06/08/natos-cold-response-and-the-implications-of-militarization-in-the-arctic/> (18.04.2023).
- Emily Ferris ve Veerle Nouwens, “Russia’s Vostok 2022 Military Drills: Not Size or Tanks, But Context”, *RUSI*, 15.09.2022, <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russias-vostok-2022-military-drills-not-size-or-tanks-context> (18.06.2023).
- Emmerson, Charles, “Arctic Mining, Resources and Activity”, *Lloyd’s Report*, 2012, <http://www.arctis-search.com/Arctic+Mining%2C+Resources+and+Activity> (03.01.2022).
- Evardsen, Astri, “Russia Wants to Cooperate With BRICS Countries on Research on Svalbard”, *High North News*, 14.05.2023, <https://www.highnorthnews.com/en/russia-wants-cooperate-brics-countries-research-svalbard> (29.06.2023).
- Ewing, Jack, “The World Wants Greenland’s Minerals, but Greenlanders Are Wary”, *The New York Times*, 01.10. 2021, <https://www.nytimes.com/topic/subject/rareearths#:~:text=The%20World%20Wants%20Greenland's%20Minerals,mining%20companies%20must%20tread%20carefully> (14.04.2023).
- Exner-Pirot, Heather, “Arctic Council: The Evolving Role of Regions in Arctic Governance”, *Eye on the Arctic*, 06.01.2015, <http://www.rcinet.ca/eye-on-the-arctic/2015/01/06/arctic-council-the-evolving-role-of-regions-in-arctic-governance/> (10.03.2022).
- Exner-Pirot, Heather, “The Third Wheel: Observers in the Arctic Council”, *Eye on the Arctic*, The Saturday, 23.04.2016, <http://www.rcinet.ca/eye-on-the-arctic/2015/03/23/the-third-wheel-observers-in-the-arctic-council/> (18.04.2024).

- Fife, Robert, "China Used Research Mission to Test Trade Route Through Canada's Northwest Passage" *The Globe and Mail*, 10.07.2017, <https://www.theglobeandmail.com/news/politics/china-used-research-mission-to-test-trade-route-through-canadas-northwest-passage/article36223673/> (19.11.2021).
- Forsberg, Robin, "Implications of a Finnish and Swedish NATO Membership for Security in the Baltic Sea Region", *Wilson Center*, 29.06.2022, <https://www.wilsoncenter.org/article/implications-finnish-and-swedish-nato-membership-security-baltic-sea-region> (27.05.2023).
- Fouche, Gwladys, "North-West Passage Is Now Plain Sailing", *The Guardian*, 28.08.2007 <https://www.theguardian.com/environment/2007/aug/28/climatechange.internationalnews> (19.11.2021).
- Friedman, Ingrid Burke, "After Ukraine, Can the Arctic Peace Hold?", *Foreign Policy*, 04.04.2022, <https://foreignpolicy.com/2022/04/04/arctic-council-members-russia-boycott-ukraine-war/> (09.02.2023)
- Fu, Joel ve Jiang, David, "Canada's Sovereignty Over the Northwest Passage", *Story Maps*, 05.01.2020, <https://storymaps.arcgis.com/stories/f2e7934cab2148da8400af23021f0fa9> (18.11.2021).
- Funston, W. Bernard, "SWDG Report on Arctic Energy", *Arctic Council Sustainable Development Working Group (SDWG)*, 2009, <http://www.sdwg.org/wp-content/uploads/2016/04/ArcticEnergyReport-2009> (10.10.2022).
- Giamo, Cara , "The Mysteries of the First-Ever Map of the North Pole", *Atlas Obscura*, 27.02.2017, <https://www.atlasobscura.com/articles/north-pole-map-mercator> (10.10.2021).
- Gillies, Rob, "NATO Head Warns About Russian, Chinese Interest in Arctic", *Voice of America*, 27.08.2022, <https://www.voanews.com/a/nato-head-warns-about-russian-chinese-interest-in-arctic/6718667.html> (25.08.2023).
- Goble, Paul, "China Helping Russia on Northern Sea Route Now But Ready to Push Moscow Aside Later", *The Jamestown Foundation*, 06.05.2021, <https://jamestown.org/program/china-helping-russia-on-northern-sea-route-now-but-ready-to-push-moscow-aside-later/> (20.11.2021).
- Government of the Russian Federation, *Osnovy Gosudarstvennoi Politiki Rossiiskoi Federatsii v Arktike* [Foundations of the State Policy of the Russian Federation in the Arctic], 2021, <http://severnash.ru/economics/93-osnovy-gosudarstvennoy-politiki-rossiyskoy-federatsii-v-arktike.html> (16.08.2022).

- Gritsenko, Daria ve Efimova, Elena, “Is There Arctic Resource Curse? Evidence from the Russian Arctic Regions”, *Resources Policy*, Elsevier, 2020,
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0301420719305057> (15.08.2022).
- Grønnestad, Kjetil S., “What is the Arctic?”, *Barents Watch*, 21.01.2016,
<https://www.barentswatch.no/en/articles/Hva-er-Arktis/> (08.10.2021).
- Guo,Ling ve Wilson, Steven Lloyd, “China, Russia, and Arctic Geopolitics”, *The Diplomat*, 29.03.2020, <https://thediplomat.com/2020/03/china-russia-and-arctic-geopolitics/> (10.06.2023).
- Harding, Luke , “Russia and Norway Resolve Arctic Border Dispute”, *The Guardian*, 15.07.2010, <https://www.theguardian.com/world/2010/sep/15/russia-norway-arctic-border-dispute> (15.12.2021).
- Holm, Arne, “Barely Anyone Talks of Low Tension in the Arctic Anymore”, *High North News*, 17.03.2023,<https://www.highnorthnews.com/en/barely-anyone-talks-low-tension-arctic-anymore> (20.07.2024).
- Hong, Nong, “How Ukraine War and Sanctions on Russia Put Arctic Cooperation on Ice”, *The Institute for China-America Studies*, 17.03. 2024,
<https://www.scmp.com/comment/opinion/world/article/3255279/how-ukraine-war-and-sanctions-russia-put-arctic-cooperation-ice> (09.09.2024).
- Hudson, John, “Biden’s Top Diplomat Turns the Pos-Trump Page with Greenland”, *Washington Post*, 20.05.2021,https://www.washingtonpost.com/national-security/bidens-top-diplomat-turns-the-page-with-greenland-after-trump-tried-to-buy-it/2021/05/20/b184a738-b952-11eb-bb84-6b92dedcd8ed_story.html (25.08.2022).
- Huebert, Rob, “A New Cold War in the Arctic?! The Old One Never Ended!”, *Arctic Yearbook*, 2019,<https://arcticyearbook.com/arctic-yearbook/2019/2019-commentaries/325-a-new-cold-war-in-the-arctic-the-old-one-never-ended> (20.11.2020).
- Humbert, Malte, “Shipping Traffic in Canadian Arctic Nearly Triples”, *High North News*, 02.10.2018, <https://www.highnorthnews.com/en/shipping-traffic-canadian-arctic-nearly-triples> (02.02.2022).
- Humpert, Malte, “From Ukraine to the Arctic: The War's Impact on Russia's Northern Energy Ambitions”, *High North News*, 18.03.2024,
<https://www.highnorthnews.com/en/ukraine-arctic-wars-impact-russias-northern-energy-ambitions> (24.08.2023).

- Humpert, Malte, “Russia Says Northern Sea Route to Transport 270m Tons by 2035”, *High North News*, 17.01.2023, <https://www.highnorthnews.com/en/node/55663> (07.08.2023).
- Humpert, Martha, “International Shipping on Northern Sea Route Collapses As Foreign Companies Stay Away”, *High North News*, 12.07.2022, <https://www.highnorthnews.com/en/international-shipping-northern-sea-route-collapses-foreign-companies-stay-away> (24.03.2023).
- “Ilulissat Declaration”, *Arctic Ocean Conference*, <http://arcticcouncil.org/filearchive/Ilulissat-declaration.pdf> (20.07.2022).
- Inman, Philip, “Why Does Donald Trump Want to Buy Greenland?”, *The Guardian*, 19.08.2019, <https://www.theguardian.com/us-news/2019/aug/19/why-does-donald-trump-want-to-buy-greenland> (04.01.2024).
- Jordan, Jonathan, “Russia’s Coercive Diplomacy in the Arctic”, *The Arctic Institute*, 06.07.2021, <https://www.thearcticinstitute.org/russia-coercive-diplomacy-arctic/> (08.01.2022).
- Katinas, Petras, “Leveraging Interdependence: An LNG Price Cap Would Have Cut Russia’s LNG Export Revenues by %60 in 2023”, *Centre for Research on Energy and Clean Air*, 2024, <https://energyandcleanair.org/wp/wp-content/uploads/2024/04/CREA-Russian-LNG-04.2024.pdf> (15.05.2024).
- Kirchner, Stefan, “The End of Expansion? The Arctic Council after Estonia’s Failed Bid for Observer Status”, *Enter Policy Brief*, 2021, <https://foreignpolicynewrealities.eu/publications/cost-action-enter-policy-brief-no-9/> (15.07.2024).
- Knetch, Sebastian, “New Observers Queuing Up: Why the Arctic Council Should Expand - and Expel”, *The Arctic Institute*, 20.04.2015, <https://www.thearcticinstitute.org/new-observers-queuing-up/> (22.08.2024).
- Lajeunesse, Adam, “Is The Next Big Fight Over The Northwest Passage Coming?”, *Policy Options*, 14.02.2019, <https://policyoptions.irpp.org/magazines/february-2019/is-the-next-big-fight-over-the-northwest-passage-coming/> (19.11.2021).
- Lindholt, Lars, “Arctic Natural Resources in a Global Perspective”, *The Economy of the North*, 2006, <https://www.semanticscholar.org/paper/Arctic-natural-resources-in-a-global-perspective-Lindholt/0728f33f18c5d382d1607a0b8da5005d2c387e3a> . (15.06.2023).
- Lindholt, Lars, “Arctic Natural Resources in a Global Perspective”, *The Economy of the North*, 2009, https://www.ssb.no/a/english/publikasjoner/pdf/sa84_en/kap3.pdf (03.01.2022).

- Lundgren, Kari, "Norway Wants Oil Companies Exploring in Barents Sea to Leave 'No Stone Unturned'", *Bloomberg*, 26.04.2023, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-04-26/barents-oil-explorers-to-leave-no-stone-untuned-norway-energy-minister-says> (03.01.2024).
- Marshall-Cornwall, James, "An English Arctic Expedition: 1553", *History Today*, 11.11.1977, <https://www.historytoday.com/archive/english-arctic-expedition-1553> (10.11.2021).
- Mathieu Boulègue, Russia's Vostok Exercises Were Both Serious Planning and a Show, Chatham House, 17.09.2018, <https://www.chathamhouse.org/2018/09/russias-vostok-exercises-were-both-serious-planning-and-show> (15.07.2024).
- Medvedev, Dmitry, "The Foreign Policy Concept of the Russian Federation", *Rusia EU*, 12.08.2008, https://russiaeu.ru/userfiles/file/foreign_policy_concept_english.pdf (15.07.2024).
- Meredith, Sam, "Norway Faces Backlash from Campaigners for 'Reckless' Pursuit of Arctic Oil and Gas", *CNBC*, 22.05.2023, <https://www.cnbc.com/2023/05/22/norway-urges-energy-giants-to-ramp-up-search-for-arctic-oil-and-gas.html> (03.01.2024).
- Mottola Lee, "NATO's Arctic Command: A Case for the Expansion of NATO's Mission in the High North", *The Arctic Institute*, 17.01.2023, <https://www.thearcticinstitute.org/nato-arctic-command-case-expansion-nato-mission-high-north/> (03.01.2024).
- Murphy, Jessica, "Is the Arctic Set to Become a Main Shipping Route?", *BBC News*, 01.10.2018, <https://www.bbc.com/news/business45527531#:~:text=But%20in%202014%20the%20Nunavik,province%20of%20Quebec%20to%20China.&text=Tim%20Keane%2C%20manager%20of%20Arctic,the%20Nunavik%20for%20the%20journey> (01.02.2022).
- Nerijus Adomaitis, "Norway Eyes Sea Change In Deep Dive For Metals Instead Of Oil", *Reuters*, 12.01.2021, <https://www.reuters.com/article/us-norway-deepseamining-insight-idUSKBN29H1YT> (15.12.2021).
- Neuman, Scott, "No Joke: Trump Really does Want to Buy Greenland," *NPR*, 19.08.2019, <https://www.npr.org/2019/08/19/752274659/no-joke-trump-really-does-want-to-buy-greenland> (20.01.2022).
- Nikita Lipunov and Pavel Devyatkin, "The Arctic in the 2023 Russian Foreign Policy Concept", *The Arctic Institute*, 30.05.2023, <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-2023-russian-foreign-policy-concept/> (10.07.2023).
- Nilsen, Thomas "Norway Offers Oil Firms 70 New Barents Sea Exploration Blocks", *The Barents Observer*, 09.06.2021, <https://thebarentsobserver.com/en/industry-and->

energy/2021/06/norway-offers-oil-firms-70-new-barents-sea-exploration-blocks
(15.12.2021).

Norgren, Andrea, “WWF’s Expectations for the Upcoming Scandinavian Chairships of the Arctic Council”, *WWF News*, 27.03.2023, <https://www.arcticwwf.org/newsroom/news/wwfs-expectations-for-the-upcoming-scandinavian-chairships-of-the-arctic-council/> (03.11.2023).

Østhagen, Andreas, “Getting US Arctic Security Right”, *The Arctic Institute*, 05.07.2022, <https://www.thearcticinstitute.org/getting-us-arctic-security-right/> (08.10.2022).

Østreng, Willy, “The Transportation Passages of the Arctic Ocean”, *CHNL*, 2010, <http://www.arctis-search.com/The+Transportation+Passages+of+the+Arctic+Ocean> (10.11.2021).

Downs, Erica ve Losz, Akos, “The Future of the Power of Siberia 2 Pipeline”, *Center on Global Energy Policy*, 2024, <https://www.energypolicy.columbia.edu/publications/the-future-of-the-power-of-siberia-2-pipeline/> (29.09.2024).

Panichkin, Ivan , “Developing Offshore Oil and Gas Resources in the Russian Arctic Shelf: Now and Tomorrow”, *Russian International Affairs Council*, 2015, <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/razvedat-i-osvoit/> (09.09.2022).

Parfitt, Tom, “Russia Plants Flag on North Pole Seabed”, *The Guardian*, 02.08.2007, <https://www.theguardian.com/world/2007/aug/02/russia.arctic> (28.06.2023).

Pettersen, Trude, “Norway and Russia Join Forces in Arctic Response Drill”, *The Independent Barents Observer*, 11.03.2015, <https://www.rcinet.ca/eye-on-the-arctic/2015/03/11/norway-and-russia-join-forces-in-arctic-response-drill/> (05.08.2023).

Postnikova, Yekaterina, “«Mirnaya Arktika» v boyegotovnosti: SSHA zashli v storonu Rossii s severa”, *Ízvestia*, 22.08.2018, <https://iz.ru/778971/ekaterina-postnikova/mirnaia-arktika-v-boegotovnosti-ssha-zashli-v-storonu-rossii-s-severa> (08.01.2021).

Power, Thomas Michael, “The Role of Metal Mining in the Present and Future Alaskan Economy, Power Consulting Incorporated”, *Power Consulting*, 21.03.2021, <https://inletkeeper.org/wp-content/uploads/2024/04/The-Role-of-Metal-Mining-in-the-Present-Future-Alaskan-Economy-2021.pdf> (26.05.2023).

Pugliese, David, “Russian Military Exercises In 2010 Focus On far East”, *Ottawa Citizen Newspaper*, 6.10.2009, <https://ottawacitizen.com/news/national/defence-watch/russian-military-exercises-in-2010-focus-on-far-east> (01.08.2024).

- Putin, Vladimir, "The Foreign Policy Concept of the Russian Federation", *Rusia EU*, 12.02.2013, https://russiaeu.ru/userfiles/file/foreign_policy_concept_english.pdf (20.08.2024).
- Raimondi, Pier, "The Role Of The Arctic In Russia's Energy Strategy: Features, Objectives and Perspectives Following Russia's War in Ukraine", *International Affairs Institute*, 2014, <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/role-arctic-russias-energy-strategy> (29.04.2023).
- Raji, Azita, "The Perils of Playing Footsie in Military Boots: Trident Juncture and NATO's Nordic Front", *War on the Rock*, 20.08.2018, <https://warontherocks.com/2018/08/the-perils-of-playing-footsie-in-military-boots-trident-juncture-and-natos-nordic-front/> (25.02.2022).
- Reed, Stanley ve Krauss, Clifford, "New Sanctions to Stall Exxon's Arctic Oil Plans", *The New York Times*, 12.07.2014, <https://www.nytimes.com/2014/09/13/business/energy-environment/new-sanctions-to-stall-exxons-arctic-oil-plans.html> (18.04.2022).
- Romanskov, Andrey "Россия начала международные военные учения «Восток-2022», *BFMRU*, 03.09.2022, <https://www.bfm.ru/news/507995> (17.03.2023).
- Rosen, Yereth, "Across Arctic North America, Solar Energy is Gaining a Foothold", *Arctic Business Journal*, 04.09.2020, <https://www.arctictoday.com/across-arctic-north-america-solar-energy-is-gaining-a-foothold/> (11.05.2022).
- Rosen, Yereth, "How Many Observers can Arctic Council Handle?", *The Barents Observers*, 16.03.2016, <https://thebarentsobserver.com/ru/node/582> (07.01.2022).
- Roth, Andrew, "China to Send Troops to Russia for Joint Week-Long Military Drills", *The Guardian*, 18.08.2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/aug/18/china-to-send-troops-to-russia-for-joint-week-long-military-drills> (20.09.2022).
- Seethi, K, "Russia, the United States, and Churning Arctic Geopolitics", *The Arctic Institute*, 27.07.2021, <https://www.thearcticinstitute.org/russia-united-states-churning-arctic-geopolitics/> (01.07.2022).
- Smith, Ben Riley, "Denmark Reacts Shock and Anger as Disrespectful Trump Cancels Trip Over Greenland Sale Row", *The Telegraph*, 27.07.2019, https://www.telegraph.co.uk/news/2019/08/21/denmark-reacts-shock-anger-trump-cancels-trip-greenland-sale/?WT.mc_id=tmgoff_psc_conversion-subscription_core_10/05_EGW- (20.01.2022).
- Staalesen, Atle, "Overfulfilling the Arctic Plan", *The Barents Observer*, 12.01.2021, <https://thebarentsobserver.com/en/arctic-lng/2021/01/plan-overfulfilled-northern-sea-route> (26.11.2021).

- Staalesen, Atle, “Russia Builds Another Military Base in East Arctic”, *The Barents Observer*, 03.09.2018, <https://thebarentsobserver.com/en/2018/09/russia-builds- another-military-base-east-arctic> (24.02.2023).
- Staalesen,Atle. “Chinese Money for Northern Sea Route”, *The Barents Observer*, 12.06.2018, <https://thebarentsobserver.com/> (09.04.2022).
- Sukhankin, Sergey , “Russia’s Arctic Agenda and the Role of Canada”, *Eurasia Daily Monitor*,15.04. 2020, <https://sdquebec.ca/en/news/russias-arctic-agenda-and-the-role-of-canada> (10.01. 2022).
- Thoman, Richard L., Jacqueline, Richer-Menge ve Drunckenmiller, Matthew L. (edt.), “ NOAA Arctic Report Card 2020”, *Arctic Report Card Series*, 07.12.2020, https://www.arctic.noaa.gov/Portals/7/ArcticReportCard/Documents/ArcticReportCard_full_report2020.pdf (17.10.2021).
- Traldsen, Lars Erik , “ Norway Sees Dramatic Drop in Interest for Arctic Oil Explooration,” *Bloomberg*, 26.02.2021,<https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-02-26/norway-sees-dramatic-drop-in-interest-for-arctic-oil-exploration> (26.02. 2022).
- Treaty between the Kingdom of Norway and the Russian Federation Concerning Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean, Birleşmiş Milletler, 2010, <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/NOR-RUS2010.PDF> (18.02.2022).
- Turner, Julian, “The Cold Thaw: Unside Russia’s \$300bn Arctic Oil and Gas Investment”, *Offshore Technology*, 05.05.2020, <https://www.offshore-technology.com/features/the-cold-thaw-inside-russias-300bn-arctic-oil-and-gas-investment/>. (10.12.2021).
- United Nations Conventions on the Law of the Sea (16 Kasım 1973, yürürlüğe girme 16 Kasım 1994) 31363 UNTS 7 (UNCLOS) https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (12.10.2022).
- United States Coast Guard, Arctic Strategic Outlook: The United States Coast Guard’s Vision for the Arctic Region,Washington, DC: US Coast Guard, Nisan 2019, <https://www.uscg.mil/> (08.04.2023).
- Vartanov, Raphael ve Roginko, Alexei Yu, “New Dimensions of Soviet Arctic Policy: Views from the Soviet Union”, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 01.11.1999, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0002716290512001007> (008.09.2023).

- Viakhireva, Natalia, “The Russian and Canadian Approach to Extra-Regional Actors in the Arctic”, *RIAC*, 11 07.2019, <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/the-russian-and-canadian-approach-to-extra-regional-actors-in-the-arctic/> (08.01.2022).
- Victor, Rotich Kiptoo, “What are the Origins of the Names Arctic and Antarctic?”, *World Atlas*, 21.04.2018,<https://www.worldatlas.com/articles/what-are-the-origins-of-the-names-arctic-and-antarctica.html> (26.06.2023).
- Walker, Shaun, “30 Greenpeace Activists Charged with Piracy in Russia”, *The Guardian*, 03.11.2013, <https://www.theguardian.com/environment/2013/oct/03/greenpeace-activists-charged-piracy-russia> (18.10.2021).
- Wood, Johny, “Canada has Created an Arctic Conservation Zone Almost as Big as Germany”, *World Economic Forum*, 08.08.2019, <https://www.weforum.org/agenda/2019/08/canada-has-created-an-arctic-conservation-zone-almost-as-big-as-germany/> (25.04.2022).
- Woody, Christopher, “Ever Given is No Longer Blocking the Suez Canal, But Russia Sees a Long-Term Benefit from it Being Stuck”, *Business Insider*, 30.03.2021, <https://www.businessinsider.com/russia-ship-stuck-suez-canal-good-for-northern-sea-route-2021-3#:~:text=Ever%20Given%20is%20no%20longer,benefit%20from%20it%20being%20stuck&text=The%20Ever%20Given%2C%20a%20container,which%20Moscow%20wants%20to%20develop>. (09.08.2023).
- Yundt, Heather , “10 Fascinating Historic Maps of the Arctic”, *Canadian Geographic*, 21.03.2013, <https://www.canadiangeographic.ca/article/10-fascinating-historic-maps-arctic> . (20.05.2022).
- “Russian Fuel and Energy Complex”, *Ministry of Energy of Russian Federation*, <https://minenergo.gov.ru/en/russian-fuel-and-energy-complex>, (02.10.2024).
- “Russia’s Defense Minister Gives Start to Baikal-Amur Railway Upgrade”, *TASS*, 21.08.2024, <https://tass.com/defense/1325229> (02.10.2024).
- “Russia Opens Remote Arctic Ports to Foreign Ships to Support NSR Growth”, *The Maritime Executive*, 06.06.2023, <https://maritime-executive.com/article/russia-opens-remote-arctic-port-to-foreign-ships-to-support-nsr-growth> (05.08.2023).
- “NATO Chiefs of Defence Discuss Executability of Regional Plans”, *NATO*, 17.09.2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_218538.htm (20.10.2023)

“Putin Visits Zvezda Complex, Attends Naming of Sovcomflot LNG Carrier”, *Offshore Energy*, 13.09.2023, <https://www.offshore-energy.biz/putin-visits-zvezda-complex-attends-naming-of-sovcomflot-lng-carrier/> (02.10.2024).

ÖZET

İklim değışikliğinin gezegenimiz üzerinde yarattığı etkiler nedeniyle bazı alanlar kullanılamaz hale dönüşürken Arktika gibi ender yerlerin önemi ise artmaktadır. Önceki yüzyıllarda tamamına yakını buzullarla kaplı olduğu için “bölge” olarak kabul edilip edilemeyeceğı bile tartışma konusu olan Arktika Bölgesi sahip yeraltı kaynakları ve deniz yolları potansiyeli ile günümüzün odak noktalarından birisi haline dönüşmektedir. Bu sebeple Arktika’nın en büyük coğrafi alana sahip ülkesi Rusya Federasyonu’nun bölge ile ilgili uygulayacağı dış politikalar ayrı bir öneme sahiptir.

Tez çalışmasında ilk olarak Arktika’nın bölge olarak kabul edilme süreci ve uluslararası ilişkiler alanında artan öneminin bölgede yer alan devletlerde küresel, ortak ve ulusal çıkarları etkilediğinden yola çıkılmıştır. Bölgenin sahip olduğu yeraltı kaynakları ve geleneksel deniz yollarının en önemli alternatifleri olarak kabul edilen Kuzey Deniz Rotası ve diğer rotalar detaylı şekilde incelenmiştir.

İkinci adımda Rusya’nın bölge ile ilgili politikaları ekonomik ve askeri güvenlik başlıkları altında detaylı şekilde ele alınmıştır. Bölgede yer alan diğer devletlerin aksine Rus kimliği ve tarihinde kuzeyin öneminin iklim değışikliği ile başlamadığı knzelikler dönemine kadar uzandığı tarihsel verilere dayandırılarak açıklanmıştır. 21. yüzyılla birlikte Rus dış politikasında birincil öneme sahip konular arasına dahil olan Arktika’nın Rusya için tarihinin her döneminde ulusal çıkar kapsamında görüldüğü ve bölgeden en fazla faydayı sağlamak için ortak ve küresel çıkarı desteklediğı sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda revizyonist değil tarihsel temellere dayanan statükocu dış politikayı takip ettiğı çalışmada açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arktika Bölgesi, Rusya Federasyonu, Yeni Bölgeselcilik, Çıkar, Kuzey Deniz Rotası

ABSTRACT

As certain regions become increasingly uninhabitable due to the impacts of climate change, the significance of unique areas such as the Arctic is escalating. Historically, the Arctic was often contested as a viable “region” due to its extensive glacial coverage. However, it has now emerged as a focal point, driven by its abundant underground resources and the potential for new maritime routes. In this context, the foreign policies of the Russian Federation—encompassing the largest geographical area in the Arctic—assume particular importance.

This thesis begins by examining the process through which the Arctic has been recognized as a distinct geopolitical entity and its growing relevance in international relations, which has implications for the global, common, and national interests of the states within the region. It provides a detailed analysis of the region’s subterranean resources and the Northern Sea Route, alongside other routes that are regarded as vital alternatives to traditional maritime corridors. Subsequently, the study analyzes Russia’s policies in the Arctic, with a focus on economic and military security dimensions. Unlike other states in the region, Russia’s connection to the north is deeply embedded in its national identity and historical narrative, tracing back to the period of the Kievan Rus. This historical perspective illustrates that, in the 21st century, the Arctic has become a paramount issue in Russian foreign policy, consistently perceived through the prism of national interest. Throughout its history, Russia has aimed to harmonize its regional ambitions with broader common and global interests in order to maximize benefits. This study posits that Russia’s foreign policy in the Arctic is predicated on historical foundations, pursuing a status quo strategy rather than engaging in revisionist ambitions.

Keywords: Arctic Region, Russian Federation, New Regionalism, Interest, Northern Sea Route